

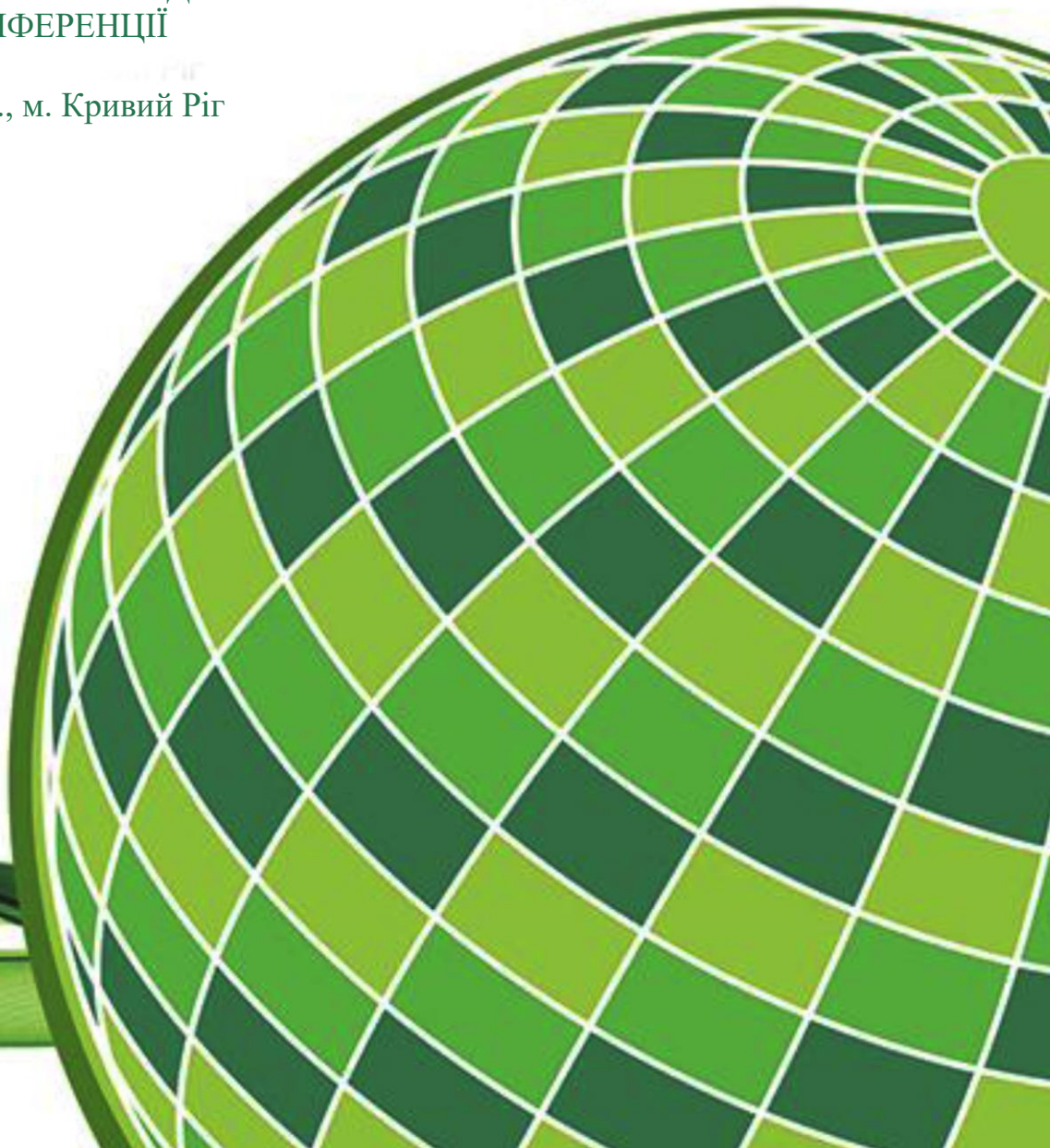
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Донецький національний університет
економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ЕКОНОМІКО-ГУМАНІТАРНОГО ДИСКУРСУ В УКРАЇНІ

**МАТЕРІАЛИ ПІ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ**

27 квітня 2018 р., м. Кривий Ріг

**Кривий Ріг
2018**

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського**

**University of Business and Administration in Gdynia
named after E. Kwiatkowski**

Al-Hawash Private University

Wyższa szkoła zarządzania ochroną pracy w Katowicach

Akademická spoločnosť Michala Balud'anského

Poznańska Wyższa Szkoła Biznesu

Elrazi university (Sudan)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ЕКОНОМІКО-ГУМАНІТАРНОГО ДИСКУРСУ В УКРАЇНІ

**МАТЕРІАЛИ ІІ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ ІНТЕРНЕТ-
КОНФЕРЕНЦІЇ**

27 квітня 2018 р., м. Кривий Ріг

**Кривий Ріг
2018**

ББК 32.973.202:73:619(4 Укр)

УДК [001.83:004.773.7(100)]:[808.53-029: (1/3+7/9) (477)]

М58

Організаційний комітет:

Голова оргкомітету:

Чернега О.Б. – в.о. ректора Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, докт. екон. наук, професор

Співголови оргкомітету:

Никифоров Р.П. – перший проректор Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, канд. тех. наук, доцент

економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, канд. філол. наук, доцент

Кожухова Т.В. – проректор з науково-педагогічної діяльності, міжнародних зв'язків та розвитку Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, докт. екон. наук, доцент

Вчений секретар оргкомітету:

Романуха О.М. – доцент кафедри українознавства Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, канд. іст. наук, доцент

Члени оргкомітету:

Шапран Д.П. – завідувач кафедри українознавства Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, канд. філол. наук, доцент

Ревуцька С.К. – доцент кафедри українознавства Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, канд. філол. наук, доцент

Чевердак П.О. – викл. кафедри українознавства Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського

Наукові праці друкуються в авторській редакції. Відповідальність за точність поданих фактів, цитат, цифр і прізвищ несуть автори.

М58

Збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Актуальні проблеми сучасного економіко-гуманітарного дискурсу в Україні», 27 квітня 2018 р., м. Кривий Ріг. – Кривий Ріг : ДонНУЕТ, 2018. – 250 с.

ISBN 978-617-7553-46-4

До збірника ввійшли тези доповідей з актуальних наукових проблем історії, права, філології, економіки, філософії.

Розраховано на наукових працівників, викладачів, аспірантів, студентів усіх спеціальностей.

УДК [001.83:004.773.7(100)]:[808.53-029: (1/3+7/9) (477)]

ББК 32.973.202:73:619(4 Укр)

ISBN 978-617-7553-46-4

© ДонНУЕТ ім. Михайла Туган-Барановського, м.Кривий Ріг, 2018

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1 ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ СУЧАСНОГО НАУКОВОГО ДИСКУРСУ

Задунайський В.В. ДЕЯКІ АСПЕКТИ ІСТОРИЧНОГО ДОСВІДУ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ (кінець 2016 – початок 2018 рр.)	10
Стрельников В.Ю. ПРОБЛЕМА ПРОЕКТУВАННЯ ДИДАКТИЧНИХ СИСТЕМ У СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ	13
Огірко О.В. АНТРОПОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОГО НАУКОВО- БОГОСЛОВСЬКОГО ДИСКУРСУ	16
Кононенко Т.В. МАРГИНАЛЬНОСТЬ В СОВРЕМЕННОМ НАУЧНОМ ДИСКУРСЕ	20
Погорєлова І.С. ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ РЕГІОН В ЕТНОСОЦІАЛЬНІЙ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ: МОВНИЙ АСПЕКТ	23
Денсжніков С.С. ГУМАНІТАРНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА «ПРИКЛАДНИЗАЦІЯ» НАУКИ	25
Мартиненко О.П. ПРОБЛЕМА РЕКОНСТРУКЦІЇ У ПОСТПОЗИТИВІСТСЬКІЙ ФІЛОСОФІЇ НАУКИ	27
Струченков О.В. ДИНАМІКА БІДНОСТІ В УКРАЇНІ В 2005–2015 рр.	30
Зав'ялов А.В. СТАНОВИЩЕ ТА ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В РОСІЇ У ЦИФРАХ (ЗА ДАНИМИ ПЕРЕПИСІВ НАСЕЛЕННЯ 2010, 2002 рр.)	33
Тернов С.О. МЕТОДИ ТА ПРИНЦИПИ ПОБУДОВИ НАВЧАЛЬНОЇ ЛІТЕРАТУРИ НОВОГО ПОКОЛІННЯ	37
Малярчук Н.Г., Мудрак К.С. ДОНБАСЬКІ СТОРІНКИ БІОГРАФІЇ ВІКТОРА ЗАРЕЦЬКОГО ТА АЛЛИ ГОРСЬКОЇ	39
Власенко Ю.К. ЛІНЕАРНИЙ МЕТАПАТЕРН РОЗВИТКУ ІСТОРІЇ	42

Івлєв К.О. ПРОБЛЕМАТИКА ДИСКРЕТНОСТІ (БЕЗПЕРЕРВНОСТІ) У ВЧЕННІ ХРИСТИЯНСЬКОГО ЕВОЛЮЦІОНІЗМУ: ІСТОРИКО- ФІЛОСОФСЬКИЙ КОНТЕКСТ	44
Богатирьова Г.А. КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО КОМПОНЕНТІВ СУЧАСНОЇ ТУРИСТИЧНОЇ ОСВІТИ	48
Власов Н.П. СТАН ЗЛОЧИННОСТІ В ДОНБАСІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ 1950-х рр. – НА ПОЧАТКУ 1960-х рр.	50
Сенчуков Я.В., Ревуцька С.К. СВІТОГЛЯД СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ, ЇЇ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ	53
Левченко Н.Є., Романуха О.М. ГЕОПОЛІТИКА ВІЙН В АФГАНІСТАНІ	57
Квітка Т.В. ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ КОНТЕКСТНОГО НАВЧАННЯ ПРИ ВИВЧЕННІ ІНФОРМАТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН	59
Долгору́к М.С. ІДЕОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ НЕСТОРА МАХНА	61
Бадіца А.В. РОЗВИТОК ОСВІТИ НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ НАПРИКІНЦІ ХVІІІ ст. – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ ст.	65
Угрюмова І.С. МАНЕРА ПОВЕДІНКИ ЮЛІЇ ВОЛОДИМИРІВНИ ТИМОШЕНКО ПІД ЧАС ПУБЛІЧНИХ ВИСТУПІВ	68
Галла М.О. СТАНОВИЩЕ ДІТЕЙ У РОКИ ГОЛОДОМОРУ (ЗА СПОГАДАМИ ОЧЕВИДЦІВ)	71
Ткачев С.О. АТЕЇСТИЧНИЙ РУХ У СРСР У 20-30 рр. ХХ ст.	74
Пищикова К.С., Шаповал М.Е. КОНЦЕПТ СВОБОДИ ОСОБИСТОСТІ В РОМАНІ Г.РОБЕРТСА «ШАНТАРАМ»	77
Коваль М.М. РИТОРИЧНІ ПРИНЦИПИ ВДАЛОЇ ВЗАЄМОДІЇ ВИКЛАДАЧА ТА СТУДЕНТІВ	80
Лядська В.В. РОЗВИТОК ТВОРЧОСТІ УКРАЇНСЬКОГО КОБЗАРСТВА У ХІХ ст.	82
Куліш А.В. ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РИТОРИКИ В УКРАЇНІ	84

Казакова А.А. РОСІЯНИ В УКРАЇНІ (2000-2017 РОКИ)	87
Стуканова Ю.Р. РОЗВИТОК АРХІТЕКТУРИ НА ДОНЕЧЧИНІ В 1950-ТІ – СЕРЕДИНІ 1960-Х РОКІВ	90
Дьяков Д., Жирков А. СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК БІЛОРУСЬКОГО КОЗАЦТВА	94
Куліш А.В. ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ	97
Коваль М. ДНІПРОПЕТРОВЩИНА В РОКИ ХРУЩОВСЬКИХ РЕФОРМ	100
Кулига А.О. СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ В 20-30-х РОКАХ ХХ ст. В РЯДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ	102
Герасименко К.О. РОЗВИТОК РЕКЛАМИ НА ТЕРИТОРІЇ КАТЕРИНОСЛАВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ В КІНЦІ ХІХ- ПОЧАТКУ ХХ ст.	104
Бондаренко К.В. РОЗВИТОК ФОТОМИСТЕЦТВА В УКРАЇНІ НА ПОЧАТКУ ХХ- КІНЦІ ХХІ ст.	106

СЕКЦІЯ 2 ДЕРЖАВНІСТЬ І ПРАВО: СВІТОВИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ

Ганжуров Ю.С. ПРОЗОРІСТЬ ВЛАДИ ЯК ПРОБЛЕМА АДМІНІСТРАТИВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ	109
Тодоров І.Я. РІЧНА НАЦІОНАЛЬНА ПРОГРАМА УКРАЇНА-НАТО – 2018 ЯК СИСТЕМНИЙ ЗАСІБ МОДЕРНІЗАЦІЇ ДЕРЖАВИ	112
Чеботарьов В.А. ДОПОМОГА БЛАГОДІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ НА ДОНБАСІ У ПОДОЛАННІ НАСЛІДКІВ ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ	115
Чаплик М.М. КОРУПЦІЯ ТА ОЛІГАРХІЯ – РИЗИКИ ДЛЯ СУСПІЛЬСТВА	118
Олешко Н.П., Ворфоломеєва Ю.О. ДЕРЖАВОТВОРЧІ ТРАДИЦІЇ	121
Гавриленко І.О. ВПЛИВ КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОГО ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА» НА НАЦІОНАЛЬНУ СВІДОМІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ	124

Шерстюк К.О. ДИНАМІКА МІГРАЦІЙНОГО РУХУ УКРАЇНЦІВ ДО КРАЇН ЄС	127
Помазан І.С. ДИНАМІКА ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ У СВІТІ	131
Дьяков Д. КИЇВСЬКА ДЕРЖАВА (РУСЬ-УКРАЇНА): ОСНОВНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ	133

СЕКЦІЯ 3 ЕКОЛОГІЯ МОВИ І МОВНА ПОЛІТИКА: СИНХРОНІЯ І ДІАХРОНІЯ

Беценко Т.П. ДИВОСВІТ ПОЕТИЧНОЇ МОВИ ВАСИЛЯ ГОЛОБОРОДЬКА	137
Шапран Д.П., Гавриленко І.О. ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ МОВНО-КОМУНІКАТИВНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТЬОГО МЕНЕДЖЕРА З ТУРИЗМУ	140
Чевердак П.О. ЗАПОЗИЧЕННЯ В МЕДИЧНІЙ ТЕРМІНОСИСТЕМІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	143
Коваленко Д., Ревуцька С. ДУХОВНІСТЬ В ЛІТЕРАТУРІ	146
Булгакова Е.В., Тріфонова Д. ПРОЦЕС СЛУХАННЯ В ЕПОХУ КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	149
Мартінова Н.О. ТЕМАТИЧНО-ФІЛОСОФСЬКІ ВИМІРИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ	151
Бадіца А.В. ДО ПИТАННЯ ПРО ІНШОМОВНІ ЗАПОЗИЧЕННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ МЕНЕДЖМЕНТУ	153
Казакова А.А. ПОСТМОДЕРНІЗМ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ: СОЦІАЛЬНО- ФІЛОСОФСЬКИЙ КОНТЕКСТ	156
Коваль М.М. ТРУДНОЩІ ВЖИВАННЯ ПРИЙМЕННИКОВИХ КОНСТРУКЦІЙ В МОВЛЕННІ СТУДЕНТІВ	158
Куліш А.В. ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННСВОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ	161
Лядська В.В. РІЗНОЖАНРОВІСТЬ ЯК ВІДМІТНА ОЗНАКА СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПРОЗИ	163

Мулява В.Р., Шапран Д.П. ЕРГОНІМИ В МОВНОМУ ЛАНДШАФТІ М. КРИВОГО РОГУ	165
Лядська В.В. ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ МОВЛЕННЄВОГО ЕТИКЕТУ В УКРАЇНІ	167
Кулига А.О. ІНШОМОВНІ СЛОВА У ФІНАНСОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ	169
Бондаренко К. ВЕРБАЛЬНІ І НЕВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ ВПЛИВУ НА АУДИТОРІЮ	171
Рубан Ю. ЛІТЕРАТУРА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОГО СВІТУ ОСОБИСТОСТІ	173

СЕКЦІЯ 4
ЕКОНОМІКА СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ:
ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Смирнов І.Г. СТАЛІЙ РОЗВИТОК УРБОТУРИЗМУ ЯК ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ: КОМПЛЕКСНИЙ ЛОГІСТИЧНИЙ ПІДХІД	177
Прямухіна Н.В. МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ТЕОРІЇ У ПРОГНОЗУВАННІ ТРАНСФОРМАЦІЙ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ	180
Юдіна С.В., Брежнєва-Єрмоленко О.В. РОЗВИТОК ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ ЧЕРЕЗ ПОСИЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	183
Posternak I.M., Posternak S.A. CORPORATE FORM THE ORGANIZATION OF BUSINESS "CSTC T- PPR" AS STATE-PRIVATE PARTNERSHIP	185
Бурлай Т.В. СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ И ЗАДАЧИ СОЦИАЛЬНО- ЭКОНОМИЧЕСКОЙ КОНВЕРГЕНЦИИ СТРАН ЕВРОСОЮЗА	188
Стрижак О.О. ІНСТИТУЦІОНАЛЬНА СТРУКТУРА ЯК ЗАСІБ МІНІМІЗАЦІЇ ТРАНСАКЦІЙНИХ ВИТРАТ	192
Зайченко О.К. ПРОБЛЕМИ КОРПОРАТИВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ І МОЖЛИВИЙ ВНЕСОК ІНСТИТУЦІЙ КУЛЬТУРИ ДО ЇХ ВИРІШЕННЯ	194

Гріднєв М.А. ЕКОНОМІЧНІ ІНТЕРЕСИ ТА РОЗВИТОК КЛАСТЕРОУТВОРЕННЯ В РЕГІОНІ	198
Лысевич С.Г. СОЦИАЛЬНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ КАК ВАЖНЕЙШАЯ СОСТАВНАЯ ЧАСТЬ ПОЛИТИКИ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ СЕЛЬСЬКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ТЕРРИТОРИЙ	201
Деркачова В.В., Гонцова І.М. ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МАРКЕТИНГОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В УМОВАХ РИНКОВОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ	203
Марчук Ю.Ю., Марценюк-Розарьонова О.В. НЕОБХІДНІСТЬ РОЗВИТКУ РИНКУ СТРАХУВАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВЛАСНИКІВ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ	206
Артеменко С.Б., Швейбиш К.Ю. ОСОБЛИВОСТІ ГЛОБАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІКОЮ НА ЗАСАДАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ	209
Симакова О.А. ПУТИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПИТАННЯ	210
Копайгора О.К., Бадіца А.В. РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В СУЧАСНОМУ МЕНЕДЖМЕНТІ	212
Роєва О.С. ВПЛИВ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА СТАНОВЛЕННЯ ПОДАТКОВОГО АУДИТУ В УКРАЇНІ	215
Парфентьєва О.Г. ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ АВТОТРАНСПОРТНОГО ПІДПРИЄМСТВА	218
Польовик І.О. ПРИЧИНИ ТА ФАКТОРИ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА	220
Жуков А.П. ВНЕДРЕНИЯ СОВРЕМЕННЫХ МЕТОДОВ КОНТРОЛЯ КАЧЕСТВА ПРОИЗВОДСТВА ИНТЕГРАЛЬНЫХ МИКРОСХЕМ КАК ОСНОВА ЭФФЕКТИВНОГО МЕНЕДЖМЕНТА ПРОИЗВОДСТВА	221
Блюдо Г.О. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ МЕЖІ БІДНОСТІ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ ЄС	224
Куда Ю. ЗНАЧЕННЯ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ	227

Барборинене А.П. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧЕСКІЕ ПОСЛЕДСТВИЯ СТАРЕНИЯ НАСЕЛЕНИЯ	229
Тімошенко К.І. СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ ТА МІЖНАРОДНОГО ВАЛЮТНОГО ФОНДУ	232
Попозогло Т.С. ОСОБЛИВОСТІ ТИПІВ НАЦІОНАЛЬНИХ СТИЛІВ ВЕДЕННЯ ПЕРЕГОВОРІВ НА ПРИКЛАДІ АМЕРИКАНСЬКОГО, АРАБСЬКОГО ТА ЯПОНСЬКОГО СТИЛІВ	235
Бадіца А.В. ФОРМУВАННЯ РИТОРИЧНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ У МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ У КОНТЕКСТІ ДІАЛОГОВОГО КОНЦЕПТУ	238
Філімонцева І.О. ТРАДИЦІЇ ГОСТИННОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ В СУЧАСНОМУ ГОТЕЛЬНОМУ БІЗНЕСІ	242
Мартинова Н.О. ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНА КРИЗА 2008-2009 РОКУ В БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ	246
Сокурєнко С.Ю. ЗАРОДЖЕННЯ ТА ПЕРШІ ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ	248

СЕКЦІЯ 1

Історико-філософські аспекти сучасного наукового дискурсу

*Задунайський В.В., д-р. іст. наук, проф.
Український католицький університет*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ІСТОРИЧНОГО ДОСВІДУ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ (кінець 2016 – початок 2018 рр.)

Україна впродовж останніх років перебуває у досить складній геополітичній, соціально-економічній та суспільно-політичній ситуації. Наслідки вище зазначеного впливають на всі царини буття українського суспільства, що й сприяє формуванню відповідного історичного досвіду.

Серед низки факторів, які справили помітний вплив на сьогодення нашої країни виокремлю стан економіки та своєрідний феномен «Надії Савченко», які попри абсолютну відмінність вимірів їх функціонування пов'язані між собою, що і буде представлено у цій статті. Спроба їх аналізу багато в чому матиме ознаки часткової обмеженості, бо як одне, так і інше явища тривають і не відбулися у сенсі логічного завершення та певної стабілізації їх сприйняття через часові ознаки. За таких обставин адекватне усвідомлення та повноцінний науковий аналіз їх змісту, взаємозв'язків і значення ще не на часі. Однак, вже сьогодні треба здійснювати спроби аналізу згаданих чинників у контексті формування історичного досвіду нашого суспільства. Усе це зумовило слушність і актуальність представленої розробки та визначило її мету.

Спочатку коротко зупинюсь на економічному факторі, який має різні виміри й відіграє ключову роль в існуванні як держави, так і окремого громадянина. Візьмемо до уваги лише один, але досить вагомий і чіткий показник – стан ВВП (валовий внутрішній продукт), який засвідчує рівень розвитку і потугу вітчизняної економіки та забезпечує підвалини добробуту громадян. Саме цей показник дає підстави досить легко визначити й адекватність напрямку (напрямок) розвитку економіки та успішність чи помилковість діяльності проводу держави в економічній царині.

Дані (за 2017 р. маємо лише часткову інформацію, а тому подаються прогнозовані цифри) статистичних установ свідчать, що впродовж 2016–2017 рр. ВВП країни в абсолютних показниках зріс (в 2016 становив 2.383.182 млн. грн./87.198 млн. в доларовому еквіваленті; у 2017 – 2.645.000 млн. грн./97.256 млн. в доларовому еквіваленті) [1; 2]. Цей приріст залежав від багатьох факторів. Особливо вагомим став врожай зернових 2016 р. (рекордний за роки незалежності [3]), який дозволив наростити експорт зерна і покращити ситуацію у продовольчій галузі.

Якщо звернути увагу на обсяг ВВП в обрахунку на душу населення, то він є (деякі експерти вважають, що й надалі залишатиметься [4]) досить низьким у порівнянні не тільки з сусідніми країнами Центрально-Східної Європи, але й Білорусією та Росією. При цьому, остання перебуває з 2014 р. під санкціями провідних країн світу включно з США. До речі, згадані показники залишаються за підсумком 2017 р. майже вдвічі нижчими від аналогів 2013 р. (1.454.931 млн. грн./183.310 млн. в доларовому еквіваленті) [1]. Такі цифри пояснюються провідом країни в першу чергу наслідками гібридного військового конфлікту та втратою контролю за частиною державної території з розвинутою економічною інфраструктурою. Якщо й надалі виходити з такої логіки, то рівня економічного розвитку 2013 р. вдасться досягнути не скоро, бо показники 2017 р. лише частково дорівнюють аналогам 2006 р. [1]. Проте, з 2006 р. до 2013 р. успішно працював весь економічний комплекс країни включно з втраченими на сьогодні територіями. Припускаю, що без них вихід на зазначені показники затягнеться, особливо в контексті відсутності суттєвої трансформації економіки.

Отже, має місце слабкість реформаційного потенціалу в українській правлячій еліті, що в черговий раз стає підставою для формування певного історичного досвіду за часів існування сучасної України.

Далі перейдемо до короткого огляду феномену «Надії Савченко» в контексті проблем сучасного стану країни. Відразу наголошу на тому, що в складних обставинах нашого сьогодення будь-якому провладу важко реалізувати політичні та економічні програми щодо подолання багаторівневої кризи. За таких обставин вповні логічним виглядає намагання влади впливати на сприйняття реалій сьогодення суспільством з метою не тільки залучити його до реалізації відповідних аспектів програми, але й мінімізувати незадоволення прорахунками та недоліками в своїй діяльності. Важливе місце у відповідних намірах і діях займає акцентування уваги на тих чи інших успіхах як країни, так і яскравих постатей. Завдяки цьому робиться спроба не тільки скорегувати суспільну думку, але й сформувані певні уявлення про успішність та перспективність країни, правлячого класу і кожного громадянина, що видається вповні виправданим, особливо в контексті вкрай складних викликів українського сьогодення.

До речі, у відповідному напрямку діють і опоненти влади, намагаючись схилити на свій бік уподобання якомога більшої кількості співгромадян. Не варто ігнорувати й намагання пересічних людей знайти «віддушину» в умовах певного розчарування чи незадоволення реаліями повсякдення.

Саме таке значення відіграв феномен «Надії Савченко». Маю на увазі творення образу «Нескореної Надії», який об'єднав на певному етапі владний провід і значну частину опозиції, а також викликав відповідне відлуння в українському суспільстві. Зрозуміло, що цей образ творився й поширювався різноманітними засобами масової інформації [5; 6; 7; 8; 9]. Долучились до

цього й зарубіжні партнери України (не тільки держави, але й міжнародні організації та засоби масової інформації). Інакше кажучи, впродовж короткого часу виник потужний образ «Нескореної Надії», який вдало асоціювався з Україною.

Ще до звільнення Н.Савченко з російської в'язниці почалось використання її «образу» в політичній пропаганді й боротьбі провідними політичними угрупованнями країни. Особливо вдалим можна вважати крок проведуту «Батьківщини» на чолі з Ю.Тимошенко щодо введення Н.Савченко до виборчого списку свого партійного угруповання під час виборів до Верховної Ради України в 2014 р. [8]. Саме «Нескорена Надія» стала одним із символів цієї політичної сили й забезпечила певний результат.

Безпосереднє звільнення Н.Савченко супроводжувалось піар-кампаніями різних політичних сил [9]. На певному етапі мав місце й своєрідний тріумф «нової героїні» у Верховній Раді України та за кордоном

Але тріумф був короткочасним з огляду на специфічні особисті якості та надмірні політичні амбіції Н.Савченко, яка розпочала творення власної політичної партії [10]. Вагоме значення мало й протистояння між різними політичними силами в країні та за кордоном, до якого залучилась і вона. Вже в березні 2018 р. їй було позбавлено депутатської недоторканості і заарештовано за звинуваченнями у підготовці державного перевороту (слідство триває) [11].

Отже, феномен «Надії Савченко» виявився в поспішному і некритичному піднесенні своєрідної особистості зусиллями як опозиції, так і влади за відповідного ставлення значної частини суспільства. Короткочасне піднесення Н.Савченко дозволило використати образ «Нескореної Надії» у політичному житті як в Україні, так і з кордоном. Закономірне руйнування цього образу завдає «іміджевих» втрат тим політичним силам, які творили і використовували його, а також додатково деморалізує довірливе українське суспільство. Все це стало важливою складовою сучасної історії України.

Таким чином, впродовж 2016-2017 рр. важливими аспектами історичного досвіду України є труднощі у подоланні економічної кризи та намагання поспішного творення і поширення образу яскравого суспільно-патріотичного героя, який не пройшов випробування часом. Між ними є певний зв'язок, бо в умовах базисних негараздів держава і суспільство намагаються віднайти певні «ніші» для емоційного піднесення, але поспіх часто лише шкодить справі.

Література:

1. Валовий внутрішній продукт України. Режим доступу: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/>
2. ВВП України на 2017 год. Режим доступу: <http://seosait.com/gdp-ukraine-2017/>
3. Врожай зернових у 2016 р. Режим доступу: <https://ukr.media/politics/289286/>
4. ВВП на душу населення в Україні залишиться найменшим серед країн СНД – Moody's. Доступно: <https://glavcom.ua/news/vvp-na-dushu-naselennya-v-ukrajini-zalishitsya-naymenshim-sered-krajin-snd-moodys-446959.html>
5. Снасти Надежду. Режим доступу: <https://nadezhda.openrussia.org/>

6. Н.Савченко у російській в'язниці голодує уже 35 днів – адвокат. Режим доступу: <http://www.unn.com.ua/uk/news/1427146-n-savchenko-u-rosiyskiy-vyaznitsi-goloduye-uzhe-35-dniv-advokat>

7. Ukrainian pilot Savchenko gets 22 years in Russian prison, sings through reading of final verdict. Режим доступу: <https://www.rt.com/news/336677-ukrainian-savchenko-sentence-jail/>

8. Лідером списку «Батьківщини» стала льотчиця Надія Савченко. Режим доступу: <https://www.rbc.ua/ukr/news/liderom-spiska-batktivshchiny-stanet-letchitsa-nadezhda-savchenko-14092014135500>

9. День Надії. Як Савченко повернулася в Україну. Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/articles/2016/05/25/7109708/>

10. Мін'юст зареєстрував партію Савченко. Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/news/2017/07/19/7150044/>

11. Опубліковано подання ГПУ на арешт Савченко. Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/03/21/7175299/>

Стрельников В.Ю., д-р. пед. наук, проф.

Полтавський університет економіки і торгівлі

ПРОБЛЕМА ПРОЕКТУВАННЯ ДИДАКТИЧНИХ СИСТЕМ У СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ

Будучи одним з найбільш важливих компонентів логічної структури дидактики вищої школи, дидактична система привертає до себе увагу багатьох дослідників, особливо в тій частині, коли мова йде про її науковий статус, вимоги до її проектування, а також її значення для практики вищої школи. Узагальнення останніх публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми, показало, що увага вітчизняних педагогів зосереджується здебільшого на розкритті переважно історичного аспекту дидактичних систем, що дозволяє досліджувати їх поведінку на певному етапі розвитку суспільства, а також основні характеристики цього етапу.

Дослідниками відмічається, що найбільш продуктивною і перспективною є така дидактична система, у якій навчальний процес організований з урахуванням професійної спрямованості, а також з орієнтацією на особистість студента, його інтереси, схильності та здібності. Можна відзначити існування в дидактиці достатньої кількості авторитетних розробок проблеми створення педагогічних (дидактичних) теорій. Зокрема, досить обґрунтованими є: методологічні принципи побудови педагогічної теорії (В. Загвязинський), методологія педагогіки, теорії і педагогічної логіки (В. Гмурман), застосування індукції, дедукції і висунення гіпотези у побудові педагогічної теорії (Д. Вількеєв), науковий статус і прогностична функція педагогічної теорії (Б. Гершунський), функцій теорії у побудові логіки педагогічних досліджень (І. Лернер), взаємозв'язок педагогічної теорії і фактів (А. Сохор) та інші.

Отже, дидактика вищої школи потребує нових теорій і концепцій. Проведемо аналіз суті понять «дидактична концепція», «дидактична система», а потім перейдемо до характеристики основних вимог до їх створення.

«Дидактична концепція» розглядається нами як система поглядів на процеси і явища в освіті, або як провідний замисел, який визначає стратегію дій під час здійснення реформ, програм, проектів, планів [3, с. 160-161], «дидактична система» – спеціально створена цілісна єдність педагогів, студентів, засобів, технологій та умов навчання, яка дозволяє побудувати управління пізнавальною діяльністю студентів з метою досягнення певного рівня їх навченості [3, с. 337].

Для розробки концепції проектування дидактичної системи, яка є предметом наших наукових пошуків [3, с. 337], потрібен певний рівень розвитку самої дидактики вищої школи. Ми вважаємо, що вітчизняною наукою необхідний рівень науки вже досягнутий, створенню концепції можуть завадити хіба-що недостатність фактичного матеріалу і нечіткість визначення об'єкта концепції. У своєму теоретичному дослідженні ми намагалися вирішити проблеми, пов'язані з пошуком фактичного матеріалу.

Дидактика за своєю суттю є плюралістичною наукою, допускаються різні засади для побудови концепцій. У цьому, безумовно, є свої позитивні сторони. Наприклад, це дає змогу вивчати об'єкт дослідження з різних сторін. Однак у цьому є і щось негативне, що, зокрема, обумовлюється суперечливістю основ її побудови, що іноді приводить до суперечливих теоретичних висновків, необґрунтованих і некоректних дискусій, оскільки автори, які відстоюють різні позиції, базуються на різних засадах. Тому ми вважали за необхідне уникнути вказаних недоліків під час розробки концепції проектування дидактичної системи підготовки фахівців і, акумулювавши різноманітні підходи, запропонували концепцію, яка б максимально всебічно розглядала проблему.

Сутність проектування дидактичної системи підготовки фахівців полягає у визначенні (аналізі) вихідних умов, факторів і характеристик навчального процесу і побудові його прогнозованої моделі. Дидактична система – упорядкована множина взаємопов'язаних та взаємообумовлених цілісних структурних та функціональних компонентів, що становлять єдине ціле в своїй структурі, поєднані спільними цілями, мотивами і завданнями, спрямованими на виховання та навчання особистості [3, с. 337; 5-6]. Схематично дидактичну систему можна зобразити як зв'язок її елементів – викладач; студент; зміст навчання; технології навчання; засоби навчання (умови); мета; середовище; F – якість (функція) системи; G – системотворчий фактор, який, як правило, означає діяльність, її різновиди та іншу взаємодію між елементами [5].

Розробляючи концепцію проектування дидактичної системи ми виходили з усталених у дидактиці головних позитивних якостей теорії. Серед них: у гносеологічному розумінні вона є ідеальною моделлю певного класу

явищ; виходячи з єдиних (досить загальних) законів, принципів, вона пояснює сутність певного класу явищ; на основі пояснення передбачає хід подій, наслідки тих чи інших явищ даного класу; дає можливість на практиці перевірити істинність пояснень, що даються нею, і установити міру явищ, єдність їх якісних і кількісних ознак, що неминуче пов'язано з формалізацією; описує явища даного класу досить специфічною мовою, «субмовою» даної галузі знань; указує межі тієї галузі, де вона правильна, а також причини існування таких меж; відіграє незамінну роль методу наукового пізнання, пов'язуючи істотні ознаки даного класу явищ з іншими; є «цілісною», не містить внутрішніх логічних протиріч; є системою доказових міркувань; спирається на певну систему методів пізнання; рано чи пізно знаходить практичне застосування [2; 5].

В основі побудови дидактичної концепції має бути поєднання формальної і неформальної логіки. Першу презентують спроби моделювання, які характерні, зокрема, для системного підходу, а другу – оцінки експертів. Ми зважали на застереження, що і математико-статистичне обґрунтування експертних висновків також не є коректним, якщо вибірка не репрезентативна. Висновки характеризували вплив експериментальної дидактичної системи підготовки фахівців на результативність навчання (наприклад, рівень професіоналізму студентів, здоров'я учасників навчального процесу, вплив експериментальної дидактичної системи на особистісні і професійні якості студента).

Ми допускаємо можливість співіснування різних концепцій (теоретичних побудов), але в результаті самоорганізації «виживе» лише та, яка відповідає реальній дійсності, і поступово «відімре» та, яка їй не відповідає. Концепція проектування дидактичної системи підготовки фахівців на засадах Болонської декларації, запропонована в ПУЕТ [1-2; 4-6], є життєво необхідною, використовується у навчальному процесі ВНЗ України та буде доповнюватися і збагачуватися новими ідеями, у чому ми щиро переконані.

Перевагами концепції проектування дидактичної системи підготовки фахівців є використання різних методологічних засад, які покладені в основу її побудови – поєднання системного і синергетичного підходів, а також технологічний, діяльнісний, ергономічний, середовищний (сетинговий), особистісний підходи.

У цілому концепція має дати відповіді на три головні запитання: що вчити? (зміст освіти), як вчити і як перевірити? (технології навчання, контролю і корекції), хто має вчити? (вимоги до навчальних закладів і викладачів). Дидактична система підготовки фахівців, крім вказаних компонентів (змістового та технологічного) містить ще цільовий (для чого вчитися? – мета навчання) компонент, і має бути адекватною меті освіти та професійно важливим якостям фахівців.

Література:

1. Лебедик Л. В. Компетентнісний підхід до проектування системи підготовки викладачів вищої школи в умовах магістратури / Л. В. Лебедик // Дидаскал : часопис / О. Ільченко (гол. ред.) ; Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка, каф. заг. педагогіки та андрагогіки. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2017. – Вип. 17. – 488 с. – С. 154-158.
2. Лебедик Л. В. Критерії готовності майбутнього викладача до проектування дидактичних систем / Л. В. Лебедик // Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. – Випуск 69. – Наукове видання «Педагогічні науки». – Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2017. – 139 с. – С. 69-73.
3. Словарь-справочник по педагогике / Авт.-сост. В. А. Мижериков; Под общ. ред. П. И. Пидкасистого. – М.: ТЦ Сфера, 2004. – 448 с.
4. Стрельніков В.Ю. Дискурсивний аналіз проблематики проектування інтерактивних технологій / В.Ю. Стрельніков // Збірник матеріалів I Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Актуальні проблеми сучасного економіко-гуманітарного дискурсу в Україні», 28 квітня 2017 р., м. Кривий Ріг. – Кривий Ріг : ДонНУЕТ, 2017. – 316 с. – С.18-21.
5. Стрельніков В. Ю. Проектування професійно-орієнтованої дидактичної системи підготовки бакалаврів економіки: [Монографія] / В. Ю. Стрельніков. – Полтава : РВЦ ПУСКУ, 2006. – 375 с.
6. Стрельніков В. Ю. Розвиток теорії і практики педагогічного проектування / В. Ю. Стрельніков // Витоки педагогічної майстерності. Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного ун-ту імені В.Г. Короленка. – Випуск 5. – Серія «Педагогічні науки». – Полтава: Видавництво «АСМІ», 2008. – 278 с. – С. 48-55.

Огірко О.В., д-р. філософії, проф.

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С.З. Гжицького

АНТРОПОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОГО НАУКОВО-БОГОСЛОВСЬКОГО ДИСКУРСУ

Уже протягом 20-ти століть великі філософи і богослови запитують себе, ким є людина, яке її основне призначення, для чого Бог створив людину, чому людина є останнім, а не першим сотворінням Божим. За висловом апостола Павла, людина – це слава Божа. Людина вигадала пеніцилін, антибіотики, які рятують її життя від смертельної недуги, створила бульдозери, що гори пересувають, але людина також винайшла динаміт, різноманітну зброю, тури, камери, які знищують людське життя.

За висловом Івана Багряного у творі «Сад Гетсиманський»: «Людина – найвеличніша з усіх істот, людина – найнещасніша з усіх істот, людина – найпідліша з усіх істот». Французький філософ, фізик і математик Блез Паскаль (1623-1662 рр.) писав: «Людина – ламка очеретина, найбільш слабка річ у природі, але вона є мисляча очеретина. Ціла вселена не потребує озброїтись, щоб знищити її, достатньо пари, однієї краплі, щоб убити її, але

навіть, щоб вся вселена знищила її, все ж людина залишиться величнішою, ніж те, що її убило. Бо вона знає, що вмирає, що вселена цього не знає, що вбиває» [1].

Німецький філософ Іммануїл Кант (1724-1804), засновник німецького ідеалізму, у своїй книзі «Критика чистого розуму» ставив три запитання: «що я можу знати?», «що я повинен робити?», «на що я можу сподіватися?». Ці три питання поєднуються і знаходяться в останньому, четвертому питанні: «Що таке людина?»

Відповідь на перше питання була характерна для періоду античності – це космоцентризм. Вона означала, що Космос – світовий лад – це живе тілесне ціле, а людина – мікрокосм, маленька модель єдиного одухотвореного всесвіту.

Відповідь на друге питання – теоцентризм. Він типовий для Середньовіччя. У витоків історії стоїть єдиний Бог-Творець, що створив світ з нічого. Людина створена за образом і подобою Божою, вона, як і Творець, наділена розумом та свободою волі. Проте людина гріховна, оскільки чинила опір волі Творця. Бог – Господь, Творець, Вседержитель, Отець (Батько всього людства), Абсолют (найдосконаліше Єство), Провидець, Промислитель і Суддя усіх людських справ.

Відповідь на третє питання – антропоцентризм. Він панує у філософії з початку Нового часу і по теперішній час. Антропоцентризм виходить з того, що ми нічого в цілому не знаємо у світі, окрім самих себе, і на весь світ дивимося тільки через призму людських потреб та інтересів. Антропоцентризм прославляє людину, але він багатий суб'єктивізмом, практичною і пізнавальною самозамкнутістю.

Сучасна антропологія розглядає цілий ряд типів людей: *homo philisophicus* – людина, яка філософствує; *homo logicus* – людина, яка логічно мислить; *homo cogitans* – людина, яка науково пізнає; *homo sapiens* – людина розумна (має бути перебудована під проводом розуму з чистого індивідуалістичного підходу («холодного розуму») до партнерського, що вимагає взаємоповажного ставлення до природи, інтересів і переконань інших людей, груп, націй, народів); *homo religiosus* – людина, що спроможна заглянути поза межі тілесного виміру та віддається осмисленню трансцендентності; *homo orans* – людина молитви; *homo spiritus (animus)* – людина духовна (носій високоморальних духовних цінностей); *homo moralitis* – моральна людина; *homo pulcher* – прекрасна людина; *homo esperans* – людина, яка надіється; *homo civil* – людина громадянин; *homo technologicus* – технологічна людина; *homo naturalis* – природна людина; *homo absfonditis* – таємнича, потайна людина; *homo volens* – вольова людина; *homo viator* – людина мандрівник; *homo insciens* – невміла людина; *homo somaticus vivens* – людина як істота тілесна, що живе; *homo oeconomicus* – людина, що займається господарською діяльністю; *homo symbolicus* – символічна людина;

homo liber – людина як вільна істота; homo loquens – людина як істота розмовляюча; homo sui iuris – «людина свого права», тобто незалежна, самостійна людина; homo socialis – людина як істота соціальна; homo creator, culturalis – людина творець і споживач культури; homo simplex – людина проста; homo agens – людина, яка діє; homo faber – людина працівник за Анрі Бергсоном (дружнього і бережливого ставлення до природи, корінних та позитивних змін індивідуальної і суспільної свідомості людини в її ставленні до природи не сталося); homo politicus – людина політик (займається державною діяльністю); homo ludens (за Й.Хейзінга) – людина гравець (людина з неусвідомленими розумовими здібностями, яка не розуміє свого призначення. Її вчинки подібні до вчинків дитини, які іноді жорстокі по відношенню до інших, оскільки ще не сформовані внутрішні моральні критерії. Вони більшою мірою залежні від природних інстинктів та соціальних умов, ніж завбачливості її розуму); homo patiens – людина терпляча; homo libidos – сексуальна людина; homo duplex – людина подвійна; homo studens – людина, яка навчається; homo noospherato – людина ноосфери (за В.Вернадським і Т. Де Шарденом. Людина виходить за межі планети Земля); homo negans – людина, яка заперечує; homo alitterati – неосвічена людина; homo degeneratus – людина, яка деградує; homo absurdus – людина особливого соціального типу – «людина абсурду», яка є обмеженою, самозадоволеним невігласом, манкуртом [1].

На проблематику людини можна дивитись, як на істоту, яка пізнає себе завдяки пізнанню Бога. Це теоцентрична концепція, згідно якої, пізнаємо себе настільки, наскільки пізнаємо Бога, бо правда дана людині через іншого (Бога).

Другий підхід – антропоцентричний. Людина знає себе настільки, наскільки її пізнає власна свідомість – людина в центрі уваги, тобто, що людина може про себе сказати.

На людину можна дивитися по-різному:

- Арістотель поділяв людину на матерію (тіло) і субстанціальну форму (душу);
- св. Фома Аквінський (1224 – 1274 рр.) звертав увагу на буттєву структуру людини, тобто істоти, яка існує;
- К. Маркс вказував, що буття людини складається з матерії;
- через призму її смерті (М. Хайдеггер), тобто, все, що людина робить, робить з огляду на її смерть;
- через призму її творів, культури, звичаїв, мови, листів (К. Леві-Строс (K. Levi - Strauss), Ф. Соссюр (F. Saussure)); дивимось на людину через те, що вона творить;
- як на істоту звернену не до смерті, але до іншої людини (М. Бубер (M. Buber), Ф. Розензверг (F. Rozenzverg), Е. Левінас (E. Levinas), Ю. Тішнер

(J. Tischner), бути для іншого, тобто людина знаходить сенс у відкритті до іншої людини і боїться безсенсовності життя;

- св. папа Іван Павло II (Karol Wojtyła) дивився на людину через призму її діянь (agere sequitur esse – діяння слідує за існуванням); “Яке є існування – таке є діяння”;

- З. Фрейд наголошував, що людина складається з потягів та інстинктів;
- через призму свідомості – феноменологія. Людина сама себе виявляє як вона себе бачить (М. Шелер, Е. Гуссерль, Н. Хартман, Д. фон Гільдебранд);

- через призму підсвідомості – психоаналіз (З. Фрейд, Е. Фромм, К.Г. Юнг, А. Адлер). Ці представники стверджували, що людина не є свідомою, а нею керують потяги;

- через призму людської свободи, бо людина є вільною істотою (Ж.П. Сартр, А.Ф. фон Гаек та представники постмодернізму);

- через призму екзистенції, трагізму буття – екзистенціалізм (М. Хайдеггер) [2].

На людину можна дивитися або як на об’єкт, або як на суб’єкт, який виявляє свого духа – досліджуючи людську свідомість. Людина – адекватна істота, що має зв’язок з іншими, але одночасно є окремий індивідуум, що творить спільноту друзів, нації, країни. Антропологізм розглядає поняття людини в чотирьох глобальних категоріях:

1. Людина як фізична істота, як організм, що складається з органів і систем. Цим поняттям оперують фізіологічні, анатомічні та медичні науки.

2. Індивід як типовий представник соціального типу («один з...»). Це поняття вивчає соціологія, етнографія, демографія, економічна географія.

3. Особа як член суспільства, «соціальна одиниця». Цим поняттям користується антропологія, психологія, етика, естетика, педагогіка.

4. Індивідуальність – неповторність, унікальна якість особистості, яка властива одній єдиній особі.

Отже, запропоновані антропологічні аспекти сучасного науково-богословського дискурсу допоможуть людині краще пізнавати себе і мету свого життя – любити людей і Бога, бути доброю, знати, говорити та свідчити істину і творити красу.

Література:

1. Огірко О.В. Християнська етика для всіх: словник християнсько-етичних термінів / О.В. Огірко – Черкаси – Львів: Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С.З. Гжицького ; Черкаси, 2016. – 273 с.

2. Dogiel Gerard. *Antropologia filozoficzna*. – Warszawa, 2002. – 27 s.

Кононенко Т.В., д-р. филос.наук, доцент
Донецкий юридический институт МВД Украины

МАРГИНАЛЬНОСТЬ В СОВРЕМЕННОМ НАУЧНОМ ДИСКУРСЕ

В современный научный дискурс понятия «маргинальность» и «маргинальный человек» вводят американские социологи Р.Э. Парк и Э.В. Стоунквист. Исследуя развитие городской среды, межэтнические отношения иммигрантских сообществ в американском городе, Р.Э. Парк ведет речь о новом типе человека. Маргинальный – это человек, находящийся на границе двух различных миров и культур, культурный гибрид. Как правило, это состояние связано с переходом (новообращенный) или переездом (иммигрант). Маргинальный человек характеризуется внутренней раздвоенностью, дисгармоничностью и конфликтностью. Он одновременно существует в двух мирах, принимает роль чужака или космополита, как следствие, воплощает новый тип культурных взаимоотношений, складывающийся в результате глобальных этносоциальных процессов, неизбежно становится более развитым, обладает широкими и независимыми взглядами. Объектом внимания Э.В. Стоунквиста является расовый (метис, мулат) и культурный (иммигрант, денационализированный европеец, европеизированный африканец) гибрид. Маргинальный человек – ключевой в контакте культур. Он комбинирует в себе два мира, две культуры. Его состояние характеризуется, с одной стороны, напряжением, тревогой, дезорганизацией, отчуждением и разочарованием, с другой – эгоцентризмом, честолюбием и агрессией.

Эти исследования культурной маргинальности продолжают А. Антоновски, М.А. Голдберг, М. Гордон, А. Керкхофф, Т. МакКормик. В центре их внимания находятся вопросы возникновения и признаков маргинальной ситуации, маргинальной территории и маргинальной культуры. Так, А. Антоновски выделяет ряд специфических признаков маргинальной ситуации: длительный контакт двух культур, одна из которых является господствующей; свободный доступ для представителей маргинальной культуры к ценностям и идеалам господствующей культуры, надежда на принятие и поощрение; наличие социальных барьеров; усиление напряженности конфликта с течением времени. М.А. Голдберг работает с понятиями «маргинальная территория» и «маргинальная культура». Маргинальная территория – это регион сосуществования и взаимопроникновения культур. Как следствие, маргинальная культура – синтез элементов разных культур. Человек, рожденный на маргинальной территории и воспитанный в маргинальной культуре, уже не является маргиналом. Он не содержит главного признака – болезненной раздвоенности. Маргинальная культура становится для него родной, устоявшейся и целостной.

В это же время формируется новый подход к проблеме. Маргинальный человек пребывает не только на рубеже культур, но и на рубеже социальных сил.

Д. Головенски, Э. Хьюз, Т. Шибутани рассматривают маргинальность как продукт социальной мобильности. К примеру, речь идет о женщине или афроамериканце, которые претендуют на профессию, традиционно ассоциирующуюся с белокожим мужчиной (ученый, политик, врач). Т. Шибутани подчеркивает позитивный ракурс такой маргинальности – высокую творческую активность.

Исследования социального аспекта маргинальности характерны для западноевропейской философии и социологии. Социальное неравенство и социальный конфликт, обусловленные сущностной и структурной перестройкой системы производства в постиндустриальном обществе, политическим или экономическим кризисом, демографическим фактором, войной, выступают существенными факторами возникновения маргинальной ситуации и маргинального человека. Выделяются три измерения процесса маргинализации: социальное, политическое и экономическое. Маргинал не обладает социальным статусом, не выполняет социальных функций, не имеет гражданских прав, не участвует в производственном процессе, существует на средства, которые либо добываются в обход общепринятых норм, либо предоставляются из общественных фондов. Это аутсайдер, который стоит на низшей ступени иерархической структуры общества: алкоголик, наркоман, гомосексуалист, проститутка, нищий, бродяга, преступник, представитель молодежной субкультуры, иностранный рабочий.

Вторая половина XX века вновь акцентирует иной тип маргинала – романтический герой, бунтарь, который воплощает идею личности, ценностный протест традиционному обществу. Появляются две группы таких маргиналов: представители интеллектуальной среды и молодежной субкультуры. Их характерными чертами являются: образованность, сознательный разрыв традиционных связей, индивидуализм, максимализм, враждебность к общественным институтам, крайние формы социальной и политической активности.

Французский исследователь А. Фарж пишет, что существительное «маргинал», ранее используется лишь прилагательное «маргинальный», впервые появляется во Франции в 1972 году. После волнений 1968 года французское общество раскалывается на сторонников традиционного порядка и революционных перемен. Вторых и называют «маргиналами». Маргинальность трактуется уже не как состояние автономности, а как результат резкого столкновения с общепринятой нормой. Уход в маргинальность предполагает два различных маршрута: личностный выбор, разрыв всех традиционных связей, создание собственного, совершенно иного мира; общественный выбор, постепенное или насильственное вытеснение за пределы законности. В любом случае маргинал обозначает теневую сторону, омут. Общество маркирует отверженных членов, чтобы укрепить свою стабильность. Оно всегда испытывает страх – перед телесной или психической аномалией, болезнью, ересью, субкультурой, чужеземцем и так далее. Франция второй половины XX века знает, по мнению А. Фарж, три характерных об-

раза маргинала: близкий к природе, с цветком в губах или на ружье хиппи; африканец, приехавший жить и работать во Францию; «новый бедняк», результат экономического кризиса. Современный маргинал «не какой-то чужак или прокаженный. Он схож со всеми, идентичен им и в то же время он калека среди себе подобных – человек с отсеченными корнями, рассеченный на куски в самом сердце родной культуры, родной среды [1, с.146]».

Эту позицию разделяет Е.Б. Рашковский. Он констатирует, что научный и технический сдвиги, урбанизация, массовая миграция, интенсивное взаимодействие носителей разнородных этнических, культурных и религиозных традиций второй половины XX века придают проблеме маргинальности качественно новое очертание. Маргинальный статус становится не столько исключением, сколько нормой. Традиционные государственные и общественные институты не всегда адекватно выражают и защищают интересы маргинальных групп. Как следствие, появляются многочисленные неформальные движения, нацеленные на подключение этих групп к государственной и общественной жизни. Особый размах они приобретают в Индии в начале восьмидесятых годов XX века. Е.Б. Рашковский пишет, что слово «маргинал» по случайному созвучию ассоциируется с санскритским словом «марга», которое означает свободно отыскиваемый духовный путь. Таким образом, в индийском лексиконе маргинал – не просто социальный или культурный отщепенец, а ищущий новый путь служения обществу человек.

Современные исследователи аксиологических и культурологических аспектов (С.Н. Артановский, И.В. Гордиенко-Митрофанова, Л.И. Кемалова, А.П. Лантух, Н.О. Навджавонов, Ю.Д. Парунова, В.А. Шапинский) рассматривают маргинальность как определенный тип мышления, продукт освоения иных образов жизни и культурных ценностей; культурный феномен, символизирующий определенный тип отношений, при котором субъект, с одной стороны, включается в социальную структуру, экономические и политические институты, с другой – находится в пограничном состоянии по отношению к культурным ценностям данного общества; отражение нормативной и ценностной плюрализации современного человека в результате усложнения общественной структуры, усиления социальной мобильности. Сегодня – в эпоху глобализации – возникают маргиналы нового типа. Они выступают уже не в роли изгоев, а в роли привилегированных. Новый герой – «глобальный игрок» (А. Моосмюллер, А.С. Панарин) – пользуется преимуществом отстраненного отношения к стране обитания, чужд моральным обязательствам и сантиментам. Он меняет партнеров, строит альянсы, играет в мультикультурных управленческих командах. Он не просто находится между двух культур, но уже посередине мира.

Литература:

1. Фарж А. Маргиналы / А. Фарж // 50 / 50: Опыт словаря нового мышления / Под общ. ред. М. Ферро и Ю. Афанасьева. – М. : Прогресс, 1989. – С. 143-146.

Погорелова І.С., канд. іст.наук, доц.

ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені В. Гетьмана»

ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ РЕГІОН В ЕТНОСОЦІАЛЬНІЙ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ: МОВНИЙ АСПЕКТ

Розглядаємо Південний регіон у межах сучасних адміністративних кордонів Миколаївської, Одеської, Херсонської областей й АР Крим. Більшість населення регіону є українцями, але Південь є мультинаціональним порівняно з іншими регіонами України. У певні періоди ці землі входили до складу Кримського ханства з Османською імперією, Російської імперії. Значну роль в освоєнні Півдня відіграла Запорізька Січ. Після російсько-турецьких війн, ліквідації Січі землі увійшли до Російської імперії, відтоді почалося їх швидке, масштабне заселення. Активну колонізацію (іноземну) проводила Катерина II, тож населення складала болгари, німці, греки, молдавани, румуни, вірмени, євреї. Опору великодержавницької політики царизм вбачав у росіянах, українці ж не розглядалися як окремий народ, передбачалося їх розчинення у поліетнічному середовищі. Видатний історик Д.Багалій зазначав, імперія намагалася знищити пам'ять про те, що Південний регіон був раніше суто українська територія, а відомий науковець Ф.Турченко вказує, що для імперії було принципово важливим вважати жителів Півдня росіянами [3, с.133].

Внаслідок природного приросту та міграцій населення Півдня швидко збільшувалося, основну масу поселенців становили українці. Так, у Новоросії в 1763-1764 рр. Українці складала 74,8% населення, росіяни – 12,05%. У 50-х рр. ХІХ ст. південноукраїнські губернії розвивалися як українські (73,52%) [2]. Найменше українців мешкало у Таврійській губернії. Згідно перепису 1897 р. частка українців зменшилася й складала 56,1%, росіян – 21,4% [5, с.43]. Зокрема зростало переселення російського населення на Південь й що є важливим, збільшується їх частка серед жителів міст. Згадаємо, що Південь випереджав інші регіони за рівнем урбанізації і російський уряд волів заселяти українські міста росіянами, хоча ключову роль у деяких містах Півдня відігравали не росіяни, а євреї. Міська верхівка, інтелігенція була багатоетнічною, а селянські низи регіону здебільшого українськими (6,6% українців проживали в містах, 93,4% були сільськими мешканцями) [3, с. 144].

Для Російської імперії було характерним безправність неросійського населення, його насильницька асиміляція, зокрема, і через обмеження української мови (циркуляр Валуєва, Емський указ ін.). Курс на зросійщення втілювався у політиці імперії, починаючи від Петра I і закінчуючи Миколою II, згадаємо гасло «Один закон, одна мова, одна віра». Русифікуючи Україну,

влада прагнула послабити європейський вплив, заохочувала збільшення росіян у сфері управління, фінансів, освіти ін. Національний гніт, русифікація посилювалися у період I світової війни. Під час Української національно-демократичної революції 1917–1920 рр. настрої у містах охарактеризував Д.Дорошенко: «Це все були елементи, які зжилися з російською культурою, виховалися в ній, дорожили нею». Після встановлення радянської влади в етносоціальному становищі населення Півдня сталися значні зміни. Регіон унаслідок етнічної строкатості перебував в епіцентрі державного терору. Українці (у більшості) проживали у селах найбільше постраждали від колективізації, голоду і репресій. Згадаємо, що після Голодомору росіян системно, на державному рівні масово переселяли здебільшого у Південно-Східну Україну. Напередодні й під час II Світової війни набув масового характеру терор й депортації нацменшин. Як наслідок, після війни Південна Україна (перепис 1959 р.) має найбільший відсоток неукраїнців, але спостерігаємо сильне падіння чисельності нацменшин, майже зникли німці та кримські татари, значно зменшився відсоток євреїв. Натомість збільшився відсоток росіян. З 1897 по 1989 рік кількість росіян в Україні зросла з 2,5 до 11,4 млн [1]. Їх значна кількість зосереджувалась на Півдні (близько 37%, Крим 67,2%; перепис 1970 р.), а рівень зросійщення регіону був одним з найвищих. Зберігалась загрозлива тенденція, чим більше місто, тим менше українців, натомість росіяни знаходились у привілейованому становищі (російська адміністрація, мова й культура сприяли їх комфортності). Розміщення, керівні посади, чисельність росіян дозволяло їм впливати на оточуючі етноси за умов державної політики зросійщення. Одним з джерел зростання російської населення в Україні була русифікація за допомогою мовно-культурної асиміляції. Росіяни не говорили українською мовою; південь залишався російським у культурному аспекті, зі слаборозвинутою україномовною інфраструктурою, особливо в містах. З 1959 р. по 1989 р. кількість українців, які вважали російську рідною мовою, зросла з 2 до 4,6 млн. чол. [1]. Вищі верстви населення, інтелігенція, робітничий клас переважно були росіянами або зросійщеними українцями. Українською залишалася селянська маса, українська національна інтелігенція була нечисленною. І хоч з 60 р. XX ст. у містах Півдня чисельність українства зростає з 60% до 66% (1989 р.), проте переселенці швидко денационалізувалися, переходили з української на російську мову, вплив української культури був неспівставним з російським. Спостерігаємо й звичку дивитися на українську мову як на явище провінційне.

Після проголошення незалежності Південна Україна залишається немоноетнічною, але українці за переписом 2001 р. становлять переважну більшість, на другому місці – росіяни, в АР Крим росіяни склали 58%. Російську мову визначили як рідну 41,9% населення Одеської області; Миколаївської – 29,3%; Херсонської – 24,9%, АР Криму – 76,6% [4]. На Півдні поширеною є російська мова, російсько-українська двомовність, згадаємо про суржик, як

ненормативне змішування української та російської мов. Часто заходи, спрямовані на розширення сфери вживання української мови, викликають неоднозначну оцінку громадськості та неготовність прийняти зміни у культурно-освітній політиці. Безумовно ставлення українців до своєї мови є результатом довготривалої політики зросійщення України, яку свідомо проводили Російська імперія і Радянський Союз. Разом з тим, маємо надію на зменшення рівня мовної асиміляції та позитивні зміни щодо ставлення та збільшення вживання української мови у Південному регіоні України.

Література:

1. Грицак Я. *Нариси з історії України: Формування української модерної нації* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://history.franko.lviv.ua/gryc_r6.htm
2. Макаrchук С. *Етнічна історія України. Навчальний посібник*, К., Знання, 2008. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ebk.net.ua/Book/history/makarчук_eiu/part10/1002.htm
3. Турченко Ф. *Південь України напередодні Першої світової війни* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://web.znu.edu.ua/ru/articles/286.pdf>
4. *Результати Всеукраїнського перепису населення 2001 р.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://2001.ukrcensus.gov.ua/regions/reg_mykol/
5. Рошко К. *Зміни етнічного складу населення на території Південної України (к. XIX ст.-1920-ті роки)* / К. Рошко // *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*, 2017. - Вип. 47. – С. 42-46.

Денежніков С.С., канд.філос. наук

Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка

ГУМАНІТАРНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА «ПРИКЛАДНИЗАЦІЯ» НАУКИ

Початок ХХІ століття ознаменовано широкомасштабним розповсюдженням Інтернет-мереж, розвитком надсучасних інформаційно-комунікаційних технологій, нанотехнологій, біотехнологій, GRID-мереж, різким збільшенням інформаційного потоку, який сьогодні безпосередньо впливає на розвиток міжособистісних стосунків, на процеси гносеологічного осягнення дійсності, на суспільні процеси взагалі. Натепер діаметрально змінилося ставлення до прогресу як такого і вже понад півстоліття звучать критичні висловлювання та зауваження з боку філософів з приводу спрямування розвитку технологічної цивілізації, технократичної свідомості, прогресу тощо.

З ходом розвитку технологій та науково-технологічного прогресу змінюється і саме ставлення до наукового розуміння та освоєння світу; homo sapiens стає у своєму пізнанні практично деміургом і усвідомлює свою владу. Завдяки сучасним науковим дослідженням можливості проникнення у таємниці Всесвіту стають практично безмежними. За допомогою високотехнологічних пристроїв розкриваються таємниці мозку людини, процесів свідомості та творчості; науко-

вий підхід все частіше застосовують у галузі міжособистісних комунікацій, емоційно-чуттєвої сфери, у призму наукових досліджень зараз потрапляють навіть ті напрямки життєдіяльності людини, які раніше вважались непідвладними раціональним дослідженням та інструментальному вивченню. Надзвичайно швидкими темпами сьогодні розвиваються сфера послуг, індустрія розваг, у тому числі із застосуванням надсучасних технологій (інтерактивні панелі, 3D, 4G, різноманітні мобільні додатки тощо) [2, с. 200].

Проте бурхливий розвиток наукових розвідок останніх десятиліть має низку підводних каменів. Перш за все, слід відзначити тенденції змін співвідношення фундаментальних наук та прикладних досліджень. З одного боку почала набувати глобального характеру орієнтація сучасної науки на здійснення конкретних прикладних завдань, з іншого боку викликає занепокоєння вчених-теоретиків та філософів таке нове явище, як «прикладнізація» науки. Збільшення кількості прикладних досліджень та новаторських рішень має вигідний економічний ефект, проте ставить вагоме питання про чистоту наукових досліджень та перспективу розвитку фундаментальних. На сьогодні комплекс гуманітарних наук також знаходиться у площині впливу соціальних запитів і часто розглядаються з позицій суспільно-політичної вигоди.

Сучасна система ринкових відносин перетворила наукові дослідження, особливо у гуманітарній сфері, у свого роду товар, який чинить негативний вплив на наукові розвідки, вирішення теоретичних завдань та здійснення філософської рефлексії. Створюються різноманітні соціальні та гуманітарні технології, за допомогою яких намагаються трансформувати соціальну реальність, впливати на масову та індивідуальну свідомість. Подібні соціогуманітарні технології отримали назву ННУМЕ і трактуються як технології керованої еволюції та маркетингові технології. Як правило їх широко використовують у менеджерській діяльності для досягнення так званого «соціального ефекту». Розвиток сучасного суспільства, а також формування особистості розглядаються вченими з позицій технологічного процесу, в рамках жорстко заданих алгоритмів досягнення певних цілей: практичної, соціально вигідної, раціональної мети, а найчастіше як певного «замовлення» ринку.

Наукова думка початку XXI століття говорить про виникнення нових гуманітарних технологій, які висвітлюють сучасні тенденції проникнення прикладного та технологічного способу мислення до гуманітарної сфери. Прикладний характер досліджень у гуманітарній сфері та вплив на суспільні відносини не може корелювати з поняттями свободи вибору, свободи особистості, самовизначення, творчості тощо, тобто з поняттями які окреслюють основу побудови гуманістичного суспільства.

Зауважимо, що в рамках постнекласичної методології спостерігаються процеси «олюднення» науки, набувають вагомості особистісні ціннісні установки ученого. Багато вчених наполягають на питанні необхідності введення в сучасну науку аксіологічних принципів, оскільки досягнення сучасних наук і технологій ставлять під загрозу життя людини та цивілізації в цілому. Про-

цес антропологізації і гуманізації техніки тісно пов'язаний з подоланням прірви між людиною і природою, між суб'єктом і об'єктом. У новій науковій дійсності людина постає як найвища цінність [1, с. 60].

Інформація і знання виступають основою концепції постіндустріального суспільства. Проте ні в знанні як такому, ні в інформації немає місця для духовних чинників та моральних засад. Адже саме ці ціннісні складові виступають ключовими у необхідному процесі гуманізації та гуманітаризації сучасного техногенного суспільства.

Процес гуманізації у сучасному інформаційному суспільстві пов'язаний зі зміною вектору розвитку у бік людини: її вибір, свобода, цінності, ідеали та інтереси виступають найвищою цінністю. Концепт «гуманітарний» може виражати і фокусування на людині і приналежність до гуманітарних наук.

У першу чергу гуманітарні технології знаходять своє застосування в освітньому середовищі. Надзвичайно стрімко зростає роль людської суб'єктивності, в освітньому середовищі акцент робиться на творчій саморозвиток та динамічні компетентності. Сьогодні швидкими темпами розвиваються освітні послуги: різноманітні он-лайн курси, інтернет-навчання, тренінги, самоосвіта тощо. Основний акцент робиться на індивідуалізованість освітніх практик, особистісно-орієнтовані технології.

Література:

1. Гребенищикова Е.Г. Социотехнические мнимости науки / Е.Г. Гребенищикова // Вопросы философии, 2018.–№ 3.– С. 56-65.

2. Лецинская В.В. Технологический прогресс и проблема гуманизации общества в контексте формирования экологической культуры / В.В. Лецинская // Вопросы философии, 2017.– № 10.– С. 199-206.

Мартиненко О.П., канд. філос. наук
Коледж ЧНУ

ПРОБЛЕМА РЕКОНСТРУКЦІЇ У ПОСТПОЗИТИВІСТСЬКІЙ ФІЛОСОФІЇ НАУКИ

Ідея реконструкції у філософії науки актуалізувалася завдяки засновнику позитивізму – Огюсту Конту, який добачав у ній засіб очищення науки від метафізики. Але по-справжньому популярним термін «реконструкція» у філософії науки став у середині ХХ століття завдяки праці Імре Лакатоса «Історія науки та її раціональні реконструкції».

Раціональна реконструкція Імре Лакатоса була спрямована на приборкання релятивізму у філософії науки. Позиція вченого призвела до суперечок у науковому товаристві з приводу провідної ролі історії та філософії у нормативному поясненні розвитку науки (будь-яка реконструкція можлива лише в

динаміці, за статичних умов вона позбавляється смислу. Тому динаміка процесу реконструкції була названа «історією»).

Термін «історія» у філософії науки має своє специфічне значення, відмінне від класичного уявлення про історію як галузь знання, що вивчає минуле людства. Корені цієї відмінності містяться у різному ставленні філософа й історика до метатеоретичного рівня знання: для історика, на відміну від філософа, він не має принципово важливого значення. У цій дефініції варто враховувати об'єктивну складність у розрізненні історії і філософії науки. Можна, звісно, визначити їх, скориставшись тезаурусом, але таке визначення не буде відповідати фактичній ситуації, в якій обидві галузі дуже споріднені. Отже, можна говорити про історію науки двояко – як про історичну дисципліну, мета якої періодизація, опис і вивчення минулого науки, і як про філософію, що реконструює минуле науки за допомогою інтерпретації емпіричного матеріалу. Звичайна історія зорієнтована на лінійне тлумачення фактів, а детермінована філософією історія, навпаки, схильна до багатовекторного аналізу об'єкта дослідження з урахуванням його трансцендентності.

На спорідненість історії та філософії науки вказує І. Лакатос: «Філософія науки без історії науки порожня; історія науки без філософії науки сліпа» [3, с. 457]. Перша частина речення вказує на залежність філософії науки від емпіричних даних, якими її забезпечує історія науки. Друга частина речення має на увазі нормативне значення філософії для історії науки. Цитата І. Лакатоса є парафразом кантівського виразу: «Думки без змісту порожні, споглядання без понять сліпі» [1, с. 70]. Тож рівень історії науки відповідає кантівському *a posteriori*, а рівень філософії науки – *a priori*. Отже, можна побачити, що нормативна фундація реконструкції І. Лакатоса опирається на кантівський канон раціональності.

Забезпечивши у такий спосіб раціональне поєднання історії і філософії науки, І. Лакатос аналізує три поширені у філософії науки форми раціональної реконструкції – індуктивізм, конвенціоналізм, методологічний фальсифікаціонізм. На додаток до вказаних форм раціональної реконструкції І. Лакатос презентує ще одну, власну теоретичну розробку – методологію науководослідних програм. Цілі методологічного підходу, розробленого І. Лакатосом, такі: «моя “методологія”... лише оцінює повністю сформовані теорії (або дослідницькі програми) і не має намірів пропонувати жодних засобів для вироблення кращих теорій, або служити критерієм вибору між двома конкуруючими програмами» [2, с. 595].

Можна переконатися в тому, що мета методології І. Лакатоса відрізняється від початкових цілей позитивізму – його реконструкція має на увазі не очищення науки від метафізичного знання, а оцінку знання на професійну придатність.

Критики філософії І. Лакатоса (Т. Кун, М. Полані, Ст. Тулмін) в цілому погоджувалися із подібною телеологією, вони не заперечували роль метафізи-

чного фактору, який вони називали «зовнішньою історією». На їх думку хибною частиною підходу стала специфіка раціональності у методологічному підході І. Лакатоса.

Зокрема, Т. Кун, відповідаючи на критику І. Лакатоса, пише: «Фактично я ніколи не погоджувався з тим, що моя позиція є захистом ірраціональності в науці, хоча можу зрозуміти причини такої думки. У цьому випадку, однак, я їх не розумію. Якщо взяти до уваги межі подібності між нашими позиціями, то вживання Лакатосом терміну «іраціональний», не є, по-моєму, виразом його теоретичної позиції. Або ми обидва є захисниками ірраціоналізму, в чому я сумніваюсь, або, як я припускаю, ми обидва намагаємося змінити загальноприйняте поняття про те, в чому полягає раціональність» [2, с. 582].

Думку стосовно схожості ідей Т. Куна й І. Лакатоса поділяв і Ст. Тулмін: «... якщо ми зіставимо концепцію Лакатоса з початковим варіантом теорії Куна, побачимо їх надзвичайну схожість, ми зможемо зрозуміти в ретроспективі те, чим він був так стурбований. Що якщо його власні ідеї щодо впливу «математичної революції» на критичні поняття істини, докази і значущості були би прочитані як те, що має ті самі ірраціоналістичні наслідки, що й концепція Т. Куна про «наукові революції»? Оглядаючись на цей ризик, легко зрозуміти, чому він, імовірно, відчув необхідність зайняти більш стійку позицію, в якій його теорії були б невразливими для можливих звинувачень в історизмі чи релятивізмі» [3, с. 277-278].

Проблема реконструкції на цьому етапі розвитку філософії науки – це проблема раціонального в реконструкції. Не можна здійснити реконструкцію історії розвитку науки, не маючи чіткого уявлення про те, що таке раціональність. Є свідчення у філософії І. Лакатоса, які вказують на те, що філософ трактував «раціональність» у класичному кантівському розумінні. Звідси і звинувачення І. Лакатосом Т. Куна в ірраціоналізмі – те, як американський філософ використовує поняття «раціональність», показує його розрив із загальноприйнятим каноном раціональності. Т. Кун досить вільно поводиться із терміном, не приховуючи свого бажання підігнати зміст поняття «раціональність» під свої потреби: «...ми обидва намагаємося змінити загальноприйняте поняття про те, в чому полягає раціональність».

Звісно, за таких умов поняття «раціональна реконструкція» втрачає свій смисл. Відносність, покладена в основу розуміння «раціонального», робить кінцевий продукт раціональної реконструкції залежним не від чітко структурованого нормативного базису, побудованого згідно з каноном раціональності, а від теоретичної примхи реконструктора. Т. Кун, на відміну від І. Лакатоса, не був пов'язаний із традицією логічного позитивізму, він не був європейцем – його світогляд науковця будувався на інших теоретичних засадах – прагматизмі, а тому не дивно, що він постулював саме їх. У світлі вільного поводження Т. Куна з кантівським каноном раціональності, якого дотримувався І. Лакатос, його цілком доречно вважати релятивістом.

Описаний етап розвитку проблеми реконструкції у філософії науки показує, що проблема екстерналізму та інтерналізму – акцентування адептами постпозитивізму на пріоритеті «зовнішньої» та «внутрішньої» історії, – має більш глибокі корені – не стільки у виборі рушійних чинників історичного процесу, скільки у розумінні витоків канону раціональності. Таким чином, проблема реконструкції у постпозитивістській філософії науки – це проблема раціональних підстав методу.

Література:

1. Кант І. Критика чистого розуму / І. Кант. – М.: Мысль, 1994. – 591, [1] с.
2. Кун Т. Структура научних революцій: Пер. з англ. / Т. Кун; Сост. В.Ю. Кузнецов. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2003. – 605, [31] с. – (Philosophy).
3. Тулмин Ст. История, практика и «третий мир» (трудности методологии Лакатоса) / Ст. Тулмин. – Философия науки. – Вып. 5: Философия науки в поисках новых путей. – М.: ИФ РАН, 1999. – С. 258-280.

Струченков О.В., канд.іст.наук, доцент

ДИНАМІКА БІДНОСТІ В УКРАЇНІ В 2005-2015 рр.

Ліберальні економічні реформи 1990-х років кардинально змінили соціальну структуру українського суспільства. З одного боку, з'явилися нові соціальні групи та спільноти, зокрема, олігархічна бізнес-еліта та різноманітні верстви середнього класу. З іншого боку, масштабні процеси маргіналізації та люмпенізації суттєво змінили соціальне обличчя та класові позиції інтелігенції, робітників, колишніх колгоспників. Омріяний ідеал суспільства рівних можливостей насправді виявився поляризованим соціумом, де панують різноманітні форми соціальної нерівності, найпоширенішою з яких являється бідність.

Бідність як соціальний феномен і соціальна проблема є одним з пріоритетних напрямів досліджень вітчизняних соціологів. Жодним чином не применшуючи доробок науковців, зауважимо, що питання динаміки ситуації з бідністю в Україні протягом 2005-2015 років, а також виконання державою зобов'язань щодо боротьби з нею не знайшли адекватного висвітлення.

Досвід статистичних і соціологічних розвідок дозволяє виокремити принаймні три основні модифікації бідності: монетарну, деприваційну та суб'єктивну. Кожна з них має власний інструментарій виявлення та обчислення ступеня нужденності особи.

Монетарна бідність визначається на основі критеріїв абсолютної та відносної бідності. У свою чергу, абсолютна бідність передбачає таке становище індивіда, коли на свій дохід він не може придбати товари та послуги, необхідні для задоволення основних соціальних потреб, специфічних для даного суспільства.

Кількісним критерієм виступає поріг (межа) бідності, або прожитковий мінімум. Його розмір залежить від низки чинників і може суттєво коливатися. Так, за розрахунками спеціалістів Світового банку поріг абсолютної бідності для мешканців країн Центральної та Східної Європи становить 4,3 долара США на добу, тобто 130 доларів на місяць. У той же час Законом України «Про Державний бюджет України на 2018 рік» прожитковий мінімум з 1 січня встановлений у розмірі 1700 грн. на місяць, або 65 доларів.

Відносна бідність розуміється як ситуація, коли індивід не має достатньо коштів, щоб вести прийнятний для даного суспільства стиль життя. В Україні національний критерій відносної бідності домогосподарств становить 75% медіанного рівня сукупних еквівалентних витрат, межа крайньої бідності – 60% медіанного рівня сукупних еквівалентних витрат.

Виявляючи бідних осіб методом депривації, керуються не підрахунками наявних у них коштів, а кількістю та характером тих позбавлень та соціальних виключень, яких вони зазнають у повсякденному житті. Далеко не всі ексклюзії можуть бути переведені у грошовий еквівалент, зокрема: зручності у житлі, доступність та якість освітніх, медичних та соціальних послуг тощо. Державна служба статистики опитує домогосподарства за 33 ознаками бідності та позбавлення, які включають два блоки: економічна депривація та розвиток інфраструктури. У разі виявлення 10 та більше позбавлень домогосподарство вважається бідним. Поряд з цим в обстеженнях використовують перелік з 18 базових депривацій, наявність 4 з них також дає підстави кваліфікувати домогосподарство як бідне.

Суб'єктивна бідність не ґрунтується на розрахунках та думках експертів. Вона визначається через самооцінку індивідом власного матеріального становища. Межа бідності оцінюється за відповідями респондентів на питання про мінімальний дохід, необхідний для досягнення достатнього стилю життя, як функції від справжнього доходу опитаних.

Стрімке зростання масштабів бідності за монетарними та немонетарними критеріями відбулося в Україні протягом 1990-х років внаслідок неоліберальних ринкових реформ, які ліквідували залишену з радянських часів систему соціальних гарантій та соціального захисту населення. Ситуація стабілізувалася тільки на початку 2000-х років. Саме тоді почалася реалізація національної та міжнародної програм з подолання бідності. Аналіз даних за 2005-2013 роки свідчить, що найбільш високими темпами зменшувалася абсолютна бідність (за критерієм менше 5,05\$ на добу – з 9% до 1,9%, а за критерієм споживання нижче прожиткового мінімуму – з 38,7% до 22,1%) [1]. При цьому суттєво не скоротилася відносна (з 27,1% до 24,5%) та деприваційна (з 28,6% до 22,1%) бідність, а частка осіб, які вважали себе бідними, навпаки, зросла (з 59% до 67,6%) [1; 2; 3, с.43]. Певне зменшення рівня бідності зумовлювалося не зміною принципів перерозподілу суспільних благ на користь нужденних, а завдяки збільшенню ВВП країни. Економічна стагнація

з 2012 року загальмувала скорочення масштабів бідності. За таких умов найбільш вразливими до бідності виявилися непрацездатні громадяни, мешканці сіл та малих міст, багатодітні родини.

Через політико-економічну кризу 2014-2015 років та збройний конфлікт у Донбасі Україна за обсягом ВВП була відкинута на десять років назад. Відповідно, основні показники бідності повернулися та навіть перевищили рівень 2005 року. Зокрема, станом на початок 2016 року рівень абсолютної бідності за критерієм менше 5,05\$ становив 3,5%, відносної бідності – 30,6%, деприваційної бідності – 30,8%, суб'єктивної бідності – 72,3% [1; 2; 3, с.43]. З'явилася нова категорія бідних – вимушені переселенці. У зв'язку із цим можна констатувати, що програма ООН «Цілі розвитку тисячоліття» стосовно боротьби з бідністю не була виконана. Більше того, несприятлива економічна та політична ситуація ставить під сумнів зниження рівня бідності у короткостроковій перспективі. Згідно з очікуваними результатами реалізації «Стратегії подолання бідності», до 2020 року абсолютна бідність в Україні за добовими споживанням менше 5,05 доларів США має скоротитися з 3,5% до 0,5%, а за витратами нижче фактичного прожиткового мінімуму – з 32% до 15% [4]. Вважаємо, що за умов збереження існуючих принципів виробництва та розподілення суспільних благ, зазначені показники являються необґрунтовано оптимістичними. Разом із тим відсутність рішучих дій у боротьбі з бідністю та нужденністю ставить під загрозу виконання програми ООН «Цілі сталого розвитку», в якій подолання бідності вважається одним із пріоритетних завдань.

Література:

1. Цілі розвитку тисячоліття. Україна – 2014. Щорічна моніторингова доповідь [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/library/mdg/_-_-2014.html. – Назва з екрана.
2. Самооцінка домогосподарствами доступності окремих товарів та послуг (за матеріалами вибіркового опитування домогосподарств у жовтні 2015 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2016/gdn/sdrs/arh_sddtp.htm. – Назва з екрана.
3. Самооцінка домогосподарствами рівня своїх доходів (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств у січні 2016 року). Статистичний збірник [Текст] / Державна служба статистики України. – К.: Державна служба статистики України, 2016. – 76 с.
4. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії подолання бідності» від 16 березня 2016 року №161-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/161-2016-%D1%80#n10>. – Назва з екрана.

Зав'ялов А.В.

Іркутський державний медичний університет

СТАНОВИЩЕ ТА ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В РОСІЇ У ЦИФРАХ (ЗА ДАНИМИ ПЕРЕПИСІВ НАСЕЛЕННЯ 2010, 2002 рр.)

Українці в Росії – третя за чисельністю етнічна група після росіян і татар. Згідно з Всеросійським переписом населення 2010 р., українців у Росії налічувалося 1 927 988 осіб (1,35% від населення Росії), росіян – 77,71%, татар – 3,72% [2]. Досить драматичною виглядає динаміка чисельності українців у Росії: в 2002 р. їх було 2 942 961 осіб (2,03%) [3], а в 1989 р. – 4 362 872 (2,97%) [6], тобто за період з 1989 по 2010 рр. відбулося скорочення на 55,8%, або більше, ніж на 2 мільйони.

В той же час, у 2010 р. зафіксовано 2 942 018 вихідців України (2,06% від населення Росії), що на 1 014 030 осіб більше, ніж самих українців. У 2002 р. цей показник дорівнював 3 559 975 осіб (2,45%, або на 617 014 осіб більше, ніж самих українців), а у 1989 р. – 4 595 811 осіб (3,13%, або на 232 939 більше, ніж самих українців). Таким чином, спостерігаються як пришвидшені темпи асиміляції українців (чисельність українців знижується набагато швидше чисельності уродженців України; причини можуть бути різними, навіть просто небажання вказувати своє українське етнічне походження), так і збільшення частки росіян-вихідців України, що переїжджають на постійне місце проживання в Росію [4].

Звичайно, у зв'язку з подіями на Сході України кількість українців у Росії збільшилася. Так, станом на січень 2014 р. в Росії перебував 1 559 921 громадянин України. Станом на 1 січня 2015 р. ця цифра збільшилася до 2 417 575 осіб, а на березень 2016 р. – до 2 501 784 осіб. Спостерігається істотне збільшення – аж +55%. В якості заходів реагування був розроблений і прийнятий ряд нормативно-правових актів, що регулюють перебування громадян України за пільговим режимом [5]. Станом на початок 2016 р. більше 1 млн. 300 тис. вихідців з України (з них понад 1 млн. 150 тис. осіб з Донецької та Луганської областей) отримали певний статус на території Росії: 419 тис. осіб отримали притулок, 311 тис. осіб – дозвіл на тимчасове проживання, 496 тис. осіб – патент, 170 тис. осіб стали учасниками Державної програми зі сприяння добровільному переселенню в РФ співвітчизників, що проживають за кордоном (63% від загального числа за 2015 р.) [1]. Таким чином, якщо підсумувати постійне українське населення Росії і тимчасових іммігрантів, то можна прийти до висновку про те, що на території Російської Федерації загалом (постійно і тимчасово) знаходиться близько 4 млн. українців (близько 2 млн. за даними Перепису 2010 р. + трохи більше 2 млн. тимчасових іммігрантів: як вимушених, так і трудових).

У 2010 р. українською мовою володіло 1 129 838 осіб, або 0,79% від населення Росії. З них українців лише 669 246 осіб. Тобто українці становлять лише 59,23% від всіх тих, хто володіє українською мовою в Росії, решта – представники інших етнічних груп. І лише 34,71% від всіх українців Росії володіє українською мовою, решта українців не володіє українською (на нашу думку, відсоток серед українців тих, хто свідомо не вказав володіння українською, вкрай низький). Також українською володіє 412 668 росіян, що становить 36,5% від числа тих, хто володіє українською в Росії, 7 540 білорусів, 5 225 євреїв, 3 556 молдаван, 3 446 татар, 1 773 вірмен, 1 125 греків [2, 4, 9].

У 2002 р. українською володіло 1 815 210 осіб, або 1,25% від населення Росії, з них українців – 1 267 207, що становило 69,8% від числа тих, хто володіє українською, та 43,1% від числа українців Росії. Крім того, українською володіло 483 615 росіян, або 26,5% від тих, хто володіє українською. За вісім років кількість тих, хто володіє українською в Росії, скоротилася трохи більше ніж на 650 тисяч осіб [3, 4, 9].

Взагалі українська мова відноситься до розповсюджених у Росії мов: у 2010 р. вона посідала 7-е місце за кількістю людей, що нею володіють, у 2002 р. – 5-е. При цьому потрібно відзначити, що в Росії немає жодної школи, де б всі предмети викладалися українською мовою. Українська мова як факультатив викладається в приблизно 15 школах Росії [8, 10].

Здебільш українську мову в регіонах вивчають на курсах в громадських національно-культурних українських організаціях. У багатьох регіонах є такі організації. Але ці організації мають одну хронічну проблему – це нестача коштів, в результаті чого в багатьох немає своїх офісів та якогось супроводжувального обладнання (дошок, підручників, наочних матеріалів) для викладання української. Також свою роль відіграє неактивність через відсутність фінансів [4].

Найбільша кількість осіб, що володіють українською мовою, мешкає в м. Москві – 106 033, Московській області – 82 386, м. Санкт-Петербурзі – 49 667. Москва та Московська область посідають першу та другу сходинку за чисельність українців у Росії (154 та 119 тис. відповідно), а от Санкт-Петербург за цим показником тільки на шостому місці – 64 тис. Найбільша частка осіб, що володіють українською, у регіонах Росії: Ямало-Ненецький АО – 5,72% від усього населення регіону володіє українською, Чукотський АО – 4,56%, Магаданська область – 4,23%, Ханті-Мансійський АО – 3,70%, Мурманська область – 3,52% [2, 4, 9].

Також можна виділити регіони з найбільшою часткою українців, що володіють українською: Дагестан – 59,10% українців володіє українською мовою, Владимирська область – 57,15%, Мурманська область – 49,47%, Вологодська область – 49,04%. Найменша ж частка українців, що володіє українською, спостерігається в регіонах з традиційним розселенням українців (в українських «клинах», де український масив сформувався ще у ХІХ ст.): Ом-

ська область – 14,42%, Оренбурзька область – 15,86%, Воронежська область – 17,47%, Алтайський край – 17,54% [2, 4, 9].

У 2010 р. в якості рідної мови українці вказали російську – 1 455 577 осіб (75,5% від українців Росії), українську – 466 548 (24,2%), татарську – 592, молдавську – 505, ромську – 225, румунську – 155, чуваську – 155, білоруську – 141. Загалом українську мову в 2010 р. назвали рідною 499 466 осіб (0,35% від населення Росії), серед них українців 466 548 (93,4% від тих, хто назвав українську рідною), росіян – 23 714 (4,75%), молдаван – 334, білорусів – 309, євреїв – 283, татар – 120 [2].

Загалом у 2010 р. 1 922 155 українців, або 99,70% від числа українців Росії, вказали, що вони володіють російською, 669 246 українців (34,71%) – українською, 96 428 – англійською, 35 895 – німецькою, 10 992 – польською [2].

Позиція Міністерства закордонних справ РФ полягає в тому, що в Росії немає запиту з боку українців на відкриття шкіл з українською мовою викладання через давні історичні зв'язки українців та росіян, певну схожість української та російської мов (хоч, як відомо, російська для української в плані лексики за спорідненістю тільки на четвертому місці після білоруської, польської та словацької) бо українська громада не може зібрати потрібну кількість підписів для відкриття такої школи – такі спроби були в Москві та Санкт-Петербурзі, але вони не мали успіху. Також МЗС РФ зазначає, що українські національно-культурні громадські організації роблять достатньо для забезпечення в тому числі мовних потреб українців, але, як вже було сказано вище, реальність така, що багато таких організації було юридично ліквідовано останнім часом або ж вони існують лише на папері. Крім того, згідно МЗС РФ, українці Росії та росіяни України знаходяться в різній етнокультурній реальності, тому порівнювати кількість шкіл некоректно, бо російськомовна освіта в Україні має історичне підґрунтя, в той час як українськомовна в Росії – ні. [8]

Проблеми, з якими стикається українська мова в Росії сьогодні, на нашу думку, можна поділити на такі групи:

- скорочення чисельності українців та їх мовно-культурна асиміляція;
- нездорове соціальне середовище, сформоване російськими ЗМІ;
- недостатня підтримка українських національно-культурних громадських організацій з боку місцевих владних структур: у певних регіонах, наприклад, в Іркутській області чи в Башкортостані така підтримка є (у вигляді грантів, субсидій на проведення заходів, безкоштовні офіси), але її немає повсюдно, у всіх регіонах РФ;
- відсутність розуміння та досвіду в українських національно-культурних громадських організаціях у пошуках фінансування, реклами, і загалом – що потрібно робити;
- відсутність відчутної фінансово-гуманітарної підтримки з боку України: підручники, книги, обладнання, навчальні матеріали, відсутність гранто-

вої підтримки, відсутність міжнародних тестів, які б підтверджували знання української мови тощо;

- позиція багатьох пересічних українців Росії, яку автор сам неодноразово чув: «Немає сенсу вчити українську, бо в Росії живемо», «Я вчу своїх дітей української трішки», «Нікому українська тут не потрібна і ми не плануємо переїжджати в Україну», «Нащо?» і ще багато подібних реплік, а також сприйняття української як «смішної» мови, тобто «несерйозної» не тільки багатьма росіянами, але й, нажаль, самими українцями.

Підсумовуючи, бачимо дуже низький рівень етнічної свідомості, етно-групової солідарності, комплекс меншовартості, відсутність потреби в збереженні свого етнічного коріння. Що з цим робити – питання відкрите.

Література:

1. Более 400 тысяч беженцев с Украины готовы стать частью общества в РФ. РИА Новости, 02.01.2016. – [Електронний ресурс]. – URL: <http://ria.ru/society/20160102/1353300098.html>
2. Всероссийская Перепись населения 2010 года. Росстат. – [Електронний ресурс]. – URL: http://www.gks.ru/free_doc/new_site/perepis2010/croc/perepis_itogi1612.htm
3. Всероссийская Перепись населения 2002 года. Росстат. – [Електронний ресурс]. – URL: <http://www.perepis2002.ru/index.html?id=11>
4. Завьялов А. В. Социальная адаптация украинских иммигрантов : монография / А. В. Завьялов. – Иркутск: Изд-во ИГУ, 2017. – 179 с. – [Електронний ресурс]. – URL: [http://www.ukrkongress.lv/files/files/Завьялов_Социальная-адаптация-украинских-иммигрантов\(1\).pdf](http://www.ukrkongress.lv/files/files/Завьялов_Социальная-адаптация-украинских-иммигрантов(1).pdf)
5. Мамонтова Э. А. Проблема вынужденной миграции в России на современном этапе / Э. А. Мамонтова // «Грамота», №8(58), часть 3. – 2015. – С. 132-135. – [Електронний ресурс]. – URL: <http://www.gramota.net/materials/3/2015/8-3/34.html>
6. Переписи населения Российской Империи, СССР, 15 новых независимых государств. Демоскоп Weekly. – [Електронний ресурс]. – URL: <http://demoscope.ru/weekly/pril.php>
7. Ситуация с доступом к образованию на родном языке в Крыму. Крымская правозащитная группа. – [Електронний ресурс]. – URL: <http://crimeahrg.org/situatsiya-s-dostupom-k-obrazovaniiyu-na-rodnom-yazyike-v-krymu/>
8. Сколько украинцев живет в России и почему там нет украинских школ. Ответ представителя российского МИДа. – УНІАН – Информационное агентство. – [Електронний ресурс]. – URL: <https://economics.unian.net/soc/215664-skolko-ukraintsev-jivet-v-rossii-i-pochemu-tam-net-ukrainskih-shkol.html>
9. Таблицы. Социальная адаптация украинских иммигрантов. – [Електронний ресурс]. – URL: <https://socadaptukr.wordpress.com/2017/06/01/избранное-содержимое/>
10. 8 различий положения русских в Украине и украинцев в России. – [Електронний ресурс]. – URL: <http://www.profi-forex.org/novosti-mira/novosti-sng/ukraine/entry1008218059.html>

Тернов С.О., канд.тех.наук, старший науковий співробітник
Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського

МЕТОДИ ТА ПРИНЦИПИ ПОБУДОВИ НАВЧАЛЬНОЇ ЛІТЕРАТУРИ НОВОГО ПОКОЛІННЯ

Відомо, що підручники і навчальні посібники – основні джерела для навчальної діяльності учнів і студентів. На думку окремих учених (А. Фурман), з якою можна погодитися, більшість навчальних книжок, і передусім підручників, в Україні за змістом, структурою, художнім оформленням та поліграфічним виконанням не відповідають сучасним суспільним потребам. За статистикою, майже кожен третій підручник, що потрапляє на ринок навчальної літератури, низького рівня, оскільки містить смислові, фактичні, граматичні та інші помилки. У той же час процеси інтеграції української системи освіти в європейський освітній простір ставлять перед навчальними закладами системи професійно-технічної освіти (ПТО) проблему підвищення якості освітніх послуг, забезпечення належного рівня навчального процесу. У свою чергу трансформація змісту освіти не може оминати проблему навчальних програм і підручників, які мають ґрунтуватися на змісті освіти, розкривати і деталізувати його. Зміст підручників має відповідати чинним і передовим державним стандартам, а їх кількість – кількості тих, хто навчається. А найголовніше – якість підручників.

У процесі розроблення концептуальної моделі підготовки підручників нового покоління використовуються такі методи наукового дослідження, як:

- метод критичного аналізу наукової літератури та практичного досвіду;
- метод спостереження і анкетування;
- контент-аналіз статистичних даних та соціологічних досліджень;
- порівняльно-історичний метод тощо.

Будь-який навчальний текст повинен відповідати таким критеріям: адекватність, швидкість і міцність сприйняття студентами навчальної інформації. Щоб інформація сприймалась адекватно, повинен дотримуватися принцип однозначності. Це означає, що кожен мовний вираз, використовуваний при викладі навчального матеріалу, повинен бути символом одного і того ж об'єкта. Неадекватність сприйняття матеріалу виникає і в тому випадку, коли використовуються близькі за звучанням терміни. Неоднозначність змістових значень слів утруднює розуміння й усвідомлення студентами навчальних текстів, спотворює знання і уявлення. Щоб допомогти студентам зрозуміти й усвідомити неоднозначні терміни, після викладу матеріалу розділу доцільно помістити рубрику «Зверніть увагу», в якій даються відповідні пояснення. Під час викладення матеріалу доводиться звертатися до навчальної інформації, засвоєної раніше. Немає ніякої упевненості у тому, що студент пам'ятає її, тому в текст доцільно вставити спеціальні нагадування типу: «Нагадаємо,

що». Окрім цього, широко використовуються посилання, що допомагають швидко знайти засвоєний раніше матеріал. Для цього ж призначені різні показники, розміщені у кінці навчальної книги. Для реалізації принципу «швидкість і міцність сприйняття студентами навчальної інформації» в посібнику використовуються графіки, таблиці, діаграми, схеми, які підсилюють інтенсивність сприйняття навчального матеріалу. Підсумовуючи наведене вище, зазначимо, що виклад текстового матеріалу повинен відповідати таким вимогам:

1. Науковість. Означає достатню глибину, коректність і наукову вірогідність викладеного навчального матеріалу, врахування останніх наукових досягнень. Процес засвоєння навчального матеріалу має будуватися відповідно до сучасних методів наукового пізнання: експеримент, порівняння, спостереження, абстрагування, узагальнення, конкретизація, аналогія, індукція і дедукція, аналіз і синтез, метод моделювання, у тому числі й математичного, а також метод системного аналізу.

2. Доступність. Означає необхідність визначення ступеня теоретичної складності й глибини вивчення навчального матеріалу. Неприпустима надмірна ускладненість і перевантаженість цього матеріалу, що робить оволодіння ним непосильним для студента.

3. Проблемність. Обумовлюється самою сутністю й характером навчально-пізнавальної діяльності. Коли студент зустрічається з навчальною проблемною ситуацією, його розумова активність зростає.

4. Наочність. Означає необхідність урахування чуттєвого сприйняття досліджуваних об'єктів, їх макетів або моделей та їх особисте спостереження студентом. Вимоги наочності в електронних виданнях реалізуються на принципово новому, вищому рівні, із застосуванням мультимедійних засобів.

5. Системність. Передбачає послідовність засвоєння студентом певної системи знань у досліджуваній предметній галузі. Необхідно, щоб знання, вміння і навички формувалися у певній системі з дотриманням логічного порядку й знаходили застосування в житті.

Для цього необхідно:

- подавати навчальний матеріал у систематизованому й структурованому вигляді;
- урахувати як ретроспективи, так і перспективи сформованих знань, умінь і навичок при організації кожної порції навчальної інформації;
- урахувати міжпредметні зв'язки досліджуваного матеріалу;
- ретельно продумувати послідовність подачі навчального матеріалу і його впливу при засвоєнні;
- будувати процес здобуття знань у послідовності, обумовленій логікою навчання.

Література:

1. Артьомов І. В. Концептуальна модель розробки підручників нового покоління та їх впровадження у навчальний процес / І. В. Артьомов // Збірник наукових праць ЗакДУ.

Вип. 3 / М. І. Кляп, С. Г. Борзенко, Є. А. Іванченко та ін. – Ужгород : ЗакДУ, 2012. – С. 136–143.

2. Артьомов І.В., Ващук О.М. Навчальна книга: організація і методика створення: посібник. – Ужгород: ЗакДУ, 2012. – 238 с.

3. Салов В.О. Створення навчальної літератури для вищої школи : навчальний посібник / В.О. Салов, Ю.О. Шабанова, О.Н. Ільченко ; Нац. гірн. ун-т. – Д. : НГУ, 2014. – 189 с. – ISBN 966-8271-77-7

4. Фурман А.В. Теорія і практика розвивального підручника : монографія / А.В. Фурман. – Тернопіль : економічна думка, 2004. – 288 с.

Малярчук Н.Г., канд.іст.наук

Мудрак К.С., студ.

Донецький державний університет управління, м.Маріуполь

ДОНБАСЬКІ СТОРІНКИ БІОГРАФІЇ ВІКТОРА ЗАРЕЦЬКОГО ТА АЛЛИ ГОРСЬКОЇ

Донбас – це український край, де народилося та працювало багато визначних особистостей, без яких сьогодні не можна уявити вітчизняну культуру. На жаль, для широкого загалу цей бік історії регіону й досі залишається «білою плямою», що підживлює міфи про його абсолютну русифікованість, відірваність від українського коріння. Мета цієї розвідки – висвітлити донбаський період в біографії Віктора Зарецького та Алли Горської – знаних художників-шістдесятників, активних діячів українського правозахисного руху, що дозволить більш повно та об'єктивно відтворити історію Донбасу.

Віктор Зарецький народився у містечку Білопілля, що на Сумщині, але дитинство його минуло на Донбасі, у великих індустріальних містах Сталіно (зараз Донецьк) та Горлівка, куди, невдовзі після народження сина, перебралися його батьки [1, с. 104]. Одним з найбільших вражень раннього дитинства майбутнього художника став великий хімічний завод, який «викидає в південне прозоре небо густі кольорові дими: червоні, сині, жовті». Саме у Сталіно Віктор Зарецький почав малювати, а в Горлівці, після переїзду туди родини, деякий час відвідував самодіяльну художню студію [1, с. 207-208].

Напередодні німецько-радянської війни родина Зарецьких переїжджає до Дніпродзержинська й на деякий час зв'язок з Донбасом переривається. У рідні місця Віктор Зарецький повернеться лише у 1955 році, вже закінчивши Київський художній інститут та одружений з Аллою Горською. Протягом п'яти років він працює над циклом картин з шахтарського життя у селищі Сніжне Донецької області (шахта № 9 тресту «Сніжнеантрацит») [1, с. 240]. Молодий художник з головою поринув у шахтарську тематику, на той час ще недостатньо розкриту в українському образотворчому мистецтві. Для Віктора Зарецького, який виріс серед шахтарів і не з чуток знав про їхню важку та небезпечну працю, невлаштований побут, ця тема була близькою та зрозумі-

лою. Саме тому його полотна «Шахтарі. Зміна» (1955), «Після зміни» (1956), «Біля вантажного ствола» (1956), «Жаркий день» (1957), «Шахтний двір» (1958), «Шахтарка» (1958) відрізняються від тогочасних парадних картин, написаних у стилі соцреалізму, правдивістю та щирістю [2, с. 31]. Картини «шахтарського» циклу викликали великий інтерес як колеги, так і публіки: полотно «Зміна» (1956) було експоноване на виставці, присвяченій Першому з'їзду художників Москви, картина «Вантажний ствол» (1957) – на Українському молодіжному фестивалі, «Після зміни» (1957) – на виставці, присвяченій Всесвітньому фестивалю молоді в Москві, «Жаркий день» (1958) – на Всесоюзній художній виставці у Москві [2, с. 35].

Якщо для Віктора Зарецького робота на Донбасі була поверненням в рідну стихію, то для його дружини-художниці Алли Горської, це було перше знайомство з шахтарським краєм. З листа її батька від 21.07.1955 року можна зрозуміти, що їй, дівчині з інтелігентної київської родини, Донбас видався цікавим та екзотичним краєм [3, с. 15]. Вона так само, як і її чоловік захопилася шахтарською темою. У 1959 році за роботи шахтарського циклу А. Горську прийняли до Спілки художників УРСР. У тому самому році вона отримала замовлення Міністерства Культури УРСР на груповий портрет бригади комуністичної праці П. Польщикова (шахта «Північна-2» тресту «Краснодонвугілля») [3, с. 346], який у 1960 році буде експонований на республіканській виставці [4, с.10].

У другій половині 1960-х рр. захоплення монументальним мистецтвом знову привело Віктора Зарецького та Аллу Горську на Донбас. Робота над мозаїками у Донецьку, Маріуполі та Краснодоні, стала наступним етапом їхньої «донбаської біографії». Наприкінці 1964 року А. Горська отримала пропозицію взяти участь у роботі бригади художників-монументалістів з оформлення екстер'єру експериментальної школи № 5 в Донецьку і протягом наступних двох років вона, разом з відомими митцями-шістдесятниками Г. Синицею, Г. Зубченко, Г. Марченком, які були рушіями відродження українського монументалізму в 60-ті рр. ХХ ст., працюватиме в шахтарській столиці. У 1965 році були створені мозаїки на бічних стінах школи – «Вогонь», «Вода», «Земля», «Космос», «Сонце», «Надра», «Вітер», «Життя», а в 1966 році – головний фасад «Прометеї» [5, с. 4, 9]. Під час роботи над ним до бригади приєднався і Віктор Зарецький.

Працюючи над створенням мозаїк школи № 5 в Донецьку, А. Горська відвідала Слов'яногірськ (зараз Святогірськ). У листі до Надії Світличної від 24.07.1966 вона поділилася своїми враженнями від монастиря та пам'ятника Артему, які не дуже вразили її: «... монастир 18 ст. Побудувала Катерина. Офіціоз, цукерка. Не смачна. Артем на тлі неба панує над краєвидом. Не зв'язаний зі скелею, не вийшов з неї, «пришльопка». Історична неправда. Бо він – народ, а враження: тимчасовий гість...» [3, с. 124].

Перебування в Донецьку подарувало В. Зарецькому та А. Горській низку цікавих зустрічей. Митців відвідав відомий художник-монументаліст Віктор Арнаутов, який спеціально приїздив з Маріуполя, щоб подивитися на мозаїки. Завітав Василь Стус, знайомий з подружжям ще з Києва. Поет запросив їх, разом з колегами, на гостину до своїх батьків, що жили в робітничому селищі на околиці міста [4, с. 10]. Улітку 1965 року відбулося знайомство з українською поетесою Галиною Гордасевич, яка мешкала на той час у Донецьку [6].

Коли мозаїки школи № 5 було завершено, Г. Синиці, А. Горській та В. Зарецькому доручили оформити інтер'єр ювелірного магазину «Рубін», який мав відкритися у Донецьку в квітні 1966 року. На одній із стін крамниці художниками було створено мозаїчне панно «Жінка-птах». Василь Стус високо оцінив цю роботу художників, назвавши мозаїку пречудовою [7].

У наступному 1967 році подружжя Віктор Зарецький та Алла Горська працює в Жданові (зараз Маріуполь), оформлюючи інтер'єр ресторану «Україна», розташованого в центрі міста. Разом з Г. Зубченко, Б. Плаксієм, Г. Пришедько вони створили два чудових мозаїчних панно: «Дерево життя» та «Боривітер» [5, с. 39].

У 1968 році А. Горська та В. Зарецький продовжили роботу в царині монументального мистецтва у місті Краснодон Луганської області. У листі до сина від 21.02.1969 Алла Горська поділилася враженнями від нього: «В Краснодоні клімат відмінний від київського. Весь час віють сильні вітри з снігом, з пилюкою. Місто не має українських ознак. Вражаюча суміш козаків донських, росіян, українців, китайців. Загальна мова – російська...» [3, с. 71]. А у листуванні зі своїм колегою художником Панасом Заливахою, висловила таке спостереження: «Земля тут стара, териконами увінчана. Люди дивні. Навіть ті, що тут народились, згадують не цю землю, де вперше ступили босоніж, а ту землю, звідки їх батьки» [3, с. 108]. У Краснодоні митцями було створено мозаїчну композицію «Вугільна квітка» у фойє адміністративного будинку тресту Краснодонвугілля [2, с. 91], а також мозаїчне панно «Прапор Перемоги» у центральній залі «Слави» музею Молодої Гвардії [3, с. 564].

Таким чином, Донбас посідає важливе місце в житті та творчій біографії подружжя В. Зарецького та А. Горської. З ним пов'язані перші кроки молодих художників у мистецтві, уособленням яких є їхні картини «шахтарського» циклу, а також творчі пошуки у царині монументального мистецтва, втілені в мозаїчних панно, які й сьогодні прикрашають будівлі Донецьку, Маріуполя та Краснодона. Своєю творчістю митці вписали яскраву сторінку в історію українського мистецтва на Донбасі.

Література:

1. Зарецький О. Мій батько – Віктор Зарецький / О. Зарецький // Художник Віктор Зарецький. Пошуки коріння: листи, нариси, спогади, статті. – К. : ННДІУ, 2009. – 268 с.
2. Авраменко О. Терези долі Віктора Зарецького / О. Авраменко. – К. : Інтертехнологія, 2006. – 256 с.

3. Алла Горська. Душа українського шістдесятництва / Упоряд. Л. Огнєва. – К. : Смолоскип, 2015. – 712 с.
4. Плеяда нескорених: Алла Горська. Опанас Заливаха. Віктор Зарецький. Галина Севрук. Людмила Семикіна : біобібліогр. нарис / упоряд. М. Лук'яненко. – К., 2011. – 200 с.
5. Огнєва Л. Перлини українського монументального мистецтва на Донеччині / Л. Огнєва. – Івано-Франківськ : Лілея, 2008. – 52 с.
6. Овсієнко В. Гордасевич Галина Леонідівна [Електронний ресурс] / В. Овсієнко. – Режим доступу : <http://museum.khpg.org/index.php?id=1185442425>
7. Стус В. Лист до Панаса Заливахи (листопад 1966) [Електронний ресурс] / В. Стус // Твори : у 4 т., 6 кн. Т.6 (дод.), кн. 2 : Листи до друзів та знайомих. – Львів: Просвіта, 1997. – 262 с. – Режим доступу : [file:///C:/Users/448A~1/AppData/Local/Temp/Rar\\$DIa0.995/Stus_Vasyl.Lysty_do_druziv_ta_znajomyh.1576.ua.pdf](file:///C:/Users/448A~1/AppData/Local/Temp/Rar$DIa0.995/Stus_Vasyl.Lysty_do_druziv_ta_znajomyh.1576.ua.pdf)

Власенко Ю.К., канд.політ.наук, доцент
Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

ЛІНЕАРНИЙ МЕТАПАТЕРН РОЗВИТКУ ІСТОРІЇ

Осмислення сенсу історії як нерозривного процесу життєдіяльності людства завжди перебувало під пильним зором дослідників. Їх концепції оформилися в низку підходів – «метапатернів» історії (надзадача, сенс історичної екзистенції). Найпершим та найбільш давнім «метапатерном» є циклічний підхід до розвитку історичного процесу, витoki якого сучасні дослідники простежують ще з міфології. Наступним та не менш популярним серед науковців виступає «метапатерн» лінеарності розвитку історії, який простими словами можна назвати ідеєю прогресу. Ще одним «метапатерном» історії постає концепція спіралі суспільного розвитку, представлена марксистською теорією суспільно-економічних формацій. Це той самий цикл, лише розташований вертикально, де кожен новий виток є сходженням на новий щабель суспільного розвитку, якісно прогресивніший за попередній.

«Метапатерн» лінеарності розвитку історії зводиться до того, що попри пряме емпіричне спостереження подій, навіть, на прикладі одного покоління, яке об'єктивно свідчить про варіативність векторної спрямованості ліній суспільного розвитку, весь фактичний матеріал ще не є історією. Остання набуває завершеного вигляду, коли поєднує в єдине ціле всі елементи, рівні та зв'язки соціального організму. У цьому контексті, історія постає як визрівання та наростання певної тенденції, осьового, центроспрямованого напрямку розвитку. Тенденція вирівнює кутові моменти життєвого матеріалу історії і дає нам пряму лінію. Її можна розглядати як результат спрощення, ідеалізації реального історичного процесу, що, тим не менш, є історично предметним [1, с.50]. Зміст прямолінійного суспільного розвитку ототожнюється з ідеєю прогресу, в контексті якої і працювали такі мислителі: Ж. Кондорсе, О. Конт,

Г. Спенсер, Ф. Фукуяма. Перший з них, французький дослідник, вбачає прогрес людства у прогресі розуму, який веде нищівну боротьбу зі стереотипами, нав'язаними правилами та нормами моралі, що дійшли до нас з давніх часів [2, с.13]. Першоджерелом активності розуму є «потреба в нових ідеях чи нових відчуттях» [2, с.42]. Лінію історичного розвитку Ж. Кондорсе поділяє на десять етапів за критерієм прогресу людського розуму, його перемогу над вірою та інтенсивний розвиток техногенної сфери від її зародкових форм до найбільш складних. «Майбутній прогрес людства буде забезпечуватися передусім безмежним розвитком наук: математичних і фізичних, що слугують задоволенню наших найпростіших потреб» [2, с.246].

О. Конт також вважає прогрес фундаментальним принципом розвитку суспільства [3, с.67]. За ним, історія суспільства співпадає із соціальною динамікою та поділяється на три стадії: теологічну, метафізичну та позитивну. В полі зору акцент поставлений на критерій розвитку людського духу, що ототожнюється із розширенням поля знань, тоді як поза увагою залишається звуження індивідуальної та суспільної свідомості, що проявляється у зверхності зовнішнього над внутрішнім, матеріального над духовним, кількості над якістю. Кожна стадія розумової еволюції має свої соціальні, економічні та культурні кореляти. Саме з цієї точки зору теологічна епоха є авторитарною та воєнною, метафізична – легістською та церковною, а позитивна характеризується науково-промисловою активністю, де базовим елементом «позитивізму» виступає «користь». Саме в останньому, що проявляється в матеріальному вдосконаленні, він вбачає залог успіху і духовного прогресу [3, с.117]. Повна гармонія соціального організму забезпечується співіснуванням трьох позитивних начал – відчуття, розум та діяльність, – до яких додається четверте – поняття Людства, що замінить Бога та встановить навколо себе суспільну єдність. Це нова позитивна релігія [3, с.49].

Наступником вказаних ідей був Г. Спенсер, який не зводив ідею прогресу лише до росту числа пізнаних фактів чи відкритих законів. Він наполягав на пріоритетності змісту змін, «тіньовим» виразом яких є здобутки матеріального прогресу. Останній для мислителя поставав як процес органічний, зміст якого полягає у переході «від однорідного до різнорідного»: «Починаючи від ледь помітних космічних змін і до останніх результатів цивілізації, ми знаходимо, що перетворення однорідного до різнорідного є саме те явище, в якому полягає сутність прогресу» [4, с.3]. На суспільному рівні цей так званий «загальний закон» проявляється у поділі цілісної картини світу на автономні: науку, релігію, філософію, у створенні ієрархічної системи влади.

Надалі ідея прогресу відійшла на периферію суспільної думки, і лише у ХХ ст. завдяки теорії «кінця історії», заявленої Ф. Фукуямою, привернула до себе пильну увагу. Американський політолог стверджує, що ми є свідками «кінця історії як такої», тобто завершення «ідеологічної еволюції людства та універсалізації західної ліберальної демократії як кінцевої форми правління» [6, с.135]. Тут, надзвичайна вага, першість та критерій істинності надається

західним цінностям, що є явним знеціненням всіх здобутків інших цивілізацій. «Віра у прогрес, – за словами С. Франка, – в незмінне та безперервне вдосконалення людства, в неминуче, без зупинок і падінь, сходження його на висоту добра та розуму, – це віра, що надихала багатьох людей упродовж останніх двох століть, сьогодні розвінчана у своїй нездійсненності настільки очевидно, що нам залишається лише дивуватися наївності поколінь, що вірили в неї» [5, с.93].

Література:

1. Гречко П. Концептуальные модели истории/ Пётр Кондратьевич Гречко. – М.: Логос, 1995. – 144 с.
2. Кондорсе Ж.А. Эскиз исторической картины прогресса человеческого разума / Жан Антуан Кондорсе. – М.: Соцэкгиз, 1936. – 216 с.
3. Родоначальники позитивизма. – СПб.: Брокгауз – Ефрон, 1919. – Выпуск 5. – 200 с.
4. Спенсер Г. Собр.соч. в 7 томах / Герберт Спенсер. – СПб.: Н.Л.Тиблен, 1945. – Т.1: Научные, политические и философские опыты. – 521 с.
5. Франк С.Л. Смысл жизни / Семен Людвигович Франк // Вопросы философии. – 1990. – №6. – С.69-131.
6. Фукуяма Фр. Конец истории? / Френсис Фукуяма // Вопросы философии. – 1990. – №3. – С.84-118.

Івлєв К.О.

дійсний член Малої академії наук

ПРОБЛЕМАТИКА ДИСКРЕТНОСТІ (БЕЗПЕРЕРВНОСТІ) У ВЧЕННІ ХРИСТІЯНСЬКОГО ЕВОЛЮЦІОНІЗМУ: ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Фундаментальна проблематика дискретності (безперервності) обумовлює велике коло питань онтології та методології наукового пізнання стосовно можливості та природи руху, каузальності, прогресу тощо. При цьому як у східній, так і у західній філософських традиціях у різні епохи пропонувалися різні підходи до пошуку відповідей на ці питання. Звернення до відповідної концепції у вченні християнського еволюціонізму (тейярдизмі) в історико-філософському контексті дозволить розглянути зазначену проблематику в міжцивілізаційному вимірі, оцінити внесок П. Тейяра де Шардена у її розробку, накреслити перспективні напрями подальших досліджень.

Зарубіжні та вітчизняні фахівці з філософії приділяли значну увагу вченню тейярдизму загалом і його концепції дискретності (безперервності) зокрема. Дослідження з цієї теми можна класифікувати на: 1) спеціальні, присвячені вивченню, осмисленню та інтерпретації філософської та наукової спадщини П. Тейяра де Шардена, впливу ідей християнського еволюціонізму

на розвиток сучасної філософської думки. До них слід віднести роботи В.М. Пасики, Б.А. Старостіна [10; 11], В.Р. Дуйкіна [3] та ін.; 2) загальні історико-філософські, у яких у контексті висвітлення окремої філософської проблематики розглядається концепція розвитку у тейярдизмі. Це передусім дослідники П.П. Гайденко [1; 2] Новиков та ін.; 3) науково-методологічні, проблематика яких передбачає глибоке концептуальне осмислення ідеї континуально-дискретної природи руху, у зв'язку з чим неможливо уникнути звернень до тейярдизму. Їх складають дослідження науковців Н.А. Загайнова, С.Т. Мелюхіна [4; 8] та ін.

Початок розгляду проблематики дискретного (безперервного) в європейській філософії був покладений за часів античності у вченнях елеатів (передусім слід згадати апорії Зенона), а також атомістів Левкіппа та Демокріта. Ставлення до існування загального як самого по собі чи, натомість, в одиничних речах або лише в людському мисленні визначило основні суперечки європейської схоластичної середньовічної філософії, причому питання про безперервність розглядалося у містичній площині (Майстер Екхарт, Я. Бьоме) [5]. У Новий час проблема світової дискретності чи континуальності стає однією з головних у науковому пошуку. Так, у XVII ст. Г. Лейбніц обстоював дискретну структуру Всесвіту, що, утворений, згідно з його концепцією, з неподільних монад (окремих цілісностей) [2].

У XIX ст. внаслідок прогресивних зрушень у природознавстві проблему характеру руху було перенесено на органічний світ. Згідно вченню діалектичного матеріалізму, що склалося під впливом еволюційної теорії Дарвіна, було обґрунтовано єдність дискретності (безперервності) у будь-якому матеріальному об'єкті [8].

Східні (передусім індійська та китайська) філософські традиції зазначену проблематику впродовж тисячоліть вирішували в етико-релігійній (конфуціанство, веданта) та стихійно-діалектичній (даосизм, вайшешика) сферах. Так конфуціанство, спираючись на традицію і закон, постулювало безперервний рух суцього. У той же час згідно вченню, можлива видозміна наявного ладу, що є умовою досягнення одвічної впорядкованості. Даосизм навпаки рух світу тлумачив, як неперервний процес якісної зміни об'єкта, що здійснюється шляхом діалектичних стрибків [12].

Одною зі спроб синтезу західних та східних моделей пояснення руху став тейярдизм – вчення, створене палеонтологом та філософом I-ї пол. XX ст. П. Тейяром де Шарденом, що вбачав розвиток людства у гармонії віри й розуму. Вчення, у якому оригінально поєднані тео- та антропоцентричні, а також пантеїстичні риси, закріпилося в історії світової філософії під назвою християнського еволюціонізму [13].

Природничо-наукові студії П. Тейяра де Шардена сприяли його переходу до філософського висвітлення проблематики континуального та дискретного в еволюції, з урахуванням елементів християнської телеології, що при-

звело до твердження про дискретні фази філогенезу, за умов континуальності онтогенезу, як ступені сходження до «точки Омега» – світової гармонії, мети космогенезу [13].

Згідно тейярдизму, фізична реальність взаємопов'язана з духовною. Суголосний погляд на дуалізм розвитку наявний у вченні класичної санх'ї, де першопочатками світу виступають Пуруша (дух) та пракриті (матерія) [12]. Також схожість декотрих ідей тейярдизму можна вбачати у вченні індійського філософа-неоведантиста 2-ї пол. XIX ст. С. Вівекананди, який виступав за діалог між західною та східною культурами. Так, згідно його системи еволюція є процесом матеріалізації безтілесного ефіру (акаша)[6]. За вченням П. Тейяра де Шардена розвиток здійснюється як шлях від «точки Альфа» (сукупності матеріальних часток та їх енергій) до «точки Омега». Близькі до пантеїстичних погляди Вівекананди також узгоджувалися з положенням Т. де Шардена про «всеосяжне ціле та квант дії», що намагаються «знайти власне вираження та визначитись у космогенезі».

Важливим для розуміння християнського еволюціонізму є те, що помертне відкриття П.Тейяра де Шардена як вченого-еволюціоніста та філософа обумовило критику його вчення тогочасною західною філософською думкою, насамперед представниками таких її напрямів, як неотомізм та марксизм, метою яких було витлумачити відповідності до власних методологічних установок [10; 11].

Слід відзначити, що в сучасному філософському осмисленні зазначених ідей П. Тейяра де Шардена, незважаючи на значну суперечливість оцінок, відповідно до різних світоглядно-ідеологічних позицій їх авторів, відзначається їх значний евристичний ресурс. В останні десятиліття з'являються компаративістські дослідження історії східної та західної філософських традицій. Їх подальший розвиток уможливить постановку питання щодо нових форм діалогу філософських культур зокрема, через спробу застосувати положення християнського еволюціонізму до модернізації певних положень санх'ї, веданти [7].

Отже, у західній філософській традиції при вивченні питання дискретності (безперервності) руху здебільшого ставився акцент на визначенні ступеня автономності структурних одиниць світобудови. Натомість у східній світоглядній парадигмі відходи до цієї проблематики визначали виразні тенденції до ототожнення протилежностей, суб'єкту та об'єкту, частки й цілого.

Впродовж минулого століття помітний внесок у розгляд зазначеної проблематики здійснив відомий вчений-палеоантрополог та філософ, засновник вчення християнського еволюціонізму П'єр Тейяр де Шарден. Запропоновані при цьому погляди на розвиток матерії, природу руху як дискретних фаз сходження до «всеосяжного цілого», дають підстави говорити про вихід за межі однієї моделі світобачення, інтенсифікацію філософського діалогу східної та західної культур.

Література:

1. Гайденко П.П. *Научная рациональность и философский разум* / П.П.Гайденко. – М.: Прогресс-Традиция, 2003. – 528 с.
2. Гайденко П.П. *Проблема времени в новоевропейской философии (XVII-XVIII)* / П.П.Гайденко. – [Электронний ресурс]: http://modernlib.ru/books/gaydenko_p/istoriya_novoevropeyskoy_filosofii_v_ee_svyazi_s_nauko_y/read_1
3. Дуйкін В.Р. *Людина та людська історія в філософії П. Тейяра де Шардена: Автореферат на здобуття наук. ступеня докт. філос. наук* / В.Р. Дуйкін. – Дніпропетровськ, 2004. – [Електронний ресурс]: http://www.br.com.ua/referats/dysertacii_ta_autoreferaty/81789.htm
4. Загайнов Н.А.: *Дискретность: проблемный вопрос фундаментального естествознания* / Н.А. Загайнов. – [Электронний ресурс]: <http://khraniteli.info/02.html>
5. Коблстон Ф. *История Средневековой философии* / Ф. Коблстон. – [Электронний ресурс]: <http://www.rulit.me/books/istoriya-srednevekovoj-filosofii-read-176481-1.html>
6. Костюченко В.С. *Классическая веданта и неоведантизм* / В.С. Костюченко. – М.: Мысль, 1983. – 272 с.
7. Лысенко В.Г. *Дискретное и континуальное в истории индийской мысли: Лингвистическая традиция и вайшешика: Автореф. дисс. на соискание уч. степ. докт. филос. наук* / В.Г. Лысенко. – М.: 1998. – 58 с. – [Электронний ресурс]: <http://cheloveknauka.com/diskretnoe-i-kontinualnoe-v-istorii-indiyskoj-mysli-lingvisticheskaya-traditsiya-i-vaysheshika>
8. Мелюхин С.Т. *Проблема конечного и бесконечного (философский очерк)* / С.Т. Мелюхин. – М., 1958. – 264 с.
9. Новиков Ю.Ю. *Вклад Э. Ле Руа и П. Тейяра де Шардена в развитии концепции ноосферы* / Ю.Ю. Новиков, Б.Г. Режабек. *Институт ноосферных разработок и исследований (ИНРИ) Международного экологического фонда.* – [Электронний ресурс]: <http://www.nffedorov.ru/w/images/3/36/Lerua.pdf>
10. Пасика В.М. *Критика христианского эволюционизма Тейяра де Шардена: Автореф. дисс. на соискание уч. степ. канд. филос. наук* / В.М. Пасика. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1968. – 14 с.
11. Старостин Б.А. *От феномена человека к человеческой сущности (Предисловие к книге П. Тейяра де Шардена «Феномен человека»)* / Б.А. Старостин. – М.: Наука, 1987. 240 с. – с. 3-36.
12. Чанышев А.Н. *Курс лекций по древней философии: Учеб. пособие для филос. фак. и отделений ун-тов* / А.Н. Чанышев. – М.: Высшая школа, 1981. – 374 с.
13. Шарден, Пьер Тейяр де. *Феномен человека* / Пьер Тейяр де Шарден. – М.: Наука, 1987. – 240 с.

Богатирьова Г.А., к.п.н., доцент
Криворізький факультет Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ

КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО КОМПОНЕНТІВ СУЧАСНОЇ ТУРИСТИЧНОЇ ОСВІТИ

Інтеграція України у міжнародний туристичний простір вимагає підготовки фахівців, здатних плідно працювати в умовах мультикультурного світу на засадах міжкультурного діалогу. Реформування системи професійної туристської освіти та її удосконалення в умовах полікультурності вимагають завдання зазначені у «Стратегії розвитку туризму та курортів України на період до 2026 р.» [5].

У такому контексті культурологічний підхід можна розглядати як методологічний засіб, завдяки якому у студентів спеціальності «Туризм» формується особистісна детермінація в культурі й відбувається соціокультурний розвиток особистості.

Ми погоджуємося з думкою І. Ісаєва щодо важливості технологічного аспекту культурологічного підходу [3]. У той же час вважаємо актуальним особово-творчий підхід, який передбачає зміну самої людини, її становлення як творчої особистості. Саме тому, функціонуюча у вищій школі (туристична освіта не є виключенням) інструментально-нормативна модель підготовки фахівців повинна бути замінена на культуротворчу. За умови розгляду туристської освіти як культурного процесу, ми матимемо змогу створити таке освітнє середовище, в якому кожен суб'єкт стане носієм багаторівневої культурної інформації.

Проблемою культурологічного підходу в освіті в різних її аспектах займалися ряд дослідників. Сучасні дослідження в цій галузі є розвитком ідей культурно-історичної психології (Л.С. Виготський, О.Р. Лурія, О.М. Леонтьєв та ін.), концепції діалогу культур (М.М. Бахтін, В.С. Біблер, В.Ф.Литовський та ін.). Серед досліджень, котрі стосуються власне культурологічного підходу в освіті, передусім слід назвати праці В.В. Гури, А.В. Погодіної, І.Ж. Балхарової, Є.Ю. Фортунатової, І.В. Колмолгорової та ін. Цими дослідниками розроблено головні концептуальні положення культурологічного підходу, принципи розбудови освітнього процесу в контексті цього підходу в умовах навчання за різними профілями. Проблемі становлення і розвитку культурологічних засад туристської освіти приділили увагу вчені: Л. Безкоровайна, Т. Зюзіна, В. Федорченко, Н. Фоменко та ін.

Однак дається взнаки брак нових індивідуальних (авторських) методик щодо підготовки фахівців туристичного супроводу, які б поширювали практичний досвід модернізації навчального процесу засобами культурологічних дисциплін у вищій школі, зокрема в туристській галузі. Йдеться про осучас-

нення наукового пошуку через оновлення системи потреб, інтересів, емоційних станів особистості, що впливає на розвиток її гуманістичної культури.

Культурологічний підхід визначається вченими як конкретно-наукова методологія пізнання та перетворення реальності, основою якої є аксіологія: бачення освіти через призму поняття культури, розуміння її як культурного процесу. Йдеться про створення культуровідповідного середовища, всі компоненти якого наповнені людськими смислами і формують здатність до культурного саморозвитку і самовизначення у світі культурних цінностей [2]. За іншим визначенням, культурологічний підхід – це напрям в педагогічній практиці, в основі якого лежить принцип культуровідповідності освіти, котрий жодним чином не суперечить науковому змісту освіти, а доповнює його та збагачує [7]. З нашої точки зору, цей підхід забезпечує справжню гуманізацію та гуманітаризацію туристської освіти.

Виходячи з положення про те, що туризм є формою вираження і способом реалізації діалогічної природи культури важливим є ціннісний підхід до змістової складової підготовки фахівців. Вибір ціннісного підходу, на думку Л. Безкоровайної, «обумовлює система ціннісних орієнтацій, що демонструє значущість соціальних, культурних, моральних та освітніх аспектів» [1].

Культура безпосередньо впливає на зміст всіх компонентів туристської освіти. В умовах, коли туризм у сучасному суспільстві стає засобом виховання поваги, сприйняття і розуміння різноманіття різних культур, набуває актуальності культурологічне забарвлення індивідуалізації освітньої траєкторії кожного студента. Посилюються вимоги до технологічно-операційних способів подання навчального матеріалу, в першу чергу, художньо-естетичного змісту. Формування емоційно-ціннісного ставлення до духовного спадку людства сприятиме формуванню ціннісних домінант сучасної молоді. У цьому аспекті створюється сприятливий полікультурний простір, в якому домінуватиме міжкультурна комунікація й комунікативні техніки презентації туристичного продукту. Врахування культуротворчих аспектів професійної туристичної діяльності дозволить якісно й ефективно інтерпретувати культурологічне знання як своєрідний соціогуманітарний простір.

Створення сучасної туристської освіти на засадах полікультурної толерантності сприятиме реалізації діалогічної природи культури й задовольнить потреби туристичного вітчизняного ринку у висококваліфікованих спеціалістах.

Література:

1. Безкоровайна Л. Концепція професійної підготовки майбутніх фахівців з туризмуознавства у вищих навчальних закладах // Освітологічний дискурс 2017, № 1-2 (16-17).
2. Зюзіна Т.О. Теоретико-методологічні засади змісту культурологічної підготовки студентів у вищих навчальних закладах: Дис. на здобуття.....д.п.н. за спеціальністю 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти. – Луганський національний університет ім.. Тараса Шевченка. – Луганськ, 2010.

3. Исаев И.Ф. *Профессионально-педагогическая культура преподавателя: [учеб. пос.] / И.Ф. Исаев.* – М. : Издательский центр «Академия», 2002. – 208 с.
4. Лук'янова Л.Г. *Освіта в туризмі: [навч.-метод. посібник] / Л.Г. Лук'янова.* – К. : Вища школа, 2008. – 719 с.
5. *Стратегія розвитку туризму та курортів України на період до 2026 р.* <http://www.kmi.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249826501>
6. Федорченко В.К. *Педагогіка туризму / В.К. Федорченко, Н.А. Фоменко, М.І. Скрипник та ін..* – К. Слово, 2004. – 296 с.
7. Фоменко Н.А. *Туризм: діалог культур і освітніх систем / Н.А. Фоменко // наукові записки КУТЕП.* – Вип. 16, 2014. Серія: Філософські науки, с. 9-21.
8. Черезова М.В. *Зміст професійної туристичної освіти / М.В. Черезова // Вісник Луганського національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки. Частина III.* – 2013. - № 18 (277). – С. 96-102.

Власов Н.П., студ.

Горлівський інститут іноземних мов

СТАН ЗЛОЧИННОСТІ В ДОНБАСІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ 1950-х рр. – НА ПОЧАТКУ 1960-х рр.

Кримінологічна обстановка в сучасній Україні кидає виклик українській правоохоронній системі та українському суспільству в цілому. Для покращення ситуації потрібно й надалі проводити реформування правоохоронної системи України з метою ефективної протидії правопорушенням, вдосконалювати форми та методи боротьби зі злочинністю, використовувати сучасне оснащення. Водночас, необхідно враховувати негативний та позитивний досвід минулих етапів діяльності міліції у боротьбі з правопорушниками. Окрім того, вивчення стану злочинності в Донбасі у радянські часи може сприяти подальшому вивченню і осмисленню повсякденності регіону, з'ясуванню закономірностей і особливостей у порівнянні із всеукраїнськими процесами.

Вивченням історії правоохоронних органів Української РСР, у тому числі й Донбасу, займалися такі дослідники, як-от: А. Абдуллін [4], С. Богданов [5], М. Давиденко [6], Д. Краснов [7], Л. Місінкевич [8], О. Міхеєва [9; 10], П. Михайленко [11], Г. Хохряков [12], Ю. Ніколаєць [13] та ін. Автор раніше розглядав деякі питання цієї проблеми, а саме – стан та причини зростання злочинності у Сталінській області у 1950-ті рр. [14].

Завданнями роботи є: дослідження стану злочинності в Донбасі на початку 1960-х рр. та порівняння показників другої половини 1950-х рр. з показниками початку 1960-х рр.

Джерелами даної роботи стали архівні матеріали Центрального державного архіву громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України). Про стан злочинності в Донбасі у другій половині 1950-х – на початку 1960-х рр. свідчать звіти працівників правоохоронних органів.

Аналізуючи стан злочинності у Ворошиловградській області (з 1959 р. – Луганська область) за три роки, ми маємо дані, які свідчать, що в 1958 році злочинність в області була високою. Так, протягом року було зареєстровано 6911 злочинів, з яких розкрито 6577, що становило 95,2%. При цьому, більшість скоєних злочинів відносились до категорії особливо небезпечних – 4129 (59,7%) [1, арк. 4].

У 1959 році показники злочинності в області знизилась. У порівнянні з 1958 роком кількість злочинів зменшилася на 2499, в тому числі особливо небезпечних – на 1743 [1, арк. 5]. У 1960 році в області знову відзначається зростання злочинності, причому, цей показник збільшувався з кожним кварталом [1, арк. 5]. У першому кварталі було скоєно 1137 злочинів, у другому – 1322, в третьому – 1396 і в четвертому – 1510 [1, арк. 5].

Судами Луганської області в 1958 році було засуджено 9865 осіб, в 1959 році – 7195, в 1960 році – 5229 осіб. Кількість засуджених в 1960 році в порівнянні з 1958 роком зменшилася на 47,9%, а в порівнянні з 1959 роком на 27,2 % [1, арк. 8].

Згідно з довідкою «Про стан боротьби зі злочинністю на території Луганської області за 8 місяців 1961 року», за вказаний термін по області всього було зареєстровано 4347 кримінальних злочинів, з яких 2257 – особливо небезпечних [2, арк. 28]. За аналогічний період 1960 року по області було зареєстровано 3349 злочинів, в тому числі особливо небезпечних – 2172 [2, арк. 28].

У Сталінській області (з 1961 р. – Донецька) правоохоронними органами було зареєстровано у 1956 р. – 8887 злочинів, а у 1957 р. – 10394 злочинів [3, арк. 100.]. Більшість злочинів було скоєно в найбільших містах області – Сталіно, Макіївці, Горлівці, Єнакієвому та Жданові (сучасний Маріуполь) [3, арк. 101].

Стан злочинності в Сталінській області за 8 місяців 1961 р. відзначався незначним збільшенням на 1,9% від загальної кількості злочинів і скороченням особливо небезпечних злочинів на 23,9% [2, арк. 165].

По області протягом 1961 року було зареєстровано 6369 злочинів проти 6249 за аналогічний період 1960 року. Загальна кількість злочинних проявів збільшилась на 120 випадків. Кількість особливо небезпечних злочинів зменшилась на 894 прояви, а саме: навмисні вбивства – на 11,9% (193 проти 219), розбійні напади – на 27% (394 проти 540), крадіжки – на 28,9% (1875 проти 2635). В той же час кількість зґвалтувань зросла на 23 прояви, або 13,7% [2, арк. 165].

Кількість засуджених осіб з кварталу в квартал зростала (I квартал 1960 р. 2556 осіб, II – 2973 особи, III – 3600 осіб, IV – 3358 осіб, I 1961 р. – 4403 особи, II – 4502 особи) [2, арк. 169].

Хоча частка засуджених до позбавлення волі збільшилась, разом з тим, мали місце часті випадки застосування до осіб, які вчинили небезпечні злочини, умовного покарання, виправно-трудова робіт, засудження на коро-

ткий строк позбавлення волі [2, арк. 169]. Так, за архівними даними ми бачимо, що злочинність на початку 1960-х рр. у порівнянні з другою половиною 1950-х рр. значно зменшилась.

Скорочення злочинності в період з 1962 до 1965 рр. кримінологи Л.М. Давиденко та О.М. Бандурка називають штучним та пояснюють це результатом укріплення злочинності від реєстрації [2, с. 19], інші дослідники – А.П. Закалюк [3, с. 172] та російський кримінолог В.В. Лунєєв [4, с. 22–23] – пояснюють скорочення злочинності у цей період із суттєвим звуженням сфери дії нового кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік у 1957-1962 рр. [6, с. 181]. На погляд М.Л. Давиденко, більш реальною є версія про штучний характер зменшення злочинності, оскільки у цей час домінувала партійна теорія про природу та причини злочинності, що була суто класовою, і згідно з нею у Радянському Союзі не мало бути передумов для зростання злочинності [6, с. 181].

Отже, за всіма вище наведеними даними ми можемо побачити, що стан злочинності в Донецькому регіоні на початку 1960-х рр. суттєво зменшився у порівнянні з другою половиною 1950-х рр. Натомість, на думку деяких вчених, таке суттєве скорочення злочинних проявів пов'язане зі штучним укріпленням злочинності від реєстрації або із суттєвим звуженням сфери дії нового кримінального законодавства СРСР і союзних республік, в тому числі і УРСР, у 1957-1962 рр.

Література:

1. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України). – Ф. 1. Центральний комітет Комуністичної партії України (ЦК КПУ), м. Київ (1918-1991) – оп. 24. – спр. 5420. – 244 арк.
2. ЦДАГО України. – Ф. 1. – оп. 24. – спр. 5422. – 251 арк.
3. ЦДАГО України. – Ф. 1. – оп. 24. – спр. 4851. – 134 арк.
4. Абдуллін А. А. Досвід боротьби зі злочинністю на Донбасі в 1953-1964 рр.: монографія / А. А. Абдуллін, О. М. Ситник. – Донецьк: Норд-прес, 2005. – 281 с.
5. Богданов С. В. Попытки Н. С. Хрущева активизировать борьбу с экономической преступностью в СССР / С. В. Богданов // Вестник архивиста. – 2012. – 19 липня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vestarchive.ru/issledovaniia/1964-popytki-ns-hrysheva-aktivizirovat-borbu-s-ekonomicheskoi-prestupnostu-v-sssr.pdf>.
6. Давиденко М.Л. Про показники та тенденції злочинності в Україні / М.Л. Давиденко // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2011. - №3(55). – С.179-184.
7. Краснов Д. Алкоголь и молодежная преступность в 1960-е гг. / Д. Краснов [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mka1.ru/news.php?catnews=2&newsid=54&p=1>.
8. Місінкевич Л. Л. Реабілітація жертв політичних репресій періоду хрущовської «відлиги» / Л. Л. Місінкевич // Університетські наукові записки. – 2010. – № 2. – С. 6-17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2010_2_3.
9. Міхеєва О. Традиційне та новаційне в протидії злочинним проявам у радянській Україні за умов лібералізації суспільства хрущовської доби / О. Міхеєва // Схід. – 2013. –

№ 6. – С. 232-237 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Skhid_2013_6_46.

10. Міхеєва О. Новації у визначенні злочинних проявів у радянській Україні за умов лібералізації суспільства хрущовської доби / О. Міхеєва // Схід. – 2013. – № 5. – С. 153-158 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Skhid_2013_5_29.

11. Михайленко П. П. Історія міліції України у документах і матеріалах : у 3 т. / П. П. Михайленко, Я. Ю. Кондрат'єв. – К. : Генеза, 2000. – Т. 3: 1946-1990. – С. 614.

12. Хохряков Г. Ф. Организованная преступность в России: 60-е – первая половина 90-х годов / Г. Ф. Хохряков // Общественные науки и современность. – 2000. – № 6. – С. 63-66.

13. Ніколаєць Ю. О. Етнокультурний простір та міжетнічна інтеграція в Донбасі у другій половині ХХ ст. / Ю. О. Ніколаєць // Україна–Європа–Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. – Вип. 10. – Тернопіль: ТНПУ імені В.Гнатюка, 2012. – С. 380-390.

14. Власов Н. П. Причини зростання злочинності у Сталінській області у 1950-ті роки / Н.П. Власов // Збірник матеріалів I Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Актуальні проблеми сучасного економіко-гуманітарного дискурсу в Україні». – 2017. – 28 квітня. – С. 81-84.

Сенчуков Я.В., студ.

Ревуцька С.К., канд.філолог.наук, доцент

Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

СВІТОГЛЯД СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ, ЇЇ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Молодь є енергійною, рушійною силою, що займає важливе місце в розвитку суспільства. Для того, щоб формування молоді відбувалося адекватно суспільним процесам, необхідно визначити її роль і місце в суспільстві. Вивчаючи молодіжний світогляд, неможливо обійтися простим констатуванням фактів життєдіяльності молодих людей, потрібен глибокий системний аналіз буття молоді, який включає дослідження важливих факторів і особливостей та основних тенденцій формування світогляду.

Процес становлення світогляду у молоді, з огляду на її визначальну роль для майбутнього стану суспільства, є нагальною проблемою суспільствознавчих наук, адже сучасна українська молодь та її світобачення є досить суперечливим феноменом – саме цим питанням і присвячено дану розробку.

Довгий час молодь не розглядалась як самостійна соціально-культурна група, бо виділення її як такої, не вкладалось в марксистсько-ленінське розуміння суспільства як окремої структури в її соціально-політичній визначеності. Одним із перших визначень поняття молоді було запропоновано соціологом В. Т. Лісовським: «Молодь – покоління людей, що проходять стадію соціалізації, засвоюють, а в певному віці вже засвоїли, освітні,

професійні, культурні і інші соціальні функції. Залежно від конкретних історичних умов вікові критерії молоді можуть коливатися від 16 до 35 років» [8, 41]. Дещо пізніше, І. С. Коном поняття молоді було чіткіше окреслено, ним молодь тлумачилася як соціально-демографічна група, виділена на основі сукупності вікових характеристик, особливостей соціального положення й зумовлена соціально-психологічними рисами. Молодь, розглядається не тільки як певна фаза життєвого циклу біологічної сукупності, але й як конкретні вікові характеристики та пов'язанні з ними соціальний статус і соціально-психологічні особливості, що детермінуються суспільним устроєм, існуючими формами культури і соціалізації, що притаманні даному суспільству. Сьогодні молодь розуміється як соціально-демографічна група, що характеризується становленням соціальної зрілості та знаходженням свого місця в соціумі, віком 15-30 років.

Цікавим також є той факт, що поняття «молодь», зокрема її вікові межі у різні періоди часу не були стабільними та фіксованими, більше того – кожна галузь визначає вікові межі по-різному, базуючись на різних її ознаках. Так, у 1968 році була представлена доповідь, де молоддю вважали осіб 15-24 років, що було цілком виправданим, адже основною частиною молоді того часу були в основному старшокласники і студенти. Однак, останні десятиліття між науковцями точиться дискусія відносно розширення вікових меж поняття «молодь»: опустити межі від 13-14 років до 30-35 років. Це пояснюється тим, що матеріальна бідність у багатьох країнах (і Україні в тому числі) змушує 12-14 річних йти працювати, ставати цілком дорослими відповідальними членами суспільства, що позначається на ранньому переході в категорію молоді. Верхньою межею молодості прийнято вважати момент, коли людина, повністю вступає в стан дорослого, тобто проходить певні взаємопов'язані і взаємозалежні процеси: здобуття економічної незалежності; досягнення самостійності, тобто повної сепарації, здатності приймати рішення у всіх сферах життя; створення власної сім'ї та прийняття відповідальності за її існування. Кожна із цих умов є необхідною, проте лише взяті всі разом вони є достатніми для встановлення того, що людина перестала вважатися молоддю.

Сучасна молодь має такі риси, що відрізняють її від минулих часів: є більш досвідченою, зокрема в сучасних технологіях; є провідником нових способів і стилів життя; є показником соціального динамізму розвитку суспільства. Вона сформувалась на стику двох різноякісних епох – радянської, соціалістичної, тоталітарної і сьогодишньої – української, ліберально-буржуазної, національно-демократичної. З одного боку, це наклало відбиток на сприйняття світу, зумовило варіативність у власних відношеннях нинішньої соціальної реальності, з іншого – призвело до перегляду життєвих пріоритетів, основних цінностей та цілей. Усе це вплинуло й

на особливості світогляду сучасних молодих українців, що були узагальнені у працях В. Т. Лісовського.

По-перше, за своїми соціально-політичними орієнтаціями сучасні молоді люди можуть бути охарактеризовані як демократичні, чого не можна сказати про більшість населення зрілого віку. По-друге, сучасні молоді українці у сучасній ринковій системі відносин знаходяться в більш вигідному становищі, ніж представники старшого покоління, характер яких формувався в умовах соціалістичної системи. По-третє, відносно економіки, сучасна молодь має проринкову спрямованість, а тому спостерігається тенденція активності молоді в розвитку недержавного її сектору, де є можливість вищої зарплатні і попиту. По-четверте, сучасне покоління молоді за своїм поглядами та ідейними переконаннями є менш конфліктними, більш толерантними у ставленні до представників інших соціальних і національних груп, точок зору. По-п'яте, їм притаманна миролюбність, адже молодь не вважає за доцільне силою вирішувати соціальні та політичні проблеми. По-шосте, молодь все більше ідентифікує себе громадянами нової України, з досить високими показниками патріотизму, що чітко стало помітним під час останніх масових заворушень.

З огляду на те, що молодь має особливу роль і значення в житті суспільства, про що свідчать численні наукові соціо-психологічні та політологічні дослідження, розглядати її світогляд і проблеми буття без урахування певних факторів неможливо.

Найбільшу соціально демографічну групу підприємств складає молодь, вона ж виступає основним джерелом поповнення трудових ресурсів. Однак, сучасна молодь в Україні у цьому плані стикається із безліччю проблем різного характеру: приватні підприємства вимагають досвічених працівників, а не вчорашніх випускників; початківець отримує настільки низьку початкову зарплату за фахом, що багато молодих відмовляються від такої роботи; робота інтелектуальна поціновується вище за фізичну; робота за кордоном дає більші можливості стати швидше самостійним і економічно незалежним тощо. Усе це призводить до збільшення відсотка безробітних серед молоді. Досить поширеним є також напружений психологічний стан, пов'язаний з фактором безробіття – почуття тривоги стати безробітним.

Молодь є основним носієм інтелектуального і фізичного потенціалу суспільства. Вона володіє великими потенційними здібностями до оновлення процесів праці, технічної та культурно-художньої творчості, продуктивної діяльності в усіх сферах людського буття. Сучасний корумпований розвиток України не є конкурентноспроможним ні у галузі поширення культури, ні у галузі розвитку і впровадження новітніх технологій у різних сферах життя. Більше того, молодь має велику соціальну та професійну перспективу, адже має здатність швидко опанувати новими знаннями, професіями і спеціальностями, на відміну від інших соціальних груп. На сьогоднішній

день значна кількість старшокласників і молодих людей до 25 років виїжджають за кордон для здобуття дешевшої і якісної освіти, відповідно і тут Україна втрачає ресурс.

Однією з нагальних проблем є також скорочення чисельності молоді з одного боку, і старіння населення – з іншого, тобто зниження ролі молоді як трудового ресурсу суспільства, що, у свою чергу пов'язано зі збільшенням розлучень у 1,5 рази, у порівнянні з 80-тими роками. Більше розлучень – менший відсоток народжуваності дітей. Взаємопов'язаною є також проблема збільшення кількості самогубств у певних регіонах: на 100 тис. населення в середньому здійснюється близько 30 самогубств, більшість з яких вчиняють молоді люди. Послаблення контролю за здоров'ям нації з боку держави і погіршення екологічного фонду призвело до зниження кількості здорової молоді. Нинішня молодь є менш фізично та психічно здоровою, ніж попереднє покоління – лише 6 % дітей народжуються здоровими. Фактори, що посилюють це явище різноманітні: розповсюдження так званих «хвороб бідних держав»: туберкульоз, СНІД і ВІЛ, до яких приєднуються поширена наркоманія, ігрова залежність і алкоголізм. Так, абсолютна кількість наркоманів в Україні наближається до 800 тис., причому 90 % наркоманів – молодь віком до 30 років.

Отже, існує прямий і безпосередній зв'язок між станом суспільства та формуванням світогляду, функціонуванням молоді, адже, сучасне молоде покоління в Україні стикається з реальністю демографічних, соціальних, економічних і етичних проблем. Для підтримання свого прогресивного функціонування держава повинна сприяти соціальній адаптації молоді в умовах переходу до ринково орієнтованої економіки, дбати про створення такої соціальної системи, яка б змогла самозабезпечити і відтворити себе.

Література:

1. Про становище молоді в Україні. Щорічна доповідь Президента України Кабінету Міністрів та Верховній Раді України. – Режим доступу: <http://dsmsu.gov.ua/index/ua/material/27411>
2. Соціологія молодіжесі / Ю. Г. Волков, В. І. Добренков, Ф. Д. Кадарія, І. П. Савченко, В. А. Шаповалов. – Ростов-на-Дону : Фенікс, 2001 – 576 с.
3. Головатий М. Ф., Проблеми молодіжесної політики / М. Ф. Головатий, В.С. Цибульник // Філософська і соціологічна думка. – К., 1992. – № 4.
4. Павловський В. В. Ювентологія: проект інтегративної науки о молодіжесі / В. В. Павловський. – М.: Академический Проект, 2001.
5. Українське суспільство. Соціологічний моніторинг Інституту соціології НАНУ. К., 2006–2012 рр.
6. Шевель І. Світогляд сучасної української молоді / Інна Шевель // Український інформаційний простір [Електронний ресурс]. – С.192 – 198. – Режим доступу: ijimv.knukim.edu.ua/zbirnyk/1_2/29-shevel.pdf.
7. Гранд форум студентів і молоді «Almamater» Режим доступу: <http://forum.uper.com.ua/index.php?showtopic=368>
8. Соціологія молодіжесі : учебник / под ред. проф. В. Т. Лисовского. СПб. : Изд-во Санкт-Петербур. ун-та, 1996. – 361 с.

Левченко Н.Є., студ.

Романуха О.М., канд.іст.наук, доцент

*Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг*

ГЕОПОЛІТИКА ВІЙН В АФГАНІСТАНІ

Афганістан – одна з найбільш гарячих точок в історії ХХ-ХХІ ст. За кількістю конфліктів у державі він посідає чи не перше місце у світі, при цьому характер збройного протистояння завжди класифікувався як громадянська війна. Які ж причини такої тривалої боротьби в середині Афганістану, чи можливе примирення конфлікуючих сторін, та чи не приховуються за цими війнами якісь більш глобальні інтереси та цілі? Підняті проблеми породжують необхідність наукового вивчення даного питання з позиції оцінки даних подій не як внутрішній конфлікт, а більш глобальне – зовнішнє протистояння світових геополітичних центрів.

Географічне розташування Афганістану, протягом усієї його історії, привертало до себе увагу багатьох країн світу. Афганістан знаходиться у самому центрі Центральної Азії. Через нього проходять більшість шляхів зі Сходу на Захід, Півночі на Південь. Це робить його привабливим – як засіб контролю економічного, політичного, культурного життя країн регіону, багатих на різноманітні корисні копалини. Елементом впливу на світову торгівлю.

Афганістан володіє відносно великою територією, що приблизно дорівнює площі Франції, Бельгії, Нідерландів і Данії разом узятих. Надра Афганістану багаті корисними копалинами: берилієва руда, сірка, кухонна сіль, мармур, лазурит, барит, целестина, міді, заліза, марганцю, запасами природного газу, нафти, кам'яного вугілля, але їх розробка носить обмежений характер з огляду на їх розташування у віддалених гірських районах. Проте потенціали даних родовищ значні. Так, мідне родовище Айнак, поблизу Кабула вважають найбільшим в Євразії (запаси близько 240 млн т. Руди з вмістом 2,3%) недалеко від Кабула знаходиться залізорудне родовище Хаджігек (запаси близько 428 млн т. руди з вмістом 62 -68%), яке вважається найбільшим в південноазіатському регіоні. Але не дивлячись на це Афганістан – одна з найбільш економічно відсталих і політично нестабільних країн світу.

Основна причина цього постійне зовнішньополітичне втручання. У ХІХ ст. афганська територія стала яблуком розбрату між Великобританією і Російською імперією за вплив у Центральній Азії. Після Другої світової війни вплив СРСР в даній країні лише посилюватися. Це стало одним з головних зовнішньополітичних чинників її розвитку. Зміна правлячих режимів в Афганістані після ліквідації монархії в 1978 р нічого, по суті, не змінила. Вра-

ховуючи силу свого геополітичного положення і могутності СРСР залишався найважливішим партнером Афганістану. У цих умовах введення радянських військ в Афганістан в 1979 р був найбільшим зовнішньополітичним прорахунком радянського керівництва після Другої світової війни і побічно став каталізатором розчленування СРСР.

Він спровокував громадянську війну в цій країні, яка не припиняється по цей час. За приблизними оцінками, в ній загинуло до мільйона чоловік, ще 5 млн змушені були покинути країну. Ісламський світ в цілому виступив проти СРСР. Так у 1980-і рр. ОПЕК провів ефективну операцію, оголосивши «зворотний бойкот» СРСР. Картель викинув на ринок величезну кількість нафти, в результаті чого ціни на неї різко впали.

Проте такі дії призвели лише до зміни вектору впливу з СРСР до США. Цінність територій Афганістану продовжувала зростати, особливо як транзитної країни. США в максимально стислі строки формує опозиційний рух військ Радянського Союзу приходить до влади. Проте конфронтація та погіршення стосунків з Сполученими Штатами Америки призводять до нової ескалації конфлікту та початку бомбардувань території Афганістану, а потім розгортанню повномасштабної війни. У 2001 р США за підтримки країн НАТО вводять війська до Афганістану. Приводом стала боротьба з терористичними організаціями, що ніби то базувалися на території Афганістану. Протягом короткого періоду було розгорнуто мережу військових баз, що фактично було основною геополітичною метою цієї війни. Необхідність контролю території Афганістану пояснюється активізацією у світі обговорення проекту відродження «Великого шовкового шляху». Відразу було запропоновано два варіанти його проходження: перший через території Російської Федерації; другий територією Центральної Азії в обхід Росії. Саме прагнення встановити контроль над майбутнім торгівельним шляхом і є причиною зовнішньополітичних втручань у життя Афганістану. Реалізуючи свою мету США активно розбудовують локальні транспортні зв'язки. Одним із таких прикладів є побудова газопроводу – ТАПІ (Туркменістан-Афганістан-Пакистан-Індія). Значну роль у реалізації проекту відіграла присутність США в Афганістані. Стабілізація у середині нього стала лейтмотивом, гарантом успішної реалізації проекту. ТАПІ може задовольнити енергетичні потреби Пакистану і Індії.

Отже, геополітичний аспект відіграє важливу роль у розвитку Афганістану. Багаті поклади корисних копалин, вигідне географічне розташування призводили до посилення цікавості світових країн-лідерів до Афганістану. Саме це у більшості випадків ставало причиною численних війн та протистоянь. На початку ХХІ ст. Афганістан опинився у центрі світового протистояння за право контролю одного з найбільших торгівельних шляхів усієї історії людства – «Шовковий шлях». Прагнення затвердження до реалізації власного

проекту призвело лише до посилення протистояння геополітичних центрів світу та напруги в регіоні.

Література:

1. Чоссудовский М. Евразийский коридор: геополитика трубопроводов и Новая Холодная война / М. Чоссудовский // *Война и мир* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.warandpeace.ru/ru/exclusive/view/26596/>
2. Роберт Блейк: США будут обеспечивать безопасность транзитных маршрутов в Средней Азии // *Regnum*[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://regnum.ru/news/uzbek/1552700.html>
3. Афганистан [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://studme.org/1135071728227/politologiya/afganistan>
4. Афганская война и большая геополитика [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vbagdasaryan.ru/afganskaya-voyna-i-bolshaya-geopolitika/>

Квітка Т.В., ст. викл.

Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ КОНТЕКСТНОГО НАВЧАННЯ ПРИ ВИВЧЕННІ ІНФОРМАТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Сучасні випускники ВНЗ повинні володіти конкурентоспроможністю та здатністю до працевлаштування. Завдання ж вищого навчального закладу створити таке навчальне середовище, яке б було спроможне давати здобувачам вищої освіти не лише глибокі теоретичні знання, а і адаптувати їх до майбутньої професійної діяльності.

Змістом традиційної системи освіти є інформація – штучна, знакова система, що містить теоретичні основи професійної діяльності, правила, алгоритми, користуючись якими студент може сформувати у себе певний комплекс практичних умінь та навичок. При цьому обсяг годин лабораторно-практичних занять суттєво менше за навчальну інформацію, яку отримує студент. Якщо інформація не має практичного використання, то для студента вона втрачає свій сенс і основною метою студента стає здача заліків та екзаменів.

Подолати розрив між «теорією» і «практикою» можливо застосовуючи елементи контекстного навчання. Концепція контекстного навчання була запропонована вченими на чолі з А.А.Вербицьким. Контекстним є таке навчання, в якому на мові науки і за допомогою всієї системи форм, методів і засобів навчання (традиційних і нових) послідовно моделюється предметний і соціальний зміст майбутньої професійної діяльності студента [1, с.53].

При використанні елементів контекстного навчання:

- студент з самого початку знаходиться в позиції діяльності;

- включається весь потенціал активності студента – від рівня сприйняття до соціальної активності;
- знання засвоюються в контексті розв’язування модельованих професійних ситуацій, що розвиває пізнавальну та професійну мотивацію, особистісний зміст навчання;
- комбінація індивідуальних і групових форм роботи студентів дозволяє їм ділитись своїм інтелектуальним та особистісним змістом, що в свою чергу призводить до розвитку не тільки ділових, а й моральних якостей особистості;
- студент отримує досвід використання навчальної інформації у своїй діяльності, набуваючи професійної компетентності;
- логічним центром педагогічного процесу стає особистість, що розвивається та індивідуальність майбутнього фахівця;
- у контекстному навчанні в модельній формі відображається сутність процесів, що відбуваються на виробництві та в суспільстві, таким чином інтегрується навчальна, наукова та професійна діяльність студентів;
- студент перетворюється в суб’єкт пізнавальної, майбутньої професійної діяльності.

При викладанні інформаційних дисциплін таких як «Інформатика та інформаційні технології», «Інформаційні системи» доцільно використовувати елементи контекстного навчання розв’язуючи на практичних заняттях проблемні ситуації, що мають професійну спрямованість і потребують знання і вміння користуватись різноманітними функціями табличного процесора *MSEXCEL*.

Для виконання індивідуального завдання наприкінці вивчення модуля студенти отримують проблемне завдання, для розв’язування якого їм потрібно застосувати знання функцій процесора *MSEXCEL* з категорій математичні, статистичні, логічні, посилання та масиви, дати і часу так, щоб отримати розрахункову таблицю, в якій при зміні параметра «наявність чи відсутність певної послуги», зміна дати оплати автоматично змінювались тариф, відсоток пені, пеня та сума загальної оплати. Окреме завдання це формування рахунку-фактури в документі *MSWORD*, що пов’язаний динамічним зв’язком з документом *MSEXCEL*.

Наприклад для формування ячейки з «% пені» використовується логічна функція «ЯКЩО», рядок формул має вигляд: $f(x)=\text{ЕСЛИ}((F3-E3)=0;0;\text{ЕСЛИ}((F3-E3)<\$A\$17;\$B\$17;\text{ЕСЛИ}((F3-E3)<\$A\$18;\$B\$18;\text{ЕСЛИ}((F3-E3)<\$A\$19;\$B\$19;\$B\$20*(F3-E3-30)+\$B\$19))))$. Написання цієї функції потребує знання майстра функцій та вміння використовувати його для отримання потрібного результату.

Кінцевим результатом є рахунок-фактура наведена на рис.1, де стовпчики 3, 4, 6, 7, 8, 9 рахуються автоматично за допомогою відповідних функцій, які прописуються студентами.

Рахунок-фактура оплати послуг жеку у лютому

ПІБ	заг площа	тариф	заг сума		дата обл	пот дата	% пені	пеня	до обл
			опл послуг						
Іванов	56,2	257	144,434		18.03.2018	01.04.2018	0,022%	0,03€	144,47€
Ігнатова	158,2	257	406,574		07.03.2018	01.04.2018	3,000%	12,20€	418,77€
Ісаєва	125,6	257	322,792		01.03.2018	01.04.2018	3,001%	9,69€	332,48€
Миколаєв	88,2	192	169,344		20.03.2018	01.04.2018	0,022%	0,04€	169,38€
Перепилиця	89,4	192	171,648		20.02.2018	01.04.2018	3,005%	5,16€	176,81€
Петров	34,8	192	66,816		15.02.2018	01.04.2018	3,008%	2,01€	68,83€
Сидоров	76,2	192	146,304		21.03.2018	01.04.2018	0,022%	0,03€	146,34€
Федоров	47,9	257	123,103		30.01.2018	01.04.2018	3,016%	3,71€	126,82€

гол. бух.

Іванов М.П.

Рис.1. Результативна таблиця з індивідуального завдання.

Таким чином, використовуючи такий підхід до навчання, студент включається в процес навчання активним чином; знання засвоюються в контексті змодельованої професійної ситуації, що надає особистісний зміст навчанню; якщо робота виконується в невеликих групах по двоє-трьох студентів, то студенти мають можливість обмінюватись інформацією і допомагати один одному; отримують досвід використання вивченої інформації в професійній діяльності; відтак розвивається особистість студента та його професійні компетентності.

Література:

1. Вербицкий А.А. Компетентный подход и теория контекстного обучения. / А.А.Вербицкий. – М.: ИЦ ПКПС, 2004. –84 с.
2. Вербицкий А.А., Контексты содержания образования. / А.А.Вербицкий, Т.Д.Дубовицкая – М.: РИЦ МГОПУ им. М.А.Шолохова, 2003, 80 с.
- Рашкевич Ю.М. Болонський процес та нова парадигма вищої освіти: монографія / Ю.М. Рашкевич. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2014. –168с.

Долгорук М.С., студ.

Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

ІДЕОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ НЕСТОРА МАХНА

Серед цілого спектру ідеологічних напрямів і рухів, що мали місце в Україні на початку ХХ століття, особливу увагу привертає анархізм. Незважаючи на те, що останній переважною мірою формувався в Росії, усе ж саме в Україні анархізм знайшов утілення в консолідованій ідеології та політичній практиці.

Анархізм – суспільно-політична течія, що прагне до визволення особистості, виступає за негайне знищення всякої державної влади шляхом стихійного бунту мас і створення федерації дрібних автономних асоціацій виробників і споживачів (союзи громад). Мета анархізму – створення вільної організації суспільства з інститутами громадського самоуправління, яке обходиться без влади людини над людиною.

Темі анархізму в Україні, й насамперед – махновського руху, присвячено досить багато праць, серед яких варто виділити роботи В. М. Волковинського [1], С. С. Волка [3], П. Струве [4], В. О. Савченко [5], В. М. Чопа [6] та ін.

У Росії провідну роль у процесі розвитку ідеології анархізму відіграли М. О. Бакунін (1814–1876) та П. О. Кропоткін (1842–1921). Їхні ідеї переважно концентрувалися на державі як головному джерелі соціального та політичного зла. У неприйнятті буржуазного державного апарату, як і самодержавної держави, у розумінні класової корисливості анархісти наближалися до наукового соціалізму. Обидві ці теорії визнавали неможливим використання старого державного апарату революцією та підкреслювали необхідність його зламу. Однак, якщо марксизм виходив із необхідності держави для проведення соціальних перетворень, їх захисту, то, наприклад, для П. Кропоткіна соціальна революція й державність – речі несумісні, взаємно одна одну знищуючі, оскільки за своєю природою будь-яка держава в його розумінні – сила консервативна [7, с. 20, 21].

На початку ХХ ст. в Україні виникають організації, які розвивали ідеологію анархізму. Серед них «Союз бідних хліборобів» – один із ідейних попередників махновського руху. Українські анархісти боролися проти всіх влад – німецьких окупантів, української держави, білогвардійців, більшовиків (з останніми періодично укладали тактичні союзи).

Явище «Український анархізм», характеризувалося значними проявами національної свідомості та своєрідною селянською специфікою. Його ядром є традиції української військовості, такі як ідея загальної рівності та демократизму, на основі яких організаційно будувались повстанські загони. Про національну специфіку руху говорить використання повстанцями традиційної української військової термінології. Наприклад, використання титулу «Батько», що став невід'ємною частиною ідентифікування повстанських командирів. «Батько» – вища форма титулування отамана, коли він, окрім чисто командних функцій, ставав вихователем своїх підлеглих. У цьому вбачають наслідок впливу поняття роду на традицію української військовості [5].

Організація «безвладної махновської республіки» мала відбуватися не за вказівкою вождів згори, а як творчість широких мас. Головні принципи створення «вільної самоврядної держави» були сформульовані в «Проекті Декларації Революційно-повстанської армії України», який був підготовлений Н. Махном, В. Воліним, П. Аршиновим та затверджений махновською Радою й прийнятий на з'їзді трудящих Півдня України та повстанців, що відбувся в

Олександрівську наприкінці жовтня 1919 р.. У «Декларації» вказувалося, що в Україні відбувається третя, анархістська, революція, яка має знищити державу та приватну власність, революція, авангардом якої є махновці. Окрім білогвардійців, серед ворогів революції називалися й більшовики. «Декларацією» проголошувалася свобода слова, друку, совісті, зборів та організацій. Н. Махном було висунуто ідею «вільного Радянського ладу», причому махновські «вільні Ради» виступали не як політичні, а як «суспільно-економічні» утворення. Формування «вільних Рад» повинно бути справою широких мас, без примусу й свавільного втручання політиків і властей [5].

На думку В. М. Чопа, слід розрізняти реально існуючі органи самоврядування махновського району, котрі само називалися «вільними Радами», та ідеальні «вільні Ради» махновської ідеології. Останні були взірцем майбутнього самоврядування, до рівня котрого мали еволюціонувати всі наявні Ради, що на знак згоди з проектом уже почали називати себе «вільними». Одна з головних вимог до «вільної Ради» полягала в неможливості входження до її складу представників політичних партій. Наявні ж ради, хоч, як правило, і вивішували над своїми приміщеннями чорні прапори, обмежували свої ідеологічні вимоги гаслом «Ради без комуністів» [6].

Будівництво махновського самоврядування розбилося об мур ворожості, насильства, нерозуміння. Махновське «ідеальне суспільство» будувалося селянами, розлюченими війнами, здириством, насильством, а жорстокий час диктував презирство до ідеалізму. Розвиток моралі та цивілізації ще не досяг «ідеальної людини», яка й мала б жити в «суспільстві анархії». Анархістське суспільство створювалося в самому епіцентрі пекла громадянської війни, де військове питання домінувало над усіма іншими сторонами життя «махновської держави» [5]. Розвал суспільних структур призвів до того, що набиті зброєю села жили самоврядними острівцями, породжуючи і примітивний порядок, і примітивний хаос.

На думку М. Ковалевського, програма махновського руху була складена російськими анархістами. Вона являла собою невиразну суміш анархо-синдикалістських ідей і прийнятних для розворушеного революцією селянства гасел (про народну волю, Ради без комуністів, розподіл землі місцевими органами влади тощо), скерованих проти комун, конфіскації хліба й терору ЧК [2].

Світоглядною парадигмою Нестора Махна була, як відомо, анархія, «безвладний лад», «вільний радянський лад». Нестор Махно адекватно відображав інтереси і прагнення українського селянства. Саме ідеали, устремління Махна підкреслюють і віковічні прагнення українського народу до свободи. Махно першим рішуче виступив проти захоплення більшовиками політичної влади, проти диктатури однієї партії в Україні. Між іншим, саме цим накликав на себе найбільшу ненависть і переслідування з боку «власць імущих». Категорично заперечуючи керівну роль партії у суспільстві, Нестор

Махно ніби попереджував про той глухий кут, до якого потрапить величезна комуністична країна у кінці ХХ ст. Натомість, Нестор Махно пропонує суспільству багатопартійність – рівні права та змагальність усіх політичних партій і груп у впливі на людей і пропаганді своїх ідей і доктрин.

Махновська ідеологія визнавала існування української надії і користувалася термінами «Україна» та «українці», прихильно ставились до впровадження шкільного навчання «материнською» мовою. Навіть махновська російськомовна преса часто друкувала матеріали на теми української історії та літератури. Починаючи з 1919 р. махновці самоідентифікували себе як українців. Це відбилося у назві їх військової організації – Революційна повстанська армія України. В ідеології руху існувала специфічна ідея української самостійності. Пропонувалась інакша форма реалізації народного суверенітету.

Уже знаходячись на еміграції, Н. Махно досить виразно формулював свою ідеологічну позицію – насамперед як антибільшовицьку, оголосивши себе непримиреним ворогом партії комуністів-більшовиків. На його думку, більшовизм у Росії набув певного розбійницького характеру і, тримаючись тільки на розстрілах і багнетах, не має ніякого коріння в масах [1].

Радикальна аграрна політика більшовиків у 1918 і 1919 рр., їхнє безцеремонне втручання в традиційний світ села та їхні насильницькі методи вилучення зерна змусили багатьох селянських отаманів позбутися ілюзій щодо більшовицьких декларацій і програм. Протягом цих років серед українських селян знову ожили давні козацькі та гайдамацькі ідеали. У деяких селянських вождів, зокрема й у русифікованого Н. Махна, цей козацький егалітаризм поєднувався з анархічними ідеями. На думку С. С. Волка, ідеологія махновського руху являла собою тип повітового патріотизму, що породжувало ситуацію, коли махновці замикались у своєму районі від зовнішнього світу [3].

Отже, ідеологія махновського руху мала синтетичний характер. Політична програма руху передбачала втілення досить суперечливих ідеологічних концепцій анархізму, махновщини зокрема. З одного боку, анархо-махновську ідеологію слід віднести до вияву некласичного анархізму ХХ століття, а з іншого – вона стала одним із найбільш ліворадикальних проявів українського політичного спектру та альтернативою державницькій течії національного відродження. Своєрідність ідеологічної анархо-махновщини полягає в тому, що суспільно-політична модель, при всій своїй недосконалості, була єдиною з-поміж анархістських систем, що заволоділа масами, вирвавшись зі звичної площини теоретизування. В ідеології руху існувала специфічна ідея української самостійності.

Концепція суспільно-політичного розвитку, запропонована Н. Махном та іншими ідеологами цього руху, передбачала існування потужних авторитарних інститутів, що відобразилося в політичній організації руху, яка надала махновському суспільству рис воєнізованої аграрної республіки. Протягом усього свого існування махновський рух знаходився під значним впливом

російських ідеологів цього напрямку. В ході свого розвитку махновський рух витворив оригінальний різновид української ідеї, який однак не дав загального позитивного результату і не призвів до досягнення суспільної консолідації України.

Література:

1. Волковинський В. М. *Нестор Махно : легенди та реальність* / В. М. Волковинський. – К. : Перлітпродакшн, 1994. – 253 с.
2. Ковалевський М. *Анархісти* / М. Ковалевський // *Енциклопедія українознавства. Словникова частина : Перевидання в Україні [за ред В. Кубійовича]. – Т. 1. – Львів : Наукове товариство ім. Т. Шевченка, 1993. – 400 с.*
3. Волк С. С. *Нестор Махно в дни войны и мира* / С. С. Волк // Н. И. Махно. *Воспоминания.* – М. : Республика, 1992. – С. 3-26.
4. Струве П. *Идеология махновщины* / П. Струве // *Русская мысль.* – 1921. – № 1-2. – С. 226-232.
5. Савченко В. О. *Політичний проект махновського руху жовтня-грудня 1919 р.* / В. О. Савченко // *Матеріали I Міжнародної наукової конференції (Одеса, 18-19 листопада 2005 р.). – Одеса, 2005. – С. 152-156.*
6. Чоп В. М. *Проблема місцевого самоврядування в ідеології та політичній практиці махновського руху (1917-1921 р.р.)* / Чоп В. М. // *Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету.* – Вып. VIII. – Запоріжжя : Тандем-У, 1999. – С. 39-46

Бадіца А.В., студ.

Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

РОЗВИТОК ОСВІТИ НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ НАПРИКІНЦІ XVIII ст. – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XIX ст.

Сучасні проблеми освіти потребують переосмислення набутого історико-педагогічного досвіду, його ретроспективного аналізу. Проблема історії та розбудови національної освіти є однією з найбільш актуальних у наш час. Дослідження історії української освіти дозволяє знайти раціональний підхід до визначення провідних тенденцій розвитку національної системи освіти.

Актуальні проблеми розвитку освіти на території України охоплюють галузі педагогіки, культурології, соціології, економіки, історії. Але саме в контексті історичного аспекту проблема досліджена в працях Д. Герцюка [2], В. Качмаря, М. Кордуби, Л. Кобилянської, С. Сірополка. До розгляду окремих питань розвитку освіти наприкінці XVIII ст. в першій половині XIX століття звертались Л. Горенко [3], О. Любар, М. Стельмахович, Д. Федоренко [5] та ін. Відтак, М. Галів [1], В. Милько [6] розкрили становлення системи освіти, зокрема, шкільництва на Україні в XIX ст.. У сфері наукових інтересів актуалізується проблема розвитку освітніх процесів на кожному історичному етапі, їх

вплив на людину та суспільство. Вона зумовлена культурно-національним відродженням України, що безпосередньо впливає на становлення, розвиток та реформування сучасної освіти.

Австрійська монархія й панівні класи, ведучи в Україні політику онічечення (Східна Галичина) й полонізації українського населення, румунізації (Буковина), мад'яризації (Закарпаття) гальмували розвиток освіти, забороняли навчання населення на рідній мові. Призначених для нижчих верств населення шкіл було дуже мало, при цьому майже всі школи Галичини й Буковини були підпорядковані римо-католицькій церкві. У 1813 р. уряд переклав утримання шкіл на плечі селянства. В усіх школах було введено німецьку мову. І тільки в українських парафіяльних школах, що існували в ряді селищ завдяки піклуванню населення, навчання велося українською мовою. Усі середні школи, гімназії, в яких навчалися діти поміщиків, духівництва, чиновників, працювали на латинській та німецькій мовах. Кількість українських шкіл невпинно скорочувалася. Народні учителі працювали в надзвичайно важких умовах, за мізерну платню. Рівень освіти педагогів був досить низьким. Заборона навчання дітей рідною мовою гальмувала розвиток народної та середньої освіти. Злиденне становище народних мас не давало дітям змоги відвідувати школу. Не вистачало підручників, доводилося найчастіше працювати над Псалтирем. У кращому становищі перебували середні загальноосвітні навчальні заклади – гімназії та реальні школи, привілейовані заклади для дітей панівних верств. Висока плата за навчання робила їх недоступними для простого народу. Навчання в гімназіях тривало вісім років і давало право до вступу до всіх вищих навчальних закладів. Розвиток народної школи, в якій молодь здатна була працювати у нових умовах (розвитку товарно-грошових відносин, формування ринку, мануфактурного виробництва) вимагали зміни у галузі освіти. Реформа народної освіти в імперії Габсбургів у кінці XVIII ст. визначила напрямки розвитку нових типів шкіл і вдосконалення старих.

Відбувалися значні зміни в організації та розвитку народної освіти в Закарпатті. Воно перетворилося в окремий шкільний округ, де на базі міських шкіл відкрилася нова школа — «чотирикласна взірцева». Така школа надала можливості активізувати підготовку вчителів для сільських шкіл. Вчитель навчав дітей один рік природознавству, математики, письма, діловодства, історії Угорщини, етики, моралі. Окремо були вчителі малювання і музики. Згодом вона злилася з педучилищем і стала єдиним фаховим закладом з підготовки вчителів. У містах створювалося по кілька шкіл з російською, угорською, німецькою та єврейською мовами навчання. Щоправда, матеріальне становище шкіл було дуже важким. Більшість з них працювали або в церковних приміщеннях (так званих фарах), або в орендованих кімнатах. Спеціальні шкільні приміщення були збудовані лише на початку XIX ст. З огляду на те, що значна частина вчителів-дяків мала низьку освіту

учні не могли продовжувати навчання. У гімназіях чи училищах при міських школах та школах великих сіл створювалися курси для додаткової роботи з учнями. Угорський уряд використовував школи з метою мад'яризації русинів, забороняв використання букварів і підручників, привезених з Росії й України. З аналізу шкільної справи видно: послабився контроль з боку державних органів влади, поступова ліквідація російської школи. Певні зрушення мали місце і в розвитку середньої освіти в Закарпатті: зросла роль Ужгородської гімназії (підготовка педагогів), кількість предметів світського циклу, строк навчання збільшився з чотирьох років до шести. Гімназії були в руках церков і готували лише священнослужителів, але частково навчались і вихідці з ремісників, торговців, багатих міщан різних народів. Навчання відбувалося на угорській і частково на німецькій мовах, у реформатській же значна увага приділялася російській мові. Також зростала роль Ужгородської учительської семінарії. Учні вивчали такі предмети, як математика, природознавство, рідна мова, латинь, історія Угорщини, історія краю, співи, малювання, домоводство, діловодство тощо. Учителів готували в дусі ідеології «святостефанської корони», яка повністю ігнорувала інтереси національних меншин. За підтримки І. Чугровича в семінарії вводилися предмети з історії краєзнавства, де учителі виховували в учнів почуття національної свідомості, любов до рідної мови, культури. Вища освіта була доступна переважно дітям чиновників, землевласників тощо.

У той же час система освіти Буковини складалась поступово, збагачуючись новими елементами (гуманітарним спрямуванням і гуманізацією розвитку особистості), модифікуючись і зазнаючи реформ. Держава підпорядкувала собі народну освіту, утвердила її світський характер, обмежила вплив церкви, залишивши за нею духовне виховання. Зміст освіти, кількість предметів і годин, залежали від статусу школи – однокласної, двокласної, 4-5-6 класної, роздільності класів, кількості учителів, фізичних можливостей дітей [2]. Історія в середніх школах спочатку була об'єднана з географією. У нижчих класах діти вивчали історію за трьома розділами: стародавній світ, середні віки, нові часи, новітню історію й австрійське краєзнавство. У вищих класах детально засвоювали давню грецьку та історію середніх віків. Учні середніх шкіл Буковини одержували певні знання з етнічної України, зокрема про особливості традиційної культури українського народу, про фольклор і релігійні уявлення українців. Зокрема, у початкових школах Австрії у першій половині XIX ст. історія та географія вивчалась різну кількість годин в залежності від типу шкіл, Біблія – 1 годину, а природописна історія в залежності від класу 3-5 клас від 1 год. до трьох, 6 клас – 2 години [2]. Зміст підручників для навчання грамоти у школах Буковини удосконалюється: тексти доступніші для учнів; кирилиця майже не вживається; використовується багато краєзнавчого матеріалу, поетичних та прозових творів видатних українських авторів, добірка малих фольклорних жанрів повча-

льного та пізнавального змісту. Освіта на українських землях у ХІХ ст. набуває станового характеру.

Отже, політичні та соціально-економічні зміни в житті країни другої половини ХVІІІ ст. негативно позначилися на рівень розвитку освіти українців. Негативний вплив чинили відсутність власної державності, національний гніт та імперські кордони. Проте, освіта на західноукраїнських землях у ХІХ ст. набула нових педагогічних форм гуманістичного спрямування. В Україні була створена унікальна вітчизняна освітня система, яка увібрала досвід країн Європи, була багатоплановою і багаторівневою. Вона забезпечила практично повну грамотність населення країни.

Література:

1. Галів М. Шкільництво у Східниці в ХІХ – на початку ХХ ст. / М. Галів // Літопис Бойківщини. - 2013. - Ч. 2/85 (96). - С. 50-59.
2. Герцюк Д.Д. Учительський рух на західноукраїнських землях (друга половина ХІХ ст. - початок ХХ ст.): Дис...канд. пед. наук: 13.00.01. - Львів, 1995.
3. Горенко Л. І. Україна та Європа на межі ХVІІІ-ХІХ століть : культурно-освітні виміри / Л. І. Горенко // Українознавство. - 2012. - № 2. - С. 213-219.
4. Кордуба М. Наука історії рідного краю в буковинських народних школах // *VukowinerSchule*. - 1905. - № 4. - С. 208-212.
5. Любар О. О. Стельмахович М. Г., Федоренко Д. Т. Історія української педагогіки. - К. : Інститут змісту і методів навчання Міністерства освіти України, 1998. - 355 с.
6. Милько В. Становлення системи освіти в Україні ХІХ ст.: до історії створення Харківського, Одеського та Київського навчальних округів (1803-1839) / В. Милько // Історія в школі. - 2013. - № 3. - С. 15-18.

Угрюмова І.С., студ.

Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

МАНЕРА ПОВЕДІНКИ ЮЛІЇ ВОЛОДИМИРІВНИ ТИМОШЕНКО ПІД ЧАС ПУБЛІЧНИХ ВИСТУПІВ

Питання про політичне красномовство своїм корінням сягає античної давнини, коли лише зароджувалася риторика. Політична комунікація її механізми, способи впливу, умови давно увійшли в повсякденне життя сучасної особистості, однак не завжди є можливість правильно розуміти передану інформацію. Вербальні та невербальні паравербальні засоби впливу політика на аудиторію не раз ставали предметом обговорення науковців, зокрема І. Серякова, О. Алексієвець Л. Синельникова та інші. У сучасному суспільстві Юлія Володимирівна є дуже яскравою особистістю і викликає до своєї персони великий інтерес не лише науковців, а й пересічних громадян. За допомогою стриманого зовнішнього вигляду та правильної жестикуляції вона за-

безпечує увагу до себе. Це актуально в наш час, адже у зв'язку з напруженою ситуацією в країні, необхідно чітко розуміти, що несе в собі промова політика, що особа хотіла донести і що саме вона думає насправді.

Мета дослідження: за допомогою відеоматеріалів виступів Тимошенко Юлії Володимирівни, проаналізувати манеру поведінки экс-прем'єра та вплив її слів на маси.

Жестикуляція є домінантним засобом комунікації Юлії Володимирівни. Процес її невербальної поведінки досить простий та невиразний, але він активізується в емоційно-насичених, специфічних ситуаціях. Наприклад, у ситуації роздратованості, або ситуації радості. Юлія Володимирівна – досвідчений оратор, і вона вміє добре контролювати свою міміку та емоції, у багатьох випадках їй це вдається.

Спостерігаючи за виступом політика, можна помітити, що рухається у Юлії Володимирівни тільки одна рука – права. Її рухи є вертикальними, прямими та «рубачими». Цей жест означає «розкладання по полицях» і характерний для людей з лідерськими якостями. «Жестикуляція у цьому випадку з головою її видає. Що більше людина емоційно втягнена у якийсь процес, то більше у неї буде «підключена» друга рука. Жести будуть симетричними» [6], – зазначає психолог Валентин Кім.

Юлія Володимирівна вміє добре використовувати прийом наступу на співбесідника. Проаналізувавши її зустрічі з колегами, можна зазначити, що на початку бесіди вона поводить себе обережно та несміло, неначе шукаючи межі, але при цьому її зовнішній вигляд залишається стриманим. Під час розмови вона сидить на краю стільця, її спина весь час у рівному положенні, ноги розміщені одна за одною в лінію. Але через деякий час вона переходить до «наступу», починає ставити конкретні, але не завжди зручні запитання. Відчувши свою правоту та невпевненість співбесідника, якому він подиву важко підбирати слова, Юлія Тимошенко починає виправляти мовні огріхи співрозмовника, цим самим підкреслюючи свою перевагу.

Кожен раз, коли їй необхідно збільшити приплив інформації, вона починає активно «інтригувати», причому робить це не завжди усвідомлено. Її характеризують як особу, яка може розпочати інтригу з нічого. Їй, навіть, не завжди потрібен привід, і вона це робить не завжди цілеспрямовано. Інколи Юлія Володимирівна сама не розуміє, що потрібно робити і починає діяти за ситуацією. Це і може призвести до недомовленостей та непорозумінь, цим методом вона користується задля отримання інформації, не більше.

Юлія Володимирівна дуже добре вміє знаходити винних там, де їх немає, вміє і любить брати «заякуванням» всіх, хто від неї залежить. Для неї характерним є штучне нагнітання ситуації, кожному нав'язувати «синдром провини» і змушувати чекати для себе всього самого найгіршого. Юлія Володимирівна любить «покерувати», має гарні навички «посмикати за мотузку». Її інтриги – це спосіб координувати роботу колективу, а заодно і «конт-

ролювати ситуацію». У результаті такого «керівництва» обговорення виробничих проблем в колективі постійно переходить зі сфери ділової в сферу етичну, з області ділових відносин в область «з'ясування стосунків», де вона відчуває себе абсолютно вільно і нікому не поступається першістю.

Проаналізувавши її зовнішній вигляд, можна дійти висновку, що Юлія Володимирівна завжди має вигляд ділової, владної жінки. На публіці вона не з'являється лише в діловому стилі. За свідченнями психологів – це допомагає їй завжди залишатися зібраною. У діловому костюмі людина почуває себе інакше, аніж в повсякденному стилі. Це позначається і на фізіології: плечі «розгорнуті», діафрагма «відкрита», а отже, є можливість набирати в груди більше повітря, промовляти довші словосполучення та речення. Для оратора Тимошенко це – необхідність!

Вона дуже добре володіє зоровими прийомами, уміє налагоджувати зоровий контакт зі співбесідником, проте найбільший вплив на слухача справляє її голос. Через голосові модуляції вона вміє висловити всю палітру значень – від переконання до пояснення. Деколи її підводить такий командний тон та жест правим плечем, що свідчить про те, що інколи бажане видається за реальне. Юлія Володимирівна має такий спеціальний «фірмовий» синтаксис речення: складно-сурядне речення вона поділяє на дві частини, і підрядну частину речення вона починає словами: «і тому...». І це свідчить про те, що зараз буде йти нова інформація, яка в лінгвістиці називається «рематичною». Це дуже ефективний прийом у риториці, який зараз в українській політиці вже тиражується.

Як природжений стратег, вона добре вміє знаходити вихід із будь-яких ситуацій. Завчасно займається підготовкою «потаємних ходів», близнюків та лабіринтів. Вміє продовжувати свою гру, навіть коли знаходиться поза нею.

Література:

1. Українська Жанна д'Арк – думки політологів та психологів щодо долі Юлії Тимошенко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://otb.com.ua/ukrajinska-zhanna-dark-dumky-politologiv-ta-psyholohiv-schodo-doli-juliji-tymoshenko/>
2. Серякова И. И. Невербальный профиль коммуникативного поведения украинских политических лидеров // Культура народов Причерноморья: Научный журнал. – 2009. – Т. 2. – №. 168. – С. 233-235.
3. Серякова И.И. Политичний дискурс та семіотична особистість [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://stattionline.org.ua/filologiya/87/15734-politichnij-diskurs-ta-semiotichna-osobistist.html>
4. Стус В. Психологический портрет Юлии Владимировны Тимошенко Владимир [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://blog.liga.net/user/vstus/article/4980>
5. Серета Е. Политики родом из детства. О психологических ресурсах Тимошенко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://fraza.ua/analytics/262514-politiki-rodом-iz-detstva-o-psiologicheskikh-resursah-timoshenko->
6. Сокирчук Н. Про що говорять жести Порошенка, Гройсмана і Тимошенко. Психологічний аналіз. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://glavcom.ua/publications/proshcho-govoryat-zhesti-poroshenka-groysmana-i-timoshenko-psihoanaliz-382113.html>

Галла М.О., студ.

Донецький державний університет управління, м. Маріуполь

СТАНОВИЩЕ ДІТЕЙ У РОКИ ГОЛОДОМОРУ (ЗА СПОГАДАМИ ОЧЕВИДЦІВ)

Згідно з дослідженнями вітчизняних науковців чверть усіх загиблих від голодомору українців, тобто близько 1 млн осіб, становили діти віком до 10 років [1]. Спираючись на спогади людей, чиє дитинство припало на 1932–1933 рр., необхідно дослідити особливості становища цієї найбільш вразливої соціальної групи в екстремальних умовах боротьби за виживання.

Практично не було шансів вижити в немовлят. Вони помирали першими, оскільки у голодних матерів пропадало молоко, а іншу їжу малюки вживати не могли. Невелику надію на порятунок дошкільнят та молодших школярів давали ясла, дитсадки та школи. За свідченнями очевидців, у яслах дітям давали мисочку бовтушки та тоненький стовпчик хліба, грамів 100 [2]. Так само мізерним було харчування школярів: чай та шматочок хліба, але діти одноосібників, куркулів були позбавлені і цього [3, с. 132].

Дуже мало шансів вижити було у маленьких дітей, які з тієї чи іншої причини залишилися без опіки старших. Вони не мали ні сил, ні життєвого досвіду, щоб прогудуватися без сторонньої допомоги. О. Орлова згадує: «По сусідству з нами жила молода сім'я. Дорослі померли, залишився в голодній і холодній хаті сиротою маленький хлопчик. Він бідний ходив по хатах і просив їсти... а на ранок цю дитину знайшли в коридорі сільської ради мертвою» [4]. Але не завжди причиною самотності та бездоглядності дітей була смерть батьків. Були випадки коли зневірені батьки йшли на заробітки, полишивши дітей вдома самих. Якщо дітям не надавали допомоги сусіди, або родичі, вони гинули, а тим, кому вдавалося вижити, доводилося пережити такі страждання, які закарбовувалися в їхній пам'яті на все життя: «Мама взяла мою старшу 9-річну сестру і поїхала до Харкова. Влаштувалась там працювати, ночуючи, де прийдеться. Я, 6-літня, лишилася з 1-річним братиком і 3-річною сестричкою вдома. Харчувалися щавлем, який саме почав сходити, і квасом із буряка. Невдовзі сестричка померла, а за нею – і братик...» – згадує П. Яковенко [5].

Старші діти вимушені були рятуватися самотужки. Наприклад, кидали дім і йшли жити ближче до річки, болота, лісу. Там можна було харчуватися трошки краще ніж у селі, де люди поїли всі рослини, котів, собак та навіть щурів. «Коли я пішов (виповз) із свого дворища, то був пухлим, із моїх ніг постійно сочилася вода, бо шкіра була потрісканою, – згадує Д. Дяченко. – Перебував переважно в невеликому лісі, біля нашого хутору, спав у старій вовчій норі, харчувався бруньками та листям дерев, руйнував пташині гнізда...» [6, с.41]. Через брак досвіду та постійний голод діти вживали в їжу все,

до чого могли дотягнутися, навіть отруйні рослини, які спричинювали болісну смерть. Голод змушував дітей красти. На думку Т. Ніколаєвої її брат, якому на той час було 14 років, вижив тільки тому, що став маленьким злодюжкою [7]. Непоодинокими були випадки жебрацтва дітей. Іноді їх забирали до патронатів, які організовували при колгоспах [8]. Старші діти та підлітки були змушені тяжко працювати в колгоспі, намагалися виконувати норми, які не всім дорослим були до снаги. Але отримати роботу було не так просто, за це доводилося боротися зі старшими, які розглядали дітей як конкурентів у боротьбі за злидений колгоспний пайок. Л. Макаревич згадує, як ходила мастити кузню, яку будував колгосп (за цю роботу двічі на день давали черпак кулішу), а жінки намагалися її прогнати, казали, що вона ще мала [9, с.87].

Через свою беззахисність, довірливість, діти ставали об'єктом насилля з боку дорослих. В. Дінабурська згадує, як мама посилала дітей до Харкова за хлібом: «...міські жителі, бачачи, що діти приїжджі, часом витісняли їх із черги, знімали одягу...» [10]. Саме діти найчастіше ставали жертвами канібалів. Канібалізм був страшною, моторошною реальністю голодомору. Згадок про це жахливе явище дуже багато: їх переказували батьки своїм дітям, залишилися живі свідки тієї страшної доби і навіть влада у своїх секретних доповідях вищому керівництву задокументувала такі випадки. Малих дітей батьки боялися випускати на вулицю, щоб їх не з'їли. Були випадки, коли батьки вбивали одну дитину, щоб прогородувати інших [11].

Відчуття страху, жахливі смерті батьків, родичів та сусідів, які відбувалися на їхніх очах, завдавали дітям важких психічних травм. На все життя запам'ятав жалібні крики маленької півторарічної сестрички, яку вони з матір'ю покинула на вокзалі в Харкові, М. Брюханов [12]. Часто діти були свідками насилля над батьками, їхнього приниження. А. Мельник не може забути страждання своєї нещасної матері, яку після розкуркулення на очах дітей били активісти [13]. Майже ніхто з очевидців голодомору не згадує про розваги, а всі радісні моменти дитинства пов'язують з їжею. «Іноді у нашому безрадісному дитинстві траплялися щасливі миті. Це коли ми із сусідським хлопчиком і його сестрою... зловили і з'їли їжачка», – згадує Г. Зубченко [14]. І лише в спогадах однієї жінки ми зустріли згадку про щось подібне на розвагу: «Дід у нас був... їздив на бричці і збирав мертвих. Я любила з ним кататися...» [15].

Таким чином, під час голодомору сімейні та моральні цінності, моделі родинної та батьківської поведінки зазнали серйозної деформації, що згубно позначилося на становищі дітей. Немовлята, діти дошкільного та молодшого шкільного віку, нездатні до самозбереження, а отже повністю залежні від опіки дорослих, склали найбільш вразливу соціальну групу жертв голодомору. Старші діти та підлітки задля виживання були змушені або важко працювати, або провадити асоціальний спосіб життя. Деморалізовані голодом дорослі часто розглядали дітей як конкурентів у боротьбі за шматок хліба,

перетворюючи їх з об'єкту опіки на об'єкт агресії та насилля. Загалом можна стверджувати, що люди, дитинство яких припало на час голодомору, фактично були його позбавлені, зазнали фізичних та моральних страждань, отримали важкі психологічні травми, які в майбутньому проявилися у вигляді страху перед владою, зневірою у власних можливостях, політичній апатії тощо.

Література:

1. Демографічні втрати України внаслідок Голодомору 1932-1933 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/1919610-demografichni-vtrati-ukrajini-vnaslidok-golodomoru-1932-1933-rr-zala-2.html>
2. Старикова М., с. Артемівка Печенізького р-ну Харківської обл. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.golodomor.kharkov.ua/stories.php?pager=12&story_id=199
3. Строчковська Л., с. Неділкеве Савранського р-ну Одеської обл. [Текст] / Голодомори в Україні. Одеська область (1921-1923, 1932-1933, 1946-1947 рр.). Дослідження, спогади, документи. – Одеса: «Астропринт», 2007. – 460 с.
4. Орлова О., с. Покровське Кіровоградського р-ну Кіровоградської обл. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://proridne.org>
5. Яковенко П., хут. Новий Лиман Шевченківського р-ну Харківської обл. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.golodomor.kharkov.ua/stories.php?pager=2&story_id=16
6. Дяченко Д., хут. Беївцев Липово-Долинського р-ну Сумської обл. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.golodomor.kharkov.ua/stories.php?pager=4&story_id=17
7. Ніколаєва Т., м. Вовчанськ Харківської обл. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.golodomor.kharkov.ua/stories.php?pager=9&story_id=33
8. Ткаченко А., с. Дмитрівка Первомайського р-ну Харківської обл. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.golodomor.kharkov.ua/stories.php?pager=1&story_id=30
9. Макаревич Л., с. Переїма Балтського р-ну Одеської обл. [Текст] / Голодомори в Україні. Одеська область (1921-1923, 1932-1933, 1946-1947 рр.). Дослідження, спогади, документи. – Одеса: «Астропринт», 2007. – 460 с.
10. Дінабурська В., с. Нова Водолага Нововодолазького р-ну Харківської обл. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.golodomor.kharkov.ua/stories.php?pager=4&story_id=37
11. Карацюба Є.В., с. Новий Бурлук Печенізького району Харківської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.golodomor.kharkov.ua/stories.php?pager=4&story_id=8
12. Брюханов М., с. Берестовенька Красноградського р-ну Харківської обл. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.golodomor.kharkov.ua/stories.php?pager=2&story_id=46
13. Мельник А., с. Винники Нововодолазького р-ну Харківської обл. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.golodomor.kharkov.ua/stories.php?pager=9&story_id=40
14. Зубченко Г., с. Синиха Куп'янського р-ну Харківської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.golodomor.kharkov.ua/stories.php?pager=5&story_id=25
15. Коверга Т., Маньківська сільрада Сватівського р-ну Луганської обл. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://svatovo.ws/famine/memoirs_mankovka.html

Ткачев С. О., студ.

*Донецький національний університет економіки
і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг*

АТЕЇСТИЧНИЙ РУХ У СРСР У 20-30 рр. ХХ ст.

З приходом більшовиків до влади в 1917 р. на території колишньої Російської імперії розпочинається ряд радикальних перебудов, невід'ємним елементом яких стала пропаганда атеїзму. Релігійна політика нової влади спрямовувалася на цілковите викорінення релігії, як несумісної з марксистською ідеологією. Головним об'єктом боротьби стала Російська православна церква, як чільна на момент революції релігійна організація в країні.

Прийняті відразу після революції законодавчі акти мали двоїстий характер. З одного боку, ряд законодавчих актів відповідав моделі світської європейської держави, а з іншого – більшовики з самого початку не приховували свого ворожого ставлення до релігії взагалі і до РПЦ, – зокрема.

На думку історика Дмитра Поспеловського, спочатку Ленін «перебуваючи в полоні марксистських уявлень, згідно з якими релігія є не більше ніж надбудова над якимсь матеріальним базисом», сподівався покінчити з РПЦ, просто віднявши у неї власність. Декретом «Про землю» 1917 р. було націоналізовано монастирські та церковні землі. Більшовики не прийняли визначення Помісного Собору РПЦ від 2 грудня 1917 р., що встановлює привілеї РПЦ перед іншими конфесіями (головне публічно-правове становище, збереження ряду державних постів тільки за православними, звільнення від повинностей священників і ченців і т. д.). Це ще більше посилювало взаємний антагонізм.

Так, в ст. 65 тієї ж Конституції 1918 р., виходячи з принципу поділу суспільства на «близькі» і «чужі» класи, «ченці і духовні служителі церков і культів» позбавлялися виборчих прав. У підпіллі в 1920-1930-і рр. виявилися майже всі сфери церковного життя, причому їх поширення за межами легальності носило масовий характер.

В. І. Ленін, виступаючи на I Всеросійському з'їзді робітниць 19 листопада 1918 р., зазначив: «Боротися з релігійними забобонами треба надзвичайно обережно, багато шкоди приносять ті, які вносять в цю боротьбу образу релігійних почуттів». Аналогічна установка була включена Леніним в проект Програми РКП (б) в 1919 р..

Далеко не всі православні підтримували ідею продовження привілейованого становища РПЦ в новій державі – були й ті, хто сподівався на духовне оновлення церкви в умовах рівноправності. Незабаром після виходу визначення Помісного собору РПЦ (від 2 грудня 1917 р.) більшовики прийняли Декрет про відокремлення церкви від держави і школи від церкви (23 січня (5 лютого) 1918 р.), що закріплював світський характер держави. У той же час цей Декрет позбавляв релігійні організації права юридичної особи та пра-

ва власності. Усі будівлі, що раніше належали релігійним організаціям, перейшли у власність держави, а самі організації з цього часу стали користуватися ними на правах безкоштовної оренди. Таким чином, релігійні організації позбулися юридичної та економічної самостійності, а держава отримала потужний важіль для тиску на них. Така модель економічних взаємин церкви і держави існувала до самого падіння Радянського ладу.

Пропагандистський та антирелігійний характер мала кампанія по розкриттю мощей. Вона була розпочата восени 1918 р. з описання в Олонецькій губернії мощей Олександра Свірського. Пік кампанії припав на 1919-1920 рр., хоча окремі епізоди мали місце і в 1930-і рр.. Такі дії доповнювалися пропагандою свободи віросповідання та активної підтримки протестантських течій. Досвід виживання та розвитку в атмосфері гонінь і дискримінації, набутий до повалення монархії, в нових умовах давав їм певні переваги перед РПЦ. У роки Громадянської війни Радянська влада навіть намагалася повернути на свою сторону протестантів, у тому числі іноземців. Конституція РРФСР 1918 р. гарантувала надання притулку в Радянській Росії всім гнаним за релігійні переконання.

Для євреїв, у свою чергу, була створена «єврейська секція» в ВКП (б). Щоправда, ця секція представляла не іудаїзм, як релігію, а євреїв, як національність. Більш того, ця секція повинна була боротися з іудаїзмом і посприяти секуляризації євреїв. Однак якщо питання закриття храмів, мечетей і молитовних будинків влади могли вирішувати на місцях самостійно, то закрити συναгогу можна було лише за погодженням із єврейської секції ВКП (б).

У жовтні 1922 р. відбулося перше засідання Комісії з проведення відокремлення церкви від держави при ЦК РКП (б), більш відомої як Антирелігійна комісія при ЦК РКП (б). Очолив комісію чекіст Євген Тучков. Протягом 1920-х рр. ця комісія фактично несла повну відповідальність перед Політбюро ЦК за створення і здійснення «церковної» політики, за ефективну боротьбу з релігійними організаціями та їх «шкідливою» ідеологією, за координацію діяльності у цій сфері різних партійних і радянських органів.

У 1921-1925 рр. радянська влада була встановлена на околицях Російської імперії, що призвело до вилучення там церковної власності та припинення виплат духовенству. Іншим же є ставлення радянської влади до «сектантів». У 1921 р. при Народному комісаріаті землеробства створюється Комісія з передачі вільних земель і колишніх поміщицьких угідь старообрядцям і сектантським громадам. Протестанти, зокрема баптисти, використовували зміну політики влади для активізації проповіді. У роки Громадянської війни чисельність баптистів в Росії різко зросла завдяки активній місіонерській діяльності в тому числі зарубіжних проповідників. Швидке поширення баптизму викликало тривогу у радянських органів, які вже в 1923 р. стали проводити політику, спрямовану на припинення діяльності іноземних місіонерів в СРСР. Наприклад, на початку 1923 р. під Владивостоком, де баптист-

ська громада дуже зміцнилася за роки Громадянської війни, були закриті молитовні будинки, видавництво баптистів (вже надруковані журнали були вилучені зі складу), Біблійний інститут і місіонерські курси, а іноземні проповідники виїхали в Харбін.

Загальний наступ на Православну Церкву в СРСР не залишив поза увагою й УАПЦ. В 1923 році на неї розпочинається тиск. Проте радянська влада на початку загалом лояльно ставилась до УАПЦ виключно з єдиною метою – за її допомогою ослабити Російську Церкву. Водночас більшовицька влада сприяла внутрішнім розколам в УАПЦ. В 1924 р. було утворено Братство «Діяльна Христова Церква», як альтернатива УАПЦ. Братство було цілком підконтрольним радянським органам влади.

У 1921-1922 рр. внаслідок неврожаю, шкоди, завданої в результаті Громадянської війни, а також продовольчої політики більшовиків в роки воєнного комунізму в країні почався голод. Російська православна церква з самого початку намагалася організувати благодійну допомогу голодуючим. Незважаючи на позицію Церкви, під приводом боротьби з голодом більшовики розгорнули широкомасштабну кампанію з вилучення церковних цінностей. Пізніше Йосип Сталін відверто захоплювався вмідим зіштовхуванням Церкви і голодуючих: «Нам вдалося протиставити релігійним прагненням попів потреби робочого населення. Ось є коштовності в церкві, потрібно їх вилучити, продати і купити хліба. Почуття голоду, інтереси голоду протиставили релігійним прагненням попів. У фонд індустріалізації знімалися і вилучалися навіть храмові дзвони.

Таким чином, вжиті радянською владою міри дали свої плоди. Церкву, священнослужителів, віруючих представники інших конфесій фактично загнали у підпілля. Із зникненням церковно-парафіяльних шкіл у радянській школі віра в Бога підносилася як мракобісся, опіум для народу.

Публічно знищувалися навіть древні православні храми. Загальні християнські постулати, проте, увійшли в «Кодекс будівельника комунізму» і пропагувалися як гуманні цінності радянської людини.

Священики залишалися моральним авторитетом лише у вузькому колі своїх прихожан. У регіонах церква не підтримувалася ні у яких питаннях місцевою владою. Замість релігійних свят вводилися нові – радянські.

Література:

1. Белов А.В. Клерикальний антикомунізм: Ідеологія, політика, пропаганда / А.В. Белов. – М., 1987. – 241с.
2. Російська православна церква в Радянські часи (1917-1991 г). Матеріали і документи з історії відносин між державою і церквою. М., 1995. 464 с.
3. Декрети Радянської влади. Том II: 17 березня - 10 липня 1918 р М., 1959. – 686 с.

Пищикова К.С., Шаповал М.Е.

Навчально-виховний комплекс «Криворізька спеціалізована школа І–ІІІ ступенів із поглибленим вивченням іноземних мов», м. Кривий Ріг

КОНЦЕПТ СВОБОДИ ОСОБИСТОСТІ В РОМАНІ Г.РОБЕРТСА «ШАНТАРАМ»

Свобода, як одна з найскладніших філософських категорій, визначає сутність людини: її здатності мислити та діяти відповідно до своїх бажань, намірів та інтересів. В умовах сучасного інформаційного суспільства, завдяки досягненням технічного прогресу, людина все більше виявляється обмеженою у безконтрольному пересуванні, мисленні чи самоствердженні.

Проте, свобода не є суто зовнішньо обумовленою одиницею суспільних відносин. О.В. Киричук стверджує, що свобода притаманна лише тій людині, яка діє відповідно до власного призначення в цьому світі, тобто усвідомлює свою незалежність від афектів та зовнішніх чинників [1, с. 246].

Тобто, постає питання щодо обґрунтування необхідності в особистій свободі та її детермінації іншим чинникам, що виступає предметом дослідження багатьох наук.

Перші дослідження меж філософського й політичного розуміння свободи з'явилися у працях таких античних мислителів, як Сократ, Платон, Аристотель. У подальшому феномен свободи описували у своїх творах такі вчені та письменники, як Т.Гоббс, Дж. Локк, Ш. Монтеск'є, Ж.Ж. Руссо, І. Кант, А. Камю, Ф. Достоевський, Ф.Шиллер, М. Булгаков. Література особливо детально досліджує межі свободи, зокрема свободи особистості.

Роман Г. Робертса «Шантарам» пропонує свій шлях до набуття та усвідомлення особистої свободи, оскільки автор, на прикладі головного героя, покроково окреслює становлення вільної та незалежної людини крізь призму буддійської теорії просвітлення, власного життєвого досвіду та світосприйняття.

Метою роботи є вивчення формування розуміння свободи на етапах її усвідомлення головним героєм роману Г. Робертса «Шантарам».

Грегорі Девід Робертс є дивовижною людиною, яка, незважаючи на складний життєвий шлях та ув'язнення, переборовши залежність від наркотичних речовин, залишається невимовно світлою та позитивною особистістю, тому його роман є свого роду сповіддю, вираженням власного життєвого досвіду та переконань у літературній формі.

Автор визнає, що життя людини може бути обумовлене рядом причин та ситуацій, коли вона не може залишатися вільною, тобто вчинки та поведінка людини підкоряється зовнішньо обумовленим чинникам, які превалюють даний проміжок часу. В суспільстві свобода особистості обмежується інтересами цього суспільства. Кожна людина – індивід, її бажання та інтереси

не завжди співпадають з поглядами на життя інших людей. В цьому випадку особистість потрапляє під вплив громадських законів і повинна вчиняти так, щоб не вийти з встановлених суспільством умовних рамок.

Проаналізувавши роман Г.Робертса «Шантарам», ми виявили схожість його концепції свободи з такою, що була запропонована Ф. Ніцше: обидва автори виокремлюють та протиставляють «свободу від» як негативний прояв вибору, тобто «зовнішню» свободу, та «свободу для» як позитивний, творчий прояв вибору, а саме, «внутрішню» свободу людини.

«Зовнішню» свободу ми умовно поділили на два аспекти: свобода героя від обмежень суспільства і релігійна свобода, а «внутрішню» – на свободу у виборі прихильностей та свободу помсти.

Перебуваючи під постійним впливом буддистської релігійної традиції, автор узгоджує власну концепцію свободи відповідно до основних постулатів буддизму: головний герой роману Лін Форд звільнюється від життєвих страждань та здобуває свободу у результаті випробувань фатуму, неодноразово згадуючи колесо сансари як коловорот циклічних подій, що знаменує початок нового життєвого етапу. Проте Л.Форд не відчуває себе залежним від релігійних догм чи зобов'язаним їх виконувати. Він вірить у закони розуму і можливість теоретичного обґрунтування явищ навколишнього світу. Існування Бога герой приймає тільки після приватної бесіди з названим батьком Хадербгаєм, у якій він поділився власною теорією про ускладнення Всесвіту. Суть теорії полягає в тому, що Всесвіт, як і людина, має свій характер, і визначальною рисою характеру є прагнення до об'єднання, творення та ускладнення.

Головний герой роману «Шантарам» описується як людина честі. Він ніколи не вибирав оточення з власною вигодою: люди ставали близькими йому внаслідок прояву рис характеру, які Лін вважав гідними людини. Лін Форд самостійно приймає рішення щодо започаткування стосунків із людьми, керуючись лише власними моральними принципами та встановленими ним самим нормами поведінки.

Свобода помсти, наступний аспект, який ми розглядаємо у роботі, означає можливість обирати спектр протидії на вчинки інших людей, особливо такі, що обмежують права та принижують особисту гідність. Протягом перебування у в'язниці Ліна Форда жорстко катували, прикували до стіни і били декілька годин поспіль, але герой не зненавидів тих людей. Він обрав утримання, адже свобода помсти, як і інші різновиди свободи особистості, передбачає варіант бездіяльності як прояв реалізації можливостей.

«Я розумів, хто вони такі, що роблять і чому. Я бачив це і усвідомлював, що у мене тільки два варіанти – зненавидіти або пробачити. Я простив їм, і чомусь я упевнений, що саме тому я витримав усе це» [2, с. 383]. У цьому випадку ми спостерігаємо прояв індивідуальної свободи героя від емоційних

сплесків та самоконтроль імпульсивності у прояві моральних рис особистості.

Проаналізувавши зовнішні та внутрішні чинники, що впливають на становлення свободи особистості, ми розуміємо, що головний герой роману є вільним від впливу будь-яких обмежень чи упереджень. Проте сам Лін Форд не ототожнював себе з вільною особистістю до самого кінця роману. Щоб показати шлях, який пройшов герой до усвідомлення власної свободи, ми умовно виділили дванадцять етапів, які уособлюють кожний психоемоційний стан як окремий крок, подолавши який герой стає ближче до виявлення свободи власної волі, а саме:

- усвідомлення страху;
- прийняття страху;
- зіткнення зі страхом та встановлення його меж;
- вивчення способів боротьби та протидії страхом;
- встановлення меж моральності вчинків;
- прийняття провини;
- усвідомлення своїх недоліків;
- усвідомлення порочності близьких;
- встановлення прихильностей вище за недоліки;
- сприйняття прихильностей як незалежної самоцінності;
- відчуження прихильностей;
- набуття внутрішньої свободи.

Реалізація даного шляху, безперечно, була би неможлива без зовнішнього поштовху, яким стало перше ув'язнення Ліна Форда в Австралії. Уникнувши його, у головного героя не було б нагоди замислитися над цінністю свободи у своєму житті, а, значить, і усвідомити себе вільною людиною у подальшому.

Отже, відчуття людиною свободи власної волі – процес і результат, який потребує покрокового роз'яснення та систематизації. Усвідомлення свободи особистості, зокрема головним героєм роману Ліном Фордом, підпорядковується внутрішнім (особиста думка, совість, особиста мораль) та зовнішнім (релігія та суспільна мораль) чинникам, що складають об'єктивні обставини та особистий вибір людини у кожній конкретній ситуації. Сукупність цих чинників на кожному окремому етапі за наявності поштовху ззовні призводять до становлення свободи особистості. Свобода, у розумінні Грегорі Робертса, це чиста порожнеча всесвіту можливостей, які людина обирає, звільнюючись від кола страждань, обумовлених зовнішніми та внутрішніми чинниками впливу навколишнього середовища, суспільства та обмеженості, стандартизації мислення, викликаного їх впливом.

Література:

1. Киричук О.В. *Основи психології : підручник для студентів вищих навчальних закладів* / О.В.Киричук, В.А. Роменець, В.О. Татенко ; за загальною редакцією О.В. Киричука, В.А. Роменця. - 5-те вид., стер. - К. : Либідь, 2002. - 632 с.

2. Робертс Г.Д. Шантарам: роман / Г. Д. Робертс ; Пер з англ. – К. :Видавнича група КМ – БУКС, 2016. – 800 с.

3. Gregory Roberts for Peace One Day [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=dYoLeGCyKfo>

4. GregoryRobert`sinterviewtoSkavlan [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=zMsy4nv2WvM>

5. Gregory Roberts on The Power ofTheBook [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=oWziCeybIt0>

Коваль М.М., студ.

Донецький національний університет економіки
і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

РИТОРИЧНІ ПРИНЦИПИ ВДАЛОЇ ВЗАЄМОДІЇ ВИКЛАДАЧА ТА СТУДЕНТІВ

Взаємодія з аудиторією – це спільність психологічного стану оратора та його слухачів, що викликаний колективними роздумами та переживаннями в процесі їх сумісної інтелектуальної роботи. Маючи контакт під час взаємодії з аудиторією, оратор здатний краще розкрити свої особисті якості та залучити до ефективної взаємодії інших. Наявність постійного контакту приносить задоволення оратору, не тільки інтелектуальне, а й емоційне. Умовами встановлення взаємодії є обізнаність оратора, знання предмета розмови (для цього слід послуговуватись великою кількістю різноманітних інформаційних джерел), його жвава та проста мова, наявність постійного зорового контакту з аудиторією та залучення уваги слухачів – усе це зробить промову бездоганною. Для того, щоб виступ мав успіх, оратор повинен зробити так, щоб слухачі сприйняли та засвоїли почуту інформацію, вона стала системою, частиною тих духовних цінностей, які зумовлюють мотиви поведінки слухачів. А для того, щоб досягнути цієї мети, оратор повинен не тільки досконало знати свій матеріал, але й вміти зробити все можливе для того, щоб аудиторія постійно слухала його та взаємодіяла з ним. Взагалі, взаємодія між студентами та викладачами є одним із найважливіших моментів в освітньому процесі. Для того, щоб співпраця педагогів і студентів мала успіх, викладач повинен визначити цілі спільної зі студентами діяльності та використовувати доцільну педагогічну тактику. Успіх навчальної взаємодії залежить також від активності студентів, їх мотивації.

Вдалій двосторонній взаємодії на заняттях сприяє використання методів активного навчання: проблемні лекції, групові дискусії, аналіз конкретних ситуацій, конференції, рольові та ділові ігри, відео метод, залучення мультимедіа тощо. Такі форми роботи, поряд з традиційними (пояснення, розповідь, робота з підручником, бесіда, показ), сприяють підвищенню

зацікавленості студентів, ефективності, якості та результативності процесу навчання у вузі.

Наприклад, у нашому вузі на лекціях з психології та ділової української мови викладачі використовують мультимедійне оснащення, пояснюють матеріал за допомогою яскравих прикладів, щоб студенти якнайкраще зрозуміли та запам'ятали інформацію. Для вивчення лексики іноземної мови можна використовувати квести, конкурси, групові завдання та різні ігри, які б сприяли кращому запам'ятовуванню слів.

Для того, щоб привернути увагу та втримати інтерес студентів викладач повинен бути експресивним. Студентська аудиторія звертає увагу на викладача, який демонструє експресивну поведінку, тому що його стиль подачі матеріалу робить заняття більш цікавим та зрозумілішим. Якщо в оратора присутня експресивність, то слухачі сприймають це як ентузіазм до предмета, особисте захоплення, що поширюється і на студентів.

Одним із важливих чинників особистості лектора є рівень довіри, який він може викликати в слухачів. Зробивши дослідження, американські вчені дійшли висновку, що довіру викликає той лектор, який:

- впевнений та спокійний;
- демонструє ентузіазм та інтерес при викладанні;
- ділиться своїми думками та дослідженнями з теми, власним ставленням до предмета.

Вагомим фактором є наявність та використання зорового контакту. Закордонні дослідники рекомендують умовно поділити аудиторію на чотири частини, щоб охоплювати поглядом усіх присутніх. Якщо через зоровий контакт лектор може втратити свою думку, він повинен дивитися над головами слухачів або між двома студентами.

Рух лектора також є однією з складових частин вдалої взаємодії. Якщо викладач диктує основні моменти, то найкращим варіантом для нього є розташуватись у центрі аудиторії. Рухаючись, він сприяє створенню розкутої, доброзичливої атмосфери.

Для того, щоб активізувати інтерес та увагу студентів, ритор може використовувати образну та емоційно-забарвлену інформацію. Ефективним засобом емоційного впливу на слухачів вважають тимчасовий відступ, переведення уваги студентів з лекційного матеріалу на доступну та легку для сприйняття тему. Тут можна використовувати приклади з життя чи епізоди з книг, фільмів, пов'язані з темою лекції. Наприклад, на лекціях з політичної економії викладач завжди наводив нам приклади з життя та для нашого загального розвитку цитував відомих економічних діячів.

Для зацікавлення студентів викладачі використовують риторичні прийоми. Наприклад, риторичні питання, які не потребують відповіді, але одразу привертають увагу слухачів; використовують гіперболу, завдяки якій можна загострити увагу на проблемі; користуються аргументами до авторитету,

тобто посиляються на думки відомих науковців; використовують гумор для того, щоб слухачі могли відпочити та подумати; зіставляють усі «за і проти», щоб ознайомити аудиторію зі своєю думкою.

Таким чином, перед ритором стоїть непроста мета – установити зв'язок зі слухачами та скерувати їх в потрібному напрямку. Слухачі теж мають зворотній вплив на оратора, тому що аудиторія – це не просто кількість людей, що знаходяться поруч, це нове соціальне утворення, в якому обов'язково виявляються соціально-психологічні фактори. Спілкування людей один з одним викликає до життя такий феномен, як стан психічного контакту. Майстерність вдалої взаємодії залежить від багатьох складників: перш за все від змістовності виступу (науково-теоретична глибина, практична спрямованість, логічність) та емоційності.

Література:

1. Цыгульская Т. Ф. О методике лекционного преподавания в вузе: методические рекомендации для начинающих преподавателей / Т.Ф. Цыгульская. – Кировоград : КГПИ, 1990. –16 с.

2. Маковой Г. В. Про організацію та проведення лекцій з курсу «Історія країни, мова якої вивчається» / Г. В. Маковой // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. – Випуск 48. – Серія: Педагогічні науки : Збірник. – Чернігів : ЧДПУ, 2007. –№ 48. –С.161–163.

Лядська В.В., студ.

Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

РОЗВИТОК ТВОРЧОСТІ УКРАЇНСЬКОГО КОБЗАРСТВА У ХІХ ст.

Кобзарі – українські народні співці та музиканти. До початку ХІХ ст. в Україні їх називали «божими людьми». Ними могли стати люди, які пройшли навчання й посвяту. Вони були творцями, хранителями української культури у формі історичних пісень, дум, казок, переказів, що супроводжувались грою на кобзі або лірі. Варто було кобзареві увійти в село, як жителі негайно кидали свої справи. Творчість кобзарів залежала від місцевих традицій, конкретних історичних умов, світогляду виконавців та їх художніх смаків. Піснею вони показували слухачам, що таке добро і зло, доносили до них важливі істини: моральний обов'язок громадянина – служити Батьківщині; бути здатним на самопожертву в ім'я народу.

Метою роботи є простежити розвиток творчості українського кобзарства у ХІХ столітті.

Невід'ємною частиною традиційної української культури ХІХ століття було кобзарство. Дослідники виділяють три типи кобзарів. Перший тип – це співці, які виконують думи та пісні. Другий тип – це кобзарі-імпровізатори,

які вносять зміни у виконуваний твір. Третій тип – це кобзарі-творці власних пісенних творів.

Кобзарі співали псалми, народні, історичні, суспільно-побутові, ліричні пісні, а також сатиричні та гумористичні пісні. Більшість з них уміли добре імпровізувати. Кобзарі були творцями дум та історичних пісень, які відображали важливі події життя історії України. Своєю творчістю вони виховували в народі патріотизм, почуття національної гідності. Героями їх творів були улюблені та найвідоміші історичні постаті, такі як: Маруся Богуславка, Богдан Хмельницький, Петро Дорошенко та інші.

Одним із найвідоміших кобзарів XIX століття вважають Остапа Вересая. Його репертуар нараховував шість дум, проте він був чудовим імпровізатором. Особливістю його майстерності була експресія, проникнення в зміст, що змушували слухачів плакати і сміятися, а також співпереживати. Яскравою гранню його творчості було виконання гумористичних та сатиричних пісень. Завдяки своєму таланту, Остап Вересай пробуджував у слухачів високі естетичні та патріотичні почуття. Інший відомий кобзар Гнат Гончаренко, талановитий прозаїк і драматург, чий репертуар складався з трьох дум і ряду сатиричних пісень, був послідовником густинських заповітів, ніколи не відхилявся від традиційних виконавських форм.

Кобзарі мали свою власну таємну мову, яка мала назву «лебійська». Ця мова дозволяла зберігати їм таємниці. Слова лебійської мови були запозиченими із мов сусідніх народів і продуманими лірниками. Наприклад, віз називали «котнем». «Кулати», «копсати» означало бити. «Склев манькови бенника» – зроби мені цигарку. Також кобзарі мали свій традиційний танець – «лебійська скакомка», свої таємні ритуали і традиції, закони і правила, яких вони дотримувались. Даний танець виконувався незрячими із великою енергією і нагадував український гопак, але його виконання майже ніхто з сторонніх не бачив, бо він виконувався лише тоді, коли кобзар чи лірник одержував «визвілку». Під час виконання танців хтось з помічників лірників чи кобзарів неодмінно стояв на варті й пильнував, щоб ніхто сторонній не бачив їхнього танцю. Посвячення та збори кобзарів відбувалися вночі у темряві, щоб зберегти все в таємниці. З кожним новим етапом кобзарство осучаснювалось та породжувало нові жанри.

Діяльність кобзарів постійно наражалася на супротив влади: вбачаючи у них загрозу самодержавства, вони часто підпадали під заборону. Існує багато фактів про переслідування кобзарів у XIX і XX століттях. Можновладці добре зрозуміли силу кобзарського співу, а тому забороняли їм з'являтися у великих містах, грати ті співати на ярмарках. Однак ні переслідування, ні тяжкі умови життя не зламали дух кобзарів.

Отже, розвиток творчості українського кобзарства відображав найважливіші події життя українського народу впродовж багатьох століть, кобзарі закликали його на боротьбу проти поневолювачів. Кобзарство в Україні було

унікальним культурно-історичним явищем, адже кобзарі були своєрідною ланкою між минулим і сьогоденням. Вони зберігали та передавали наступним поколінням знання про минуле і світогляд їх предків. Постать кобзаря є одним із українських символів. Про культ козака-бандуриста свідчить поширена на Лівобережжі в кінці XIX- початку XX ст. традиція малювати картини, або просто на стінах селянських хат, козака Мамаю із бандурою в руках. У кожного народу є свої вічні цінності. В українців до таких цінностей відноситься мистецтво кобзарів, що мандрували курними шляхами України від села до села, ділили з народом його долю, оспівуючи та оплакуючи її в думах і піснях.

Література:

1. Каляндрук Т. «Загадки козацьких характерників» / Т. Каляндрук. – Львів: ЛА «Піраміда» 2007. – 288 с.
2. Качмарик Я. «Гетьман Богдан Хмельницький» / Я. Качмарик. – Перемишль – Львів, 1996.
3. Жеплинський Б. «Коротка історія кобзарства в Україні» / Б. Жеплинський. – Львів: Край, 2000.

Куліш А.В., студ.

*Донецький національний університет економіки
і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг*

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РИТОРИКИ В УКРАЇНІ

У сучасному суспільстві жодна людина не може обійтися без знання риторики. Успіх будь-якої справи значною мірою залежить від оратора та його промови, від того, як буде побудована та виголошена промова, які висновки зробить аудиторія. Тому зараз підвищується зацікавленість до науки про мистецтво красномовства.

Метою роботи є дослідження тенденцій розвитку риторики в Україні.

Риторика – це наука про способи переконання та ефективні методи впливу на аудиторію, з урахуванням її особливостей. Риторика входить до складу тих наук, які сформувались ще в період античності. За стародавніх часів виділяли три галузі застосування риторики: судову, політичну та урочисту. У судочинстві вона використовувалася для захисту або звинувачення. Політична риторика застосовувалась у публічних виступах, а урочиста – з нагоди важливої події, для возвеличення, похвали, прославлення якоїсь людини. Вивчення риторики було необхідністю у Стародавньому Римі та Греції, адже завдяки цій науці люди могли відстоювати свої права у суді.

Риторика має тісний зв'язок з іншими науками, такими як етика, філософія, психологія, логіка. Своєрідність цієї науки полягає в тому, що ри-

торика – це універсальна модель, яку можна наповнити різним словесним змістом.

Розвиток риторики в Україні має глибоке історичне коріння. Візантійський хроніст Георгій Амартол, який був монархом у Константинополі та сучасником князя Ярослава Мудрого, сприяв розвитку риторики в Київській Русі завдяки своїй роботі «Хроніка», яка була створена на основі грецької міфології. У своїй праці хроніст виклав всесвітню історію від створення світу до 842 року. Науковці вважають, що переклад слов'янською мовою відбувся в X столітті в Болгарії, а в XI столітті в Києві робота була лише відредагована. «Хроніка» зіграла важливу роль у розвитку літописання.

Прийняття християнства стало вагомим чинником у формуванні ораторського мистецтва в Україні. Важливе місце в процесі становлення науки займали проповіді та проповідницька література, які були пов'язані із закріпленням нової віри. Митрополит Іларіон Київський був першим християнським проповідником, який виголосив свою промову «Слово про закон й благодать» у 1049 році з нагоди завершення будівництва собору Святої Софії у Києві. У своїй праці митрополит використовував риторичні прийоми та особливу структуру: вступ, звертання, воздання хвали Володимиру Великому за хрещення Русі, Ярославу Мудрому за розквіт рідної землі.

У XVII столітті спостерігався розквіт теорії ораторського мистецтва. У цей час відбувається поглиблене вивчення риторики в стінах Києво-Могилянської академії. Студенти мали вивчати риторіку як дисципліну протягом одного року. Викладачі обов'язково друкували підручники, які кожного навчального року зазнавали певних змін. До нашого часу в архівах збережено 183 рукописних курсів риторики. Їх особливість полягає в практичності, адже поради давалися для складання промови з будь-якого приводу. Академію прославили такі видатні риторичні діячі: Іоанікій Галятовський, Григорій Сковорода, Феофан Прокопович та інші.

Феофан Прокопович був найвидатнішим ритором у XVII столітті. Його твір «Про риторичне мистецтво» було направлено на українську молодь. Риторичний курс Прокоповича складався з 10 книг, у яких було висвітлено основні питання риторики. Автор визначив основні ознаки та прийоми трьох риторичних стилів: високого, середнього та низького.

Також риторика вивчалася в братських школах. Одним із курсів вивчення дисципліни у Львівській братській школі була «Макаріївська риторика». Вона складалася з двох книг, перша книга включала п'ять розділів: 1) загальне визначення риторики та її завдань; 2) про роди промов; 3) про загальне місце кожного роду промов; 4) про збудження пристрастей; 5) про порядок слів або суджень.

У XVII столітті ораторське мистецтво, у вигляді проповідництва, набуває розвитку через зміцнення становища православної церкви на

Гетьманщині. Риторика того часу займала панівне становище в козацькому середовищі. Козаки мали виступати з промовами заради отримання майбутньої посади або для підтримки свого становища в громаді. Зразком красномовства було переяславське слово Богдана Хмельницького.

Стан українського красномовства у період XIX – XX століть був дуже важким. Через перебування України в складі Російської та Австро-Угорської імперії не було можливості для розвитку не тільки риторики, а й навіть української мови. Тому у цей період риторика формувалась не рідною мовою. Судове ораторство почало зароджуватися після судової реформи в Російській імперії, через впровадження суду присяжних відбувся ріст попиту до публічних змагань між адвокатом і прокурором. Певного розвитку зазнало тогочасне академічне красномовство. Суттєвим є науковий доробок Михайла Драгоманова, який був засновником вчительських курсів для українських народних шкіл, читав лекції в гімназіях та університетах і став ініціатором створення підручників українською мовою.

У період XX століття розвиток риторики знижується не лише в Україні, а й у світі. Цей період вважається трагічним, тому що тоталітарний режим забороняв розвиток думок та відтворення їх у пишних промовах. Риторика вважалася непотрібною вишуканістю вислову. Красномовство перестали викладати у школах та вузах. Лише після здобуття незалежності відбувся значний прорив у розвитку ораторського мистецтва України.

Отже, сьогодні спостерігається збільшення інтересу до ораторського мистецтва, відбувається відновлення викладання курсу риторики в університетах. Сучасне красномовство виходить за межі публіцистичних промов. Воно використовується у різних ситуаціях спілкування. Збільшення інтересу до риторики відбулося через потребу людей в практичному оволодінні ораторським мистецтвом внаслідок демократичних змін, які відбуваються в Україні. Риторика сьогодні включає основні риси класичного красномовства. Вивченням сучасної риторики в Україні займаються такі науковці, як Валерій Терещенко, Марія Пентилюк, Алла Коваль, Галина Сагач. У сучасному світі існують школи та центри, які займаються проблематикою ораторського мистецтва та допомагають людині оволодіти ним на достатньому рівні.

Література:

1. Марченко М.І. *Історія української культури. З найдавніших часів до серед. XVII ст.* / М.І.Марченко. – Київ, 1961
2. Грищенко Т.Б. *Риторика* / Т.Б. Грищенко – К.: НАУ, 2006
3. Крип'якевич І.П. *Історія української культури.* / І.П.Крип'якевич. – К., 2002

Казакова А.А., студ.

*Донецький національний університет економіки
і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг*

РОСІЯНИ В УКРАЇНІ (2000-2017 РОКИ)

Майже всі держави світу є поліетнічними. Україна у даному випадку не становить виключення. Зважаючи на це, необхідність оцінки стану задоволення національно-культурного потреб етнічних груп в Україні потребує постійного оновлення. На даний момент в Україні проживають представники понад 100 національностей, найчисельнішими з яких є росіяни.

Метою роботи є вивчення змін у кількісному та якісному складі російського населення, а також дослідження рівня задоволення соціально-економічних, суспільно-політичних та національно-культурних потреб росіян в Україні.

Національні меншини – групи громадян певної держави, які не є представниками титульного етносу. За даними останнього перепису населення України (2001 р.), національні меншини становили 14 млн. чол., або 27,3 % від усіх жителів, найчисельнішими з яких є росіяни.

Росіяни належать до давніх жителів України і їх чисельність на території України постійно змінювалась: в 1939 р. 11,8%, в 1959 р. 16,9 %, в 1970 р. 19,4%, в 1979 р. 21,1% та 22,1 % в 1989 р.. Згідно перепису 2001 року чисельність росіян на території України становила 8334,1 тис. осіб або 17,3 % усього населення країни (на 27 % менше, ніж у 1989 р.)

На 2001 р. найбільша кількість росіян проживала в Автономній Республіці Крим (58,3 %), Донецькій (14,2%), Луганській (11,9 %), Харківській (8,9%), Дніпропетровській (7,5%), Одеській (6,1%) і Запорізькій (5,7%) областях та у м. Києві (13,1%). Всього на перерахованих територіях проживало 71,7% (6,6 млн.) усіх росіян України. Особливістю розселення росіян є те, що в регіонах, де проживає їх значна кількість, вони займають значну частку в загальній кількості населення [1].

Національно-культурне життя росіян та інших етносів в Україні регулює ряд документів: Закон «Про мови в Українській РСР» від 28.10.1989 р., Декларація «Про державний суверенітет України» (1990 р.), Декларація прав національностей України (1991 р.), Закон України «Про громадянство України» (1991 р.), Закон України «Про національні меншини в Україні» (1992 р.), Закон України «Про громадські об'єднання» та ін. [2].

На міждержавному рівні дані питання відзначалися в наступних документах: «Договір про дружбу, співробітництво і партнерство» між Україною і Російською Федерацією. Згідно з ним сторони гарантували громадянам іншої країни права і свободи на тих же підставах і в такому ж обсязі, який вона надає своїм громадянам. «Угода між Урядом України і Урядом РФ про спів-

робітництво в галузі культури, науки і освіти», у ній сторони погоджувались сприяти: розвитку співробітництва в галузі культури, науки, освіти, інформації і спорту, в тому числі між громадськими організаціями, творчими спілками та асоціаціями. «Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Російської Федерації про заснування та умови діяльності інформаційно-культурних центрів» сприяла розвитку двосторонніх гуманітарних, культурних, науково-технічних та інформаційних зв'язків [3].

Детальна планова реалізація досягнутих домовленостей прописувалась в програмах розвитку. Однією з таких програм була «Програма міжрегіонального та прикордонного співробітництва України та Російської Федерації 2001-2007 роки». Пріоритетними напрямками Програми було: створення спільних підприємств у різних галузях економіки України та Росії, організація спільного високорентабельного виробництва, об'єднання зусиль з розвитку взаємовигідної співпраці у галузі охорони здоров'я, створення для населення, яке проживає в прикордонних регіонах, умов, які забезпечують збереження національних звичаїв, духовних цінностей, отримання освіти та медичних послуг, а також взаємодії в соціальній, культурній та в інших галузях діяльності [4].

Правова підтримка національно-культурного розвитку російської громади в Україні сприяла їх організаційному становленню, появі значної кількості національно-культурних товариств. Початок даного процесу в Україні варто вести з кінця 80-х рр. ХХ ст. У подальшому кількість національно-культурних організацій продовжувала зростати, особливо швидко вона відбувалася на початку ХХІ ст. (див. табл. 1).

Таблиця 1.
Національно-культурні товариства 1900-2016 рр.[4]

	1900 р.	1994 р.	2004 р.	2016 р.
Кількість	84	237	1067	785
Всеукраїнські	-	16	33	32

Серед організацій, що піклувалися про задоволення культурних потреб російської громади слід згадати: Українське товариство російської культури «Русь» (1990 р.), Пушкінське товариство (грудень 1990 р.), «Російська община України», Всеукраїнське національне культурно-просвітницьке товариство «Русское собрание» (1992 р.).

Основним напрямком роботи даних організацій було: задоволення мовних, національно-культурних, соціально-економічних прав та інтересів, забезпечення етнокультурного розвитку національних меншин і міжкультурної взаємодії між представниками різних етносів, формування громадської думки щодо шляхів етнологічного розвитку України. Національно-культурні товариства опікувались розширенням можливостей етнологічного

льних меншин у користуванні та навчанні рідною мовою, підтримкою національних культурних традицій, підготовкою національних культурно-освітніх кадрів, організацією національних навчальних закладів, сприянням розвитку видавничої справи, випускові радіо- і телепрограм національною мовою. Зазначеними організаціями реалізувався ряд культурних проектів, зокрема: видавалися друковані та інтернет-видання наукової та популярної літератури, організовувалися круглі столи науково-практичних конференцій: «Російська культура в контексті соціально-історичних реалій України (кінець ХХ ст.)».

Етнічні росіяни в Україні мали широкі можливості для задоволення своїх національно-культурних потреб. Культурно-мистецькі запити росіян задовольняли 13 державних драматичних і музично-драматичних російських театрів, 33 державних театрів юного глядача і 3 театри ляльок. Навчальні заклади працювали на національних мовах. Нині в Україні функціонує 581 державна школа з російською мовою навчання, в яких навчається близько 227 тисяч учнів [5]. У вищих навчальних закладах здійснюється підготовка фахівців з російської мови та літератури. Для задоволення інформаційних потреб російської діаспори в Україні транслюються програми російською мовою. Літературні потреби національних меншин в Україні задовольняє розгалужена система бібліотек, у багатьох із яких працюють відділи літератури мовами національних меншин [6].

Отже, протягом досліджуваного періоду відбулися певні демографічні зміни як у складі населення України, так і в складі російського етносу країни. Чисельність цієї етнічної групи, високий рівень національної свідомості, широке представлення російськомовних засобів масової інформації у повній мірі сприяє задоволенню національно-культурних прав даної громади. Усе це гарантує росіянам України захист від загрози втрати їх етнічної ідентичності та відповідає світовим вимогам у національній політиці держави.

Література:

1. Національні меншини в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Національні_меншини_в_Україні
2. Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Договір_про_дружбу,_співробітництво_і_партнерство_між_Україною_і_Російською_Федерацією
3. Угода між Урядом України і Урядом Російської Федерації. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU95052U.html
4. Угода між Кабінетом Міністрів України Урядом Російської Федерації. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://consultant.parus.ua/?doc=00DII4E15E>
5. Угода про міжрегіональне та прикордонне співробітництво між Україною та Російською Федерацією. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU10248.html
6. Росіяни України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/12780212/politologiya/rosiyani_ukrayini

Стуканова Ю.Р., канд. іст. наук, ст. викладач
Горлівський інститут іноземних мов
ДВНЗ «Донбаський державний університет»

РОЗВИТОК АРХІТЕКТУРИ НА ДОНЕЧЧИНІ В 1950-ТІ – СЕРЕДИНІ 1960-Х РОКІВ

Проблемі розвитку архітектури на Донеччині у 1950-ті – середині 1960-х рр. присвячені праці історико-архітектурного та історико-культурного характеру М. Горбової, С. Кілессо, В. Кішкань, О. Стяжкіної та ін.[9; 10; 12; 14]. Не знайшли висвітлення такі аспекти проблеми, як характеристика творчого складу архітекторів.

У роботі були використані документи фондів Центрального державного архіву вищих органів влади і управління та Державного архіву Донецької області[1-7]. Уявлення про тенденції розвитку архітектури в Радянському Союзі та Україні у 1950-ті – середині 1960-х рр. надають поточні публікації, розміщені у друкованому органі Спілки архітекторів СРСР «Советская архитектура», розділи «Української радянської енциклопедії» («Архітектура», «Донецька область») [8; 9].

Вивчені матеріали дозволяють отримати уявлення про загальні тенденції розвитку архітектури на Донеччині, цінні з естетичної точки зору будівлі, побудовані у цей період та імена їхніх авторів, проаналізувати склад Донецького відділення Спілки архітекторів Української РСР. Авторка зосередила увагу передусім на архітектурних спорудах обласного центру – м. Донецька (до 1961 р. – Сталіне).

Українські дослідники відзначають, що діяльність архітекторів краю, пов'язана з архітектурною забудовою міст і сіл (в поєднанні з роботою художників і скульпторів), була важливим моментом у формуванні світовідчуження глядача. Вона знаходилася під впливом державного замовлення і «ви-мог часу» [15, с. 121].

Відновлення міст України після війни активно продовжувалося і в досліджуваний період. Завершилося формування центрів великих міст України – Києва, Харкова, Дніпропетровська, Луганська, Донецька. До середини 1950-х рр. в Донецькій області в основному були відновлені всі зруйновані під час війни населені пункти, створені ряд нових міст і робочих селищ [9, с. 657-662].

Для розвитку архітектури періоду хрущовської «відлиги» було характерне широке будівництво житлових комплексів, покликане задовольнити потреби населення в житлі, будівлях для праці і суспільної діяльності. Разом з практичними задачами, перед архітекторами стояли також естетичні – ство-

рення архітектурних комплексів, які органічно вписалися б в міський пейзаж та прикрасили б міста Донеччини і додали їм неповторного вигляду.

Особливістю м. Донецька було те, що він забудовувався від окраїн – розрізнених шахтарських і заводських селищ – до центру. Досить довгий час не існувало цілісного ансамблю центру міста. Над важливою задачею по забудові міста працювала група архітекторів на чолі з головним архітектором міста В.П. Кішканєм [10, с. 82]. Основні будівлі 1950-х рр. в Донецьку були виконані з використанням прийомів класицизму [11, с. 32].

Поряд із тим, загалом для 1950-х рр. був характерний відхід від урочи-стого сталінського стилю (в Донецькому краї – не бароко, а класицизм, в першу чергу). Помітного впливу на розвиток архітектури як виду мистецтва в Радянському Союзі надала ухвала ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР від 4 листопада 1955 р. «Про усунення надмірностей в проектуванні і будівництві» [8, с. 574]. Ці рішення сприяли розвитку типового проектування як основної лінії радянської архітектури. Зокрема, в 1956 р. в рамках творчих обговорень членами Донецького відділення СА був обговорений ряд архітектурних проєктів області на питання усунення в них надмірностей [4, арк. 1]. Метою рішень було досягнення економії і прискорення будівництва в умовах швидкого зростання населення і ролі міст. З іншого боку, названа політика зробила міста схожими одне на одне, різко зменшила естетичну цінність міських будівель.

Вже I з'їзд Спілки художників СРСР 1957 р. відзначив негативний вплив наказу про боротьбу з надмірностями в архітектурі, що призвів до боротьби з монументально-декоративним мистецтвом. Знов були актуалізовані гасла прагнення до синтезу мистецтв як «сильного емоційно-діючого засобу» [2, арк. 12]. В ці роки ставилося завдання синтезу мистецтв – архітектури, скульптури, живопису, – та зростання ролі архітектурного мистецтва.

Прикрасою м. Донецька став міст через р. Кальміус (1954 р.). Його прольоти були захищені чавунними декоративними поручнями з вісімнадцятьма ліхтарними стовпами. На правому боці мосту розташовувалися головні в'їзні пілони з сірого граніту. На постаменті були встановлені чавунні барельєфи на тему звільнення і відновлення Донбасу [11, с. 68].

До пам'яток архітектури м. Донецька належала будівля колишнього Міністерства вугільної промисловості, розташована на площі ім. Леніна (1956 р., архітектори В. Орехов, В. Косенко). Головний фасад будівлі був зроблений у вигляді портика з десятьма колонами класичного стилю, цоколь був фанерований полірованим гранітом. У бік площі був звернений і головний фасад будівлі Донецького обласного українського музично-драматичного театру ім. Артема з шестиколонним портиком коринфського стилю (1960 р., архітектор Є. Чечик) [11, с. 64]. Нове приміщення театру було оснащено новітньою технікою, наявністю сценічного круга, що створювало можливість удосконалення вистав, швидкої зміни декорацій [10, с. 79, 81; 13, с. 66]. Про-

тягом роботи над будівлею театру в 1950-ті рр. Донецьким відділенням Спілки архітекторів були проведені творчі обговорення з питань скульптурно-декоративного оформлення театру [5, арк. 4]. Серед комфортабельних готелів республіки початку 60-х рр. слід назвати готель «Україна» в м. Донецьку архітектора А. Страшнова (1961 р.) [13, с. 37].

Вже з середини 1950-х рр. в Україні вирішувались питання, пов'язані із застосуванням нових матеріалів в будівництві (зокрема, поєднання творчої спрямованості роботи архітекторів з індустріальним крупнопанельним і крупноблочним будівництвом) [1, арк. 2; 12, с. 106; 13, с. 35]. Все ширше упродовжувалися такі новітні матеріали, як залізобетон, конструктивна і облицювальна кераміка, стінні шлакобетонові блоки тощо. Архітектуру цього періоду характеризують, наприклад, крупноблокові житлові будинки м. Жданова (сучасний Маріуполь). Вони були побудовані у 1954-1956 рр. за проектами архітекторів В. Троценка, Д. Яблонського, В. Цвік [8, с. 574]. Ці новації позначилися на появі нової естетики. В 1960-ті рр. в Україні з'являлося все більше споруд, що вже не мали традиційних класичних порталів і аркад, були створені на нових засадах. До такого типу споруд належав Критий ринок у м. Донецьку (Сталіне), збудований 1957 р. архітекторами К. Фельдманом, Н. Набережних [11, с. 69; 12, с. 46].

В безлічі архітектурних споруд, особливо школах, дитячих садах, кіно-театрах застосовувалися монументальний живопис і скульптура (нові школи в Краматорську, експериментальна школа № 5 м. Донецька, прикрашена мозаїками в неонародном стилі, виконаних київськими майстрами А. Горською, Г. Синицею, В. Зарецьким та ін. [8, с. 575; 14]).

Ще один важливий момент діяльності архітекторів краю в 1960-ті рр. був пов'язаний з існуючою в той період програмою перетворення села в місто, що припускало процес стирання граней між містом і селом. З 1960 р. на Україні (у тому числі і в Донбасі) було розпочато будівництво експериментально-показових сіл (програма забудови виконувалася повільно) [15, с. 113-114].

Проаналізуємо показники складу Донецького (Сталінського) відділення Спілки архітекторів України. У 1952 р. у Сталінському відділенні налічувалося 27 осіб, у 1960 р. – 89 осіб [3, арк. 1-3; 6, арк. 1-7]. Згідно з даними за 1963 р., в області налічувалося 98 архітекторів, з них 30 чол. – не члени СА [7, арк. 1]. Слід відзначити високий освітній рівень архітекторів (1952 р. 26 осіб мали вищу освіту, 1960 р. – 85 осіб [3, арк. 1-3; 6, арк. 1-7]), що зумовлювалося специфікою архітектури як виду мистецтва.

Більшість архітекторів здобули вищу освіту в Україні, одиниці – в Росії та інших республіках [3, арк. 1-3; 6, арк. 1-7]. Тільки один архітектор (Л. Гервіц) закінчив Академію художеств у Варшаві [6, арк. 7]. Таким чином, майже не було спеціалістів з європейською освітою (як це було властиво для митців Західної України). Після XX з'їзду партії розширилися можливості поїздок за кордон і вивчення досвіду європейського будівництва, у тому числі і для архітекторів Доне-

ччини. Так, в 1956-1957 рр. по 1-2 особи відвідали Польщу, Чехословаччину, Швецію, Великобританію [4, арк. 2; 5, арк. 2]. За підсумками поїздок в Будинку архітекторів м. Сталіне організовувалися звітні фото-виставки.

Таким чином, розвиток архітектури на Донеччині у 1950-ті – середині 1960-х років характеризувався переходом від використання прийомів класицизму до створення нових типів споруд на основі нових будівельних технологій, зменшенням в них ролі декоративного мистецтва. Склад архітекторів Донецької області протягом 1952-1963 рр. збільшився втричі. Більшість фахівців здобули освіту у вітчизняних вищих навчальних закладах.

Література:

1. Центральний державний архів вищих органів вади і управління. Ф. 4802, оп. 1, спр. 286.
2. Центральний державний архів вищих органів вади і управління. Ф. 581, оп. 1, спр. 601.
3. Державний архів Донецької області. Ф. Р-6725, оп.1, спр. 29.
4. Державний архів Донецької області. Ф. Р-6725, оп.1, спр. 48.
5. Державний архів Донецької області. Ф. Р-6725, оп.1, спр. 53.
6. Державний архів Донецької області. Ф. Р-6725, оп.1, спр. 65.
7. Державний архів Донецької області. Ф. Р-6725, оп.1, спр. 80.
8. Асєєв Ю.С. Логвин Г.Н. Нельговський Ю.П. та ін. Архітектура // Українська Радянська енциклопедія: Українська Радянська Соціалістична Республіка. – К.: Наук. видавництво “Українська Радянська енциклопедія”, 1965. – 808 с. – С. 567-575.
9. Валуїський О.О. Лях З.Д. Пономаренко Г.Я. та ін. Донецька область // Українська Радянська енциклопедія: Українська Радянська Соціалістична Республіка. – К.: Наук. видавництво “Українська Радянська енциклопедія”, 1965. – С. 657-662; Ареф’єв Є.А. Білогуб Л.М. Вертиков Д.А. та ін. Луганська область // Українська Радянська енциклопедія... – С. 689-693.
10. Горбова М.В. Художественная культура Донецкого края в XX в. // Лекции по истории украинской культуры. – Донецк, 1998. – С. 71-85.
11. Донецк: Архитектурно-исторический очерк / С.К. Килессо, В.П. Кишкань, В.Ф.Петренко и др.; Ред. кол.: В.И. Ежов (гл. ред.) и др. – К.: Будивельник, 1982. – 152 с. – с. 51-148.
12. Иконников А. Архитектура и техника: к итогам VI конгресса МСА // Советская архитектура. – 1963. – № 15. – С. 106-116.
13. Килессо С. Мистецтво будівничих. – К.: Рад. школа, 1971. – 56 с.
14. Огнева Л. Перлини українського монументального мистецтва на Донеччині. – Івано-Франківськ: Лілея. – 2008. – 51 с.
15. Стяжкина Е.В. Культурные процессы в Донбассе в 1960 – нач. 90-х гг.: дис. ... канд. ист. наук (07.00.01) / Стяжкина Елена Викторовна. – Донецк, 1996. – 208 с. – С. 108-113.

Дьяков Д., Жирков А., студ.

Донецький національний університет економіки

і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК БІЛОРУСЬКОГО КОЗАЦТВА

Білоруське козацтво являє собою цікаве і своєрідне явище в історії спільної визвольної боротьби білоруського та українського народів проти гніту магнатсько-шляхетської Речі Посполитої. Історично відомими козаки стають в Білорусії (Великому князівстві Литовському, Руському) з 1471 року. Вони були організовані для захисту кордонів Литви від набігів татар і підкорялися старостам областей, міст або замків.

Білоруське козацтво не було випадковим явищем в житті білоруського народу. Воно було проявом тих змін, що відбулися в країні в XVI – XVII столітті у виробничих відносинах. Зокрема, економічне, політичне і правове становище білоруських селян і міської бідноти значно погіршилося.

В XVI столітті особливо важким становище селян було в голодні роки, а оскільки голод був «частим гостем» в Білорусії, то «Устава на волоки» 1557 року рекомендувала адміністрації маєтків просто відпускати селян на прогодування, щоб вони не загинули.

Поряд з відходом селян з Білорусії в голодні роки чоловіче населення йшло на Україну «промишляти». Найчастіше це були кріпаки, що рятувалися від панського гніту, до яких приєднувалася міська біднота. Поживши більш вільним життям, іноді кілька років побувши серед українських козаків і навчившись володіти зброєю, вони були сповнені палкого бажання допомогти своїм землякам у боротьбі з місцевими та польсько-литовськими феодалами. До них приєднувалися окремі соратники з України.

Такі повернення завжди загрожували для феодалів посиленням «непослуху» селян, а то й збройними їх виступами. Перший виступ такого характеру стався в 1590 році, коли козацький загін під командою Матюши, поповнений місцевими селянами і городянами, розорвав двори магнатів Хоткевичей і навіть взяв Бихов. Але під тиском військ загін пішов на Україну.

Повстання під проводом Криштофа Косинського (1591-1593 рр.) теж знайшло відгук в Білорусії, переважно в Могилівському і Мінському воєводствах.

У 1595 році в Білорусію прийшов козацький загін Северина Наливайка, який швидко зріс за рахунок припливу білоруського населення. Повстанці взяли Петриків, Слуцьк, Могильов, Давид-Городок, Турів, Лахву, Пінськ.

У 1595 році відбулася Буйницька битва, де дві тисячі козаків не дали себе здолати 18 тисячному війську литовських феодалів. Виданий у липні 1596 року зрадниками С. Наливайко, після важких тортур був страчений у

Варшаві. З повсталими відійшло на Запорізьку січ понад 1000 козаків-білорусів.

У 1596 році в Білорусії на чолі з запорожцем Матвієм Шаулою діяли загони козаків з місцевого населення, які нападали на маєтки, знищували документи, забирали у панів захоплені ними у селян землі. У 1602 році в Білорусії діяв загін під керівництвом Дубини.

Козаки неодноразово приходили до Білорусі і в наступні роки, сприяючи активізації селянської боротьби. Відомі козацькі виступи в 1613 році на Пинщині і в інших східних волостях. Виникненню їх сприяло перебування тут козацьких загонів. На селянські виступи, підтримані козаками, шляхта скаржилася на литовських сеймиках в 1615-1617 роках.

Козацькі загони постійно прибували в Білорусію протягом 1648-1649 років. Їх нерідко очолювали популярні народні ватажки: Кривоніс (син), Сохненко, Голота та інші. 10-тисячний козацький загін Голоти за весну 1649 року зріс у 30-тисячний. Лоев, Гомель, Брагін та інші міста самі відчинили повстанцям ворота. Місцеве населення активно вливалось у козацькі загони. Міщани Пінська, Мозиря, Бобруйська, Бреста та інших міст разом з козаками та селянами мужньо захищалися від шляхетських військ.

Основну масу повстанців становило місцеве білоруське населення, яке вступало в козацькі полки. Про це свідчить канцлер литовський Альбрехт Радзивілл: «Не лише козаки підняли бунт, але і всі наші кріпаки на Русі до них приєдналися і військо козакам збільшили».

У повідомленні про взяття Радзивіллом міста Чечерська говориться, що він, розправляючись з козаками, перебив їх дружин і дітей. Цілком природньо, що козаками, які мали при собі дітей, могли бути лише місцеві люди.

Козацький загін під командою Піддубського, захищав на гарячих баштах і стінах Бобруйськ, вважав за краще загинути в полум'ї, ніж здатися. Літописець повідомляє, що в битві під Зборовом брав участь Могилівський полк.

Козацький рух в Білорусії було настільки сильним, що зірвало план нанесення удару Б.Хмельницькому з півночі військами Радзивілла.

У 1648 році сподвижник Б. Хмельницького полковник Філон (Ілля) Гаркуша з загonom козаків прийшов у Білорусію. Родом він був з Бихова. Переможний марш по Білорусії він почав з розгрому польсько-литовського загону стражника Мирського на переправі через річку Березину біля містечка Горваль. В грудні 1648 року обложив Бихов. В 1651 році з 15-тисячним загonom бився в районі Прип'яті. Розгромив послані проти нього війська полковника Павши. У березні-квітні 1654 року був послом Б. Хмельницького в Москві.

При всьому своєму розмаху визвольний рух в Білорусії зберігав основні недоліки: стихійність, неорганізованість, локальність. Не було єдиного керівництва, єдиного плану дій.

Нове пожвавлення козацького руху почалося під час війни між Річчю Посполитою і Росією у 1654 році. У цій війні білоруський фронт мав величезне значення. Стратегічний план полягав у тому, щоб змусити річ Посполиту воювати за багато сотень кілометрів від своїх основних баз, на території, що горить у вогні повстань, підставивши свій розтягнутий фланг і тил під удари. Богдан Хмельницький спрямував частину своїх полків в Білорусію для спільних військових дій.

Наказним гетьманом в Білорусії був призначений полковник Ніжинського полку Іван Миколайович Золоторенко, який очолював 20 тисячне козацьке військо. Під час облоги Бихова він був поранений і помер. Новим командувачем був призначений Іван Нечай. У 1655 році документи він підписував як полковник Чаусский і Новобиховський, а також полковником Білоруським, Могилівським і Гомельським. У 1658 році він змінив інтересам козацтва й перейшов на бік поляків (Гданський договір), воював проти російських військ, розгромлений під Могилевом, засланий до Тобольська.

Крім Білоруського (Чауского) полку (1654-1659 роки) на території Білорусії в порядку відокремлення виникли хоча і на короткий час, самостійні козацькі білоруські загони, іноді іменовані «полками». Прикладом може бути загін Дениса Мурашки. У 1656 році мінський воєвода у своєму донесенні величає Дениса полковником, який на чолі козацького загону займав село Ігумень, що належить віленському єпископу, і збирав хліб для полку.

Козацьким рухом були охоплені Мінський, Могилевський, Віленський, Борисовський і Новоградський повіти.

На території Білорусі для вирішення бойових завдань входили і дислокувалися Ніжинський, Чернігівський, Київський, Стародубський козацькі полки війська Запорозького.

Отже, білоруське козацтво відіграло важливу роль в історії національно-визвольної боротьби українського народу під проводом Б. Хмельницького та національно-політичному формуванні білоруського народу. Міська біднота бачила в козацькому полковому адміністративний устрій на Україні і в козаках своєрідне втілення того, до чого прагнули: свободу, рівність, можливість вільного розвитку. Це не була випадковість, а закономірність суспільно-історичного розвитку. Умовно феномен білоруського козацтва можна поділити на три історичних періоди: 1) виникнення в 1471 році задля захисту кордонів Литви від набігів татар; 2) повстання в 1590-1617 роках проти місцевих та польсько-литовських феодалів; 3) білоруський козацький полк у війні між Річчю Посполитою і Росією в 1654-1667 роках. Дана періодизація підкреслює не лише спільність історичних процесів на даних територіях, але й єдність цивілізаційних основ, культури, віри, духу.

Література:

1. Коваленко Сергій. Білоруський полк // Україна під булавою Богдана Хмельницького. Енциклопедія у 3-х томах. Том 1. — Київ: Видавництво «Стікс», 2007

2. Яценко В. Білоруське козацтво. Українсько-білоруські війни / В. Яценко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://texty.org.ua/pg/article/editorial/read/4493?a_srt=&a_offset=0

3. Похилевич Д.Л. Білоруське козацтво / Д.Л. Похилевич [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kazak.by/index.php/about/belkazak/51-belarusian-cossacks-history>; Белорусское казачество в XV – XVII веке [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kazak.by/index.php/about/belkazak/50-belarusia>.

Куліш А.В., студ.

Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Культура кожної держави – це її скарб, котрий пов’язує минуле, сьогодення та майбутнє. Культурна скарбниця України формувалася під впливом численних факторів: історії, звичаїв, традицій та обрядів. На сучасному етапі розвитку українська культура є головним елементом формування культурних цінностей та культурної консолідації громадян. Український народ завжди шанував свою культуру, а проголошення незалежності України започаткувало новий етап у розвитку української культури.

Метою роботи є вивчення основних тенденцій розвитку сучасної української культури.

Проголошення незалежності України сприяло початку оновлення української культури. У культурній сфері з’являються нові ознаки, за яких національна культура набуває оновленого значення для українців та стимулює народ до перенесення європейських новацій самовиразу, відродження національно-культурного надбання попередніх епох. Проте в культурній сфері залишилися негативні тенденції розвитку:

- обмежене фінансування;
- повільний розвиток правових засад мистецтва та культури;
- невідповідність засад сучасним світовим вимогам;
- культурна деградація суспільства;
- гроші понад культурні цінності.

Сфера літератури та книгодрукування зазнала сильних змін. У бібліотеках почали з’являтися твори раніше заборонених авторів. У тематичному аспекті відбувається перебудова літератури, на перший план виходять нові орієнтири, погляди, ідеали. Один із відомих творів української сучасної літератури стала робота Л. Костенко «Записки українського самашедшого». У ньому авторка висвітлює життя українського народу від часів Кучми до «помаранчевої революції». У романі Василя Шкляра «Залишенець. Чорний

Ворон», відтворюється одна із сторінок історії української держави, а саме боротьба українських повстанців проти радянської влади у 1920-х роках. В основу покладено історичні документи, які були розсекречені з архівів КДБ. Комітет з Національної премії України ім. Т.Шевченка у 2011 році визначив Василя Шкляра лауреатом Шевченківської премії 2011 року в галузі літератури. Деякі літературні критики вважають саме Василя Шкляра «батьком українського бестселера».

Невід'ємною частиною художньої літератури є бібліотеки. У 1990 році в Україні було 25 644 бібліотек, а у 2016 році – 17 003, в тому числі 13 524 бібліотеки в сільській місцевості. Загальна кількість обслуговуваних користувачів зменшувалася пропорційно до кількості бібліотек, а основною причиною цього було слабе оновлення книжного фонду. Українське книгодрукування не могло через фінансові проблеми забезпечити попит населення у повній мірі. За даними соціологічних досліджень українці віддають перевагу книгам, які написані російською мовою 60%, українською – 38% та 2% – іноземними мовами. Зараз на 96 тисяч населення відносять одну книгарню, в той самий час як у Франції одна книгарня припадає на 20 тисяч. Можливим варіантом вирішення проблеми є електронне книговидання та книжкові ярмарки. На даному етапі Україна робить лише перші кроки в електронному книговиданні. Підтримуючи дані починання урядом було затверджено концепцію Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека – XXI». Вже традиційним та відомим на території усієї України став Форум видавців – книжковий ярмарок та Львівський міжнародний літературний фестиваль. Його відвідують гості з різних країн та саме цей ярмарок слід вважати одним із найбільш масових заходів подібного типу в Східній Європі.

Схоже становище з книгодрукуванням мав і український кінематограф. Світовий кінематограф активно розвивається, але Україна відстає у цьому процесі через занепад власного кіномистецтва. Відсутність належного фінансування призвело до того, що українські фільми стали неконкурентоспроможними. Намагаючись протистояти цьому, фонд кіно та Міністерство культури України починає активно підтримувати зйомки сучасних українських фільмів. Як результат у 2006 році відбулася прем'єра першого українського трилеру «Штольня», режисер Любомир Кобильчук, 2008 році фільм «Ілюзія страху», українського кінорежисера Олександра Кірієнка. З 2010 року обсяги кіновиробництва в Україні почали зростати.

Важливим елементом культури є музеї. Зі здобуттям незалежності настає новий етап у їх розвитку. Наповнення музеїв змінюється кардинально – заклади, які присвячені історії партії та комсомолу міняються музеями на присвячені Українській повстанській армії, Організації українських націоналістів. За статистичними даними у 1991 році в Україні існували 214 державних музеїв, а у 2016 році їх вже було 576. З кожним роком попит

та відвідування музеїв росте. На кінець 2016 року на державному обліку перебувало 125,7 тис. нерухомих пам'яток історії та культури, з них 65,3 тис. – археології, 44,5 тис. – історії, 1,9 тис. – монументального мистецтва, 13,5 тис. – архітектури та містобудування, 327 од. – садово-паркового мистецтва, 8 од. – ландшафтні та 92 од. – науки і техніки. В Україні переважають традиційні музеї, але інші країни вже давно перейшли на інтерактивний тип музеїв. Традиційні музеї поступаються місцем поряд з такими, тому що інтерактивно вивчати історію та науку стає набагато цікавіше. Україна робить перші кроки в сфері музеїв з інтерактивними експонатами. У таких музеях відвідувачі перетворюються на справжніх дослідників, які можуть створити блискавку, спостерігати за народженням торнадо та навіть зазирати у нескінченність. Одним із таких музеїв є Музей популярної науки і техніки «Експериментаніум», у м. Києві.

Краща ситуація у сфері театрів. Український театр набирає значних обертів. Актори гастролюють не лише на території України, а і за її межами. У своїй діяльності вони застосовують нові форми роботи, так у 2010 році було створено всеукраїнську театральну портал-мережу «atheatre.com.ua – український театральний простір». Станом на лютий 2012 р. вона налічувала понад 112 театрів і 81 драматурга. Цей портал містить інформацію про театральні фестивалі, репертуар театрів, відомості про вистави й історичні довідки. На жаль останнім часом кількість театрів зменшується, але з кожним роком кількість шанувальників театру зростає. Серед інноваційних заходів українських театрів варто відзначити Донецький академічний державний театр опери та балету імені Анатолія Солов'яненка. Саме в цьому театрі у 2012 році було поставлено 3D-оперу «Летючий Голландець» Ріхарда Вагнера. У 2014 році Василь Рябенський, який керував театром понад 20 років, отримав Шевченківської премію за постановку цієї опери. Такі досягнення стають можливими завдяки роботі всесвітньо відомих акторів – Богдан Ступка, Лесь Сердюк, Ада Роговцева, Ольга Сумська, Вадим Писарев та інші.

Отже, на сучасному етапі розвитку українська культура переживає великі зміни та трансформації. Вона відходить від старих форм роботи і знайомиться з світовими тенденціями, активно доповнює їх своїми ідеями, баченнями. Її інтеграція є важливим процесом, оскільки сприяє формуванню демократичних поглядів людини та ідеї рівності в українському суспільстві. Не зважаючи на всі труднощі та проблеми, українська культура залишається особливим і унікальним явищем світової культури. Враховуючи це, держава має активно сприяти культурному процесу, захисту та протекціонізму власної культури, її фінансовій підтримці та популяризації.

Література:

1. Крип'якевич І.П. *Історія української культури.* / І.П.Крип'якевич – К., 2002.– 656 с.
2. Бокань В.А. *Історія культури України.* / В.А.Бокань, Л.П. Польовий –К., 2002. – 256 с.
3. *Теорія та історія світової і вітчизняної культури: Курс лекцій.* –К.: Либідь, 1992. –392 с.

Коваль Марія, студ.

*Донецький національний університет економіки
і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг*

ДНІПРОПЕТРОВЩИНА В РОКИ ХРУЩОВСЬКИХ РЕФОРМ

З приходом Микити Хрущова на пост Генерального Секретаря КПРС стан економіки Радянського Союзу змінився. Для того, щоб відійти від сталінського режиму та покращити життя в державі, були проведені реформи у різних сферах: промисловість, сільське господарство, соціальна сфера. Значна роль у цьому відводилася Дніпропетровській області, оскільки вона мала великий промисловий та сільськогосподарський потенціал.

Метою роботи є вивчення особливостей промислового, сільськогосподарського та соціального життя в Дніпропетровській області під час реформ М.С. Хрущова.

Зважаючи на гарне географічне розташування, багаті поклади корисних копалин, високу щільність населення в регіоні, пріоритетність розвитку промисловості була незмінною. Вклад у цю галузь складав 5 млрд. руб. Особлива увага приділялась розвитку Криворізького залізорудного басейну, металургійної, машинобудівної та металево обробної промисловості. У Кривому Розі було збудовано 19 шахт та 6 кар'єрів. Північно гірничо-збагачувальний комбінат був першим у Радянському Союзі підприємством з видобутку відкритим способом та збагачення залізної руди у великих масштабах. Валова продукція виробництва була збільшена у 2,6 разів порівняно з 1950 роком завдяки побудуванню доменної печі та вапняково-збагачувальної установи. Видобуток руди збільшено у 2 рази, а виробництво чавуну та сталі 6,7 млн та 6,6 млн тон відповідно. На підприємствах Дніпропетровщини стартували випуски нових видів продукції – трактор «Білорусь», холодильники. У грудні 1958 була випущена перша швидкісна парова турбіна з підвищеними параметрами пару. Це сприяло збільшенню будівництва блочних теплових електростанцій. Суттєво зросли показники транспортної галузі. Відбувається вдосконалення рухомого складу та характеристик локомотивного парку. Вагомий внесок у технічний прогрес вносили раціоналізатори і винахідники. У 1958 році виробництво продукції в новопркатному цеху при тих же потужностях зросла в порівнянні з 1957 роком більш ніж на 40 % [1].

Не менша увага приділялась сільському господарству. Основні зусилля працівників сільського господарства було спрямовано на: підвищення врожайності зернових і технічних культур; продуктивності тваринництва; вдосконалення парку рухомого складу (з 5,7 тисяч до 9,9тисяч); зернозбиральних машини (з 3 тисяч до 4,6 тисяч машин); вантажних автомобілів (з

2,7 тис. до 6,8 тисяч). Значна увага приділялась будівництву зрошувальних систем. У 1957 році кількість земель зі зрошувальною мережею досягло 21,1 тис. га. Однак темпи зростання сільського господарства на Дніпропетровській області були значно повільніші, ніж промисловості. Особливо низькі показники врожаю були в Апостолівському, Верхньодніпровському та Петриківському районах. При валовому зборі 27 290 тисяч тонн та середній врожайності 22,5 центнер з гектара, простежувалося відставання у 2,5 рази в вирощуванні картоплі та овочів. Виробництво м'яса збільшилось у 1,3 рази, а молоко – 2,4 рази.

У соціальній сфері відбувалося широкомасштабне будівництво житла, шкіл, лікарень. У 1956-1958 роках було введено в експлуатацію понад 1,3 млн. кв.м житла. Житловий фонд у Дніпропетровську збільшився у 2 рази. Цього вдалось досягти завдяки впровадженню індустріального-поточного великопанельного методу будівництва. З 1957 року починається газифікація комунальних, промислових підприємств, державних та соціальних установ, квартир. До 1964 року кількість лікарень сягала майже 100, а число ліжок в них збільшилось удвічі. Значна увага приділялась розвитку освіти. У 1963 році на Дніпропетровщині працювало 1648 шкіл, де навчалося майже 470 тисяч учнів та працювало 25,5 тисяч вчителів. В тому ж навчальному році в 11 вищих навчальних закладів освіти здобували понад 65 тис. студентів, а у технікумах - майже 76 тисяч слухачів [2]. Пенсійний вік став складати 60 років для чоловіків, та 55 років для жінок. Стаж для виходу на пенсію мав становити 25 років та 20 років для чоловіків та жінок відповідно. Рівень заробітної плати складав максимально 120 рублів [3].

Отже, на середині 50-х років гостро стала проблема необхідності глибоких якісних змін у промисловості, сільському господарстві та соціальній сфері. Стрімке піднесення промисловості та сільського господарства було зумовлене посиленням матеріальної зацікавленості робітників у суспільному виробництві, поліпшенням якісного складу керівників сільськогосподарських та промислових підприємств. Завдяки реформам, на Дніпропетровщині було збудовано нові підприємства, шахти та заводи, які зробили вагомий внесок у розвиток промисловості України. Але у 1958 році почався спад, який був зумовлений посиленням адміністративного тиску та непослідовністю реформаційного курсу. Така ж суперечлива картина склалася і в соціальній сфері. Поліпшення умов праці, збільшення доходів населення, зростання житлового будівництва, підвищення рівня життя, наприкінці 50-х років змінилися негативними тенденціями – дефіцит, підвищення цін, замороження зарплати тощо.

Література:

1. *Послевоенное восстановление Днепропетровской области // Сайт мир знаний [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrssr.com/dnepr/poslevoennoe-vosstanovlenie-dnepropetrovskoy-oblasti>*

2. Яновська О. Реформи в УРСР у соціальній сфері (1950–1960-ті рр.): житлове забезпечення / О. Яновська, Д. Бачинський // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика: Зб. ст. – К., 2013. – Вип. 18. – С. 132-149.

3. Войтко А. Советские пенсии: как было при Ленине, Сталине, Хрущеве / А. Войтко // Сайт мир знаній [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://odessa-life.od.ua/article/4196-sovetskie-pensii-kak-bylo-pri-lenine-staline-hrusheve>

Кулига А.О., студ.

Донецький національний університет економіки
і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ В 20-30-х РОКАХ ХХ ст. В РЯДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ

Журналістика – це соціальний інститут суспільства, який включає в себе функції інформування, формування громадської думки, соціальної критики, ідеологічного обслуговування, розваг та ін. З моменту своєї появи журналістика відіграла важливу роль в житті суспільства, відповідає за всебічне та об'єктивне інформування громадян, суспільний контроль. Зважаючи на це, вивчення особливостей формування журналістики у 20-30 роки ХХ ст. є необхідним, оскільки дає змогу більш повно та об'єктивно поглянути на особливості становлення і розвитку тогочасного суспільства в цілому.

Метою роботи є вивчення особливостей становлення та розвитку української журналістики в 20-30-х роках ХХ століття в Радянській Україні.

Журналістика міжвоєнного періоду відіграла важливу роль в суспільно-політичному, економічному, культурному житті суспільства. Вона торкалася широкого кола питань доведення, аматорських занять, моди, народних традицій. Зважаючи на це, урядові, наукові, культурні та інші установи прагнули мати власні видання. Це призводило до розвитку різних напрямків журналістики, що виражали інтереси усіх соціальних верств.

Одним із факторів що визначав особливості становлення та розвитку журналістики у даний період була нова економічна політика. Перехід до НЕ-Пу багато у чому погіршив і без того важке матеріальне становище преси, її технічну оснащеність, кадрове забезпечення. Причиною цього слід вважати крутий поворот в політиці партії у переході періодичних видань на основи госпрозрахунку, самоокупності та існування на кошти від об'ємів продажу своєї продукції. Намагаючись пристосуватися до нововведень, редакції змінюють підходи у роботі. З боку влади сприятливим фактором стає завершення боротьби з неписьменністю. Збільшення кількості освічених людей позитивно вплинуло на реформування видавництва та журналістики в цілому. Журнальна періодика починає переживати своєрідний бум. Якщо в 1925 р в Україні виходило 1 120 газет з разовим тиражем 8,1 млн. То в кінці першої

п'ятирічки (1932) їх кількість зросла до 7,5 тисячі, а загальний тираж перевищив 35,5 млн. У другій і початку третьої п'ятирічок інтенсивний розвиток преси тривав, але вже не так масштабно: до 1940 року кількість газет досягла приблизно 8,8 тисяч, а тираж - понад 38 млн. При цьому тираж центральних газет становив 8,7 млн. одиниць

Найпопулярнішими періодичними виданнями 20-30-х рр. були: «Глобус», «Життя й революція», «Шляхи мистецтва», «Критика», «Книгар», «Плуг», «Гарт». Успадкувавши кращі традиції журнального «покоління» попередніх часів, доповнившись новими віяннями початку ХХ ст. вони стрімко увійшли в повсякдення читача та стали улюбленими виданнями для широких мас. Одночасно з тим вони стали представниками новаторських пошуків, сміливих експериментів в області математики та літератури.

Зростання популярності періодичної літератури призводить до удосконалення техніки друку, гравірування та ілюстрування, телеграфного та залізничного сполучення, що використовувалося для передачі повідомлень, вантажів, тощо. Газети і журнали продовжували завойовувати широкі кола аудиторії, завдяки чому росли тиражі і прибутки, формувалися редакційні гурти, корпус професійних журналістів.

У цей час можна виокремити два різновиди журналістики: масова та елітарна. Перша була орієнтована на широкого читача і низи суспільства. Елітарна прицілювалася на вибагливого читача, представників влади, еліти, інтелігенції. Більш прибуткова була масова журналістика. Комерційна вигода змушувала випускати масові бульварні газети, розраховані на невисокий смак споживача. Безпринципні, готові нажитися на будь-якому скандалі і сенсації, які користуються пером як ключем до грошового сейфу, шантажисти, наклепники – такі характеристики журналістів бульварної преси можна було часто зустріти у критиці.

Окрім завдання заробити кошти, преса починає активно втручатися у внутрішньополітичну боротьбу і міжнародні відносини. Вона виявилася здатною не тільки впливати на прийняття політичних рішень але й знищення репутації політиків. На перше місце вийшли щоденні газети, їх власники стали називати лордами (або баронами) преси.

Отже, журналістика міжвоєнного періоду пройшла складний шлях розвитку. Формуючись в жорстких умовах ідеологічної диктатури та економічного виживання вона зуміла не лише сформувати основу свого професійного зростання, але й стати впливовим механізмом формування громадської думки. Журналістика постала, розвивалась і змінювалась під впливом того суспільства, якому була покликана служити. Преса стала продуктом і складовою частиною людської цивілізації, «дзеркалом» національної та світової культури, а зміст і форми її діяльності прямо залежали від потреб певної соціальної системи на конкретному рубежі історії.

Література:

1. Ворон Н.И. *Жанры фотожурналистики* / Н.И. Ворон. – М.: Факультет журналистики. – 2012. – 145 с.
2. Корноносенко С.Г. *Основы журналистики* / С.Г. Корноносенко. – М.: Аспект Пресс. – 2001. – 287 с.
- Прохоров Е.П. *Введение в теорию журналистики* / Е.П. Прохоров. – М.: Аспект Пресс. – 2003. – С.53.

Герасименко К.О., студ.

*Донецький національний університет економіки
і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг*

РОЗВИТОК РЕКЛАМИ НА ТЕРИТОРІЇ КАТЕРИНОСЛАВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ В КІНЦІ ХІХ- ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Важко уявити сучасний світ без реклами. Вона вже давно посіла роль двигуна економіки та прогресу. Сьогодні реклама являє собою не просто бізнес, а є більш широким процесом, що охоплює майже всі сфери життя суспільства, є проявом мистецтва, елементом культури. В умовах капіталізму, рекламні оголошення стали простим та дієвим засобом поширення інформації про той чи інший товар на ринку. Питання про історію реклами є досить актуальним у наш час, оскільки занурення в історію цього феномену дає можливість простежити його традиції і спрогнозувати подальший розвиток.

Метою роботи є дослідження реклами на території Катеринославської губернії в кінці ХІХ – початку Хх ст., як маловивченого пласту історичних джерел.

Становлення реклами припадає на кінець ХІХ ст. Цьому сприяв активний розвиток промисловості і сільськогосподарського виробництва. Україна стала одним із найрозвиненіших промислових районів Російської імперії. Тож не дивно, що формування індустріального суспільства супроводжувалося стрімким розвитком реклами. Інтенсивний розвиток промисловості, торгових взаємин потребував інформаційні канали, які б спрощували масове поширення друкованої реклами.

Найбільш розповсюдженими видами реклами у вказаний проміжок часу були: друкована та зовнішня. Друкована реклама може бути поділена на: каталоги, прейскуранти, «життєві історії», листівки, афіши, розгорнуті оголошення та консультації фахівця. У свою чергу, існують такі жанри зовнішньої реклами: вітрини, плакати, вивіски. Саме ці жанри займають одне з провідних місць у джерельній базі історії Дніпропетровщини та надають інформацію у різноманітних формах. Характерними рисами подібної реклами є оперативність надання інформації про певні події та безпосередність їх

відображення. Здебільшого у заголовках використовувалися такі назви: «оголошення», «шукаю», «потрібні», «приймається передплата».

На початок ХХ сторіччя одним з найефективніших способів рекламування було так зване «живе» поширення інформації про продукт. Зрозуміти основні принципи такого підходу ми можемо за допомогою дослідження Олександра Анісімова: «На площади, в царском, на первый взгляд, хаосе. Просматривался определённый порядок. Люди в фуражках с красными околышами и большими медными буквами «К» на груди громко произносили названия лучших гостиниц, суля потенциальным постояльцам сонмы всевозможных удобств. Это были комиссионеры – молодые бравые парни, нанятые владельцами отелей». Можна відзначити, що цей спосіб був доступний та зрозумілий для більшості прошарків населення, тобто охоплював велику аудиторію [3].

Наступним популярним сегментом рекламного життя ХІХ- поч. ХХ ст. були вітрини та вивіски. Живописні вивіски коштували не малих грошей, тож далеко не всі торговці мали змогу придбати подібну рекламу. Більшим попитом користувалися текстові вивіски, що виготовлялися з покрівельного заліза, що набивався на підрамник, а для тексту використовували масляну фарбу. Поширення набуло використання певних символічних зображень, зрозумілих та доступних для усіх прошарків населення. Рекламодавці використовують різноманітні емблеми, малюнки чи товарні знаки. Це допомагало рекламі виконувати свою функцію та досягати комерційного успіху запропонованого товару.

У досліджуваній період газети отримують все більше прибутку від публікації рекламних оголошень, що призводить до стрімкого витіснення будь-якої інформації рекламними оголошеннями. Майже половина площ газет віддавалися під рекламу. Значна увага починає приділятися новим засобам рекламування – ілюстраціям [1].

У дизайні оголошень простежується диференційований підхід: усе залежало від мети замовника та його фінансових можливостей. Поряд з рубричною рекламою послуг, в рівному обсязі публікуються оголошення, укладені в окремі рамки. Для більшої частини масової друкованої реклами характерна натуралістичність зображення та зловживання сенсаційністю, що нерідко переходить в обман, викликають протест, пародіювання, глузування [2]. Еволюція газетної реклами сприяла зростанню прибутків видавництва, що починають запроваджувати новий вид реклами безкоштовні оголошення.

На початку ХХ століття рекламні оголошення стають одним з найбільш зручних та вигідних засобів розповсюдження товарної продукції. Різноманітні за зовнішнім виглядом, інформаційним навантаженням та місцем розміщення у друкованому виданні вони стають важливою частиною розвитку економіки краю.

Отже, реклама відігравала важливу роль у розвитку економіки та суспільного життя Дніпропетровщини. Аналізуючи тогочасну рекламу, можна виокремити основні потреби та вподобання різних прошарків населення, зробити висновки щодо використання реклами для вирішення проблем збуту товару. Серед оголошень розміщувалися пропозиції як місцевих, так і столичних підприємців. Реклама враховувала смаки, бажання та купівельну спроможність місцевих жителів та намагалася їх задовольнити. Тому покупці могли знайти інформацію як про вишукані, коштовні речі, так і про звичайні, дешеві. Не маючи величезного досвіду і знаходячись на початковому етапі розвитку, реклама виконувала функції посередника між двома світами: виробниками та споживачами.

Література:

1. Ильин В.Я. Реклама: искусство или наука / В.Я. Ильин // Российский экономический журнал. – 1992. – № 11. – С. 56-57.
2. Курчин О. Історія виникнення та розвитку зовнішньої реклами / О. Курчин // – 2010. – № 2. – С. 83-85.
3. Булах Т. Історія реклами у видавничій справі / Т. Булах // Вісник книжкової палати. – 2007. – № 8. – С. 37-40.

Бондаренко К.В., студ.

Донецький національний університет економіки
і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

РОЗВИТОК ФОТОМИСТЕЦТВА В УКРАЇНИ НА ПОЧАТКУ ХХ-КІНЦІ ХХІ СТ.

Фотомистецтво посіло важливу роль у становленні та розвитку сучасної художньої культури. Воно займає важливе місце в буденному житті сучасної людини, особливо молоді. Це пов'язано з легкодоступністю сьогоднішніх технологій фотографування, трансформацією фото в предмет та засіб міжлюдської комунікації. Фото стало невід'ємною складовою сучасного життя, впливаючи на формування звичок візуального сприйняття, стереотипів, світогляду людини. Саме фотомистецтво стало приголомшливою альтернативою для людей, які намагаються висловити власне бачення світу через призму свого об'єктива на початку ХХІ століття.

Метою дослідження є аналіз розвитку фотомистецтва та його шлях популяризації на початку ХХ-кінці ХХІ століть.

Зародження фотомистецтва на території України почалося у 1839 році, коли Йоганн Глойзнер вперше опублікував знімки красвидів Львова [4]. У другій половині ХІХ ст. в Одесі, Харкові, Полтаві з'явилися перші фотостудії. Період 1890-1910-ті рр. можна вважати «золотою добою» української фотографії. Цьому сприяла поява в 1863 році фотоінституту, відкритого одесь-

ким майстером Й. Мигурський. У 1867 році в Києві відбулася перша фотовиставка. Найвідомішим фотографом України того часу був Альфред Федецький (1857-1902) – випускник Фотографічного інституту Віденської Академії мистецтв, що відкрив одну з перших фотомайстерень у Харкові. Запити суспільства сприяли розвитку промислового виробництва фототоварів, фотоплівки та ін. Відбулися кардинальні зміни в естетиці фотографії. Якщо спочатку вона була лише засобом протокольного запису навколишнього світу, то у 1880-ті прийшло розуміння того, що світлина може виконувати естетичну функцію. Фотографію починають викладати на кінооператорському факультеті Київського Театрального Інституту ім. Карпенка-Карого [2]. На сьогоднішній момент головним локомотивом розвитку фотомистецтва в Україні є «Національна спілка фотохудожників України» (НСФХУ), заснована в грудні 1989 в м. Київ.

Проголошення незалежності відкрило для розвитку фотомистецтва в Україні нові перспективи. Воно почало перетворюватися на сучасний вид мистецтва, яке розвивалося динамічно і стрімко. Цьому сприяли: зміна світогляду людей, технічний прогрес, духовний потенціал і консолідації людської спільноти.

Для досягнення цілей митці об'єднувалися у спілки та товариства. Найбільш відомими серед них є Київське фотографічне товариство яке займається ручним виготовленням фотографій за допомогою класичних засобів друку, навчає та консулює молодих аматорів [3]. Інша організація – Українська Асоціація Професійних Фотографів зосереджується на міжнародній співпраці, оскільки вважається офіційним представником Федерації Європейських Професійних Фотографів в Україні. Сфера діяльності УАПФ – представлення професійних українських фотографів за межами України [3]. Серед нетрадиційних організацій варто згадати Товариство сенситивної фотографії. Його учасники пропагують фотографію, як таку, що має свою власну енергетику та природу. Також вони займаються створенням робіт, що виконані за унікальними техніками, для наприкладу гуміарабіка [3].

Найбільш авторитетним серед фотоорганізацій є Всеукраїнський творчий Національний союз фотохудожників України. Свою діяльність союз спрямовує на популяризацію професійної української фотографії у світі, у зв'язку із чим, бере активну участь в організації національних та міжнародних конкурсів, виставок, тощо. А ще вагомою ланкою діяльності Національного союзу фотохудожників України є розвиток ринку продажу художньої фотографії [1].

Серед відомих фотографів слід відзначити Олександра Харвата «Обличчя планети земля». В рамках свого проекту з 2007 року ним було проведено понад 50 персональних виставок. Метою заходу був показ можливості засобами фотомистецтва відобразити мальовничість світу, розмаїття

пам'яток історії, культури, архітектури, життя та побуту людей, сприяти розвитку фотомистецтва і дружніх відносин між фотографами всього світу.

Подібний йому був і проект Ігоря Карпенка «Ідеальний світ. Україна». Його метою було відштовхуючись від соціальної проблематики, показати ідеальну картину світу, де українці-замріяні, щасливі, піднесені. Проект отримав визнання за кордоном, зокрема у Франції.

В 2012 році було започатковано першу міжнародну фотопремію «Україна, яку ми любимо». Підсумком заходу стала колективна виставка з 30 кращих фоторобіт. В основу фотопремії було покладено ідею «відображення образу України через призму сучасного мистецтва» (за словами організаторів). Ця премія стала унікальною, поєднуючи патріотизм та сучасне мистецтво фотографії.

Одним з найкращих та найвідоміших фотопроєктів в Україні вважають «Українську фотографію», засновником якого є Сергій Топольницький. Мета проекту – зібрати на одному майданчику фотоподії з усієї України, надати кожному фотографу-початківцю можливість знайти себе та свій стиль у роботі [3].

Загалом фотомитці з України активно беруть участь у багатьох міжнародних конкурсах: LensCulture's Emerging Talent Awards, Travel Photographer of the Year, The HCB Award, The International Photography Awards & ONE SHOT, LensCulture Exposure Awards та багатьох інших.

Отже, сьогодні фотографія досить широко застосовується в різних сферах діяльності людства: мистецтві, науці, повсякденному житті. Завдяки сучасним технологіям фотографія стала могутнім засобом людського пізнання, розвитку. У сучасному світі де все комп'ютеризовано, без фотографій не спрацює ні одна реклама. Ми купуємо і продаємо товари, бачучи їх на фото і відео. Фотографії допомагають у подорожі, зображення доріг в довідниках допоможуть вам знайти потрібний шлях. Сьогодні фотографія є повноправною учасницею мистецького, інформаційного процесу, існуючи як окремо, так і будучи частиною сучасної культури, важливим елементом візуального мистецтва.

Література:

1. Вікіпедія. *Художня фотографія. Національний союз фотохудожників України.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Художня_фотографія
2. *Перше екскурсійне бюро. Золотий вік української фотографії.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://primetour.ua/uk/company/articles/1.html>
3. *Українська фотографія. Фотоблог Українська Фотографія.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://photography.in.ua/>
4. Вікіпедія. *Йоганн Глоїзнер.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Йоганн_Глоїзнер

СЕКЦІЯ 2

Державність і право: світовий досвід та українські реалії

Ганжуров Ю.С., д-р.політ.н., проф.

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ПРОЗОРИСТЬ ВЛАДИ ЯК ПРОБЛЕМА АДМІНІСТРАТИВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Комплексна боротьба за політичну владу в Україні через свою інформаційну змагальність завжди збагачує комунікативну мережу політичної системи. У контактах з парламентом у виконавчій гілці влади наразі посилюється тенденційно-кон'юнктурна мотивація незалежності. Така зневага до міжінституціональних зв'язків між зазначеними суб'єктами політичної комунікації може набути небезпечних рис конфліктного характеру.

Власне, сама природа пошуку законодавчого консенсусу між законодавчою і виконавчою гілками влади зумовлюється низкою факторів, що впливають з інституціональної структури політичної комунікації. По-перше, йдеться про фактор легітимізації єдиного законодавчого органу – парламенту, що обирається народом і виступає від його імені, має відповідний кредит довіри, котрий домінуватиме над механізмом формування уряду шляхом призначень посадовців. При цьому будь-які процедури посилення його соціальної легітимності за допомогою важелів залучення до його інституалізації парламентських партій, формалізації урядової коаліційності та декларативності щодо політичної відповідальності уряду не стільки змінять формат парламентсько-урядової комунікації, скільки актуалізують проблему правового імунітету Кабінету Міністрів України. Не викликає сумніву, що перманентне зволікання з прийняттям закону України про Антикорупційний суд перебуває у площині прихильників комунікації на рівні безвідповідального управління, коли боротьба за контроль над виконавчою владою точиться навколо важелів ситуаційного й почасти вкрай тимчасового панування суб'єктів персоніфікованих інтересів. По-друге, рівень міжінституціональних зв'язків у форматі «парламент – уряд» суттєво корегується фактором невизначеності фактично подвійного підпорядкування уряду.

Це питання залишається предметом дискусій науковців-політологів у процесі пошуку оптимальної для України формули поєднання історичної ментальності вітчизняного традиціоналізму в галузі реалізації державної влади з еволюціонізуючим пошуком нових прийнятних для політичної еліти і зрозумілих більшості населення способів прозорого і справедливого управління

країною. Навіть прихильникам моделі авторитарного фаворитизму стає зрозуміло, що паралельна комунікація індивідуалізованого типу є нежиттєздатною передовсім для претендентів на керівні посади в уряді – конкуренція міністрів в інформаційному просторі діагностує хворобу політичної амнезії тих, хто із вражаючою схожістю залишав владний олімп. І проблема таких урядів, на кшталт «уряду Яценюка», на нашу думку, полягає не в тому, що особисте моделювання президентом парламентської більшості та уряду призводить до примітивних і недієздатних конфігурацій в інститутах влади. Основна причина – в комунікативній імітації узгоджених дій між законодавчою і виконавчою гілками влади, в основі якої перебувають особистісні мотивації, котрі, на жаль, доволі часто умовно кореспондуються з інтересами суспільства.

Не викликає сумніву потреба у створенні варіативної моделі розв'язання проблем функціонування парламентсько-урядової комунікації за участю президентських важелів її корегування. При цьому сумнівним видається прозорість у висвітленні та можливість альтернативних інтерпретацій неминучих трансформацій стосунків між Верховною Радою і Кабінетом Міністрів саме через модель формування парламентом коаліційного уряду. Якщо взяти за визначальну саме цю обставину як фактор посилення парламентськими елементами розстановки сил у трикутнику влади, можна зрозуміти аргументацію на користь парламентсько-президентської республіки.

Досвід державотворення в Україні містить чимало прикладів комунікативних спроб деформації конституційних зв'язків між гілками влади, і вивчення основних чинників їх циркуляції у політично-правовому просторі приводить до висновку про децентрований характер багатовекторних носіїв у системі політичної комунікації. Заперечити їх доцільність неможливо з точки зору об'єктивної реальності їх існування в умовах еволюції політичної системи України, яка перебуває на стадії структуризації суспільно-правових відносин. Вони є, з одного боку, рушійною силою конституційної реформи, а з іншого – об'єктом її реалізації.

Відтак буде цілком природно розглядати пріоритетний напрям парламентсько-урядової комунікації передусім в конституційному форматі. В його основі – найважливіші сфери суспільного життя, які, згідно з Конституцією, потребують спільних дій органів законодавчої та виконавчої гілок державної влади. Таким є законодавчий, бюджетний процес, парламентський контроль, у тому числі й за дотриманням прав і свобод людини, кадрова політика, визначення основних напрямів внутрішньої і зовнішньої політики, введення воєнного чи надзвичайного стану та інші питання, межі компетенції розв'язання яких визначаються конституційними повноваженнями суб'єктів політичної комунікації.

Проте неоднозначність дублювання чи змістова суперечливість джерел її одержання, суб'єктів тлумачення і засобів поширення неминуче створюва-

тиме колізії в комунікативних контактах між парламентом і урядом. В їх основі – індивідуалізована індексація інформаційних потоків, коли відомості від органів виконавчої влади, відповідно до закону про статус народного депутата, вимагає особисто депутат. Про доволі поширене явище індивідуалізації комунікативного обміну свідчать тиражовані ЗМК під час пленарних засідань Верховної Ради України доволі наполегливі артикуляції подібних контактів у форматі невдоволення відповіддю на депутатський запит. Однак при цьому слід звернути увагу не на сам предмет конфліктного діалогу між репрезентантами парламентсько-урядової комунікації, а на суперечливий характер її передачі й трансформації. Адже сам розподіл повноважень в урядових структурах за галузевим принципом не тотожний тематичній структуризації парламентських комітетів, які, в свою чергу, не мають важелів конкретизації депутатських запитів відповідно до профільної спрямованості.

У цьому полягає проблема компенсаційного відновлення інформаційного дефіциту – комунікативна мережа заповнює лакуни, що утворюються внаслідок утаємниченості носіїв адміністративної комунікації і заповнюються альтернативною інформацією персоніфікованого характеру. Тому декларативні спроби примирити виконавчу і законодавчу гілки влади на обопільному бажанні серйозно підійти до розв'язання економічних проблем видаються пошуком пояснень існування цієї проблеми за межами законів комунікативних зв'язків.

Також не викликає сумніву потреба у створенні варіативної моделі розв'язання проблем функціонування парламентсько-урядової комунікації за участю президентських важелів її корегування. При цьому сумнівним видається прозорість у висвітленні та можливість альтернативних інтерпретацій неминучих трансформацій стосунків між Верховною Радою і Кабінетом Міністрів саме через модель формування парламентом коаліційного уряду. Якщо взяти за визначальну саме цю обставину як фактор посилення парламентськими елементами розстановки сил у трикутнику влади, можна зрозуміти аргументацію на користь парламентсько-президентської республіки.

Цілком можливо, що пошуки оптимальних гарантій забезпечення ефективності зазначеної формули міжінституціональної комунікації доцільно спрямувати на ґрунт усталених європейських демократій. Варто скеровувати увагу науковців на механізми і форми організації роботи парламентської більшості на основі коаліції у спосіб, що має тривалу апробацію у західноєвропейських країнах, зокрема у Франції [1, с. 415]. Проте чи набуде завершених форм формула успіху соціально обґрунтованих пропозицій на користь якісно іншого рівня структуризації парламенту як провідного комунікатора формування урядових рішень за допомогою парламентських партій, ідеологічна структуризація яких на нинішньому етапі ще не набула визначальних рис, характерних для держав усталеної демократії?

Отже, в Україні сьогодні змагаються не ідеології, а окремі політики, політичні групи, які пропагують ті чи інші ідеї. Не виключено, що на певному етапі ідеї наповняться конкретним змістом суспільних потреб і у такий спосіб стануть дієвим ідеологічним чинником політичного життя. За будь-яких обставин партійна розбудова суттєво впливає на процес формування дієвих органів влади, вдосконалення зв'язків між владними та громадськими структурами.

Література:

1. Політична влада і опозиція в Україні: порівняльний аналіз із зарубіжними країнами / За заг. ред. Ф.М.Рудича. – К.: ППІЕНД ім. І.Ф.Кураса НАН України, 2016. – 488 с.

Тодоров І.Я., д-р.іст.наук, проф.

Ужгородський національний університет

РІЧНА НАЦІОНАЛЬНА ПРОГРАМА УКРАЇНА-НАТО – 2018 ЯК СИСТЕМНИЙ ЗАСІБ МОДЕРНІЗАЦІЇ ДЕРЖАВИ

Наприкінці березня 2018 р. Президент України П.Порошенко затвердив Річну національну програму під егідою Комісії Україна – НАТО на 2018 рік (РНП–2018). РНП–2018 має забезпечити виконання пріоритетних завдань спрямованих на євроатлантичну інтеграцію України. РНП–2018 є системним стратегічним документом, який не лише визначає пріоритети на 2018 рік, а й середньострокові цілі, які планується досягти до 2020 року. Принципово важливим є визначення відповідних практичних заходів у наближенні до членства України в НАТО відповідно до стандартів і рекомендацій Альянсу.

РНП–2018 спрямована на залучення і використання потенціалу та практичної і консультативно-дорадчої допомоги НАТО та держав – членів Альянсу з метою підвищення обороноздатності України в умовах збройної агресії Російської Федерації. Минулого року були внесені зміни до деяких законів України щодо зовнішньополітичного курсу України, якими нарешті чітко визначено стратегічний курс держави на набуття членства в Організації Північноатлантичного Договору.

Традиційно Річна національна програма структурно побудована за аналогією з типовим Планом дій щодо членства. Вона складеться з п'яти розділів: політичні та економічні, оборонні/військові, ресурсні, безпекові і правові питання [1]. Перший розділ є найбільшим за обсягом і включає в себе практичні усі напрями реформування та модернізації України. Зокрема, йдеться про ключові соціально-політичні та правові реформи, а саме – децентралізацію, реформу виборчого законодавства, запобігання та протидію корупції, боро-

тьбу з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом, реформування системи судоустрою, судочинства, прокуратури, пенітенціарної системи, системи пробації, розвиток системи надання правової допомоги, реформування системи державного управління та розвиток електронного урядування, свободу слова та інформаційну політики. Окрему увагу приділено питанням забезпечення національної єдності та підтримки національних меншин, прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. Також йдеться про ключові економічні реформи (бюджетну реформу, реформу податкової системи, дерегуляцію та створення сприятливого бізнес-клімату, реформування енергетичного сектору та посилення енергетичної безпеки).

РНП–2018 пріоритетами зовнішньої політики України визначає протидію агресії Російської Федерації, захист суверенітету та незалежності України, відновлення територіальної цілісності держави в межах міжнародно визнаних кордонів, підготовка до членства в НАТО та Європейському Союзі. В цьому контексті зовнішня політика України орієнтована на подальшу консолідацію зусиль держав – партнерів, Європейського Союзу, міжнародних та регіональних організацій з метою припинення агресії Російської Федерації проти України, зокрема в інформаційній сфері. Україна виходить з пріоритетності мирного врегулювання конфлікту з Російською Федерацією на підставі дотримання принципів та норм міжнародного права, відновлення Російською Федерацією порушених прав України, подальшого сумлінного виконання нею своїх зобов'язань за міжнародним правом та відшкодування завданих Україні своїми протиправними діями збитків. Україна приділяє особливе значення підтриманню дружніх та добросусідських відносин із сусідніми державами на основі принципів та норм міжнародного права, зокрема щодо поваги до суверенітету і територіальної цілісності, непорушності кордонів, незастосування сили чи погрози силою, невтручання у внутрішні справи, поваги до прав і свобод людини. У зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України у суспільстві досягнуто консенсус щодо необхідності набуття Україною членства в НАТО як в одному з основних міжнародних механізмів колективної безпеки. У процесі реалізації реформ пріоритетом є посилення обороноздатності держави шляхом реформування сектору безпеки і оборони України, зміцнення свободи та демократії, підвищення рівня економічного розвитку, покращення добробуту громадян, досягнення відповідності критеріям, необхідним для набуття членства в НАТО, забезпечення взаємосумісності Збройних Сил України зі збройними силами держав – членів НАТО.

У другому розділі РНП-2018 *Оборонні/військові питання* передусім йдеться про реформування сектору безпеки і оборони України. Воно включає здійснення демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України, створення системи державного гарантування якості продукції оборонного призначення, забезпечення рівних прав і можливостей

жінок та чоловіків у секторі безпеки і оборони України, соціальний захист військовослужбовців та членів їх сімей. В умовах російської інвазії першого-ве значення має реформування Збройних Сил України. Це надскладне завдання передбачає удосконалення системи військового управління та зв'язку, реформування систем матеріально-технічного та медичного забезпечення (логістики) Збройних Сил України, досягнення технічної сумісності озброєння, військової та спеціальної техніки, підвищення ефективності кадрового менеджменту. Створена на основі прийнятих у державах – членах Альянсу принципів кадрової політики, сучасна система кадрового менеджменту сприятиме якісному комплектуванню Збройних Сил України підготовленим особовим складом та зниженню корупційних ризиків у кадровій роботі за рахунок ефективного управління кар'єрою професійних військовослужбовців, впровадження прозорості та доброчесної системи добору кандидатів і призначення їх на посади, а також розвитку автоматизованих систем управління відповідно до підходів НАТО. Удосконалення військової освіти та підготовки професійних кадрів передбачає приведення змісту освіти та підготовки військових фахівців у відповідність із потребами сил оборони. Важливими складовими реформування сектору безпеки і оборони України є розвиток Національної гвардії, Національної поліції, Державної прикордонної служби, Державної міграційної служби, єдиної державної системи цивільного захисту України. Принципове значення має реформування Служби безпеки України та розвідувальних органів, розвиток Державної служби спеціального зв'язку та захисту, розвиток Державної спеціальної служби транспорту, Апарату Ради національної безпеки і оборони України, оборонно-промислового комплексу та захист критичної інфраструктури.

Розділ *ресурсні питання* передбачає реформування системи оборонного планування, системи бюджетного планування, системи логістики у секторі безпеки і оборони України та інтеграцію до логістичних систем НАТО.

Четвертий розділ *Питання безпеки* включає імплементацію Адміністративних домовленостей щодо охорони інформації з обмеженим доступом між Урядом України та Організацією Північноатлантичного Договору. Також йдеться про розвиток національної системи захисту інформації НАТО з обмеженим доступом, удосконалення нормативно-правової бази щодо системи охорони інформації з обмеженим доступом, розвиток системи криптографічного та технічного захисту інформації, обмін розвідувальною інформацією, кібербезпеку, співробітництво в галузях організації повітряного руху та безпеки використання повітряного простору, організації судноплавства та безпеки і охорони суден та портової інфраструктури.

В останньому розділі *Правові питання* головним пріоритетом у процесі поглиблення співпраці України з Організацією Північноатлантичного договору з метою набуття членства є гармонізація законодавства України із законодавством держав – членів НАТО у сфері безпеки та оборони, вироблення

ефективних правових механізмів забезпечення галузевого співробітництва України з Північноатлантичним Альянсом відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законів між Україною та НАТО щодо зовнішньополітичного курсу України».

Отже, РНП–2018 так як і попередні Річні національні програми, змістовно відповідає стандартам Плану дій щодо членства в НАТО. Втім залишається принципова відмінність, а саме стосовно відповідальності апіката за виконання. Варто нагадати, що політичне рішення щодо членства України в НАТО Альянс ухвалив ще у 2008 році. Надання Плану дій щодо членства (ПДЧ) не є винагородою, а обов'язковим черговим кроком для роботи над відповідністю України стандартам НАТО. Щоб перейти до нього варто не лише вписати в РНП-2018 відповідні пункти, а й ретельно їх імплементувати. Тобто, Альянс має побачити і оцінити реальну політичну волю з боку української влади і суспільства на повноцінну євроатлантичну інтеграцію. В цьому контексті Річна національна програма мала б називатися не «під егідою Комісії Україна – НАТО», а *підготовки до вступу в НАТО* (як це було в 2009-2010 рр.).

Література:

1. Про затвердження Річної національної програми під егідою Комісії Україна – НАТО на 2018 рік. Указ Президента України №89/2018. Офіційне інтернет-представництво Президента України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/892018-23882>

Чеботарьов В.А., д-р.екон.наук, проф.
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка» (Старобільськ)

ДОПОМОГА БЛАГОДІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ НА ДОНБАСІ У ПОДОЛАННІ НАСЛІДКІВ ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ

У сучасних умовах в зоні проведення антитерористичної операції (АТО) на постійній основі допомогу Україні в розв'язанні складних і різноманітних проблем здійснювала лише американська неурядова благодійна організація Mercy Corps (Корпус Милосердя). При цьому, жодним чином не йдеться про недооцінку, тим більше – приниження допомоги інших міжнародних організацій чи окремих країн. Наприклад, – Червоного Хреста, країн Європейського Союзу (Польщі, Швейцарії, Чехії, Латвії тощо) або інших держав (Канади, Японії). У такий доленосний час будь-яка допомога конче необхідна, й світовій спільноті за це велика вдячність. Разом з тим, діяльність Mercy Corps відрізнялася системним характером, охоплювала відносини не тільки з домогосподарствами та органами державної влади, а й громадськими

і релігійними організаціями, науковими установами. Проте, влітку 2017 р. і Mercy Corps припинила свою допомогу.

Теоретико-методологічним підґрунтям аналізу досвіду у наданні благодійної допомоги в зоні проведення АТО та наступного опрацювання моделі подолання наслідків військового конфлікту на Донбасі є відомі «Чотирнадцять пунктів» 28 Президента США Вудро Вільсона [1], матеріали дослідницьких програм Інституту Кеннана [2; 3] та перші аналітичні розробки українських авторів за відповідною тематикою [4].

Так, Mercy Corps на Донбасі вдалося розпочати діяльність лише в Луганській області. Загалом, здійснювалася реалізація таких програм: «Всесвітня продовольча допомога», «Непродовольча грошова допомога», «Програма з ремонту зруйнованих будинків» та Програма «Самозайнятість».

Перші три програми передбачали продовольчу й фінансову підтримку (в обсязі 1350 грн. з виплатою у три етапи) прибувшим із зони бойових дій соціально вразливим громадянам задля вирішення питань суто споживчого характеру й ремонт зруйнованих помешкань. Програма «Самозайнятість» мала на меті сприяння постраждалим у самозабезпеченні себе і своїх родин. Засобом досягнення такої мети Mercy Corps, відповідно своїм статутним положенням і філософії, обрала створення умов для заохочення вимушених переселенців, приймаючих родин та громадян, постраждалих внаслідок бойових дій, до власного малого підприємництва завдяки наданню громадянам цих категорій грошової допомоги на безворотній основі в обсязі 500 дол. США (такі гранти у національній валюті зараховуються на рахунки бенефіціарів в «Ощадбанку»).

Підготовка Програми «Самозайнятість» відбувалася у тісному контакті керівництва Mercy Corps по країнах Євразії, Дирекції центрального офісу організації в Києві, співробітників Регіональних представництв у Сєверодонецьку та Старобільську й колективом науковців вищих навчальних закладів, які перенесли свою діяльність на підконтрольну Україні територію, створеним на основі кафедри економічної теорії, маркетингу та підприємництва Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Безпосередня реалізація Програми здійснюється на базі Регіонального представництва в Старобільську.

Опрацювання досвіду Mercy Corps у втіленні подібних проектів у більш ніж сорока країнах світу (з загальним обсягом благодійної допомоги понад 2,2 млрд. дол. США) й аналіз соціально-економічного та інституціонального стану північних районів області зумовили необхідність виокремлення таких етапів практичної реалізації Програми.

I етап – прийняття від потенційних бенефіціарів заявок на участь у Проекті. II етап – проведення експертами-консультантами безкоштовних односторонніх тренінгів. III етап – розробка заявниками бізнес-планів та їх відправлення на електронну скриньку Представництва у Старобільську. IV етап –

перевірка експертами-консультантами бізнес-планів з представленням попереднього висновку щодо доцільності надання коштів бенефіціару. V етап – персональний публічний захист заявниками бізнес-планів з оголошенням остаточного рішення щодо надання гранту.

За підсумками першого етапу реалізації Програми «Самозайнятість» у 2015 р., для участі було подано 1325 заявок. На тренінги прийшло 698 осіб. Бізнес-плани представили 604 осіб. Тобто, у ході перших трьох зазначених етапів відбувся своєрідний природній відбір заявників стосовно їхньої придатності до ведення підприємницької діяльності. Загалом, за підсумком першого етапу гранти отримали 500 громадян.

Отже, лише за кілька місяців і тільки за Програмою «Самозайнятість» допомога Mercy Corps на Донбасі склала 250 тис. дол. США. А це на карті української Луганщини не тільки нові точки економічного росту, а й 500 додаткових точок надії у перемогу ідеалів миру, демократії та свободи.

Проведене нами дослідження свідчить про переважаючу орієнтацію бенефіціарів на сферу послуг, що у цілому відображає подібного роду загальноекономічну світову тенденцію (43,2% грантів від загальної кількості). Інша примітна риса: сільськогосподарська структура виробництва північних районів області зумовила й достатньо значну питому вагу грантів, спрямованих на цю сферу (30,8%). На тлі зазначених тенденцій все ж несподіваною виявилася доволі помірна доля грантів, предметом діяльності котрих є торгівля (11,6%).

Аналіз підсумків першого етапу реалізації Програми «Самозайнятість» дає підстави для такого висновку. Вона цілковито справдила своє функціональне призначення: більш як 80% заявників (за кожним з яких родини й ближні), котрі не мали офіційних джерел для існування, отримали реальну фінансову допомогу у створенні передумов самозабезпечення власного добробуту.

У рамках другого етапу Програми (січень-березень 2016 р.) Mercy Corps видала ще 300 грантів з загальним обсягом благодійної допомоги понад 150 тис. дол. США. Паралельно з реалізацією другого етапу даної Програми в сучасних умовах здійснювалася розробка системи інституціональних, маркетингових, організаційно-економічних та фінансових заходів, спрямованих на подальшу активізацію в зоні АТО економічної діяльності завдяки більш дієвої та диференційованої підтримки вітчизняного малого та середнього бізнесу.

Окрім свого суто функціонального призначення досвід реалізації Програми «Самозайнятість» є вкрай цінним і у більш ширшому інституціональному значенні: на його підґрунті є можливим вибудувати модель співпраці міжнародної спільноти у подоланні наслідків війни на Донбасі. Теоретико-методологічним підґрунтям такої моделі є системне діалектичне застосування «Чотирнадцяти пунктів» Вудро Вільсона, які значною мірою стали прооб-

разом Ліги Націй, а згодом і ООН. Визначальними базовими положеннями такої моделі пропонується виокремити наступні.

Створення під егідою США Міжнародного Комітету щодо відродження територій Луганської та Донецької областей, постраждалих внаслідок військового конфлікту. Україна має бути учасником такого Комітету з визначенням її фінансових внесків до його загального бюджету.

З урахуванням досвіду реалізації Програми «Самозайнятність» є доцільним запровадження диференційованого підходу (як за напрямками, так і за обсягами) щодо фінансової допомоги на Донбасі міжнародних організацій.

Забезпечення максимальної прозорості у наданні міжнародної допомоги з детальним закріпленням відповідальності бенефіціарів у разі нецільового використання грантів. Такого роду механізми мають передбачати широке охоплення міжнародних спостерігачів та представників вітчизняних громадських і волонтерських організацій до контролю за використанням допомоги.

Вважаємо, що на підґрунті означених вихідних базових положень (які не є вичерпними) й узагальнення практичного досвіду Mercy Corps у Луганській області є доцільним і необхідним розробити модель масштабної міжнародної співпраці у подоланні наслідків військового конфлікту на Донбасі й наступні необхідні інституціональні, організаційно-економічні та методичні заходи щодо її практичної реалізації.

Література:

1. Woodrow Wilson's Fourteen Points. – Режим доступу: <http://europeanhistory.about.com/od/worldwarI/a/Woodrow-Wilsons-Fourteen-Points.htm>.
2. Потехін О. Українсько-американські відносини в контексті проблем сучасної зовнішньої політики України / О. Потехін // *Агора. Наука без кордонів. Випуск 11.* – К.: Стило, 2012. – С. 68-77.
3. Федуняк С. Два десятиліття зовнішньої і безпекової політики України: вимушена невизначеність / С. Федуняк // *Агора. Наука без кордонів. Випуск 12.* – К.: Стило, 2013. – С. 57-63.
4. Україна та проект „русского мира”: аналітична доповідь / Національний інститут стратегічних досліджень. – Київ, 2014. - 95 с.

Чаплик М.М., канд. іст. наук, доцент

Донецький державний університет управління (м. Маріуполь)

КОРУПЦІЯ ТА ОЛІГАРХІЯ – РИЗИКИ ДЛЯ СУСПІЛЬСТВА

Серед внутрішніх перешкод, які стоять на заваді сталого розвитку українського суспільства слід виділити корупцію та олігархію. Варто зазначити, що обидва явища – і корупція, і олігархія пов'язані між собою [1, с. 20]. Природа та історія поширення цих явищ тісно переплетена в новітній українській історії. Вони стали своєрідними хворобами росту української державності на

зорі її появи та становлення, однак варто докласти значних зусиль, щоб запобігти загрозі їх переходу у «хронічні хвороби» вітчизняного соціуму. Водночас обидва явища старі як світ та притаманні різним суспільствам в історії та сучасності людства. Корупція мала місце і за радянських часів, однак саме за доби незалежності вона перетворилася на справжню соціальну пандемію в Україні. Що стосується олігархії, то вона, як і корупція, також має достатньо прикладів в історії та сучасності. В українських реаліях олігархія постає у перші роки незалежності та її поява пов'язана із етапом первинного накопичення капіталу.

За результатами опитування експертів (усього було опитано 75 експертів) Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва (9-19 серпня 2016 року) серед основних поразок за двадцять п'ять років незалежності більшість експертів (42) відзначили «високий рівень корупції в державних органах влади та суспільному житті» [2]. Серед основних поразок експертами також виділено нездатність захиститись та втрата контролю над частиною територій (35), брак реальних реформ (26) і олігархізація економіки та вплив олігархів на владу і політичні процеси (26) [2]. Опитані експерти зазначили: для того, щоб Україна стала успішною та процвітаючою слід «проводити ефективну антикорупційну діяльність, викоринювати корупцію зі всіх сфер життя» (32) [2].

Головним гальмом реформ експерти (всього опитано 79 експертів у лютому 2017 р.) Реанімаційного пакету реформ вважають олігархів (77% опитаних) [3]. За підсумками опитування серед громадян (опитано близько 2000 повнолітніх респондентів в усіх регіонах, крім тимчасово окупованих територій у грудні 2016 р.), найбільший опір проведенню реформ чинять олігархи (50%) та чиновники (50%) [4]. Такі результати опитувань Фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва.

Із відносно нещодавніх досліджень щодо ставлення до корупції відзначимо, що за даними опитування Фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва (18 вересня – 3 жовтня 2017 року) 44% опитаних вважають корупцію найбільш серйозною проблемою України, ще 36% вважають її досить серйозною, але є й більш актуальні проблеми [5].

Отже, відзначимо ряд ризиків, які несе у собі наявність у суспільстві корупції та олігархії. Обидва явища підживлюють одне одного і разом несуть серйозні загрози для сталого розвитку країни.

Корупція та олігархія заважають економічному розвитку суспільства. Перешкоди з боку корупції та олігархії полягають у стримуванні притоку інвестицій, створенні монополій та їхньому впливі на ціну товарів та послуг, тиску на бізнес, вплив на законодавчі ініціативи та управлінські рішення з метою ще більшого збагачення (через «своїх» політиків та політичні партії) тощо. Сама олігархія не є бізнесом у його звичайному розумінні, а своєрідною суспільною надбудовою, яка поєднує в собі бізнес та політику (гроші та

владу) і таким чином має вплив на всі сфери життєдіяльності суспільства. Корупція є тим явищем, яке так чи інакше зачіпає кожного у вигляді збільшення ціни на товари та послуги (за рахунок корупційної ренти), зменшення наповнення бюджету, а відтак і заробітної платні бюджетникам та соціальних виплат тощо. Існує тісний зв'язок між рівнем життя населення (ВВП на душу населення) та рівнем корупції у суспільстві [6, с. 107]. Стрімке накопичення стартового капіталу не могло привчити олігархів до поступового отримання прибутків за економічними законами еволюційним шляхом (як це мало місце в історії західних країн, коли люди ставали мільйонерами шляхом в декілька поколінь). Відтак у вітчизняних олігархів є постійна спокуса до отримання надприбутків, шляхом витискування по-максимуму з мінімальними вкладенням (наприклад, у модернізацію власних виробництв). При цьому існує ризик втратити накопичений у такий сумнівний спосіб капітал і тому олігархи вкрай зацікавлені у контролі за владою (прямо або опосередковано), щоб зберегти свої статки. Крім того, через сумнівне з правової точки зору накопичення капіталу виникає недовіра до вітчизняного суспільства, на очах якого воно відбувалося, і це штовхає олігархів до виведення капіталів в офшори.

Корупція та олігархія містять у собі ризики суспільній справедливості. Вони фактично породжують кримінальне суспільство. Олігархи надають приклад всьому суспільству як порушувати закон, а корупція виступає головним інструментом, завдяки якому здійснюється це порушення. Українська олігархія є яскравим прикладом втілення соціальної несправедливості у суспільстві, за якої абсолютна меншість має практично все, а абсолютна більшість лише мінімум для життя (за пірамідою потреб А. Маслоу). Українські олігархи не є прибульцями з інших планет або «варягами» з інших держав. Вони є українськими громадянами, абсолютна більшість з них народилися та все життя прожили в Україні. Їхнє багатіння як і зубожіння більшої частини суспільства відбувалося у всіх на очах у стислі терміни – протягом десяти-п'ятнадцяти років. Сумнівність з точки зору законності появи олігархічних статків провокує інших членів суспільства, яким пощастило менше, до збагачення також сумнівними з точки зору закону засобами. У даному разі корупція є тим інструментом, який допомагає це зробити. Українська олігархія має регіональну прив'язку і боротьба олігархічних кланів видається за прояв демократії. Крім того, у разі необхідності олігархія може вкладати кошти в опозицію, що також тлумачиться як прояв демократії.

Корупція та олігархія несуть ризики національній безпеці держави. Дані явища підточують зсередини суспільний та державний організм та роблять їх слабкими та неспроможними протистояти зовнішнім загрозам. Олігархія може виявитися абсолютно чужою своєму суспільству та інтересам держави (за К. Марксом – компраторська буржуазія). Серед представників олігархії можуть бути й агенти впливу інших держав. Їхні патрони можуть тиснути на олігархів з метою вплинути на внутрішньополітичну ситуацію в країні. Та-

ким чином, самі олігархи, які є найвпливовішими людьми суспільства, водночас можуть бути маріонетками у чужих руках. Навіть якщо олігархи не є критично залежними від зовнішніх держав, наприклад, якщо їхні економічні активи знаходяться на території власних держав, ринки збуту диверсифіковані, а капітали у безпечних офшорах, то і в такому разі олігархія залишається загрозою національній безпеці. Адже самі олігархи можуть бути менш зацікавленими у розбудові та захисті держави, ніж у примноженні своїх власних багатств. Щоправда в історії України є приклад, коли олігархи принаймні офіційно висловили державницьку позицію, а деякі з них одноосібно або через своїх агентів впливу керували східними та південними областями під час активної фази російської гібридної агресії у 2014 році. У даному разі ймовірно головним мотивом олігархів міг бути інстинкт самозбереження.

Таким чином, корупція та олігархія виступають гальмами на шляху розбудови та сталого розвитку суспільства. Виходом у даній ситуації є боротьба із корупцією та зменшення її до мінімального рівня – безпечного для суспільства. Щодо олігархії вихід полягає у створенні запобіжних заходів, які б дали змогу для трансформації олігархії у великий бізнес.

Література:

1. Лузан А. Олігархія та корупція / А. Лузан // Віче. – 2011. – №7. – С. 20-21.
2. Україні – 25: досягнення та поразки (думка експертів) / Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://dif.org.ua/article/ukraini-25-dosyagnennya-ta-porazki-dumka-ekspertiv>
3. Експерти про реформи / Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://dif.org.ua/article/eksperti-pro-reformi>
4. Реформи в Україні: громадська думка населення / Фонд Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://dif.org.ua/article/reformi-v-ukraini-gromadska-dumka-naselennya1234_4334312
5. Корупція у повсякденному житті українців: За що даємо хабарі? Кому і чому? / Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://dif.org.ua/article/korupsiya-u-povsyakdennotu-zhitti-ukraintsiv-za-shcho-daemo-khabari-komu-i-chomu345654>
6. Удодова В.И. Влияние коррупции на экономический рост и развитие стран / В.И. Удодова, А.М. Позднякова // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Краєзнавство. Туризм». – 2013. – №1086. – С. 105-110.

Олешко Н.П., канд.іст.наук, доцент

Ворфоломеєва Ю.О., студ.

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

ДЕРЖАВОТВОРЧІ ТРАДИЦІЇ

На нашу думку, людина має пам'ятати та знати, де саме її коріння, знати історію своєї держави, свого народу, його мову, культуру. Історія держа-

вотворення нашої країни досить складна і суперечлива та своїми витокami сягає сивої давнини.

На нашій землі існувала перша хліборобська цивілізація – Трипілля, десятки народів, від киммерійців до антів, намагалися створити свою повноцінну державу. На цій землі залишили свій слід готи, гуни, римляни, скандинави, турки, литовці, поляки тощо. Саме на наших територіях почався розвиток найвідомішої та наймогутнішої східнослов'янської держави — Руської землі (Київської Русі). А згодом, прийшла доба Галицько-Волинського князівства, Литовсько-Руської держави, України-Гетьманщини та низки інших державних утворень, кожне з яких зробило величезний внесок у формування вітчизняних державницьких традицій.

У XVI ст. актуальною була тема про відстоювання інтересів власної держави, народу. Велася активна боротьба проти зазіхань інших держав на наші рідні землі. Саме з того періоду українці повинні були доводити свою могутність і незалежність. У процесі активного розвитку української суспільної думки виникають концепції державно-політичного устрою українських земель.

Розділена в XX ст. між Росією та Австро-Угорщиною, Україна, на жаль, не мала своєї державності, вона була змушена зазнавати постійних утисків у національно-культурному відношенні. Саме в цей історичний період проводилася активна боротьба за формування власної державності. Цей процес відбувався в умовах запеклої громадянської війни та іноземної інтервенції.

УРСР у складі Союзу РСР, незважаючи на проголошену і закріплену конституцією суверенність, все одно залишалася економічно, політично та ідеологічно залежною від сваволі союзного бюрократичного центру. На жаль, український народ був позбавлений гідних сучасної цивілізації умов життя. Нарешті, 24 серпня 1991 р. на політичній карті світу з'явилася нова незалежна держава — Україна.

Після здобуття незалежності політичній еліті не вдалося організувати повноцінної національної влади. З одного боку через те, що не було сформовано національного ідеологічного, політичного, економічного та культурного курсу розвитку держави, не було розірвано ланцюга з попередньою, сформованою за радянські часи, системою. З іншого боку – велика частина населення була вихована у радянські часи в антиукраїнському дусі, політична еліта була не патріотично налаштована. Отже, політичне керівництво здійснювалось за радянськими зразками, що унеможливило проведення реформ, самостійного політичного, економічного та культурного розвитку. Як і в попередні часи, існувало засилля російського елемента в усіх сферах життя українців, національні ж пріоритети були на другому плані.

Поряд із тим, були і позитивні наслідки здобуття Україною незалежності :

– у 1994 р. Україна підписала договір із США та Росією про виведення ядерної зброї з української території. Першою з-поміж посткомуністичних країн Східної Європи Україна приєдналася до програми співробітництва з НАТО «Партнерство заради миру». Але, як виявилось, підписання цього договору призвело до обеззброєння України та сприяло російській агресії;

– Україна почала налагоджувати стосунки з Канадою, Німеччиною, Великою Британією, Францією, Італією, Австрією, Бельгією, Фінляндією, Норвегією, Швейцарією. Визнання України багатьма державами світу, сприяло вступу України в 1995 р. до Ради Європи;

– прийняття Закону «Про свободу совісті та релігійні організації», а також нова Конституція України, яка гарантує свободу совісті і віросповідань, спонукало відродженню релігії та церкви, що сприяло зняттю заборон на релігійне життя, часткова втрата старих ідеологічних орієнтирів, пошук духовної опори в житті, повернення до традиційних цінностей. Разом із тим, намагання Московського патріархату впливати на релігійне життя українців, призвело до дискримінації Української православної церкви Київського патріархату;

Після «Революції гідності» 2013-2014 рр., нарешті почалися процеси розриву з радянською системою, а після російської агресії щодо України 2014 р. – процес позбавлення від багатовікової російської залежності. Європейський курс, підписання безвізового режиму з країнами Європейського Союзу, повільне, але впевнене проведення реформ змінює життя України та українців.

Попри всі бажання керівництва Росії та їх прибічників в Україні, відбулося збільшення чисельності Збройних сил України до 250 тис., покращення національної безпеки та оборони країни. Створення Національного агенства з попередженням корупції надало можливості проводити перевірки декларацій про доходи держслужбовців.

Відбувається зміцнення державної мови, розвиваються національний театр, кіно, телебачення, радіо та преса. Популярною стає українська естрада, пишуться художні твори рідною мовою. Все ширше і ширше використовуються спільні медійні, наукові, культурні, економічні українсько-європейські проекти, та проекти з іншими країнами світу.

Поряд із тим, ці процеси відбуваються не так швидко як нам хотілося. Стара система гальмує зміни в нашій державі.

До того ж, все більш неспокійною стає світова політична ситуація, де Росія намагається різними засобами впливати не тільки на Україну, але й на країни-світових лідерів. І чим знову стане територія України та її народ у межах цієї світової боротьби? Хотілося б уникнути негативного для нас історичного досвіду і невпинно рухатися до своєї національної мети – бути успішними, щасливими та захищеними у своїй успішній, самодостатній країні – Україні.

Отже, Україна, яка боролася за незалежність століттями, тепер потребує хоча б кількох десятиліть для того, щоб відновити усі структури державної будови.

Література:

1. Алексеев Ю.М. та ін. Україна на зламі історичних епох: Державотворчий процес 1985–1999 рр. / Ю.М. Алексеев та ін. – Київ, 2000. – 295 с.
2. Бойко О.Д. Історія України: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / О.Д. Бойко. – Київ, 2006. – 688 с.
3. Яковенко Н. Вступ до історії / Н. Яковенко. – Київ., 2007. – 376 с.
4. Чи приведе ізоляція Росії до третьої світової – Секретні матеріали [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://1plus1.ua/ru/sekretni-materiali/video/ci-prizvede-izolacia-rosii-do-tretoi-svitovoi-sekretni-materiali>.

Гавриленко І.О., студ.

Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

ВПЛИВ КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОГО ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА» НА НАЦІОНАЛЬНУ СВІДОМІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

В сучасній Україні відбуваються процеси, що потребують переосмислення суспільної думки. Поява нових історичних фактів змушує нас по-новому дивитися на події минулого, інакше оцінювати діяльність різних організацій. Серед організацій, що активно займались збереженням та поширенням для українського народу його мови і культури провідну роль займає культурно-освітнє Товариство «Просвіта». Історія організації нараховує майже 150 років. Упродовж свого існування «Просвіта» виступала захисником національно-культурних процесів перед центральними та місцевими органами влади.

Вивченню її діяльності були присвячені роботи видатних науковців: В. Герман [1], Т.Комаринець [2], Б. Крищук [3] та інші.

Метою роботи є вивчення впливу «Просвіти» на формування національної свідомості українського народу.

Товариство було створене 8 грудня 1868 року у Львові. Першим головою та співзасновником «Просвіти» був Анатоль Вахнянин – український громадсько-політичний діяч, композитор, педагог та журналіст. Дана організація розгорнула свою діяльність у складних для українців Галичини умовах: денационалізації та соціального приниження. Намагаючись протидіяти утискам тогочасної влади, осередки товариства взяли за утвердження української свідомості. Товариство активно засновувало школи («Господарська школа», «Жіноча школа домашнього господарства», «Торгівельна школа»), видавало та розповсюджувало поштою книжки, створювало бібліотеки та

читальні, проводило виставки-ярмарки української книги. Організація, за умов дискримінації національної освіти та культури, зуміла поширити свій вплив на Галичину, Волинь, Холмщину, Підляшшя, Наддніпрянщину, а також на Польщу, Чехію, Словаччину, Францію, Аргентину, США.

Лютнева революція 1917 року сприяла ще більшій активізації діяльності «Просвіти». Товариство налагоджувало видання українських часописів, альманахів, відкривало бібліотеки, театральні гуртки, хорові колективи тощо. Завдяки діяльності «Просвіти» українське населення чи не вперше дізналося про славетне минуле свого народу, долучалося до боротьби за його національне визволення. Члени організації охоче виступали на мітингах, святкуваннях пам'ятних дат, займалися відкриттям шкіл та гімназій (з травня по липень 1917 року на території України відкрилося близько 40 українських гімназій). Центральна Рада активно підтримувала діяльність просвітян і 20 вересня 1917 року ініціювала перший Всеукраїнський з'їзд «Просвіти». Результатом з'їзду стало створення Центрального Бюро Всеукраїнської спілки просвітянських товариств.

1 листопада 1918 року «Просвіта» виступає як основа Міністерства освіти ЗУНР. Однак, поразка українських сил у національно-визвольних змаганнях 1917–1920 роках призвела до припинення видавничої діяльності організації. Основним напрямком діяльності ставала робота читалень. На 1934 рік при товаристві діяло 3046 читалень. 22 травня 1938 року відбулося святкування з нагоди 70-річчя заснування «Просвіти». Андрій Шептицький освятив новий біло-золотистий прапор «Просвіти» з написом: «В силі духа – перемога народу!».

Після 1938 року «Просвіта» переживала тяжкі часи. Польська влада закривала читальні, особливо на північно-західних землях, тому 1939 рік став останнім роком існування освітньої організації. Після розподілу Польщі Фашистською Німеччиною та СРСР, прихильники радянської влади знищили у центральній будівлі Товариства його архів, цінні історичні папери та друковану продукцію. Такі ж дії здійснено з осередками «Просвіти» і в інших містах та селах. Тисячі діячів, членів «Просвіти» було ув'язнено в тюрмах і таборах ГУЛАГу, заслано до Сибіру, розстріляно. Рятуючись від переслідувань вцілілі члени «Просвіти» емігрували за кордон.

Організація поновила свою роботу 13 червня 1988 року у вигляді Товариства української мови імені Т. Шевченка. У 1989 році було створено статут Товариства та обрано керівний орган, який очолював Дмитро Павличко. Після здобуття Україною незалежності, 12 жовтня 1991 року відбулася конференція, де Товариство української мови імені Т. Шевченка було перейменоване на Всеукраїнське товариство «Просвіта» імені Тараса Шевченка. Головою організації став народний депутат України Павло Мовчан. Просвітяни брали активну участь в конституційному процесі, що завершився ухвален-

ням 28 червня 1996 року Конституції України та проголошенням 10 статті, де українську мову оголошено державною.

Сьогодні Товариство активно займається утвердженням української національної ідеї, української мови, розвитком національної культури, відродженням історичної пам'яті та формуванням національної свідомості. Осередки «Просвіти» знаходяться в кожному обласному центрі країни. З 2005 року Товариство активно займається анімаційною діяльністю. У 2015 році організація заснувала всеукраїнську антипремію «Московський попихач». Вона присуджується тим високопосадовцям, які публічно ігнорують вимогу 10-ї статті Конституції України про державність української мови, сприяють пришвидшенню реалізації задумів верхівки керівництва Росії про прийняття закону двомовності в Україні. Сума антипремії – 30 гривень – еквівалент 30-ти срібникам, які отримав Юда за зраду Ісуса Христа. Серед претендентів на дану антипремію у 2015 році були Міністр внутрішніх справ Арсен Аваков, телеканал «Інтер».

Отже, внесок «Просвіти» в утвердженні національної свідомості є вагомим. Товариство ставало національним виявом українського гуманітарного відродження, сприяло формуванню національної свідомості, патріотизму. Воно ніколи не стояло на місці, а постійно вдосконалювалося, стало виразником національно-культурних потреб українського народу. Павло Петрик – член Головного відділу «Просвіти» у Львові казав: «Історія «Просвіти» – це історія культурного зриву і національного відродження українського народу, це історія боротьби за наше національне існування на своїй таки землі. Без «Просвіти» не можна було б сьогодні уявити нашого національного відродження, розвитку та скріплення наших національних сил».

Література:

1. Герман В. "Просвіта": Історія та сучасність (1868-1998) ; Всеукраїнське тов. "Просвіта" ім. Т.Шевченка.К.:Просвіта,1998 Веселка.
2. Комаринець Т. До передісторії просвітницького руху в Україні // Нарис історії «Просвіти». – Львів; Краків; Париж, 1993. – С.10-14
3. Джерельна основа дослідження педагогічної та культурно-просвітницької діяльності товариства "Просвіта" на Поділлі (1906-1923 рр.)/ БС Крищук // Педагогічний дискурс. – 2013. – Вип. 15. – С. 384-39.
4. Мельник І. Виникнення Товариства «Просвіта» як української народовської просвітницької організації.// Нарис історії «Просвіти»/ Р. Іваничук, Т. Комаринець, І. Мельник, А. Середяк. – Львів – Краків – Париж: Просвіта,1993.
5. Перський С. Популярна історія товариства «Просвіта» у Львові, з ілюстраціями / С. Перський. – Львів : Просвіта, 1932. – 147 с.
6. Масюк С. Культурно-освітня діяльність "Просвіти" (березень 1917 - 1920 рік) / С. Масюк // Вісн. Київ. ун-ту ім. Т. Шевченка. Історія. - К. : [б. в.], 1996. – Вип. 34. – 197 с.
7. Рудий Г. Товариства "Просвіта" та їх роль у національному відродженні (за матеріалами періодичних видань 1917-1920 рр.) / Г. Рудий // Історія України: маловідомі імена, події, факти : зб. ст. – К. : [б. в.], 1999. – Вип. 7. – 342 с.

8. Герман О. Товариства „Просвіти” як обереги культурно-освітньої спадщини / О. Герман, В. Гринчуцький // *Культурне відродження в Україні*. – Л., 1993. – С. 177-190.

9. Андрухів І. „Просвіта” та її роль у збереженні і розвитку національної духовності / І. Андрухів // *Проблеми національно-культурного відродження України*. – Івано-Франківськ, 1990. – С. 26-38.

Шерстюк К.О., студ.

Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

ДИНАМІКА МІГРАЦІЙНОГО РУХУ УКРАЇНЦІВ ДО КРАЇН ЄС

Питанню міграції в сучасній науці приділяється значна увага. Проголошення незалежності України відкрило для її громадян можливість вільного виїзду за кордон, що мало як позитивні так і негативні наслідки. Враховуючи це, вивчення динаміки зовнішньої міграції важливе з позиції національної безпеки, геополітичного, економічного та культурного аспектів.

Розробкою загальних питань міграційних процесів у своїх роботах торкалися Н.Н. Філіпов, Л.Л. Шамлієва, Р.О. Заболоцька, Р.Д. Стаканов. Проблеми посилення трудової міграції вивчали О. Гребельник, Н. Пирець, П. Пашко, І. Бережнюк, М. Тонев, С. Боротничек, Т. Трошкина. Поряд із цим, зміщення геополітичного вектору України в напрямку співпраці з країнами Європейського Союзу (ЄС) ставить на порядок денний необхідність аналізу сучасних міграційних процесів з України до ЄС.

Глобалізація світу активно сприяє переміщенню людей. Міграційні процеси на сучасному етапі отримали різноманітні форми: зовнішня, внутрішня, трудова, освітня, маятникова, переїзд на постійне місце проживання, тощо. Найбільш показовою у даному відношенні є «зовнішня міграція» – процес переміщення населення певної країни за її межі на короткостроковий чи довгостроковий період [1, с. 246].

Історично, перші хвилі української зовнішньої міграції датуються кінцем ХІХ – поч. ХХ ст. В подальшому, характер міграційних процесів на українських територіях визначався політичними аспектами. Територіально склалося, що найбільші українські діаспори сформувались в Росії – 1,93 млн. осіб, Канаді – 1,21 млн. осіб, США – 0,9 млн. осіб [3]. Проте, з проголошенням курсу на євроінтеграцію, станом на 2017 р. міграційні потоки України змістились в напрямку до країн ЄС, що можна прослідкувати на рис. 1.1.

Спрощенню процесу перетину кордону та перебування українців на території ЄС сприяли наступні домовленості: Угода про партнерство та співробітництво між Україною і Європейськими співтовариствами та їх державами членами (1998 р.), Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та ЄС, Євроатомом і їхніми державами-членами, з іншої сторони

(2014 р.), Акт про безвізовий режим для громадян України з країнами ЄС (2017 р.). Зокрема, Акт про безвізовий режим затвердив безперешкодний перетин кордону (строком до 90 днів) для громадянами України, що подорожують з приватною метою (туризм, пошук бізнес-партнерів, відвідання семінарів, конференцій).

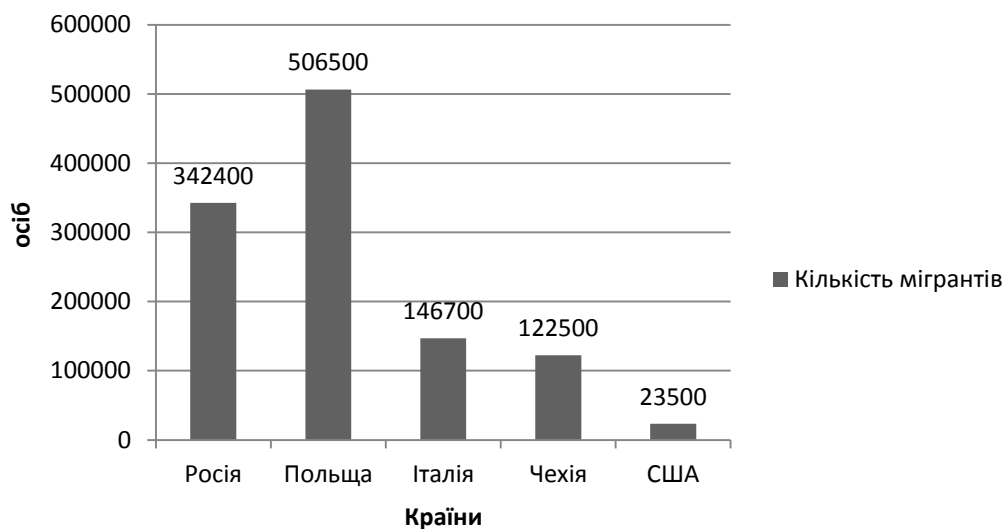

Рисунок 1.1 Кількість українських мігрантів станом на 2017 р.

У 2013 р. вперше чисельність українських мігрантів до Польщі перевищила їх кількість у Росії. З початком військового конфлікту на Сході України у 2014 р. чисельність виїздів в напрямку Росії скоротилась на третину, в той час як кількість виїздів до ЄС зростала і у 2015 р. досягла позначки 12,5 млн. Близько 57% багаторазових віз з України було оформлено до країн ЄС. Зросла і чисельність українців, що проживали на території Європейського Союзу. Станом на 2015 р. їх кількість сягала 905,2 тис., що становило 6% від сукупної кількості іноземців на території ЄС [2]. Найбільше українських громадян проживало у Італії, Польщі, Німеччині, Чехії та Іспанії. Детальніше цей процес можна прослідкувати за динамікою показників, представлених у табл. 1.1:

За даними табл. 1.1 можна прослідкувати збільшення вперше оформлених дозволів на перебування у країнах ЄС та кількості українських студентів за кордоном, не зважаючи на зменшення кількості вибулих осіб, які офіційно були зняті з місця проживання. Міграція з метою працевлаштування змінила напрямок із Російської Федерації (48% станом на 2010 р) до Польщі (38,9 % станом на 2015 р., що на 30,9 % більше за 2005 р.)

За формою міграції, значного поширення набула трудова. Вона являє сукупність переміщення населення з метою знаходження робочого місця та здійснення трудової діяльності. Основними причинами трудової міграції Українців були: рівень заробітної платні, умови проживання, наявність осо-

бистих зв'язків, умови праці, законність працевлаштування, можливість опанування нових навичок і т.д. Регіонально показники трудової міграції в Україні представлені таким чином: перші місця займають Тернопільська область (23% від населення області), Закарпатська (21%) Рівненська (18%); найнижчі показники демонструють Чернівецька область (5% від населення області), Миколаївська (6%), Одеська (8%) [2]. Станом на 2017 р. 12% від сукупної кількості населення України стали трудовими мігрантами. Найбільш бажаними європейськими країнами для роботи за кордоном стали: Польща (40%), Німеччина (32%), Італія (17%), Чехія (10%), Велика Британія (9%) Іспанія (7%), Португалія (6%) [4]. Українські трудові мігранти за кордоном в довгостроковому періоді переважно задіяні у таких сферах діяльності як: будівництво (45%), виробництво (12%), побутові послуги (12%), транспорт і комунікація (7%), торгівля (5%) [2].

Таблиця 1.1 Динаміка показників демографії, ринку праці та міграції [4; 5; 6]

№ з/п	Показники	2005 р.	2010 р.	2015 р.
1.	Чисельність населення, тис. осіб	46 958,7	45 778,5	42 760,5
2.	Зайняте населення, тис. осіб	20680,0	20266,0	16443,2
3.	Безробітне населення, тис. осіб.	1 600,8	1 713,9	1 654,7
4.	Середньомісячна номінальна заробітна плата, грн.	806	2 250	4 195
5.	Загальна кількість вибулих мігрантів*, осіб	723 642	652 639	519 045
6.	Кількість вибулих за кордон*, осіб	34 997	14 677	21 409
	РФ	18 969	5 934	2 916
	Польща	324	178	439
	Німеччина	4 007	1 879	1 412
	Чехія	252	699	174
	Польща	324	178	439
7.	Кількість вперше оформлених дозволів на перебування українців в ЄС, шт.	87 840	166 950	493 000
8.	Кількість трудових мігрантів за кордоном, тис. осіб	1 476,1	1,181.6	1303,3
	РФ, %	48,1	43,2	26,3
	Польща, %	8	14,3	38,9
	Італія, %	13,4	13,2	11,3
	Чехія, %	11,9	12,9	9,4
9.	Кількість українських студентів в закордонних університетах, осіб			
	РФ	2 310	4 055	9 365
	Польща	1 934	3 499	22 833
	Німеччина	5 549	8 830	9 379
	Італія	686	1 314	2 200
	Чехія	893	1 249	2 015

* - Державна служба статистики визначає кількість вибулих осіб за показниками зняття з місця проживання

Іншою поширеною формою міграції стала освітня – переміщення населення між країнами чи регіонами з метою отримання різних рівнів освіти у визначений період часу. За даними 2016 р. за кордоном навчались близько 50 тис. громадян України. Навчання у європейських країнах надали перевагу: 15 тис. – Польща, 9 тис. – Німеччина, 2 тис. – Чехія, 1,9 тис. – Італія, 1,4 тис. – Іспанія, 1,3 тис. – Франція, 1 тис. – Великобританія [2]. Причиною цього є надання урядами ЄС грантів на отримання освіти з повним або частковим покриттям витрат на навчання.

Відносно новим сегментом міграційної структури України стали шукачі притулку. Із загостренням військово-політичного конфлікту на Сході України у 2014-2015 рр. кількість прохань про притулок, поданих українцями в європейські держави станом на 2015 р. сягнула 22 тис., що у 20 разів більше показників 2013 р. Найбільшу кількість клопотань було подано до Італії, Німеччини, Іспанії та Польщі. У 2015 р. статус біженця в країнах ЄС у відповідності до Женевської конвенції (1951 р.) набули близько 500 українців, а додаткову форму притулку за гуманітарними міркуваннями – 1 150 осіб [4].

Отже, вивчення процесів міграції важливе та актуальне питання. Процес інтеграції України до ЄС посилює міграційні потоки, що мало як позитивні так і негативні наслідки. З одного боку це сприяло формуванню відкритої форми суспільного життя, зростанню інновацій, однак поряд з цим призводило до відтоку працездатного населення, зниженню конкуренції на ринку праці, втраті висококваліфікованих кадрів, прискоренню старіння населення, зменшення надходжень до бюджету в наслідок зменшення кількості платників податків. Основними формами зовнішньої міграції стали: трудова, освітня та пошук притулку. Найбільш популярними країнами для мігрантів з України стали: Іспанія, Польща, Німеччина та Італія.

Література:

1. Танчин І.З. Соціологія: Навчальний посібник для студентів ВНЗ, аспірантів, викладачів / І.З. Танчин – К., 2008. – 351 с.
2. Офіційний сайт Міжнародної організації з міграції (МОМ) [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <https://iom.org.ua>
3. Офіційний сайт Міністерства закордонних справ України [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <https://mfa.gov.ua>
4. Офіційний сайт Європейської Комісії [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <https://ec.europa.eu>
5. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://ukrstat.org>
6. Слободян О. Українські студенти за кордоном: скільки та чому? / О. Слободян, Є. Стадний // CEDOS [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cedos.org.ua/uk/osvita/ukrainski-studenty-za-kordonom-skilky-ta-chomu>.

Помазан І.С., студ.

Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

ДИНАМІКА ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ У СВІТІ

Збільшення воєнних конфліктів в сучасному світі дає підставу стверджувати, що протягом ХХ століття головним методом вирішення протиріч залишалася війна. Кількість війн не тільки збільшувалася, але й змінювалися методики їх проведення. В ХХ столітті воєнні конфлікти відзначились своїми масштабами, озброєнням та оновленими методами проведення. У сучасному світі військова справа перейшла на більш практичні рейки, від яких суттєво відстала теорія – конфлікт став швидкоплинним, практично значущим та більш локалізованим.

Метою роботи є вивчення динаміки воєнних конфліктів у світі в ХХ столітті.

Незважаючи на еволюції людства, його технічний та гуманітарний прогрес, практика вирішення конфліктів військовим шляхом залишилася основним методом ХХ століття. Хоча запобігати цьому були покликані різні міжнародні організації: ООН, ОБСЄ, глобалізація міжнародних відносин та швидкі трансформації суспільства показали певну неефективність їх роботи. Війна лишилась основним засобом вирішення конфліктів (див. табл. 1).

Як видно з таблиці 1 протягом досліджуваного періоду відбувається зменшення кількості міждержавних конфліктів та збільшення кількості громадянських війн. Це можна пояснити зменшенням можливості прямого втручання міжнародних організацій у внутрішні справи країни, через їх багатонаціональність, історичні передумови розвитку, мультикультурність та багаторелігійність населення. Внутрішня ситуація стає прерогативою внутрішніх політичних сил, що мають виключну прерогативу представляти делеговану масами волю.

Одночасно з цим зменшення кількості міждержавних конфліктів зумовлюється поступовим вирішенням питань: територіальних претензій, активізацією діяльності міжнародних організацій, посиленню впливу глобалізації.

Проте на сучасному етапі варто вести мову і про взаємопов'язаність міждержавних конфліктів з громадянськими. Зміна методів ведення війни призводить до частого набуття прихованого статусу міждержавних війн у формі громадянського конфлікту. Поява та поширення абсолютно нових видів асиметричних конфліктів сьогодення: кібервійна, мереживо-центрична війна, іррегулярні війни та гібридні війни – є цьому підтвердженням. При цьому методики проведення кожного нового конфлікту є більш досконалішими, а форми – прихованими.

Таблиця 1. Динаміка військових конфліктів у світі

Декади	Міждержавні війни	Екстрадержавні війни	Громадянські війни	Всього
1900-1909	6	4	7	17
1910-1919	8	6	11	25
1920-1929	2	6	12	20
1930-1939	9	2	8	19
1940-1949	3	5	9	17
1950-1959	3	6	9	18
1960-1969	6	3	16	25
1970-1979	7	3	26	36
1980-1989	4	-	19	23
1990-1997	1	-	24	25

Особливістю сучасного воєнного конфлікту є його гібридність. Гібридна війна супроводжується появою ланцюга гарячих точок, вона виступає як нова, ускладнена й нестабільна форма відносин на міжнародній арені. Одна з особливостей гібридної війни – майже повне зникнення лінії фронту. Гібридна війна відбувається як мінімум в чотирьох зонах – зоні прямого збройного протистояння, зоні ворожого тилового населення, зоні власного населення та зоні міжнародної спільноти.

Домінуючою та обов'язковою формою роботи в зонах є пропаганда. Вона належить до великих інформаційних технологій метою яких є: дезорієнтація та дезінформація ворога шляхом поширення відібраних фактів, поглядів, аргументів та чуток, дестабілізація ситуації, в якій перебуває ворог; внесення в індивідуальну та громадську свідомість ворожих думок та ідей; залякування народу образом ворога тощо. Багато в чому цьому сприяв технічний прогрес: ракети, дрони, інформаційні технології тощо, не потребують формування стабільної лінії фронту. Цінність набувають високоточні технології та невеликі мобільні групи з високим рівнем підготовки. Яскравим прикладом цьому є війни в Афганістані.

Отже, воєнний конфлікт – це засіб і, водночас, спосіб досягнення політичних та економічних цілей ворогуючих сторін. Незважаючи на пропаганду миру та співпраці кількість конфліктів у світі постійно зростає. Їх види та форми змінюються та набувають розмитих форм: кібервійни, мереживоцентричні війни, іррегулярні війни та гібридні війни. Це значно ускладнює процедуру їх вирішення та веде лише до посилення ескалації. Сьогодні глобалізація показала неможливість повного вирішення усіх протиріч, а здебільшого веде до їх посилення та загострення між державами, а не людьми. Хоч офіційна статистика демонструє зменшення кількості міждержавних конфліктів, проте поява гібридних війн засвідчує їх трансформацію в громадянські війни.

Література:

1. Близнюк А. Гібридна війна XXI століття. Пропаганда як основна складова у політичних, соціальних та етнічних протистояннях/ А. Близнюк // *Intermarum: історія, політика, культура*. - 2015. - Вип. 2. - С. 390-399
2. SARKEES MEREDITHREID, WAYMAN FRANK WHELON, SINGER J. DAVID *Inter-State, Intra-State, and Extra-State Wars: A Comprehensive Look at Their Distribution over Time, 1816-1997- International Studies Quarterly*, №47, 2003, pages 61
3. Скляр Н.М. Современный терроризм: экономическое и безопасное измерение // *Перспективы управленческой деятельности субъектов хозяйствования в контексте экономической безопасности: Материалы международного форума по безопасности, Черкассы, 25-27 мая 2017г.* - Черкассы: изд-во ООО Чабаненко Ю.А., 2017. -286с-С.186-188

Дьяков Д., студ.

Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

КИЇВСЬКА ДЕРЖАВА (РУСЬ-УКРАЇНА): ОСНОВНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ

Проблема виникнення Київської держави (Русі-України) – одна з найактуальніших в українській історіографії. Щодо виникнення державності у східних слов'ян і утворення ними держави точаться наукові суперечки тривалий час, адже була спотворена так званою норманською теорією, яку вже давно відкинула історична наука і яка б не заслуговувала на увагу, якби не її відродження у деяких країнах у вигляді неонорманізму. Сучасні науковці, зокрема Д. Лихачов, В. Мавродін, І. Рибін, С. Юшков, П. Толочко, М. Котляр, також заперечують норманізм. У цілому дослідники відтворили досить повний і об'єктивний образ держави східних слов'ян, яка сформувалася в результаті їх тривалої політичної та соціально-економічної еволюції, збагаченої досвідом сусідніх народів, а тому метою є простежити процес її розвитку у рамках загальних закономірностей історико-культурного процесу середньовічної Європи, в якому кожен етнос брав участь насамперед через власні культурні надбання та традиції.

За літописом «Повість минулих літ» на території України мешкали сім племінних об'єднань: поляни, волиняни, древляни, сіверяни, тиверці, уличі, білі хорвати. Особливу роль у формування Київської держави відіграли поляни. Саме їхній князь Кий, за переказом літопису, заснував Київ у середині I тисячоліття. Ще в додержавні часи слов'янських правителів називали князями, а їхнє оточення – воїнами-дружинниками. Подальшому піднесенню Києва сприяло його вигідне географічне положення та швидке зростання продуктивності хліборобства й скотарства.

Кий і його сучасники сповідували язичництво. Більшість їхніх святилищ-капищ розташовувалися просто неба, у центрі були жертovníки та ма-

сивний стовп, на якому стояв ідол – дерев'яне або кам'яне зображення боже-ства. На капищах головними були служителі язичницьких обрядів – волхви.

Держава з центром у Києві у другій половині IX ст. закріпила за собою назву «Руська земля» (арабські автори називали її Куявією), що було пов'язано з діяльністю князів Аскольда і Діра. Зокрема, Аскольд сприяв зростанню авторитету Києва, зміцненню його ролі серед інших слов'янських міст; підпорядкував племена древлян, частину сіверян, намагався підкорити уличів; здійснив кілька походів на Візантію, що змусило імперію визнати Русь як державу, укласти перший відомий договір Русі з Візантією.

З часів правління Олега (882-912) відбулося об'єднання Південної та Північної Русі, що стало основою для потужної Київської держави; централізація Русі, перетворення Києва на визнаний серед східних слов'ян центр держави; зміцнення військової могутності держави та активізація її зовнішньополітичної діяльності.

Політику централізації влади, зміцнення та розширення кордонів держави продовжив і князь Ігор (912-945 рр.). Данина підлеглих земель стала наслідком формування Київської Русі з центром у Києві та своєрідним знаком покори інших народів. Князь Ігор загинув від рук древлян в 945 році, коли хотів зібрати з них вдвічі більшу данину.

Син Ігоря Святослав був замалим для правління державою, тому його регентом стала княгиня Ольга (945-964 рр.) – дружина Ігоря. Княгиня Ольга придушила повстання древлян та повернула їхню землю під владу Києва. Вона чітко встановила норми повинностей, що зменшувало ризик нових заворушень. Період правління Ольги відзначився об'єднанням держави через безпосереднє підпорядкування племінних союзів Києву; відсутністю значних військових конфліктів через надання переваги дипломатії; підвищенням міжнародного авторитету Київської держави.

У 957 р. син Ігоря та Ольги Святослав (957-972 рр.) досяг повноліття і став фактично великим київським князем. Проте Ольга до самої смерті (964 р.) залишалася радницею свого сина. Святослав майже все своє коротке правління провів у постійних походах і війнах. Князь здійснив адміністративну реформу, яка приjala зміцненню держави. Але Війни виснажили Русь, талант полководця не завжди доповнювався далекоглядністю.

На східних рубежах Київської держави з'явилася нова загроза – печеніги. Підбурювані візантійцями, печеніги напали на військо Святослава біля дніпровських порогів. В одному із боїв князь загинув, а між його синами почалася шестирічна міжусобна боротьба за владу, переможцем в якій вийшов Володимир.

Князювання Володимира Великого (980-1015 рр.), одного з найвизначніших державних діячів, розпочалося в скрутні для Русі часи. Ставши правителем величезної країни, князь Володимир, замість далеких походів, зосередив увагу на захисті власних кордонів. Зокрема він давав належну відсіч

агресивним ворогам, які зазіхали на руські землі. Та найбільшою загрозою для Русі були печеніги, проти яких Володимир вів наполегливу і виснажливу боротьбу протягом майже всього правління у Києві.

Поряд зі зміцненням кордонів Київської Русі Володимир розгортає широку програму реформ, метою яких було посилення великокнязівської влади та внутрішньої консолідації країни. Однією з найважливіших була адміністративна реформа, спрямована на ліквідацію племінних князівств і запровадження нового адміністративного поділу держави на уділи – землі довкола найбільших міст. Усього таких уділів було вісім, якими управляли сини великого князя або його довірені особи – посадники. Удільні намісники безпосередньо залежали від великого князя і виконували його волю. Так Володимир усунув від влади племінних князів та представників могутніх боярських кланів, зосередивши її виключно у руках своєї династії.

Військова реформа була спрямовувалася на ліквідацію «племінних» збройних формувань і заміну їх загальнодержавною системою оборони. Також було запроваджено феодальну організацію війська, коли земельні володіння (бенефіції) надавалися за умови несення служби. Це сприяло залученню нових сил із народного середовища, які стали опорою князівської влади, потіснивши і племінну боярську еліту і норовистих найманців-варягів. Також відбувалося будівництво оборонних укріплень: фортець, валів, опорних пунктів тощо.

Релігійна реформа полягала у запровадженні християнства як державної релігії (988р.). Хрещення Русі-України було подією великої ваги, воно зміцнило державну єдність, освятило владу великого князя і його «божественний» авторитет, сприяло розвитку культури, поширенню писемності, створенню перших шкіл і бібліотек. Значно розширилися політичні, економічні та культурні зв'язки Київської держави з багатьма європейськими країнами, насамперед з Візантією, Болгарією, а також Польщею, Угорщиною, Чехією, Німеччиною, Римом, скандинавськими державами. Судова реформа була спрямована на розмежування єпископських та міських судів.

За Володимира розпочалося карбування перших у Русі золотих і срібних монет – златників і срібників. На них з одного боку було зображено образ Христа, з другого — великого князя, який сидить на троні в царських шахах із хрестом у руці. На деяких монетах вперше, як герб князя, було викарбовано знак Тризуба.

Після смерті Володимира чотири роки тривала боротьба за владу, в якій переміг Ярослав Мудрий (1019-1054рр.). Встановивши контроль над Київською Руссю, Ярослав, звертається до зовнішніх проблем і починає боротьбу з печенігами. Генеральна битва відбулась у 1036 році, після якої печеніги вже ніколи на Русь не нападали. На честь цієї перемоги в Києві було збудовано Софійський собор.

У період правління Ярослава Мудрого розширюються кордони Київської Русі: від Чорного моря і пониззя Дунаю на півдні аж до Фінської затоки на півночі, від Закарпаття на заході до верхів'їв Волги та Дону на сході. Активізувалася й дипломатична діяльність. За допомогою династичних шлюбів Ярослав зміцнив стосунки з провідними європейськими державами. З ім'ям Ярослава пов'язаний розквіт давньоруської культури, писемності й наукових знань. Саме в цей час було створено перший літопис 1037-1039 років та перший писаний збірник законів – «Руська правда». Об'єднання звичаєвих правових норм у збірник законів вважається однією з найбільших заслуг Ярослава Мудрого.

З другої половини XI століття (після смерті Ярослава Мудрого) Київська держава вступила в останню фазу свого існування – період політичної роздробленості та занепаду (посилення самостійності удільних князівств та влади удільних князів.), який тривав до середини XIII ст. На українських землях сформувалося 5 князівств: Київське, Чернігівське, Переяславське, Волинське та Галицьке.

Київська держава (Русь-Україна), як називають цю державу історики, або Руська земля, як записано у літописах – перша східнослов'янська держава, існувала у IX – середні XIII ст. Русь була великою багатоетнічною середньовічною державою, яка відіграла значну роль в історії як східнослов'янських так і інших європейських народів.

Роки від князювання Аскольда у IX до правління Святослава у другій половині X ст. були періодом найбільшої експансії Київської держави, у результаті чого вона значно розширила свої межі, закріпилася на Чорноморському узбережжі. У цей час відбулося становлення нової могутньої східноєвропейської держави, яка стала вагомим чинником міжнародних відносин. Другий етап історії Русі-України – період піднесення і розквіту – пов'язано із князюванням Володимира Великого і Ярослава Мудрого. Проте Ярославичі не змогли утримати державу на тому рівні, якого вона досягла за часів правління їхнього діда, а згодом батька. Внаслідок міжкнязівських усобиць з другої половини XI – до середини XIII ст. Київська держава вступила в останню фазу свого існування – період політичної роздробленості та занепаду.

Література:

1. Журавльов Д.В. *Хто є хто в українській історії* / Д.В. Журавльов. – Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2011. – 416с.
2. *Моя Україна : пізнавальний інтернет-журнал [Електронний ресурс]*. – Режим доступу : <https://myukraine.org.ua/knyaz-volodymyr-velikiy/>
3. Толочко П.П. *До проблеми етнічної історії Київської Русі* / П.П. Толочко // *Український історичний журнал*. – 2001. – № 3. – С. 14–15.
4. Котляр М.Ф. *Історичні зошити : Утворення Давньоруської держави* / М.Ф. Котляр. – Київ, 1993. – Інститут історії України АН України. – 45 с.

СЕКЦІЯ 3

Екологія мови і мовна політика: синхронія і діахронія

Беценко Т.П., д-р. філолог. наук, професор

Сумський державний педагогічний університет ім. А. С. Макаренка

ДИВОСВІТ ПОЕТИЧНОЇ МОВИ ВАСИЛЯ ГОЛОБОРОДЬКА

Сучасна українська поезія – багатоліка і різноманітна. Її не можна втиснути в суто визначені рамки. Особливе місце у мовно-літературному процесі посідає творчість В. Голобородька. Стилеманера митця привертає увагу з різних причин. Насамперед – з погляду мовотворення.

Постановка проблеми.

Художнє слово, поетична думка самобутнього майстра постає джерелом творення мови, ґрунтом її оновлення, слугує своєрідним ключем до пізнання незвичайного (незвичного, оригінального), що закодовано в її знаках, началом одивлення, зачудування всім, що є в ній, основою осмислення мови як загальнолюдського засобу спілкування. Поетичний текст сприймається епіцентром особливого, екстраординарного і водночас екстравагантного, є зразком непересічного мислення й мово втілення думки. Поетична матерія відкриває для читача Слово як таємницю буття. У поезії, як в казці, можливо все. І те, що дозволяє поетичний текст, сприймається як цілком допустиме, реальне. Саме такими – реально-казковими – є віршові шедеври Василя Голобородька, що засвідчують безкінечну, необмежену в часі і просторі, невичерпну і незмірну потужність, віковічну силу, прадавню і незаперечну могутність рідної мови.

Аналіз останніх досліджень.

Різні аспекти творчості В. Голобородька розглядали М. Ільницький, А. Макаров, М. Антонович, О. Кузьменко, Ю. Шутенко, Т. Пастух та ін. Однак лінгвостиль митця поки що не осмислено повною мірою. Індивідуально-авторська манера письменника, без сумніву, є автентичним, непідробним, оригінальним явищем в історії української мовно-поетичної думки, тому потребує докладних різновекторних студій. У мовотворенні художника засвідчені нові грані словесно-образного кодування ідеї, нові образи і нові знаки-символи, засновані на канонах традиційної культури.

Формулювання мети дослідження.

Мета нашого дослідження полягає у з'ясуванні художньо-образної специфіки поетичного мовомислення В. Голобородька.

Виклад основного матеріалу.

Художньо-образна система поетичного мовосвіту В. Голобородька в основі своїй – наскрізно національно маркована. Кожен елемент мовноосвітньої поетичної парадигми митця пронизаний національним колоритом, національно-мовною образотворчістю, спорідненою із прадавними фольклорними джерелами. Поетична картина етнобуття у баченні митця – споконвічно проста й зрозуміла; її осердям є відомі, знані всім реалії.

Спостережено, що для ідіостилію В. Голобородька характерною є поетизація реалій повсякдення. Його поетичний словник сформований на основі загальноживаної, буденної лексики. Улюбленими є традиційні для української культури образи-символи *хата, мед, піч, яблуня, яблуко, груша, калина, вітряк, криниця, колодязь, струмок, джерело, вода, пісня, соловей, журавель, літак, соняшник, пшениця, сонце, гай, стежка, поле, село...* Одні з них належать до етнознаків української культури, їх фіксують фольклорно-пісенні тексти (*калина, гай, хата, вода, криниця* та ін.), інші постають суто авторськими маркерами світу-дійсності (*мед, яблуко, груша, село, молоко*).

Василь Голобородько засвідчив себе як майстер творення поетичного дива, поетичної фантазії, що нагадує казкові перевтілення: *А потім ми запросили вечеряти білу грушку, / яка стояла під хатою. / Мати принесли їй ослінчика, налили молока, / намазали окрасць медом — і грушка сіла. / «Їж, грушко, мед, а нам дай груш!» / «Пий, грушко, молоко, а нам дай груш!» / «Їж, грушко, хліб, а нам дай груш!» («Грушка»), Любо яблуньці жити у нашій хаті, / тільки з того боку вікна: / я дивлюсь на її рожеві щічки у вікно, / і яблунька дивиться на мої рожеві щічки у вікно. («Дві яблуньки»).*

Диво, казковість, чарівність мовленого у поезії реалізується по-різному. Найчастіше – завдяки одухотворенню світу природи. Межа між живим/одухотвореним і неживим у поезії В. Голобородька зовсім зітерта. Світ довколишній – рослинний і тваринний – однаково одухотворені, оживлені – вони відзначаються людською подобою, людським єством. Послідовно митець персоніфікує реалії – явища природи: *Цибатий дощ / місить по калюжах грязь / на гнізда ластівкам. / До річки бігає — / одна нога тут, друга там, — / по воду, щоб поливати копицю сіна, / аби мак, бува, не запалив її. / І, стомлений, лягає у траву. («Дощ»).*

Для сюрреалістичної стилеманери письменника характерна надметафоричність поетичної мови – кількаразово нашарована переносність уживання та реалізації слова-думки, граціозність і пластика висловлення, багатоступінчата складно та вигадливо переплетена асоціативність, що одночасно сягає різновекторного змісту. При цьому метафоричність ґрунтується на парадоксальності, фантастичній уяві, казковості і водночас екстраординарності, незвичайності. Наприклад: *Умочу пензля в квітучі вишні, / намалюю йому біле чоло, / а на чоло трактори вийдуть / і хруці загудуть, як село. / А на чолі маятимуть крила — / зелені крила доріг навесні... / І викопая у чолі очей криниці, / щоб набирати відром пісні! / Я хочу напитися води „Катерини”, / захлину-*

тись в аральських пісках,/ обмитися в пожежах Чигирину,/ щоб вишень добра принести в руках.(«Білий празник Кобзаря»). Фантастичний, нереальний сюжет, неможливий в дійсності, мозаїчно складається з окремих міні-фрагментів, теж казкових (*умочу пензля в квітучі вишні; а на чоло трактори вийдуть/ і хрущі загудуть; викопаю у чолі очей криниці,/ щоб набирати відром пісні та ін.*), що логічно та образно тяжіють до ключового предмета думки. Апеляція до поетичного твору «Садок вишневий коло хати» (на це вказують номени вишні, хрущі загудуть), до біографічних фактів-натяків (*захлинутись в аральських пісках,*), до творів митця («Катерина»), до описаних сюжетів (*в пожежах Чигирину*) формує образ Кобзаря, який пізнається відразу.

Фольклор є, безсумнівно, живильною силою поетичного мислення Василя Голобородька. Митець глибинно закоханий у народне слово, пройнятий його естетичною довершеністю, обізнаний з семантико-конотативним змістом. Фольклорні образи наскрізно наповнюють художній простір митця, ускладнюючись емоційно-експресивними відтінками, по-новому постають у сучасному художньому світосприйнятті. Напр.: *Тебе ранками відра будять,/ що бряжчать біля колодязів.*(«Пробудження»), *Біля тину —/ куц калини./ Біля хати стара жінка/ стереже калину й доньку./ Хлопець думає, як через тин перелізти —/ калинову ягідку викрасти. / Стара жінка каже, / що доньку, як козу до кілка, прив'яже, / а хлопця пташкою вишиє на рушнику/ і так — щоб не дотягнувся — калинову ягідку.*(«Калинова ягідка»).

Завдяки творчій уяві митця, синтезованій роботі розуму й чуття без обмежень та пересторог відбувається формування новітньої системи образів, що сприймаються, усвідомлено осмислюються як образи-символи, як мовно-естетичні знаки української культури. Скажімо, це образи *гличика, відра, яблука, яблуні, груші, любистку, суніці, вишні, соняшника, меду, молока, бджоли та ін.*

Висновки

У цілому стильовій манері митця притаманна неочікуваність слововираження, неординарність оформлення думки, приголомшувальні мовно-естетичні паралелі. Спостереження за способами та формами поетичного мовотворення майстра важливе у плані з'ясування шляхів розбудови підсистем мови, виявлення модусів розвитку мовно-естетичної думки.

Література:

1. Голобородько В. Повне зібрання віршів // Василь Голобородько // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tisk.org.ua/?p=8440>

Шапран Д.П., канд.філол.наук, доцент

Гавриленко І.О., студ.

*Донецький національний університет економіки
і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг*

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ МОВНО-КОМУНІКАТИВНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНЬОГО МЕНЕДЖЕРА З ТУРИЗМУ

На сьогоднішній день туризм є однією із найперспективніших галузей соціально-економічної діяльності, водночас її формування та інтеграція у світовий ринок пов'язані з необхідністю вирішення не тільки економічних проблем, а також з рівнем підготовки фахівців цієї індустрії.

Культура фахової мови є конкретно-історичним явищем, яке реалізується в повсякденній мовній практиці кожного фахівця [1]. На жаль, на сьогодні рівень мовної підготовки спеціалістів різних сфер діяльності, в тому числі й туристичної, не завжди відповідає вимогам нашого часу.

Різноманітні аспекти мовної та спілкувальної культури фахівців різних сфер діяльності розглядали, зокрема, Н. Бабич, В. Князев, І. Паскал, І. Плотницька, П. Шумовицька та інші. Вони акцентували на необхідності визначення оптимальної мовленнєвої поведінки в залежності від ситуації, звертали увагу на важливість культури мовлення як складової професіограми фахівця будь-якого профілю [5].

Для менеджера з туризму, як представника однієї з найбільш комунікативно активних професій, сформовані мовно-комунікативні компетентності є необхідними вимогами, які висуває до нього сучасний ринок праці. Тому актуальність порушеної проблеми є очевидною.

Метою є обґрунтування основних чинників формування професійних мовно-комунікативних компетентностей майбутнього менеджера туристичної індустрії.

Реформування вищої школи та ті вимоги, які висуваються до фахівця з менеджменту, вимагають зміни методичних підходів [4]. Менеджер з туризму в сучасних умовах, крім власне фахових знань, має оволодіти здатністю вести діалог, вміти підтримувати розмову в різних фахових ситуаціях, досягати комунікативного ефекту оптимальними мовними засобами, водночас вміти грамотно укладати документи, створювати рекламні тексти, прес-релізи тощо. Таким чином, формування мовно-комунікативних компетентностей є одним із ключових завдань професійної підготовки фахівців цього профілю.

З цією метою у навчанні майбутніх фахівців сучасна науково-педагогічна практика використовує різні підходи, а саме: особистісно-орієнтований, комунікативно-діяльнісний та компетентнісний [3]. Особистісно-орієнтований підхід має на меті розвиток студента, забезпечення його освітніх і культур-

них потреб. Викладач зможе його реалізувати за допомогою індивідуального підходу до кожного студента, організації навчання у формі групових та колективних ситуативних завдань, конкурсів, захистів творчих та наукових проєктів, що сприяють розвитку загальної культури мовлення, засвоєнню правил мовної поведінки та етикету.

Наступним важливим підходом у навчанні фахівця з туризму є комунікативно-діяльнісний підхід, що передбачає вільний вибір навчальних предметів з урахуванням їх відповідності потребам обраної професії, засвоєння професійно орієнтованих знань, вмінь, навичок та їх практичне відтворення з використанням різних видів мовленнєвої діяльності, що сприяє формуванню комунікативної компетентності.

Поряд з особистісно-орієнтованим та комунікативно-діялісним використовують компетентнісний підхід. Його головною метою є підготовка студента не тільки як висококваліфікованого фахівця, але і як соціальної особистості. Тому він передбачає формування професійних та особистісних якостей майбутнього фахівця, відповідальності, комунікабельності, відкритості, здатності підтримувати і відтворювати зв'язки з іншими людьми.

Дейл Карнегі – відомий психолог, який зробив значний внесок у розвиток ділового спілкування, зауважив, що успіхи людини в професійній сфері на 15% залежать від її профільних знань і на 85% – від вміння спілкуватися з людьми [2]. Мовно-комунікативна культура, тобто рівень володіння нормами усної і писемної літературної мови, а також свідоме, комунікативно спрямоване майстерне використання мовно-виражальних засобів, формується шляхом засвоєння системи норм літературної мови, її стилістичних особливостей в поєднанні з розумінням етичного компоненту, культурно-національної специфіки спілкування. Мовна поведінка, яка є візитівкою людини в суспільстві загалом і під час професійного спілкування зокрема, визначається як використання мови учасниками спілкування в конкретній ситуації відповідно до їхнього рівня комунікативної і мовної компетенції.

Формування культури мовної поведінки вимагає від студентів активного вивчення специфіки та норм професійної комунікації, постійної роботи з текстами, більше інтерактивного спілкування – над цим мають працювати викладачі всіх передбачених навчальним планом дисциплін, але найбільше – тих, які безпосередньо орієнтовані на формування вищезазначених компетентностей: «Ділової української мови», «Риторики», «Технології ділових комунікацій в туризмі» тощо. Кожна з цих дисциплін має свою специфіку, проте їх об'єднує спільний компетентнісний підхід, що передбачає підготовку студентів не тільки як висококваліфікованих фахівців, але і як соціальних особистостей, формування в них вмінь і навичок налагоджувати ефективну комунікацію в будь-якій ситуації.

Під час вивчення курсу ділової української мови студенти оволодівають знаннями і вміннями щодо нормативного вживання і творення термінів обра-

ного фаху (наприклад, *туристський – туристичний, турагент - туроператор*), роботи з термінографічними джерелами, ознайомлюються з термінологічними стандартами та принципами їх створення, вчать грамотного мовного оформлення окремих видів особистих та службових документів, оволодівають професійним мовним етикетом тощо. Вивчення риторики спрямоване на оволодіння методикою підготовки та проведення публічних виступів, ознайомлення з особливостями різних видів промов, вимогами до їх підготовки та виголошення, розширення загальної ерудиції, формування навичок вираження власної думки, подолання фобії виступу перед аудиторією, здатністю вести полеміку. Дисципліна «Технології ділових комунікацій в туризмі» зорієнтована на розвиток гнучкості у виборі оптимальної стратегії і тактики поведінки в різних комунікативних ситуаціях професійної туристичної діяльності, розвиток і вдосконалення навичок ефективного вирішення конфліктів, проведення переговорів, реалізації принципів успішної самопрезентації, оволодіння технологіями ефективного впровадження в професійну діяльність різних форм комунікації, складання і оформлювання документів у туристичній діяльності відповідно до чинного законодавства та нормативних вимог, виховання етичної культури та прищеплення ділових якостей, розвиток навичок міжкультурної комунікації.

Внаслідок синтезованого використання в практиці підготовки менеджерів з туризму особистісно-орієнтованого, комунікативно-діяльнісного та компетентнісного підходів ми маємо отримати фахівця зі сформованою мовно-комунікативною компетентністю, що є затребуваним у відповідній сфері професійної діяльності в сучасних умовах розвитку туризму в Україні.

Література:

1. Єрмоленко С.. *Культура мови на щодень [Електронний ресурс]* – Режим доступу: <https://www.twirpx.com/file/329885/>
2. Карнегі Д. *Як здобувати друзів і впливати на людей/ пер. з англ. Грузин В. [Електронний ресурс]* – Режим доступу: <http://ukrlife.org/main/minerva/karnegie.htm>
3. *Теорія і методика професійної освіти : навчальний посібник / [за ред. проф. З. Курлянд]. – К. : Знання, 2012. – 390 с.*
4. Тимкова В.А. *Професійна культура мовлення менеджера / [Електронний ресурс]* – Режим доступу: http://www.confcontact.com/2013-rol-ukrainovedeniya/2_timkova.htm – Назва з екрана.
5. Паскал І.І. *Культура мовлення як один із компонентів професійної культури фінансиста [Електронний ресурс]* – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/35_OINBG_2010/Economics/75619.doc.htm – Назва з екрана.

Чеведак П.О., асистент

Донецький національний університет економіки

і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

ЗАПОЗИЧЕННЯ В МЕДИЧНІЙ ТЕРМІНОСИСТЕМІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Українська термінологія формується під впливом закономірних еволюційних змін, яких зазнає мова в процесі свого розвитку. Терміносистема засвідчує досягнення кожної окремої галузі знань на певному часовому зрізі. Історія формування української термінології є окремою частиною історії розвитку всієї лексичної системи мови.

Медична лексика є однією з найдавніших фахових термінологій. Спочатку з'явилися назви органів тіла людини, а пізніше – описи симптомів різних хвороб та способів їх лікування. Медична термінологія не є сталою системою, вона живе, змінюється, пристосовується до потреб суспільства. Історія розвитку медицини, зміна наукових поглядів, інтеграція та диференціювання наукових дисциплін, культурні зв'язки, вплив лексико-семантичної системи мови – все це знайшло відображення в стилістичній неоднорідності медичної термінології.

Термінологія медицини неоднорідна за своїм походженням. Українська медична терміносистема містить велику кількість різноманітних запозичень. Певні слова запозичуються й адаптуються до фонетичних та правописних норм української мови, інші фіксуються кирилицею, не зазнаючи особливих змін.

Одним з джерел вивчення медичної термінології є «Лікарські та господарські порадики XVIII ст.», які надрукував В. Передрієнко. У розділі «Лікарства описані» представлені способи лікування різноманітних захворювань та відхилень. Лексичне різноманіття цього джерела є особливо цікавим для мовознавчих досліджень.

Для позначення гарячки у порадику використовується слово «*малѣгна*». Сьогодні воно має діалектні відповідники «*малігна*» та «*малітра*», якими позначають лихоманку з маренням. Термін через посередництво польської мови запозичено з латинської: лат. *maligna (febris)* має значення «злісна (гарячка)», є формою жіночого роду складного прикметника *malignus* «згубний, лихий», утвореного з основ прикметника *malus* «поганий, підступний» та дієслова *gigno* «народжую». Імовірно, походження назви пов'язане з тим, що люди спостерігали згубний вплив хвороби на організм. Лихоманку декілька разів названо терміном «*фебра*», який можна вважати українським відповідником латинському «*febris*».

У тексті порадики зустрічаються терміни «*фібра терціяна*», «*квартана*» на позначення триденної та чотириденної пропасниці. Назви хвороб по-

ходять від латинських слів *tertia* – «третя» та *quarta* зі значенням «четверта частина, чверть». Номінація хвороб зумовлена їх тривалістю.

Для називання епідемічної хвороби зафіксовано термін «холера». Він є відповідником до запозичення з латинської мови «*cholera*», що походить від грецьких слів «*χολή*» (жовч) и «*ρέω*» (текти). За тогочасними уявленнями надмірна кількість жовчі в організмі спричиняла захворювання.

На позначення сифілісу використано слова «*francowatym*» та «*franki*». Ймовірно, такі назви пов'язані з Францією, звідки, за уявленнями людей, була принесена хвороба.

У пораднику паралельно використовується грецький термін «*mania*» та його адаптований варіант «*манія*». Психічні відхилення також названо терміном «*гідрогобія*», який зараз вважається застарілою формою назви «сказ». Компонент *ὑδωρ*- з грецької перекладається як водо-, а *φόβος* – страх. Поняттями «*гідрофобія*» або «*аквафобія*» сьогодні позначають психічний розлад, який полягає у тому, що хворий боїться води та відчуває болісні ковтальні судоми при спробі зробити ковток води, при вигляді води або будь-якій згадці про неї.

На позначення довготривалих неврологічних розладів, що характеризуються виникненням судомних нападів чотири рази у пораднику подані слова «*кадукь*», «*епілепсія*» та «*поплеґія*». Наприклад: «*На кадукь, або велика хвороба, епілепсія звана*». Слово «*кадукь*» має польське походження, його використовували також для називання нечистої сили, оскільки вірили, що хвороба виникає після того, як у людину вселиться чорт. Слова «*епілепсія*» та «*поплеґія*» мають грецьке походження. Назва «*епілепсія*» відрізняється від сучасної «*епілепсія*» лише використанням *и* замість *і*. Сучасний варіант слова «*поплеґія*» містить початкову *а* та звучить як «*апоплексія*». Термін «*ἐπιληπτος*» перекладається з давньогрецької як «захоплювати, володіти, вражати». За віруваннями, хворого захоплювала нечиста сила. Назва *αποπλησσω* в перекладі з грецької означає «вражати ударом», що свідчить про раптовість апоплектичного приступу.

У тексті подану назву «*паралґжъ*», яка відрізняється від сучасного відповідника «*параліч*» літерою *ґ*, що позначала звук [i], та кінцевою *ж*, який у сучасному слові перетворилась в *ч*. Слово «*паралґжъ*» запозичене з польської мови, походить від латинського *paralysis* «розслаблення, параліч», яке пов'язують з грецьким *παράλυση* «розслаблення». Так назва хвороби пояснюється тим, що параліч передбачає розслаблення м'язів та відсутність довільних рухів внаслідок ураження мозкових рухових центрів.

У сучасній лексиці збережено термін «*гангрена*», який неодноразово живається у пораднику, написаний латиною («*gangrena*»). Слово запозичене з грецької мови. На позначення цієї хвороби також подані терміни «*антонов огонь*», «*antony*» та «*ingniss*». Захворювання пов'язують з іменем Св. Антонія через те, що, за віруванням, його мощі зцілювали від гангрені.

Слово *ignis* у латинській мові позначає вогонь, словосполучення *ignissacer* перекладається з латини як «антонів вогонь, гангрена».

Негативні наслідки сонячного чи теплового удару позначаються на всьому організмові загалом. У пораднику присутні рекомендації щодо лікування «*sphacellus*, або *sideratio*». З латини *sideror* перекладається так: бути враженим небесними світилами, спекою від сонця.

Зафіксовано групу слів, яким названо відхилення загального характеру. Так відповідниками до сучасного «хвороба» є терміни «вред» та «вроди», «афекція», «афект» та «*affeksiyu chorob*», «*takula*»

«Вред» є запозиченим з чеської або словацької мови. У чеській *vred* має значення «нарив, чиряк», у словацькій *vred* «нарив». З латини через польське посередництво до мови потрапило слово «афект», яке утворено від латинського *affectus* «пристрасть, хвилювання, почуття», пов'язане з дієсловом *afficio* «завдаю, уражаю, впливаю». Польське слово «*takula*» та його українізований варіант «макула» також позначають у пораднику певну хворобу.

Отже, українська медична термінологія містить велику кількість запозичень. Переважають слова грецького та латинського походження. Така тенденція пов'язана з тим, що фундаментом для розвитку медичної термінології загалом стала праця давньогрецького мислителя Гіппократа «*Corpus Hippocraticum*», яку вважають однією з перших ґрунтовних наукових праць цієї галузі. Значну кількість латинських термінів українська мова успадкувала протягом XV–XVI ст., адже в цей період латина стала основною мовою освіти та науки. Іншомовні терміни в нашій терміносистемі зазнають змін, відбувається звуження, розширення або зміщення значення, трансформується правопис та вимова.

Література:

1. Дидик-Меуш Г. М. Українська медицина. Історія назв / Г. М. Дидик-Меуш. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. – 400 с.
2. Лікарські та господарські порадики XVIII ст. / Підгот. до вид. Передрієнко В. А. – К. : Наукова думка, 1984. – С.17–91.
3. Малорусские домашние лечебники XVIII в. Предисл. А. А. Потебни // Киевская старина. – 1890. – Т. XXVIII. – С. 1–94.
4. Файчук Т. Г. Господарські порадики XVIII ст. / Т. Г. Файчук // Вісн. Нац. ун-ту. Серія «Проблеми української термінології». – 2008. – № 620. – С. 163–166.
5. Южакова О. І. Дослідження українських терміносистем і термінних номінацій у когнітивному аспекті / О. І. Южакова // Вісник: Проблеми української термінології. – Львів: Нац. ун-т «Львівська політехніка», 2012. – № 733. – С. 60–66.

Коваленко Дар'я, студ.

Ревуцька С.К., канд. філолог. наук, доцент

Донецький національний університет економіки

і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

ДУХОВНІСТЬ В ЛІТЕРАТУРІ

Питання щодо поняття духовності, його змістового насичення, способів прояву і функцій часто стає предметом обговорення у наукових колах педагогів, соціологів і літературознавців, адже власне література покликана сприяти формуванню духовно багатих світоглядних позицій сучасника.

По-суті, духовність є те наповнення літератури, чи будь-якого іншого виду мистецтва, що висвітлює певні норми в культурі певної нації. Вона дає поштовх до духовного розвитку, допомагає людині з соціалізацією й налагодженням суспільних зв'язків шляхом окреслення понять «добро» та «зло».

Духовність червоною ниткою проходить через всю світову літературу. Вона характеризує певні моральні цінності, що притаманні різноманітним епохам. Допомагає вибудувати своє власне «Я» і стосунки з навколишнім світом подібних «Я-світів»; сформуванню в людині певну культуру поведінки та мислення. Також не треба забувати, що вона окрім всього цього породжує багато суперечностей в індивідуальному сприйнятті світу, але й це йде їй в плюс, тому що на зміну застарілим цінностям народжуються нові. Духовність об'єднує мислителів Відродження, таких як Дж. Манетті, П. Помпонацци, Дж. Мірандола, які намагалися розібратись в достатньо суб'єктивних поняттях «добра» та «зла», та філософів кінця ХХ ст, початку ХХІ ст. століття (В. Куліков, А. Деменев, Й. Сележан), що оперують вже більш чітко визначеними поняттями, постійно доповнюючи їх.

В літературі духовність проявляється в образах та персонажах. Також окрім простого описання «добра», та «зла» вона проявляється в діях персонажів за певних обставин. Будь то небажання підкорюватись, Григорія Многогрішного, головного героя твору Івана Багряного «Тигролови», який є показником незламної волі та небажання змиритися з пригніченням, чи самопожертва Мавки з чудового твору Лесі Українки «Лісова пісня», образ якої є втіленням чистого кохання, щирої дружелюбності та волелюбства – їх об'єднують саме вчинки, що окреслюють їхню духовність у розумінні української нації. Тобто ті шаблони поведінки, що заохочуються в українській культурі, передаються новим поколінням й сприяють поширенню ідей національної ідентифікації.

Духовність, це також критерій, що визначає ідентичність автора(ів). Певні приклади поведінки, образи та культурні особистості, які притаманні певному народові, до якого належить автор, визначають «духовність» цього твору. Тому коли письменники, та й взагалі митці, стикаються з пригнічу-

ванням за національними ознаками чи нації загалом, або живуть в тому часі, коли особливий духовний потенціал його народу не вважається прийнятним, зазвичай з політичних міркувань, вони мають знайти вихід. Цей вихід може бути різним: імміграція, боротьба з суспільними установами, писання «в шухляду» або просто щонайгірше – припинення своєї діяльності. Такі часи дарують неперевершені твори, що сильніше розкривають духовну незламність народу, не тільки описуючи її, як даючи поштовх для розвитку.

Варто відзначити, що загалом для всіх народів є як спільні риси духовності, так і відмінні. Спільні можуть бути такі як: ставлення до людського життя, питання життя і смерті, певні поведінкові моделі, що є загальнолюдськими й визначають загальний образ людини. Відмінність же полягає у ставленні до одних і тих же речей з відтінком, що є притаманний окремій нації, тобто ментально визначальні риси. Наприклад, сімейні цінності в різних країнах, в різний час можуть бути кардинально різним. Тому і в літературі вони висвітлюються по-різному. Літературу, наповнену саме цією ментальною унікальністю, та пропагуванням загальноприйнятих цінностей людського життя називають «духовною», а ту, що показує аморальні (на думку суспільства, якому належить ця література) вчинки, та образи як щось добре, та намагає на їхню позитивність, вважають «бездуховною».

Однак, і ці риси трансформуються під впливом часу. Часто «бездуховна» література переосмислюється й на її основі будуються нові принципи, які вже з плином часу вважаються «духовними». Так, з виникненням модернізму, тобто напрямів та стилів в мистецтві, що з'явилися на протигагу так званому «класичному мистецтву» XIX сторіччя – реалістичному та академічному, було змінено багато норм та установок соціальної поведінки. Зростали певні «бунтівні» настрої і в літературі. Знищувалась й перероблювалась як форма, так і зміст літератури, що допомагало людям переосмислити прийняту в суспільстві культуру. Цей етап можна яскраво описати назвою найвідомішого маніфесту того часу – «Ляпас суспільному смаку», що вийшов 18 грудня 1912 року й авторами якого є такі відомі футуристи як – Велимир Хлебніков, Володимир Маяковський, Давид Бурлюк, Олексій Кручених, Василь Каменський, Бенедикт Лівшиць. Така доба в літературі є достатньо закономірною тому, що суспільство еволюціонує і на зміну застарілим нормам приходять нові, й така шокова терапія, якщо не змушує людей кардинально змінитися, то як мінімум допомагає їй замислитись над тим, в яких межах вони сприймають поняття «добро» та «зло». Результатом цього є виникнення нових норм поведінки та культури. Тобто відбувається певною мірою ресоціалізація особистості й саме духовність в літературі на рівні з іншими видами мистецтва дає поштовх до таких змін.

Духовність потрібна для окреслення певних суспільних норм поведінки та мислення, задля укріплення соціальних зв'язків в даному суспільстві та передавання їх наступним поколінням, що є основними завданням соціаліза-

ції людини. Духовність в літературі є тією її ознакою, яка перетворює літературу зі звичайного збірника історій, на джерело глибоких й іноді складних для розуміння творів, які змушують людину замислитись і зробити відповідні висновки, тобто перейняти чи заперечити певні моральні установки суспільства, що є дуже сильним поштовхом для духовного розвитку особистості.

Одна з основних функцій духовності, як уже було зазначено вище, це передання культури та норм поведінки людям. Це по-суті є одним з способів соціалізації особистості. Основну частину виховної роботи через висвітлення духовності в літературі виконують вчителі літератури, завданням яких є непомітно для дитини чи підлітка підвести їх до тих типів поведінки, що є прийнятними і вважаються добрими, впливаючи на неї різними засобами, методиками, та підбором цікавого матеріалу. Якби це не були методи, але вони тільки тоді вплинуть на учня, коли вчитель зможе так підвести його до певних висновків, що учень сам цього не помітить. Це потрібно тому, що діти й підлітки частіше всього дуже емоційні і моралізаторство та пригнічування особистості вчителем може призвести до того, що учень банально буде незацікавлений у літературі, що є дуже небезпечним для формування цілісної, духовно-розвиненої особистості. Саме це призводить до створення викривлених моральних цінностей й знищенню національної свідомості (якщо брати за основу українську літературу).

Тож духовність є дійсно визначальною рисою літератури, вона є частиною наповнення і також самим наповненням. Духовність це та річ, яка змушує перечитувати твори знову і знову, вишукуючи відповіді на одвічні питання. Не кожен твір має ці відповіді, та не кожен може легко дати на них відповіді, але можна однозначно сказати, що саме духовність допомагає людині засвоїти певні принципи суспільного функціонування, розкриває їй очі на всю красу національного менталітету, та окреслює загальні норми і, що найважливіше – стимулює її людину до духовного розвитку.

Література:

1. Василюк Р.А. Духовний світ сучасної української молоді: аспекти, проблеми, перспективи [Електронний ресурс] / Р.А. Василюк. – Режим доступу: osvita.ua/school/lessons_summary/education/38899/
2. Навчання української літератури: розвивати не втрачаючи / Г. Токмань // Дивослово. – 2011. – № 12. – С.32–34
3. Козлов А. В. Духовність як літературознавча категорія: Монографія. – К.: Акцент, 2005. – 272 с.

Булгакова Е.В., канд. екон. наук, доцент

Тріфонова Дарина, студ.

Донецький національний університет економіки

і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

ПРОЦЕС СЛУХАННЯ В ЕПОХУ КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

З розвитком технологій процес комунікації перейшов на новий рівень. Люди стали більше читати, писати та сприймати візуальні образи, менше слухати оточення, та все більше ігнорувати шуми, які заважають сприймати інформацію. У момент, коли людина комунікує за допомогою технологій, до шумів відносяться діалоги чи монологи інших людей. Це може призвести до того, що під час комунікаційного процесу людина лише чує співрозмовника, але не слухає. Через це співрозмовники не запам'ятовують інформацію, не можуть знайти спільне рішення тощо.

Існують наступні види комунікаційної діяльності:

- читання;
- слухання;
- сприйняття;
- писання;
- говоріння;
- візуалізація.

Слухання – це складний когнітивний процес сприйняття й осмислення усної мови та звуків, який включає в роботу слух, розум та осмислення через призму досвіду. Слухання – активний процес, який вимагає вольового акту про намір слухати, усвідомлення мети та докладання інтелектуальних, емоційних зусиль, зворотного зв'язку, інтерпретації смислів, інтегрування їх з вже набутими знаннями, спів творення смислів. Здатність слухання можна розвивати та вдосконалювати.

Зазвичай люди говорять зі швидкістю 125 слів за хвилину, а людина може сприймати мову зі швидкістю до 400 слів за хвилину. Така різниця між швидкістю мови й можливостями розумової діяльності може стати причиною не uwagi, особливо, коли говорять повільно чи нецікаво [1].

На відміну від процесу слухання, дія чути – це фізіологічний процес сприйняття звуків, але він не зобов'язує усвідомлювати їх значення Це пасивний процес. Здатність чути залежить від фізіології людини.

Слухання є основою процесу спілкування, адже від його ефективності залежить ефективність спілкування. Слухання ефективно тоді, коли йде безперервне оцінювання інформації учасниками комунікаційного процесу.

Процес слухання поділяють на наступні шість етапів:

1. Слухання, отримання інформації;
2. Вибір інформації;

3. Інтерпретація, розуміння;
4. Оцінка інформації;
5. Запам'ятовування інформації;
6. Використання інформації [2].

Існують бар'єри, які заважають комунікаційному процесу. До них відносяться:

- Ситуативний бар'єр (наприклад: незручні обставини спілкування);
- Фізіологічний бар'єр (стан здоров'я, погане самопочуття);
- Психологічний бар'єр (упередженість, недовіра, неприязнь, хвилювання, тривога тощо);
- Віковий бар'єр (життєвий досвід, конфлікт поколінь);
- Неефективне слухання (симулювання слухання, відсутність зацікавленості, невміння слухати, низька культура спілкування)
- Неефективна комунікація з боку спікера (невміння чітко висловлювати свою думку, динаміка і темп говоріння);
- Логічний бар'єр (спосіб мислення, аргументації);
- Мовний бар'єр (вербальний та невербальний);
- Аксіологічний бар'єр (пріоритети, система цінностей);
- Соціально-культурні бар'єри (культурний, освітній, політичний, інтелектуальний);
- Національність, расова та конфесійна приналежність;
- Онтологічний бар'єр (різний світогляд, світосприйняття) [3].

Отже, підсумовуючи вищесказане, можна зробити висновок, що слухання – це складний процес сприйняття й осмислення усної мови та звуків, що, на відміну від дії чути, може розвиватися та вдосконалюватися. Слухання важливе для вирішення конфліктів, навчання, ефективного спілкування тощо. Надивлячись на те, що в епоху технологічних комунікацій, процес слухання дещо видозмінився та з'явилося більше бар'єрів. Але його можна вдосконалити шляхом прибирання або зведення до мінімуму бар'єрів та завдяки проходженню шести етапів процесу слухання.

Література:

1. *Етика ділового спілкування: / за редакцією Т.Б. Гриценко, Т.Д. Іщенко, Т.Ф. Мельничук / Навч. посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2007 – 344 с.*
2. *Любомира Бурлачук про мистецтво слухання і епоху дезінформації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://idealist.media/index.php/lyubomira-burlachuk-promistetstvo-sluhannya-i-epohu-dezinformatsiyi/>*
3. *Психологія спілкування. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 224 с.*

Мартінова Н.О., студ.

Донецький національний університет економіки

і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

ТЕМАТИЧНО-ФІЛОСОФСЬКІ ВИМІРИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Українська література пройшла тривалий шлях розвитку стилів та напрямів: від доби монументального стилю через ренесанс і реформацію, класицизм, романтизм до сучасних напрямів, таких як постмодернізм. У радянські часи соцреалізм в літературі був єдиним псевдохудожнім методом, який базувався на жорстких догмах і шаблонах, згідно з якими художня цінність твору поступала за значенням дотриманню вимог партійності, відповідності інтересам окремого класу, інтернаціоналізму тощо, тобто суто ідеологічним критеріям. Зі здобуттям незалежності України українські письменники отримали свободу творчості та думки, відійшли від надмірного ідеологічного пафосу, притаманного соцреалізму. Це, природно, відбилося як на художній формі, так і на світоглядно-тематичній палітрі нової літератури. Сучасним письменникам, представникам постмодерної епохи, притаманний широкий філософський підхід до відображення навколишньої дійсності, позначений виразною національною специфікою та новими акцентами сьогодення. Це знайшло свій вияв у новій тематиці літературних творів та сучасній, несподіваній інтерпретації традиційних тем: національна ідентичність, почуття людини, емоції, роль жінки в суспільстві, гендерні відносини, творча праця (Оксана Забужко, Ліна Костенко); кохання, самогубство, гармонія людини (Ірена Карпа); фемінізм, абсурдність світу, пошук людиною власної самоідентичності (Юрій Андрухович); мотиви смерті, деградація (С. Жадан).

Філософський підхід, який акцентує увагу на місце жінки в суспільстві, її суспільну роль, осмислення української ідентичності, використовують такі письменниці, як Оксана Забужко та Ліна Костенко. Вони надають величезної ваги людській особистості, індивідуальності, неповторності, сутність яких розкривають через людські емоції. Зокрема, Ліна Костенко, вбачає сенс у роздумах про важливість творчої праці, про те, як потрібно любити людей та захоплюватися природою. Письменниця у своїх поезіях шукає ключі до таємниць буття, аналізуючи з цього погляду цілі пласти історії.

Оксана Забужко є кандидатом філософських наук, віце-президентом українського ПЕН-центру. Свою філософію щодо ролі письменника в суспільстві вона виражає в неухильному дотриманні принципу правдивості («не збреш»). Письменниця вважає правду найвищою моральною та суспільною цінністю, бо, на її переконання, саме брехня робить літературу такою ж небезпечною професією, як у альпініста або водолаза. Адже брехня – те, що заважає людині жити та бути собою.

Ірена Карпа у своїй творчості звертається до проблеми нерозділеного кохання, самогубства, внутрішньої гармонії людини та швидкоплинності пі-

дліткового часу. Письменниця має свою філософію життя, яка керує її думками під час написання творів: «Щастя – у простих речах, свобода – незаперечна цінність, а любові в світі вистачить на всіх...» [2].

Юрій Андрухович використовує в творах гру з читачем, містифікаторство, еротизм, любов до магічного й надзвичайного. Письменник переосмислює актуальні проблеми сучасної філософії: традиційність цінностей, абсурдність світу, фемінізм та ірреальність буття, тому що далеко не кожен розуміє, для чого ми живемо і що нами править.

Нетрадиційно осмислює одвічну філософську проблему добра і зла Сергій Жадан. У його творчості зустрічаємо мотиви смерті, алкоголізму, самогубства, деградації. Але, незважаючи на таку похмуру тематику, автор прагне знайти світло і добро, доходячи парадоксального висновку, що світло та добро потрібно шукати там, де їх, здавалося б, не може бути – у темряві та безвиході [3]. Культурологічне значення творчості Сергія Жадана в розвитку не лише української літератури, а й світової культури в цілому, підкреслено в красномовному висловленні О. Бойченка, який назвав поета «тим, ким його хотіла бачити історія культури початку століття: її безнадійно застудженим горлом...» [4].

Отже, українські письменники ХХІ століття, зокрема Оксана Забужко, Ліна Костенко, Ірена Карпа, Юрій Андрухович, Сергій Жадан, в новаторській художній формі і широкому тематичному колі ставлять і прагнуть розв'язати глобальні філософські проблеми пострадянської реальності в Україні, подати осучаснене бачення одвічних філософських викликів життя. Їхня творчість налаштовує сучасника, попри прагматизм і меркантильність навколишнього світу, на осмислення важливих для виживання людини як соціального виду філософських проблем сьогодення.

Література:

1. *Творчий шлях Оксани Забужко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.edufuture.biz/index.php?title>*
2. *Ірена Карпа. Інтерв'ю з України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://rozmova.wordpress.com/category/карпа-ірена/>*
3. *Березовчук Л. Поруйнування Єруаліма: С.Жадан // Критика. – Березень. 2000.*
4. *Сергій Жадан. Цитатник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bukvoid.com.ua/events/raityng/2012/06/12/122743.html>*

Бадіца А.В., студ.

*Донецький національний університет економіки
і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг*

ДО ПИТАННЯ ПРО ІНШОМОВНІ ЗАПОЗИЧЕННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ МЕНЕДЖМЕНТУ

Сучасні пріоритети мовної освіти відповідно до загальноєвропейських рекомендацій спрямовані на нормативне оволодіння особистістю професійною мовою. Оскільки українська мова є одночасно об'єктом і засобом досягнення освітньої мети, виникає необхідність переорієнтування процесу підготовки майбутніх менеджерів на готовність реалізовувати набуті знання, вміння та навички в професійній діяльності. Життєдіяльність в умовах сьогодення (економічні та культурні зв'язки України із зарубіжними країнами, формування ринкових відносин, організація нових структур, вихід підприємств на зовнішній ринок) потребує реалізації мовної освіти відповідно до запитів суспільства в контексті збагачення мовного запасу майбутніх менеджерів професійною термінологією іншомовного походження.

Розуміння економічної термінології української та європейських мов, структурних, семантичних особливостей процесу термінологічного творення дозволить сучасному менеджеру досягти порозуміння, якісно виконати професійні функції.

Загальна спрямованість сучасного мовознавства на дослідження комунікативних аспектів функціонування мовних одиниць актуалізує проблему використання іншомовної лексики в процесі набуття студентами фахових знань. Так, запозичена термінологія як джерело отримання інформації є предметом дослідження А. Грицьківа, А. Олійника. Значна кількість робіт присвячена дослідженню проблеми збагачення мови іншомовними словами, їх впливу на мову-реципієнта (Л. Архипенко, В. Білоусова, М. Вакуленко, М. Кочерган, Ю. Малахова). Дослідження економічної термінологічної системи української мови представлені в працях Л. Боднарчук, Т. Дячук, П. Селігей, Д. Шапран та ін. Науковці наголошують на необхідності збагачення мовного запасу людини та акцентують увагу на неусталеності власних термінологічних традицій, що примушує більше запозичати. Ми погоджуємось із думкою Т. Панько про те, що домінантним повинно бути використання української термінології у співвідношенні з міжнародними термінологічними системами.

Існують протиріччя між:

– інтенсивним надходженням іншомовних запозичень в українську лексику та недостатнім упорядкування іншомовних лексичних одиниць в українській термінології менеджменту;

– необхідністю встановлення мовних наукових та ділових контактів з суб'єктами діяльності та недостатнім усвідомленням майбутніми менеджерами змісту лексики іншомовного походження.

Відтак, акцентується доцільність окреслення загальних ознак іншомовних

запозичень в українській терміносистемі менеджменту.

У змісті наукових досліджень лінгвістів іншомовні слова визначаються як слова, що не засвоєні повністю мовою, яка їх успадкувала, і зберігають виразні ознаки свого походження, натомість запозичені слова цілком засвоєні мовою, що їх перейняла. Іншомовна лексика є основою для творення лексичної термінології різних галузей. Зберігаючи ознаки свого походження, в процесі асиміляції й інтерференції у складі спеціальної лексики й термінології відбувається адаптація запозичень у мовному середовищі та поступове засвоєння лексем носіями мови. У результаті Л. Крисін представляє таку систему ознак асимільованості іншомовного запозичення: передавання іншомовного слова фонетичними і графічними засобами мови-реципієнта; співвіднесеність слова із класами і категоріями мови-реципієнта; фонетична асиміляція, граматичне освоєння, словотвірна активність слова, семантична адаптація (чіткість значення тощо), регулярність мовного вживання.

Значне кількісне зростання нових надходжень в українську мову спричинило кількісні та якісні зміни шляхів та засобів збагачення лексики. На думку Т. Скоп'юк, основними напрямками функціонально-семантичного розвитку лексичних одиниць є: використання їх у вузькоспеціальних значеннях, зміна значення у зв'язку з міграцією до іншої термосистеми, перехід термінів у слова загального вжитку. Л. Крисін наголошує на необхідності поетапного використання іншомовних запозичень: від уживання слова в орфографічній мові до реєстрації слова в тлумачному словнику. На думку Л. Архипенко, кожен етап характеризується певними ознаками. На початковому етапі відбувається сприйняття структури іншомовного запозичення, пристосування його до мови-реципієнта: опрощення, утворення слова зі словосполучення, злиття компонентів складного слова. На етапі освоєння іншомовного запозичення – вживання поряд з іншими словниковими одиницями: виділення однакових компонентів із збереженням жанрово-стилістичних особливостей. Етап поглибленого засвоєння іншомовного запозичення характеризується втратою особливостей, структури та значення, що передбачає семантичну диференціацію, участь слів у процесі словотворення та реєстрацію іншомовних запозичень у тлумачному словнику.

У процесі адаптації запозичені терміни зазнають фонетичних, морфологічних, семантичних змін. Так, наприклад, науковці пропонують вживати термін «менеджер» без зміни семантичної структури в усіх галузях економічної науки, а семантично похідне поняття «ризик-менеджер» – у звуженій, спеціалізованій, сфері (наявність диференційних сем у компоненті «ризик»). Важливим показником морфологічного освоєння терміна є його входження в лексично-семантичну групу мови-реципієнта. Наприклад, запозичені з англійської мови термін «timing», яке в мові-джерелі має форму середнього ро-

ду, українською мовою засвоєне у формі чоловічого роду. У перекладі з англійської мови позначає «вибір часу». В українській терміносистемі менеджменту поняття «таймінг» розуміють як сприятливий момент для купівлі та продажу акцій. Тобто відбувається зміна семантичного значення слова. Так, наприклад, в перекладі з англійської мови «outsourcing» – заміна натурального господарства, а в «Економічному словнику» Й. Завадського значення англomовного терміна подане як «вибір компанією зовнішніх постачальників товарів і послуг, необхідних для виробництва власної продукції» [1, с. 16].

Н. Краснопольська [2] стверджує, що іншомовним запозиченням властиві характерні ознаки, а саме: точність, конкретність, однозначність, що забезпечує їх високу словотвірну активність. Наприклад, термін «кліринг» (англ. clearing) має в українській мові синонім «розрахунок», але значення англійського терміна більш спеціалізоване й однозначне за рахунок конкретизації диференційних сем, що дозволяє йому більш точно виконувати свою сигніфікативну функцію в межах конкретної терміносистеми: кліринг – система безготівкових розрахунків за товари, послуги, різні види цінних паперів, що базується на заліку взаємних вимог і зобов'язань. Морфологічна структура та семантична однозначність цього терміна сприяють утворенню від нього похідної форми «кліринговий», придатної для подальшого використання в термінологічній номінації, наприклад: кліринговий депозитарій.

Отже, в умовах посилення тенденції внутрішньої мобільності лексики залишається актуальним дослідження співвідношення національних і іншомовних запозичень у системі української термінології загалом, і термінології менеджменту зокрема.

Література:

1. Завадський Й. С. Економічний словник / Й. С. Завадський, Т. В. Осовська, О. О. Юшкевич. – Київ : Кондор, 2006 – 355 с.
2. Краснопольська Н. Запозичення в українській термінології менеджменту [Електронний ресурс] / Н. Краснопольська. – режим доступу : ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/6994/1/28.pdf.
3. Лецюк Т. Й. До проблеми термінологічних запозичень у мові науки і техніки / Т. Й. Лецюк // Українська термінологія і сучасність : Зб. наук. праць. – 2005. – Вип. VI. – С. 53-56.
4. Стецюк С. Англomовні запозичення в українській фінансово-економічній термінології [Електронний ресурс] / С. Стецюк. – режим доступу : <http://ena.lp.edu.ua:8080/handle/ntb/15163>. – (дата звернення: 24.04.2018).
5. Шапран Д. П. Сучасна українська термінологія маркетинг : семантика та прагматика : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук. : 10.02.01 «Українська мова / Шапран Дар'я Петрівна. – Д., 2004. – 20 с.

Казакова А.А., студ.

*Донецький національний університет економіки
і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг*

ПОСТМОДЕРНІЗМ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ: СОЦІАЛЬНО- ФІЛОСОФСЬКИЙ КОНТЕКСТ

В історії мистецтва є періоди, позначені особливими ідейно-художніми зрушеннями, змінами усталених естетичних вимірів. В Україні серед таких періодів можна виділити 80 - 90 роки ХХ ст. Для цього періоду характерні: часи суспільної «перебудови», кінець радянської епохи, утвердження української державної незалежності. Ці події спричинили в українському мистецтві певні естетичні зміни, і саме в цей час в українській літературі виникає такий напрям, як постмодернізм.

Мета доповіді полягає в окресленні виявів та загальних рис постмодернізму в українській літературі в контексті його соціально-філософського значення.

Актуальність дослідження цієї теми полягає в тому, що культура постмодерну є одним із проявів постіндустріального світу, життєдіяльність і історія якого зумовлена змінами в таких напрямках, як технології виробництва, економіка, політика, соціум та культура.

Постмодернізм (лат. post – за, після, далі; франц. moderne – сучасний, новітній) – продукт постіндустріальної епохи, епохи розпаду цілісного погляду на світ, руйнування світоглядно-філософських, економічних, політичних систем. Як літературна течія виник у США та Європі в останню третину ХХ ст. Для культурної епохи постмодерну характерне стирання меж між різними сферами духовної культури (філософією, мистецтвом, літературою) і між стійкими у своїй протилежності поняттями, такими як: «прекрасне – потворне», «трагічне – комічне», «високе – низьке», «серйозне – ігрове», «руйнівне – творче» [1].

Для постмодерністської літератури характерним є іронія, «цитатне мислення», принцип гри, загальне осміяння і глузування над усім, зіставлення різних жанрів, стилів, художніх течій. Твір постмодернізму – це завжди висміювання попередніх і неприйнятих форм естетичного досвіду: реалізму, модернізму, масової культури [2].

Енциклопедія літературних напрямів і течій подає такі риси літературного постмодернізму: культ незалежної особистості; потяг до архаїки, міфу, колективного позасвідомого; прагнення поєднати, взаємодоповнити істини багатьох людей, націй, культур, релігій, філософій; бачення повсякденного реального життя як театру абсурду, карнавалу; використання підкреслено ігрового стилю, щоб акцентувати на ненормальності, несправжності, неприродності панівного в реальності способу життя та ін. [3].

Загалом постмодерну культурну епоху оцінюють як кризовий, перехідний етап, етап пошуку нових орієнтирів. Саме таким кризовим етапом в укра-

їнському суспільстві стали 80-90-ті роки, після розпаду СРСР. У цей соціально та ментально складний період на заході України з'являється таке явище, як «станіславський феномен» – мистецьке угруповання літераторів Івано-Франківської області, у творчості яких найбільш яскраво проявився український літературний і художній постмодерністський дискурс. Одним із найяскравіших представників «станіславського феномену» і літератури постмодернізму взагалі є Юрій Андрухович – поет, прозаїк, перекладач, есеїст. Разом з Віктором Небораком та Олександром Ірванцем Юрій Андрухович заснував поетичне угруповання Бу-Ба-Бу, яке першим в українській літературі у 80-х роках ХХ ст. почало відтворювати карнавальні та буфонадні традиції. Щодо соціальних причин цього явища, на сторінках тогочасного видання з'явився такий коментар: «за умов сучасної демократії, коли зникла потреба в письменнику-герої, роль письменника в суспільстві здевальвувала до ролі блазня, який розважає натовп смішними та страшними казками» [4, с. 35]. Твори Андруховича побудовані на контрасті, іронії, стилізації, зміні масок. У них він зображає як реальний, натуралістичний, так і карнавальний, химерний світ на межі реальності та сну. Такою ірреальною й химерною була сама дійсність того часу в сприйнятті сучасників, звиклих до ідеологічних схем аналізу життя в межах теорії комунізму.

Ще одним яскравим представником і одним із творців «станіславського феномену» є Юрій Іздрик – український прозаїк, культуролог, художник, музикант, автор журнального проекту «Четвер». У творчому колі «станіславського феномену» його визнали майстром у вираженні оніричних мотивів: його роман «Воцтек», який викликав захоплення читачів та схвальну критику літераторів, було названо «книгою про сні у снах». Прикметними рисами його творчості є світ сну, сфера позасвідомого, візійність мислення. Також його творчості притаманна відсутність лінійних сюжетів. Сюжет його творів вибудовується здебільшого через потік свідомості героя, який сам творить свою реальність.

Екзистенційно-психоаналітичний напрям в постмодерністській українській літературі представляє, зокрема, Степан Процюк – поет і прозаїк, автор поетичних збірок, романів, найбільш відомим із яких є роман «Тотем» (2005). У цьому творі спостерігається посилений інтерес до смерті і страху, фетишизації й неврозу, відчаю і, водночас, пошуку можливої гармонії.

Представницею українського феміністичного постмодернізму стала Оксана Забужко. Одним із найвідоміших її творів є роман «Польові дослідження з українського сексу», названий критиками «Біблією українського фемінізму». У своїй творчості вона приділяє багато уваги ідеї постійності, тотожності, розкриває все різноманіття людських емоцій – іронію, жаль, співчуття, біль, любов, і при цьому часто звертається до теми фемінізму.

Отже, загальними рисами української літератури постмодерну є невідзначеність, театральність, залучення читача до співтворчості, насиченість культурними реаліями, позиціонування літератури як «першої реальності». По-

при неоднозначне до нього ставлення, цілковито погоджуємося з думкою, що український постмодернізм окреслив багато проблем і нових тем у мистецтві, запропонував новий підхід щодо пошуку смислів і принципів культури загалом, сприяв виробленню нового погляду на світ, пошуку нового стилю життя, вирішенню проблем самоідентифікації та самоствердження.

Література:

1. *Постмодернізм в українській, польській та російській прозі: типологія образу-персонажа* [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/6083/1/Lavrynovych_dys.pdf
2. Ткач І.А. *Постмодернізм як літературне явище: розвиток і критика* / Ткач І.А., Міронова І.С. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.confcontact.com/2011118/postmodernizm-yak-literaturne-yavische.php> – Назва з екрана.
3. *Постмодернізм* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrlib.com.ua/encycl/techii/printout.php?number=16> – Назва з екрана.
4. Баран Є. *Обрії літературного 2000-го* / Є. Баран // *Кур'єр Кривбасу*. – 1999. – С. 110-117.

Коваль М.М., студ.

*Донецький національний університет економіки
і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг*

ТРУДНОЩІ ВЖИВАННЯ ПРИЙМЕННИКОВИХ КОНСТРУКЦІЙ В МОВЛЕННІ СТУДЕНТІВ

Кожна мова має свої особливості вживання прийменників. Ці слова є службовими і не мають самостійного лексичного значення. Поєднуючись з непрямыми відмінковими формами іменників, займенників та числівників, прийменники виражають різні семантичні відношення (час, простір, умову, мету, об'єкт дії, напрямок, місце) [1]. У близькоспоріднених мовах значна частина прийменників є омонімічними, але сполучуваність прийменників із відповідними відмінками іменних частин мови має свою національну специфіку. Через це у мовців-білінгвів виникають труднощі щодо правильного вживання прийменникових лексико-синтаксичних конструкцій у мовленні.

Мета доповіді – з'ясувати найбільш типові помилки у вживанні прийменників у мовленні студентів в умовах російсько-української двомовності.

Нами було проведено відповідне дослідження шляхом анкетування студентів першого курсу Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського в м. Кривому Розі. Це контингент, який щойно склав ЗНО з української мови, тому можна висунути припущення, що помилок у мовленні цих студентів має бути не так багато, оскільки правила вживання прийменників в українській мові входять до про-

грами ЗНО. З іншого боку, учасники експерименту живуть і спілкуються в двомовному оточенні і самі в спілкуванні ситуативно використовують українську і російську мови, систематично перемикаючи коди. Це може зумовити закріплення ненормативних форм висловлення в мовленні студентів унаслідок інтерференції.

Студентам були запропоновані завдання з російсько-українського перекладу прийменникових лексико-семантичних конструкцій. В експерименті брали участь 52 студенти, з яких лише 7,7% не зробили жодної помилки на вживання прийменників у перекладених словосполученнях. З-поміж типових помилок найбільше зафіксовано порушення мовної норми щодо перекладу російського прийменника «в», який має такі українські аналоги : *на, до, з, за, про, при, як*, або безприйменникові еквіваленти :

в защиту – на захист (замість прийменника «на» писали «у захист»);

в его пользу – на його користь («у його користь»);

в адрес – на адресу («в адресу»);

в двух шагах - за два кроки («у двух кроках» написало близько 15% студентів);

в семь часов – о сьомій годині («в сім годин» - 12%);

в рассрочку – на виплат («у розсрочку» - 85%);

положить в карман – покласти до кишені («покласти в кишеню» - 35%).

Ще одне типове порушення синтаксичної норми виникає в уживанні прийменника «при» в перекладних конструкціях. В українській мові він має такі еквіваленти: *у, під час, коли, за*. Близько 35% учасників дослідження зробили помилки саме щодо вживання прийменника «при»: *при жизни – при житті* (замість *за життя*); *при любой погоде – при всякій погоді* (замість *за всякої погоди*) – 10% опитаних. Цей прийменник доречно використовувати, виражаючи просторову близькість (*посадити при дорозі*), підпорядкованість комусь або чомусь (*центр реабілітації при навчальному закладі*), наявність чогось (*бути при грошах*), вказівки на особу, яка щось має (*сумка була при мені*), присутність когось (*при сторонніх, при сусідах*).

Ще більша кількість студентів зробила помилки в перекладі словосполучень з одним із найбільш використовуваних прийменників – прийменником «по». В українській мові прийменник «по» вимагає після себе залежно від вислову або знахідного, або місцевого відмінка для позначення просторових (*по обидва боки, йти по слідах*), часових (*по обіді*), кількісних (*по 15 осіб, по 1 чайній ложці*), мети (*ходити по продукти, йти по лікаря*), об'єктних або означальних (*дивитися по телевізору, наказ по інституту, друзі по навчанню*) відношень. Якщо у словосполученнях може бути декілька варіантів поєднань, то краще використовувати безприйменникові.

отправляют по почте – відправляти поштою (близько 20% зробило помилки у цьому словосполученні – *відправляти по пошті*);

пришлось по вкусу – «сподобалось» або «прийшлося по смаку» – 5% (правильно – припало до смаку).

Більше половини студентів роблять помилки під впливом російської мови в таких сполученнях:

прийти по делу – прийти у справі (85% студентів писало «*прийти по справі*»);

по заказу – на замовлення («*за замовленням*» або «*за заказом*» – 90%);

по просьбе – на прохання («*за проханням*» – 76%);

по требованию – на вимогу («*за вимогою*» – 84%);

по собственной воле – з власної волі («*за власною волею*» – 76%);

не по силе – не під силу («*не по силі*» – 71%).

Труднощі виникають і щодо використання прийменника «*на*». Носії української мови, зокрема студенти, часто говорять:

на цих днях замість цими днями;

приїхав на автомобілі замість приїхав автомобілем;

переклад на англійську мову замість переклад англійською;

на очах у всіх замість перед очима;

на наступний день замість наступного дня (60%);

читати на українській мові замість читати українською мовою («30%).

Результати щодо перекладання деяких сталих прийменникових конструкцій книжного походження такі:

принять во внимание – «*прийняти до уваги*» або «*прийняти в увагу*» – 68% (замість *взяти до уваги*)

принять к сведению – «*прийняти до відома*» – 25% (замість *взяти до відома*).

Висновки. Отже, помилки у використанні прийменникових конструкцій, що виникають під час перекладання з російської на українську мову, є типовими у мовленні студентів, зокрема щодо вживання усталених мовних конструкцій ділового стилю. Тому вивчення правил вживання прийменників та розвиток відповідних мовленнєвих компетентностей під час вивчення курсу «Ділова українська мова» є дуже важливим для формування мовленнєвої грамотності майбутніх фахівців.

Література:

1. Українська ділова і фахова мова: Практичний посібник на щодень / За ред. М.Гінзбурга. – Київ: Фірма “Інкос”, 2007. – С. 24–82.
2. Головащук С.І. Російсько-український словник сталих словосполучень. – К.: Наукова думка, 2001. – 640 с.
3. Шкуратяна Н.Г., Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова: Модульний курс: Навч.посіб. – К.: Вища школа, 2007. – 823 с.

Куліш А.В., студ.

Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЕВОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ

Жодне суспільство не може існувати без мови. Мова – це духовний скарб нації. З її допомогою людина має змогу не тільки спілкуватися, а й формуватися як особистість, творити історію та культуру.

Мовленнева культура кожної людини характеризує її як особистість. Вона формується з першими словами дитини та росте й розвивається протягом всього життя. За життя людини виділяють чотири етапи розвитку мовленнєвої культури – культура дошкільника, школяра, студента та дорослої людини. Культура мовлення схильна до змін, які залежать від самої людини та соціальних трансформацій.

Метою роботи є дослідження проблем формування мовленнєвої культури студентів.

Культура мовлення потребує дотримання мовних норм вимови, точність, наголос, ясність, правильну побудову та доречність висловів, та обов'язкового дотримання правил мовленнєвого етикету. Культура мовлення – це духовне обличчя людини. Вона демонструє розвиток людини як особистості та змогу гідно представити свою країну. Здобутки особи залежать від її вміння спілкуватись.

Актуальна проблема сьогодення – це формування мовленнєвої культури студентів. Відбувається вивчення цієї проблеми з метою зображення реальної картини. Більшість студентів володіють навичками мовленнєвої культури, але сучасна молодь часто використовує сленгові слова, жаргонізми, які заборонені для майбутнього випускника ВНЗ та кваліфікованого фахівця [1, с. 6].

Зараз розвиток професійного мовлення має значні недоліки, які сформувалися на тлі філологічної катастрофи, яку вивчають науковці. Для більшості майбутніх фахівців на задній план відійшла не тільки книга, а літературна мова. Їх місце зайняв молодіжний сленг та суржик. Абітурієнти не володіють українським мовленням у достатньому обсязі.

Мовленнева культура студента – це їх показник духовності, моральності та культури взагалі. Мовна неграмотність, словесний бруд, вульгарщина – це все частина мовлення молоді. Використання сленгу супроводжується увесь час, він оновлюється разом з науково-технічним прогресом. Студенти пояснюють, що для них сленг – це спосіб висловлювання свого емоційного стану. Студенти мають працювати над своєю культурою мови, адже вони майбутні фахівці для яких спілкування – це засіб досягання цілей. Мова

кваліфікованого фахівця має бути точною, логічною, змістовною, доречною та виразною, а використання жаргону, сленгу, нецензури забороняється [2].

У навчальній програмі кожного студента є предмети, які сприяють розвитку та формуванню мовленнєвої культури – це етика службового спілкування, ділове українське мовлення, філософія, риторика. Викладачі мають показувати своїм прикладом, що мовленнєва культура стане у житті надійною опорою [3].

Провівши анкетування серед студентів Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайло Туган-Барановського та проаналізувавши відповіді на запитання : «Чи вважаєте Ви себе культурною людиною?» - 75% студентів відповіло «так»; «Чи знаєте Ви що таке мовленнєва культура?» - 65% студентів відповіло «так»; «Чи знаєте Ви що таке мовленнєвий етикет?» - 80% студентів відповіло «так»; «Чи користувалися Ви мовленнєвим етикетом у своїй практиці?» - 60% студентів відповіло «так». Ми можемо зробити висновки, що більшість студентів знають основні поняття мовленнєвого етикету та культури і використовують їх на практиці.

Мовленнєвий етикет студентів – це етикет, який характерний для даного суспільства у цей період часу. Студенти повинні знати сталі мовні структури, які використовуються у найрізноманітніших мовних ситуаціях. Мовний етикет пов'язаний з принципом ввічливості. Використання правил мовленнєвого етикету залежить від місця спілкування, конкретної ситуації та обставин розмови.

Отже, сьогодні проблема формування мовленнєвої культури студента набуває більшого значення. Майбутній фахівець має досконало володіти мовою, адже лише завдяки їй він зможе досягти своєї мети та реалізувати себе. Зараз мова та культура тісно пов'язані у духовній сфері людини. Студенти мають вчитися творчо користуватися мовними засобами для самовираження, самотворення та самоствердження.

Література:

1. Пономарів О. *Культура слова: Мовностилістичні поради: Навч. посібник. 2-ге вид., стереотип.* -К.:Либідь, 2001.-240 с.
2. Гриценко Т.Б. *Культура мовлення студентів у формуванні системи цінностей [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/20_AND_2009/Philologia/48889.doc.htm*
3. Білоус Н. М. *Формування мовленнєвої компетенції в студентів філологів у процесі вивчення методики викладання української літератури. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/13811/1/білоус.pdf>*

Лядська В.В., студ.

Донецький національний університет економіки

і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

РІЗНОЖАНРОВІСТЬ ЯК ВІДМІТНА ОЗНАКА СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПРОЗИ

Сучасна література – живий процес, складний і різноманітний. Важливо, що в цьому процесі, попри різноманітність, зберігається духовна спадкоємність кількох поколінь та підтримується міцний зв'язок із національною культурною традицією. Водночас за останні десятиліття письменство зазнало суттєвого тематичного і жанрового оновлення. Позбувшись ідеологічних обмежень, воно звертається до гострих актуальних питань, до проблем загальносвітового значення, проблем філософського характеру, одночасно розширюючи свої художньо-стилістичні виміри. Центральне місце в сучасному літературному процесі займає проза. Значно розширився її жанровий діапазон – насамперед це стосується жанрів масової літератури: детектив, трилер, містика та ін.

Метою цієї роботи є висвітлення жанрового розмаїття сучасного українського роману як відображення новітніх тенденцій розвитку української літератури в нових умовах.

У сучасній прозі розвиваються жанри, не типові для класичної та радянської української літератури. Науковці вважають, що термін «полістилістика» є найкращим для визначення стилю прози в останні роки, коли авторський текст становить собою поєднання різностильових елементів, коли вільно співіснують різні літературні форми без чітко визначеної жанрової диференціації [1]. Серед прозових творів сучасних українських письменників вирізняють детективну, фантастичну, містичну, історичну та філософську прозу, що представлена оповіданнями, новелами, есе, повістями, романами.

XXI ст. в українській літературі представлено значною кількістю історичних романів та їх різновидів, які актуалізують найгостріші проблеми сучасного суспільства через інтерпретацію історичних фактів минулого. Серед них твори «Іван Богун» Ю. Сороки, «Залишенець. Чорний Ворон» В. Шкляра, «Із сьомого дна» Я. Бакалець та Я. Яроша тощо. Увагу читачів та теоретиків літератури привертає поява художньо-документальної прози, що поєднує в своїй структурі художню образність та історичний фактаж: Н.Дзюбенко «Андрій Первозванний», Р.Іваничук «Саксаул у пісках», М.Красуцький «Довга дорога вночі», К.Петров «Перерване Євангеліє», В.Стадниченко «Наш перший розум», Ю.Хорунжий «Вірую», Г.Штонь «Суд», Я.Ярош «Дорогий хто-січок, або Хтось когось любить».

Перетворюється на справжню серйозну літературу український детектив, який має елементи філософського роману, гостросюжетного бойовика,

авантюрного (готичного) роману: Євгенія Кононенко, Ірен Роздобудько, Леонід Кононович. Сергій Батурін, Дмитро Білий, Валентин Тарасов вводять детективний сюжет в історичний контекст. Василь Кожелянко, Василь Шкляр шукають відповідей на загадкові питання нашої історії й сучасності засобами авантюрно-пригодницького містичного детективу. Сучасний український письменник Андрій Кокотюха робить припущення, що в цій царині з'явився й новий, суто український тренд – «детектив без убивства» (Олексій Волков «Слід на воді», В'ячеслав Васильченко «Притулок для прудкого біса»).

У сучасній прозі активно розвивається жанр фантастики (Марина й Сергій Дяченки), продовжуючи традиції В.Винниченка та Ю.Смолича. Послідовниками традицій шістдесятників є Євген Пашковський, Олесь Ульяненко та ін.

Інтелектуальна проза кінця ХХ – початку ХХІ ст. в Україні представлена філософськими романами Валерія Шевчука («Дім на горі», «Три листки»), Анатолія Дністрового («Дрозофіла над томом Канта»), Оксани Луцишиної («Любовне життя»), Ігоря Павлюка («Вирощування алмазів») та ін. Актуальним стає урбаністичний роман, в якому автори осмислюють тему урбаністики в контексті людських стосунків та взаємин людини зі світом (Олесь Ульяненко, Олександр Ірванець).

Отже, сьогодні українська література існує у вільному суспільстві, де кожен може писати й читати те, що йому подобається. Прозу останніх десятиліть називають новим відродженням модерну, з такими його рисами, як химерність і вигадливість форм. Сучасна українська проза твориться в координатах світового контексту, не обмежуючись орієнтуванням виключно на традиційні зразки, і являє собою відкриту систему, що породжує експерименти з жанровими формами та їх авторську інтерпретацію.

Література

1. *Бабелюк О.А. Способи постмодерністського текстотворення крізь призму полістилістичності / О.А. Бабелюк. // Одеський лінгвістичний вісник, 2013. – Вип. 1. – С. 5 – 16.*
2. *Кокотюха А. Український детектив'2013: ніхто не хотів померати [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://litakcent.com/2013/11/20/ukrajinskyj-detektiv2013-nihtone-hotiv-pomyrati> - Назва з екрана.*
3. *Харчук Р. Б. Сучасна українська проза: Постмодерний період: Навч. посіб. – К.: ВЦ «Академія», 2008. – 248 с.*

Мулява В.Р., студ.

Шапран Д.П., канд.філол.наук, доцент

Донецький національний університет економіки

і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

ЕРГОНІМИ В МОВНОМУ ЛАНДШАФТІ КРИВОГО РОГУ

На сьогодні мова міста є важливим напрямом досліджень у всьому світі, що дає матеріал для вивчення мови в різних її аспектах. Дослідження мовного ландшафту українського міста дає уявлення про образ міста, виявляє важливі тенденції розвитку міста як частини суспільства та специфіку функціонування та співіснування мов у його межах, що є особливо актуальним в аспекті вивчення стану вирішення нагальних проблем мовної політики в сучасній Україні.

Термін «мовний ландшафт» був уперше використаний Р. Ландрі і Р. Бурі у значенні “мова публічних і комерційних знаків на певній території чи в певному регіоні”, тобто “мова дорожніх транспарантів, рекламних білбордів, назв вулиць, топонімів, вивісок на магазинах, знаків на урядових будівлях тощо” [2, с. 25].

Вивченню мовного ландшафту українських міст присвячено низку наукових праць, зокрема, вивіскам Донецька та Макіївки (М. Полосіна), Одеси (Н. В. Кутуза), населених пунктів Закарпатської області (Л. Л. Белей) тощо. Але залишається ще цілий ряд питань в цій галузі, що потребують розгляду.

Мета нашої роботи полягає в дослідженні та систематизації особливостей ергонімів в мовному ландшафті м. Кривого Рогу як одного з найбільших міст України.

Соціальні зміни в Україні кінця ХХ – початку ХХІ ст. спричинили появу великої кількості підприємств різного функціонального профілю. Кожне з них вимагало своєї «особистої» назви – ергоніма. Науковці по-різному трактують поняття «ергонім». Виходимо з того, що «ергонім – це власне ім’я ділового об’єднання людей, в тому числі союзу, організації, установи, корпорації, підприємства, товариства, закладу, гуртків» [3, с. 66]. Більшість учених вважає, що ергоніми займають проміжне місце між топонімами і соціоніками.

Ми зосередили увагу на двох основних аспектах дослідження ергонімів Кривого Рогу: функціональному та лексико-семантичному. Окрему увагу було приділено мові, яка використовується в нашому місті в цій сфері. Фактичний матеріал збирався шляхом спостереження. Всього було зібрано більш ніж 100 ергонімів.

3-поміж них переважають назви українською мовою – 65%, російською – 25%, і найменше в цих номінаціях представлена англійська мова – близько 10%.

Розділивши всі ергоніми на одномовні та багатомовні, отримуємо такі результати: 76% одномовних ергонімів та 24% двомовних. У ландшафті міста щодо одномовних ергонімів було зафіксовано використання 3 основних мов: української, російської та англійської, а також поодинокі назви французькою. Зустрічаються також ергоніми східними мовами, мовами народів Кавказу, але ці приклади теж поодинокі, такі одиниці виконують не так номінативну чи інформативну функції, як національно-ідентифікаційну чи навіть художньо-естетичну. Двомовні ергоніми найчастіше трапляються в таких мовних комбінаціях: російська – англійська, українська – англійська.

Зафіксовані нами ергоніми можна класифікувати за двома джерелами виникнення: ергоніми відапелятивного походження та відонімного.

Як основна база ергонімів відонімного походження найчастіше використовуються антропоніми. Твірною основою таких ергонімів виступають прізвища та імена власників підприємств: «Юлія», «Аврора», «Ніка», «Віта», «Антошка» та інші. Відантропонімні ергоніми представлені як прізвищами та іменами слов'янського походження, так і іншомовними: «Монро», «Клеопатра», «Сагайдачний». Широко використовуються назви міфологічного походження, серед них можна виділити лексеми на позначення міфічних персонажів та об'єктів: «Олімп», «Аврора», «Пегас» тощо.

Ергоніми відапелятивного походження є більш інформативними, оскільки презентують характер діяльності підприємств: «Зв'язок», «Золото», «Алло», «Алкомаркет» та інші. Особливість ергонімів відапелятивного типу полягає в тому, що вони відображають реальні риси та реальні явища різних об'єктів [3, с. 65], тобто виконують прагматичну функцію. Зафіксовано також використання в ергонімних одиницях немовних символів, які посилюють перлокутивний ефект, психологічно підштовхують споживачів до бажаної дії: «Аптека+», «Люкс+» та інші.

Література:

1. Жуков А.Є. Лексико-семантичний аналіз ергонімів м. Макіївки / А.Є. Жуков, І.О. Кудрейко // Вісник Донецької національної академії будівництва і архітектури. – Випуск 215-4 (114). – С. 38 – 40.
2. Ландрі Р., Бурі Р. Лінгвістичний ландшафт та етнолінгвістична життєздатність: емпіричне дослідження // *Journal of Language and Social Psychology*. – 1997. – № 1. – Р. 23–49.
3. Соколова Л. Н. Типи мотивованості ергонімів (на матеріалі ергонімів м. Києва) / Л. Н. Соколова // *Мовознавство*. – 1993. – № 6. – С. 65–69.

Лядська В.В., студ.

Донецький національний університет економіки

і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ МОВЛЕННЕВОГО ЕТИКЕТУ В УКРАЇНІ

Мова від найдавніших часів супроводжує людину на всіх етапах її життя. Протягом культурної еволюції людства були розроблені правила соціальної поведінки українського народу, які зараз становлять поняття «етикет». Стати ключем до успіху в суспільстві спроможне досконале спілкування, а причина багатьох конфліктів між окремими людьми та народами є порушення етикетних правил. Дотримання правил етикету допомагає подолати проблеми на шляху до взаєморозуміння. З правилами вітання, вдячності, запрошення, прощання, знайомства, схвалення тісно пов'язана культура говоріння.

Метою роботи є проаналізувати особливості мовленнєвого етикету в Україні.

Український мовленнєвий етикет – це правила ввічливості, які історично сформувалися в культурі нашого народу та передаються через покоління як еталон порядної поведінки українця, виразник людської честі та гідності. Він передбачає властиві народу, національно-специфічні правила мовленнєвого етикету, утілені в системі стійких формул і виразів для прийнятих і запропонованих суспільством ситуацій чемного контакту за співбесідником.

Результатом тривалого за часом процесу становлення взаємин між людьми є сформовані норми моральності. Без дотримання цих норм неможливі культурні, економічні та політичні відносини, бо не поважаючи один одного, не накладаючи певних обмежень на себе, не можна існувати. На формування особистості, виховання високої моралі та духовності впливає знання правил етикету. Для ділової людини є необхідним користування цими правилами відповідно до ситуацій. Так, наприклад, у життєвій ситуації мають застосовуватись вітання типу: «Доброго ранку», «Доброго дня», «Христос Воскрес» (на Великдень), «Зі святом»; а прощання: «До побачення», «Бувайте здорові», «До зустрічі», «На все добре»: вдячності: «Дякую», «Щиро вдячний» [2, с. 29-30].

Багатослів'я є хворобою нашого часу. Лише вихована людина відчуває, коли треба говорити, а коли краще промовчати та слухати інших.

У процесі спілкування людина кожного дня затверджує власне «я», своє ставлення до тих чи інших явищ, їх оцінку. Завдяки власному досвіду, здібностям та знанням у людей формуються особисті правила й принципи, які дозволяють вважати щось доведеним, а щось сумнівним. Це буває, доки в суперечці не зустрінеться опонент, що володіє теорією і практикою аргументації.

Мовленнєвий етикет українців постає із живої практики, виробляється протягом тисячоліть і віддзеркалює культурні традиції української нації. Такі види етикету, як: звертання, вітання, прощання, подяка, вибачення, прохання мають особливе значення в офіційному спілкуванні.

Звертання – один із найяскравіших видів мовленнєвого етикету. Суть якого полягає в тому, щоб привернути увагу співрозмовника, звернутися з проханням чи пропозицією до нього.

У своєму історичному розвитку система етикетних звертань зазнала найбільше змін. На сьогодні в офіційному вжитку слова-звертання складають: *пане (пані, панове), добродію (добродійко, добродії), друзі, товариство, колеги, громадо, громадянине (громадянку, громадяни), товаришу (товаришко, товариши),* які супроводжують етикетні означення *вельмишановний, шановний, дорогий*, так наприклад: *високоповажний пане Президенте, шановні колеги.* [1, с.352].

У нашому етикеті є певні правила вітання: молодший повинен першим вітатися з людиною старшого віку, чоловік із жінкою. У приміщенні першим вітається той, хто заходить: «Добрый день», а залишаючи приміщення, кажуть: «До побачення». Під час прощання бажають здоров'я, успіхів у роботі, щастя в сім'ї, прохання передати вітання близьким і рідним адресата, висловлювання надії про подальші зустрічі тощо. Відповідно до правил етикету прощання проголошує той, хто йде першим. Вияв невихованості та зневаги до близьких вважається не попрощатися зі співрозмовником, або не відповісти на слова прощання [3, с. 240-245].

Вислови подяки частіше вживають як знак ввічливої відмови на будь-яку пропозицію. Найбільш поширені відповіді: «*Прошу*» або «*Будь ласка*». При вибаченні найчастіше вживаються слова: «*Вибачте*» та «*Вибачайте*».

Основні вимоги мовленнєвого етикету: ввічливість, уважність, пристойність і чемність співрозмовників. Українське виховання застерігає молодь від уживання грубих та лайливих слів. У багатьох українських сім'ях діти, звертаючи до своїх батьків, бабусь і дідусів, уживають займенник «*ти*» замість традиційного пошанного «*Ви*». Мовленнєвий етикет віддзеркалює лагідну вдачу українців, схильність до коректності й толерантності.

Отже, український мовленнєвий етикет – це складна система, що спирається на моральні правила й вимоги та вказує на ставлення до інших людей та до себе. Тобто відновлення національної культури українського народу неможливе без ґрунтового вивчення правил мовленнєвого етикету, який є показником культурного рівня як нації, так і кожної окремої особистості.

Література:

1. *Ветрова Е.С. Звертання пане,пані, добродію, добродійко в українському мовному етикеті / Е.С. Ветрова // Лінгвістичні студії: Зб.наук. праць. – Вип. 15. – ДонНУ, 2007. – с.351-355*

2. Рускуліс Л.В. Українська мова(за професійним спрямуванням): навчальний посібник / Л.В. Рускуліс, Т.А. Зайцев. – Миколаїв: Іліон, 2014. – 306с.

3. Стахів М. Український комунікативний етикет: Навч.-метод. Посіб. / М.О. Стахів. – К.: Знання, 2008. – 245 с.

Кулига А.О., студ.

Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

ІНШОМОВНІ СЛОВА У ФІНАНСОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Від того, як розвивається наукова мова, залежить інтелектуальний розвиток усього суспільства і стан мовного самовиявлення народу, тому українська термінологія вже впродовж останніх двох століть привертає до себе увагу багатьох учених. У наш час близько 90% нових слів, які з'являються в мові – це терміни, саме в них якнайповніше відображаються сучасні тенденції розвитку суспільства, науки, а отже, й мови. Цим пояснюється велика увага мовознавців до вивчення термінотворчих процесів, зокрема і в сфері фінансово-кредитних відносин.

Одним із найпродуктивніших способів творення нових термінів в українській фінансовій термінології є запозичення, що зумовлено всесвітньою глобалізацією, розширенням міжнародного співробітництва України з іншими країнами світу протягом останніх десятиліть [1].

На різних етапах становлення фінансової термінології процес запозичення відрізнявся за рівнем інтенсивності та джерелами, проте цей спосіб творення термінних назв завжди залишався традиційним.

Формування староукраїнської фінансової термінології відбувалося в європейському контексті і, значною мірою, за рахунок запозичень з інших європейських мов: польської, латинської або німецької за посередництва польської мови. У староукраїнській мові 14-15 ст. та в діловій мові 16-17 ст. зафіксована лексика іншомовного походження на позначення понять сфери товарно-грошових відносин. Так, наприклад, поняття зі сфери обліку позначалися словами *рахунок* (пол. rachunek, нім. Rechnen) та *лічба* (пол. liczys, liczba); *кошта* (пол. koszty нім. Kosten) у значенні «грошові засоби», *індепозито* (лат. in deposito) у значенні «віддана на зберігання певна сума грошей»; *кредитор* (пол. kregytor; лат. creditor).

Наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. фінансова термінологія почала розвиватися більш інтенсивно. На сторінках західноукраїнської преси друкувалися статті, присвячені різним питанням економічної сфери, зокрема фінансам, які засвідчують вживання іншомовної термінології на позначення фінансово-кредитних понять: *асігната*, *вексель*, *видаток*, *дохід*, *зарплата*,

акцент, депозит, каса, бухгалтерія, бюджет. У цей період помітний внесок у поповнення української фінансової термінології за рахунок запозичання з інших мов здійснив, зокрема, Іван Франко як автор кількох десятків наукових праць фінансової тематики. У його наукових статтях вживаються, наприклад, такі іншомовні терміни, як *кредитор, аскурація, консумція, кавція, гарантія, аванс*, проте він супроводжував їх українськими відповідниками, таким чином інтегруючи українську фінансово-економічну науку в міжнародний контекст: *віритель, забезпечення, споживання, грошова застава, запорука, залічка*. Такий підхід був продовжений науковцями і в перші десятиліття ХХ століття. У науковій літературі, підручниках, довідниках, словниках цього часу до іншомовних фінансово-кредитних термінів автори добирали власні українські відповідники, наприклад: *податкова квота – податкова частка, кошторис – державний розпис, калькуляція – розцінка, кредитор - кредитор, позичник; депонент - депонент, вкладач; субсидія - допомога; фиск - скарб; депреціація - знецінення*. Намагання замінити інтернаціональний термін автохтонним відбувалося в руслі тогочасної тенденції позбутися іншомовних впливів. Так, замість терміна *процент* активно вживався термін *відсоток* і такі його похідні, як: *відсотковий, відсоткувати, відсотковуючи, відсоткування* [2].

Найбільша кількість запозичень до української фінансової термінології сьогодні надходить з англійської мови як реакція на потребу забезпечити фінансову сферу, що стрімко розвивається в ринкових умовах, найменуваннями на позначення нових явищ, що вже існують у англомовній фінансовій практиці: *спонсор, лізинг, консалтинг, дисконт, бартер* тощо. Іншомовні запозичення є також основою для активного творення похідних для позначення нових понять: *офшорний, бартерний, дисконтний, ваучерний* та ін.

Таким чином, українська фінансова термінологія значною мірою формується за рахунок запозичень з інших мов. У сучасних умовах глобалізації та інтеграції української економіки в міжнародну економічну систему цей процес має об'єктивний, стабільний і незворотний характер. Для підвищення рівня своєї фахової компетенції майбутні фінансисти мають оволодіти мовними знаннями про закономірності іншомовного запозичання як одного з продуктивних способів термінологічної номінації та мовленнєвими вміннями і навичками щодо правильного розуміння, вживання і творення нових іншомовних термінів.

Література:

1. Дуднік Г. Англомовні запозичення в українській фінансово- економічній термінології та особливості їх перекладу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [file:///C:/Users/asus/Downloads/Nvkhdu_2013_20_54%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/asus/Downloads/Nvkhdu_2013_20_54%20(2).pdf) – Назва з екрана.
2. Панько Т.І. Українське термінознавство / Т.І. Панько, І.М. Кочан, Г.П. Мацюк. – Львів, 1994. – С. 114.

3. Термін у системі професійного мовлення [Електронної ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/1727101247606/dokumentoznavstvo/termin_sistemi_profesijnogo_movlennya – Назва з екрана.

Бондаренко Ксенія, студ.

Донецький національний університет економіки
і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

ВЕРБАЛЬНІ І НЕВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ ВПЛИВУ НА АУДИТОРІЮ

Дар володіння словом – один з найцінніших скарбів людини, що піднімає її над світом усього живого і робить власне людиною. Слово – засіб спілкування між людьми, спосіб обміну інформацією, інструмент впливу на свідомість і вчинки іншої людини. З давніх часів люди прагнули зрозуміти, у чому секрет впливу живого слова: чи це дар вроджений, чи результат тривалого кропіткого тренування і самоосвіти. На всі ці та інші питання нам дає відповідь риторика, яка є наукою про закони винаходу, побудови і вираження думок у мовленні, наука, що навчає не лише красно говорити, а й переконувати аудиторію, впливати на неї різними вербальними й невербальними засобами.

Метою дослідження є аналіз вербальних і невербальних засобів комунікації у риторичі на прикладі яскравого російського оратора В. Жириновського.

Різноманітність видів соціальної взаємодії, соціальних контекстів і намірів учасників спілкування знаходить своє відображення у розмаїтті мовних жанрів – від повсякденної балаканини до емоційних зізнань, від ділових нарад і переговорів до виступу в засобах масової інформації. При цьому мовне спілкування через образи, мотиви, установки, емоції визначає соціальні та міжособистісні стосунки, мова констатує їх. Залежно від поєднання різних способів, прийомів і стилів спілкування в комунікації прийнято виділяти два основних види комунікації: вербальне та невербальне.

Вербальне – це все, що стосується мовленнєвого оформлення думки, процес мовлення. З точки зору риторики – це це ті фактори, які пов'язані безпосередньо з промовою (аргументація, критика тощо). Невербальне – це ті фактори, які присутні у спілкуванні, але безпосередньо не пов'язані зі словесним оформленням тексту (пози, жести, міміка, манера спілкуватися тощо). Невербальне спілкування завжди супроводжує вербальне, тому діють вони як одне ціле, впливаючи на аудиторію.

Розглядаючи ці два засоби комунікації, треба звернути увагу на те, що вони відіграють вагомий роль у виступі. Вербальне спілкування допоможе ораторові проявити свою красномовність та освіченість, але цього не завжди вистачає, аби утримати увагу аудиторії. Тому слід використовувати і невер-

бальний засіб комунікації. На думку багатьох теоретиків ораторського мистецтва, люди здатні більше довіряти міміці, жестам, бо їх важко проконтролювати.

Яскравим представником, який поєднує ці два засоби комунікації є Володимир Вольфович Жириновський. Він упевнено володіє будь-якою аудиторією, але все ж є досить уразливим. Його може вивести з себе відверте висловлювання або незручний для нього факт. Важка аудиторія вганяє політика в оборонний режим, і він іноді починає сперечатися заради суперечки, втрачаючи колишню лінію аргументів. Тим не менш, його крайня позиція з усіх питань, які він відстоює, не може не викликати поваги, тому що вимагає величезної сміливості, яку Володимир Вольфович проявляє кожен день.

Жириновський-оратор, про що свідчить спостереження і аналіз його виступів, переслідує загалом чотири цілі: епатаж і скандал; захист інтересів громадян Росії; не сказати і не зробити зайвого; не йти наперекір чинної влади. Найбільш ефектно й управно він справляється з першими двома, але навіть невеликі помилки в дисципліні сильно впливають на його поведінку і тим самим псують загальне враження слухача. Мета – це головна дисципліна оратора, і якщо вона розмита або змінюється під час виступу, це великий мінус в рейтингу. На жаль, триматися однієї мети і не змінювати її Володимиру Вольфовичу ще треба навчися. Але треба відзначити, що його увага до четвертої цілі, не йти у супереч чинної влади, гарантувала йому довголіття на п'єдесталі російської політики – за всім цим безумством на сцені стоїть дуже мудра людина.

Так, знання Володимиром Вольфовичем історичних фактів, навіть інколи перекручених відповідно до четвертої мети, просто вражає. Він може ними оперувати в швидкому темпі мовлення практично не думаючи і не гублячись, виступаючи перед найбільшими аудиторіями. За статусом скандаліста ховається глибокий інтелектуал, який змушений вести себе епатажно для залучення уваги. До речі, поведінка Жириновського – це ще один прояв його мудрості, Володимир Вольфович розуміє, що фактами ти не привернеш до себе уваги, а емоціями можна зрушити весь світ.

Основними засобами впливу Жириновського є різноманітні історії, інтерактив, метафори, демонстрації, що роблять його справжнім віртуозом ораторської майстерності. Його слухають лише заради того, щоб слухати. Кожен виступ – це шоу. У публічному виступі може бути три мети: інформувати, розважати і спонукати до дії, і Володимир Вольфович використовує весь арсенал ораторських прийомів.

У Володимира Жириновського виступ завжди орієнтований не тільки на конкретного слухача, але й на народ в цілому. Вочевидь, своєю метою він ставить більше емоційний вплив на слухача, на його простоту, довірливість у деякому сенсі навіть на наївність. Для цього він оперує такими засобами, як агітація, емоційність, просторічні вирази, бурхлива жестикуляція і міміка,

деяка категоричність, яка дуже ефективно впливають на аудиторію. Не менш вдало оперує він і мімікою й жестикуляцією: його вираз обличчя завжди відображає емоцію, яку він переживає в певний момент виступу, його жестикуляції притаманна різкість у рухах руками, наступальне походження у бік опонента тощо.

Отже, вербальна та невербальна комунікація є не тільки важливою складовою існування людини як соціальної істоти, а й важливою складовою впливу на суспільство. Опанування цих комунікативними засобами є важливим для забезпечення розуміння навколишнього світу загалом. Один із представників і майстер впливу на слухача В.В. Жириновський, дійсно володіє багатьма вербальними і невербальними засобами впливу на слухача, що уможливорює його загальний вплив не лише на російського слухача, а й на розвиток політичної думки країни загалом.

Література:

1. Крейдлин Г. Е. Невербальная семиотика в её соотношении с вербальной. Автореф. дис. ... докт. филол. наук (10.12.19) / Российский гос. гуманитарный ун-т. – М., 2000.
2. Романюк І. В. Вербальні та невербальні складники діалогічного мовлення мовців (на матеріалі прозових творів І. Нечуя-Левицького) [Електронний ресурс] // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 8. Філологічні науки (мовознавство і літературознавство). – Режим доступу : <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/3362/1/Romaniuk.pdf>
3. Пасинок В.Г. Вербальні й невербальні засоби оратора [Електронний ресурс] /В.Г. Пасинок // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Сер. : Романо-германська філологія. – 2011. – № 972. – С. 161–166. – Режим доступу : <https://core.ac.uk/download/pdf/46591083.pdf>
4. Жириновський Володимир Вольфович. – Режим доступу : https://ru.wikipedia.org/wiki/Жириновский,_Владимир_Вольфович

Рубан Юлія, студ.

Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

ЛІТЕРАТУРА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОГО СВІТУ ОСОБИСТОСТІ

За останній час Україна потерпає від нестабільності в різних сферах людського буття: економічної, суспільної, демографічної, усе це призвело до кризи духовного життя людей. Така ситуація негативно впливає на духовний розвиток особистості, національної культури. У «Національній доктрині розвитку освіти» зазначено: «Пріоритетними напрямками державної політики щодо розвитку освіти є: формування національних і загальнолюдських цінностей... Освіта має гуманістичний характер і ґрунтується на культурно-

історичних цінностях українського народу, його традиціях і духовності» [3]. Тобто актуальність духовного і національно-культурного збагачення нації є пріоритетною у вихованні наступних поколінь.

У межах дослідницької роботи вважаємо за доцільне з'ясувати вплив літературних явищ і процесів на розвиток духовних цінностей сучасної української молоді.

У наш час дуже важливо бути духовно розвиненим. Навчальним закладам потрібно дбати про духовний світ молоді. Як ставиться молодь до культури, так і буде розвиватися духовність особистості, нації. Духовність – це певний ідеал, до якого прагнула й прагне людина у власному розвитку. На сьогоднішній день навчальні заклади активно розвивають систему духовного виховання студента, учня. Мета – це переусвідомлення моральних цінностей і сучасний педагог відіграє тут неабияку роль. Саме уроки літератури допомагають молоді усвідомити сенс буття в цілому, особистісного існування, сприяють саморозвитку.

Так, для підлітків характерним є самоспостереження, це є фундаментом для самопізнання, самовдосконалення, а тому сприймають літературних героїв через їх роздуми, почуття та вчинки. Цей фактор особливостей розвитку підлітка потрібно враховувати під час підбору літературних творів, щоб твори сприяли духовному зростанню молоді. Г. Токмань вважає, що «літературна освіта є важливим чинником формування юних громадян України, які мають бути освіченими, патріотичними і культурними особистостями. Мета навчання української літератури в школі – літературна компетентність учнів (знання, уміння, навички), їхня вихованість, особистісний розвиток» [8].

Т. Чумак розглядає духовність як «інтеграційну характеристику особистості». Інтеграційна характеристика особистості – це система загальнолюдських цінностей. За цією системою учень повинен розуміти духовні орієнтири, осмислювати їх, а потім осягати себе як духовну індивідуальність. Викладач повинен розуміти чи створює, під час аналізу тексту, учень своє особисте ставлення до оточуючого світу – до суспільства, природи, культури та інше. Інакше кажучи, вчитель повинен не просто показати всю красу твору, а бути радником для учнів, однак висновку вони повинні дійти самостійно.

У криворізького професора А. Козлова є дуже цікава концепція – прийом творчості письменника. За його словами це така система використаних засобів, яка підпорядкована певній меті написання твору, відповідає основним його світоглядно-естетичним чи методологічним установкам на сам процес творчості – його духовності. На його думку, прийом – це система способів. Тому учителю або викладачеві потрібно пізнати і осягнути хоча б описові, стверджувальні, аналітичні прийоми за для того, щоб донести це до молоді. Тому що, у кожному з прийомів закладена своя функція, наприклад, добро і зло, осуд злоторення та інше. Інакше кажучи, кожен прийом – це прояв духовності як героїв твору, так і самого автора [6]. Тому при вивченні

літератури варто акцентувати увагу молоді і на основних авторських прийомах, які також сприятимуть осягненню духовності твору й автора з одного боку, самопізнанню і духовному збагаченню – з іншого.

Духовність проявляється у різних творах української літератури, де підлітки можуть зрозуміти, як важливо мати і цінувати родину, близьких, як виглядає душевний спокій. Так, у поезії Станіслава Чернілевського «Теплота родинного інтиму» ми можемо спостерігати, як ліричний герой виріс, але все так само відчуває любов до найдорожчої людини. Тільки мати так сильно може відчувати свою дитину, це такий тісний зв'язок, коли ти розумієш один одного без слів. У цій поезії відбито звичайні людські цінності у межах родини: шанобливе ставлення до батьків, прості і щирі взаємовідносини – це та опора, той житейський стрижень, який допомагає нам впоратися з душевним болем не тільки в дитинстві, а й у зрілому віці.

Одним із найефективніших прийомів пізнання внутрішнього світу, себе у світі та суспільства, є прийом психоаналізу або психоаналітичної інтерпретації. Адже у творі ми маємо можливість спостерігати за найменшими душевними поривами персонажів, змальованих у творі. Більш того, саме в глибинах характера рушив й триває процес формування систематичності найрізноманітніших положень співіснування людини з людиною – це будь-який твір; людини й родини («Кайдашева сім'я» І. Нечуя-Левицького, «Народні оповідання» Марка Вовчка); людини й суспільства («Я Богдан», «Стовпотворіння» П. Загребельного); людини й природи, людини й світу («Циклон» О. Гончара); людських спільнот між собою (частина змісту «Сонячної машини» В. Винниченка про світові війни між суспільствами-антиподами) тощо.

Загальнолюдські цінності і певні категорії не підвладні часу, хоча і змінюють своє змістово-сміслові навантаження під його впливом. Маральність і аморальність є саме такими категоріями. На думку А. Козлова, мораль – це система формальних, у вигляді правових приписів поглядів, уявлень, норм та оцінок, що регулюють поведінку людей у суспільстві. Вона, як складова етики, визначила ряд принципів-антиподів, такі як егоїзм, альтруїзм тощо. Але як такої системи принципів вона не має. Аморальність – це крайня форма розтління особистості, що виражається у свідомому зневажанні моральних норм і цінностей, які утвердилися у певному суспільстві. Система спрямованості думок і дій людини на добро чи злоторення та система категорій добра і зла: «добро – егодобро (чи егозло) – зло», теж має аморальність. Те, що перебуває, за словами Ф. Ніцше, «по той бік добра і зла», перебуває і по той бік духовності, виходячи з того, що моральність і антиморальність є певними критеріями визначення добротворення і злоторення принаймні персонажів твору. Існує також поняття егоморалі, яке також досить часто зустрічається у творах української класики.

Отже, література дійсно є основним засобом формування духовного світу особистості. Неабияку роль у цьому процесі надається вчителю, викладачеві, який спрямовує і акцентує увагу молодого читача на тих загально-

людських критеріях людяності, моралі й антиморалі, егоморалі, добра і зла, що в цілому становлять духовність літературного твору з позиції як автора, так і персонажа. Лише цілеспрямоване прочитання класики і сучасних творів української літератури може вплинути на формування зорової нації у подальшому із чітко сформованими національно-духовними цінностями.

Література

1. Ворошило Т. Література як основний засіб формування духовного світу старшокласників. – *Методичний пошук: Викладацько-студентські наукові роботи з питань методики викладання мови і літератури.* – Житомир: Вид-во: ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – Випуск дванадцятий. Частина II. – С. 59-63.
2. Наказ Про затвердження Концепції літературної освіти від 26 січня 2011 року № 58/2011. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/13508/
3. Національна доктрина розвитку освіти, затверджена Указом Президента України від 17 квітня 2002 року № 347/2002. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>
4. Привалова С. Психолого-педагогічні засади вивчення художнього тексту старшокласниками / С. Привалова // *Українська література в школі.* – № 3. – 2009. – С. 24–28.
5. Суворова Н. Література як важливий засіб формування духовності майбутнього покоління [Електронний ресурс] / Н. Суворова. – Режим доступу: <http://www.kpi.kharkov.ua/archive/Conferences.pdf>
6. Козлов А. В. Духовність як літературознавча категорія: Монографія. – К.: Акцент, 2005. – 272 с.
7. Василюк Р.А. Духовний світ сучасної української молоді: аспекти, проблеми, перспективи [Електронний ресурс] / Р.А. Василюк. – Режим доступу: osvita.ua/school/lessons_summary/education/38899/
8. Токмань Г. Навчання української літератури: розвивати не втрачаючи / Г. Токмань // *Дивослово.* – 2011. – № 12. – С.32–34

СЕКЦІЯ 4

Економіка сучасної України: проблеми соціальної відповідальності

Смирнов І.Г., д-р.геогр.наук, проф.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

СТАЛИЙ РОЗВИТОК УРБОТУРИЗМУ ЯК ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ: КОМПЛЕКСНИЙ ЛОГІСТИЧНИЙ ПІДХІД

Туризм нині належить до найбільш динамічних галузей господарства регіонів та міст. До найбільш актуальних проблем у цьому зв'язку відноситься завдання забезпечення сталого розвитку туристичної галузі у містах. Особливо це стосується найбільш популярних серед туристів destinations – столичних, історичних міст, які притягують значні туристопотоки. З точки зору соціальної відповідальності останні означають збільшення туристичного навантаження на наявну ресурсну базу туризму у містах, а також на все міське господарство, міську забудову та міську природу. Завдання сталого розвитку туризму у містах у цьому контексті потребує об'єднання зусиль різних науково-практичних напрямків, серед яких важливе місце належить логістиці туризму. Логістика, як наука та практика з ефективного управління потоковими процесами в економіці, має що сказати у даній ситуації. Логістика туризму досліджує поточкові явища в туристичній галузі, виділяючи як головний потік туристопотік (або потік туристів). Цей головний потік у туризмі обслуговують такі додаткові потоки, як фінансовий, інформаційний, товарний, кадровий, матеріальний. Завдання логістики туризму в контексті сталого розвитку та соціальної відповідальності полягає в такому регулюванні туристопотоків, яке б забезпечило збереженість ресурсної бази туризму як у містах, так і в сільській місцевості з метою подальшого розвитку туристичної діяльності. Ця проблема є особливо гострою не тільки в містах – найбільших туристичних центрах світу, але й набирає гостроти нині і в деяких містах України. Це стосується Львова, Києва, Одеси та інших українських міст – популярних туристичних destinations. Проблеми туристичного перевантаження Львова в останні роки є достатньо відомими, що висвітлювалось, зокрема, в публікаціях автора. Отже, на часі є постановка питання про комплексну логістичну стратегію сталого розвитку туризму в містах (рис.1).

Комплексна логістична стратегія сталого розвитку урботуризму

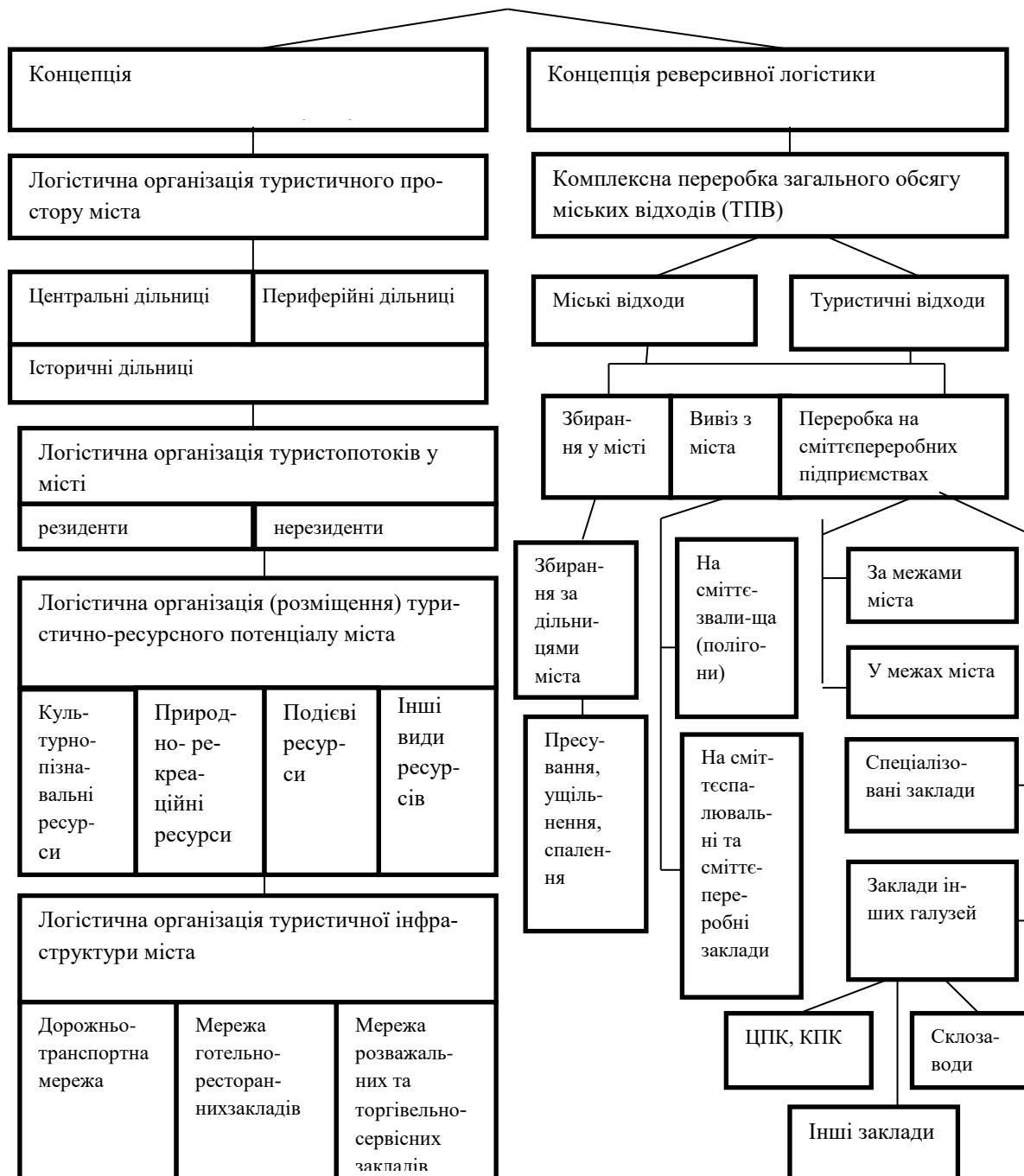

Рис. 1. Комплексна логістична стратегія сталого розвитку туризму в містах з урахуванням соціальної відповідальності (авторська розробка за [1, 200]).

Ця стратегія, розроблена автором, базується на двох концепціях. Перша – це концепція туристичної децентралізації, друга – концепція реверсивної логістики. Перша концепція базується на необхідності ефективної логістичної організації туристичного простору міста (ЛО ТПМ). Основні складники ЛО ТПМ включають: 1) геологістичну ідентифікацію ресурсної бази туризму; 2) логістичне планування туристопотоків; 3) логістичне проектування туристичної інфраструктури; 4) логістичне проектування ланцюжків поставок. Перший складник охоплює географічну та логістичну ідентифікацію туристичних ресурсів міста. Географічна ідентифікація означає геопросторову локалізацію туристичних ресурсів (об'єктів), які виступають у ролі «туристичних магнітів», які притягують туристопотоки на певну територію.

Отже, значна територіальна концентрація туристичних ресурсів (об'єктів) викликає концентрацію та накладання туристопотоків. Замість концентрації туристичних об'єктів та туристичних потоків рекомендується їх дисперсія, тобто розосередження по території міста. Саме ці міркування і зумовили розробку та застосування нині у Львові Концепції туристичної децентралізації, що має метою зменшити туристичне навантаження на центральну частину міста, зокрема, площу Ринок та активізувати застосування у туризмі інших дільниць древнього Львова. Логістична ідентифікація туристичних ресурсів означає визначення логістичного потенціалу туристичних об'єктів, тобто максимально можливого туристопотоку, який не зашкодить сталому розвитку туризму і стану туристичних ресурсів міста.

Застосування концепції реверсивної логістики має метою забезпечити комплексну переробку загального обсягу міських відходів, зокрема, твердих побутових (ТПВ) та інших. При цьому слід розділяти власне міські відходи та ті, що є результатом туристичного споживання. Правда, такий поділ має лише теоретичне значення, оскільки операції із збирання відходів у містах, їх вивезення за межі міста та переробку на сміттєпереробних підприємствах виконуються по відношенню до усього обсягу відходів у містах, особливо у їхніх центральних дільницях, незважаючи на джерела генерування відходів. Доказом того, що туристичні відходи займають значну частку у загальноміському їхньому обсязі є пікове збільшення обсягу відходів, зокрема у центральних дільницях міст, після будь-яких свят (на третину). При цьому мають свої особливості проблеми збирання сміття у місті, його вивезення з міста та переробки. Так, збирання сміття має свої особливості залежно від відстані дільниці від центра (у центрі – більше); вивезення відходів з міста може здійснюватись або на сміттєзвалища (полігони), або на сміттєспалювальні та сміттєпереробні заводи; нарешті, переробка відходів на сміттєпереробних підприємствах означає розташування останніх у межах міста або за його межами, також – їхню належність до спеціалізованих закладів або до закладів інших галузей, наприклад, целюлозно-паперових

(ЦПК) та картонажно-паперових комбінатів (КПК), склозаводів тощо. Допомогти у проблемі вивезення відходів з міста можуть знання з географії целюлозно-паперової та склоробної галузей. Так, під Львовом знаходиться Жидачевський ЦПК, а під Києвом – Обухівський КПК та Гостомельський склозавод, які значну частину сировини (до третини) закупляють за кордоном.

Отже, проблема забезпечення сталого розвитку туристичної галузі в регіонах та містах у контексті соціальної відповідальності потребує комплексного підходу. Такі можливості може надати застосування логістичної стратегії сталого розвитку туризму у містах, яка спирається на концепцію туристичної децентралізації та концепцію реверсивної логістики.

Література:

1. Смирнов І.Г. *Маркетинг у туризмі: навч. пос. / І.Г. Смирнов.* – К.: КНУ імені Тараса Шевченка, 2016. – 251 с.

Прямухіна Н.В., д-р. екон. наук, доцент, академік УТА
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ТЕОРІЇ У ПРОГНОЗУВАННІ ТРАНСФОРМАЦІЙ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ

Економічний простір, якому присвячується дедалі більше наукових праць вітчизняних та зарубіжних дослідників, характеризується складною сукупністю властивостей, які водночас є логічними та суперечливими, суто економічними та міждисциплінарними, майже незмінними у часі та схильними до змін. Проблематика прогнозування станів економічного простору та його властивостей актуальна, як для високорозвинених країн, так і для тих, що перебувають на етапі становлення ринкових відносин. Формування економічного простору в кожній країні – процес, що має свої особливості (специфічні риси), які породжують сукупності нових явищ та інструментів, тому передбачення поведінки складових у таких системах ускладнюється, оскільки ґрунтується не лише на економічних, але й на міждисциплінарних підходах.

Міждисциплінарна складова природи економічного простору здійснює значно потужніший вплив на економічні та ринкові процеси, зв'язки між складовими економічного простору, ніж це здається на перший погляд. За допомогою математичних функцій описуються процеси ціноутворення та ефективність діяльності суб'єктів господарювання, фрактальна структура прослідковується у динаміці фондових індексів, квантові властивості має перебіг економічних процесів.

Непередбачуваність перебігу процесів у економічному просторі та неочікуваність перетворень сформуєвала у науковців усвідомлення доцільності

використання синтезованих міждисциплінарних підходів, про які згадував у своїх дослідженнях В. Вернадський. Досліджуючи зв'язки в економічній системі такої ж думки дотримувалися Г. Хакен, І. Пригожин, Б. Мандельброт, С. Курдюмов, Г. Малінецький, Ф. Андерсон, В. Парето та ін. Безпосередньо фізичну природу економічних процесів та екофізику ринків описав Б. Мандельброт. Актуальність адекватних змін підходів до прогнозування розвитку економічного простору очевидна і підсилюється локальними складовими, які водночас і схожі і відмінні між собою.

Основоположною ми вважаємо *теорію складності* або *складних систем*, започатковану Л. фон Берталанфі відносно системи біологічних організмів, а згодом і щодо інших відкритих систем, у тому числі соціальних, фізичних та економічних. Особливість цієї теорії — у поєднанні всіх відкритих систем єдиним підходом до описання особливостей їх функціонування і розвитку. Нелінійність та динамічність — основні властивості складних систем. Вони визначають специфіку математичних методів і моделей, здатних описати їх майбутні стани. Теорія складних систем зосередила увагу на хаотично функціонуючих елементах у системах, поведінка яких є непередбачуваною настільки, що її наслідком для різних за складом елементів систем може бути однаковий результат [1,2,3,4].

Наслідком і складовою частиною теорії складних систем вважаємо *синергетику*, яка вперше була використана як термін Г. Хакеном, а нині виокремлена в науку, яка досліджує причини, механізми і особливості виникнення нових впорядкованих елементів і структур. Важливість синергетичності у економічному просторі пов'язана з тим, що всередині цієї складної системи елементи здатні демонструвати просту поведінку. Синергетична економіка покликана пояснити поведінку складних багатоелементних структур, які можуть самоорганізовуватися. Зауважимо, що синерговані структури, формуючи відповідний тип економічного простору впливають на його чутливість і гнучкість. Більш стійка складна система є наближеною до лінійної, вона змінює підходи до її регулювання та важелі впливу на неї. З часом інструменти, механізми і зв'язки між складовими архітектури економічного простору, втрачаючи гнучкість (а значить адаптивність) перестануть бути індикаторами економічних коливань. Методи прогнозування трансформацій такої економічної системи теж мають змінитися і її властивості — формування аттракторів і динамічність — матимуть зовсім інші екстремуми і ступені чутливості. Тому синергетичність як властивість економічного простору здатна радикально змінити як сам економічний простір, так і методологію його дослідження та прогнозування майбутніх станів.

Для прогнозування трансформацій економічного простору із урахуванням положень теорії складності слід враховувати особливості складних систем, до яких відносимо:

1) *непередбачуваність*. Сценарії розвитку подій у економічному просторі змінюються незалежно від кількості чинників впливу на їхню поведінку та динаміку;

2) *цілісність*. Елементи та складові складної системи, якою є економічний простір, пов'язані між собою мережею різних за інтенсивністю і міцністю зв'язків, ця єдність повинна враховуватися методиками прогнозування трансформацій;

3) *самооновлюваність*. По-перше, внаслідок динамічності, формування аттракторів, ієрархічності та інших властивостей економічного простору, він є самооновлюваним, при чому цей процес стосується усіх його складових у різній мірі. По-друге, цілісний економічний простір має особливі властивості, пов'язані із продукуванням нових елементів, зв'язків, ієрархічних рівнів, аттракторів та ін., що не властиво його окремим рівням. Ця властивість має назву «*емерджентність*» („від існуючого до виникаючого”).

Окрім синергетичної економіки в межах теорії складності отримали свій розвиток теорії хаосу, біфуркацій економічних систем, фракталів, екофізика [5,6,7].

Наступною теорією, яка здійснює вплив на моделювання і прогнозування трансформацій економічного простору є *теорія біфуркацій*. У підходах щодо прогнозування трансформаційних зрушень біфуркаційна теорія висвітлює важливу складову — інтенсивність або імпульсність змін. Очевидно, що реагування складових економічного простору на зміни оточуючого середовища за інтенсивністю і за часовим параметром неоднакове. За логікою економічних процесів та особливостей виживання, чим меншим є підприємство, тим швидше воно реагує на зміни, але інтенсивність реагування від розмірів суб'єкта господарювання не залежить. Теорія біфуркацій наголошує також на наявності економічних аттракторів, які притягують траєкторії складових економічного простору.

До переліку міждисциплінарних теорій, які здатні описати економічні процеси і явища економічного простору відносимо також *екофізику*, *квантову екофізику* (не квантову економіку, яка розглядає психологію поведінки грошових ринків) як науку, яка може бути застосована до прогнозування трансформацій економічного простору у частині опису траєкторії трансформацій. Йдеться про те, що за певних умов трансформаційні процеси мають вигляд хвилі. *Нелінійна динаміка*, дослідження якої концентруються навколо математичної інтерпретації трансформацій складних систем описує саме динамічність процесів, незважаючи на сутність складових, їх зв'язки, структуру, особливості.

На основі вищевикладеного зауважимо, що кожне з цих понять, закладене у методи прогнозування трансформаційних зрушень змінює очікуваний результат і, відповідно, систему та результати управління. Тому варто зосередити увагу

на комплексному підході, який включає не лише прогнозування трансформаційних зрушень у економічному просторі, але кероване прогнозування.

Література:

1. Дербенцев В.Д. Синергетичні та економічні методи дослідження динамічних та структурних характеристик економічних систем: монограф. / Дербенцев В.Д., Сердюк О.А., Соловійов В.М., Шарапов О.Д. – Черкаси: Брама-Україна, 2010. – 287 с.
2. Дубов Д. В. Інформаційне суспільство в Україні: глобальні виклики та національні можливості: аналіт. доп. / Д. В. Дубов, О. А. Ожєван, С. Л. Гнатюк. – К. : НІСД. – 2010.
3. Зельнер А. Байесовские методы в эконометрии. – М.: Статистика, 1980. – 438 с.
4. Інформаційне суспільство. Дефініції / [В.М. Брижко, В.С. Цимбалюк та ін.] / за ред. Калюжного Р.А., Швеця М.Я. – К: Інтеграл, 2002. – 220 с.
5. Законы экологии Коммонера. Экологический словарь. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/ecolog/1283/Законы>
6. Кубатко О.В. Оцінка еколого-економічної збалансованості регіонів України : (стаття) [Електронний ресурс] / О.В. Кубатко // Електронне наукове фахове видання «Проблеми системного підходу в економіці». – 2009. – №3. – Режим доступу до журн. : http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/PSPE/2009_3/Kubatko_309.htm
7. Стивен Манн. Теория хаоса и стратегическое мышление. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.twirpx.com/file/1466489/>

Юдіна С.В., д-р.екон.наук., проф.

Брежнєва-Єрмоленко О.В., канд.екон.наук., доц.

Дніпровський державний технічний університет, м. Кам'янське

РОЗВИТОК ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ ЧЕРЕЗ ПОСИЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

В умовах становлення ринкової економіки в Україні взаємини фінансового сектору економіки і держави потребують удосконалення. Без відповідного іміджу соціально відповідальної поведінки важко отримати взаємовигідні інвестиції і вибудувувати довгострокову політику співпраці, як на рівні галузі, так і в системі взаємодії «держава – фінансовий сектор економіки – суспільство». Благополуччя всередині країни, конкурентоспроможність держави стали прямо залежати від масштабу корпоративної соціальної відповідальності, систему якої належить створити на базі взаємодії фінансового сектора економіки і влади та спробувати на практиці [1, с. 102].

Однак сьогодні дефініція соціальної відповідальності не є остаточно визначеною. Економісти основну увагу приділяють вивченню соціальної відповідальності роботодавців, політологи концентрують увагу на соціальній відповідальності держави тощо. Слід відмітити, що найчастіше визначення соціальної відповідальності базується на широкому тлумаченні категорії «со-

ціальне», ототожненні його з суспільним. У цьому аспекті соціальність особистості, будь-якого соціального угруповання, спільноти розглядається як її багатоплановий зв'язок із суспільством [2, с. 30]. Природно, що при тлумаченні категорії соціальної відповідальності слід виходити із сутності родового поняття, а саме – «відповідальність». Як філософська категорія, відповідальність відображує об'єктивний, історично-конкретний характер взаємовідносин між особистістю, спільнотами, соціальними групами з точки зору усвідомленого виконання взаємних вимог, обов'язків, що до них висуюються.

Соціальна відповідальність на сьогодні залишається абсолютно добровільним аспектом діяльності до якої переважно залучаються суб'єкти бізнесу, професійні спілки, неурядові організації, які діють у сфері прав захисту людини. Соціальна відповідальність як певний рівень реагування компанії на соціальні проблеми, як підтверджує досвід, формує позитивні наслідки для підприємств, держави, суспільства, адже реалізація соціальних програм та досягнення соціального ефекту є не менш важливим аспектом, ніж сплата податків та відрахування до бюджету [3, с. 5].

На національному рівні всі суб'єкти фінансового сектора (держава, підприємства, громадяни) залежать від фінансового ринку, намагаючись стати його активними учасниками, а фінансові інститути підштовхують їх до цього, генеруючи нові продукти, послуги, сервіси тощо. Це наочно проявляється у прирості депозитних і кредитних портфелів банків, страхових платежів, внесків до недержавних пенсійних та інвестиційних фондів тощо. Як наслідок, вільні кошти, які потенційно мають виступати інвестиційним ресурсом, вилучаються з реального сектору та осідають на деякий час на рахунках фінансових інститутів, завданнями яких є їх акумуляція, примноження та подальша трансформація в реальні інвестиції. У результаті виникає суспільна потреба в розвитку соціальної відповідальності фінансових посередників, спрямованої на досягнення взаємодії суб'єктів фінансових відносин, що сприяє сталому розвитку фінансової системи. Тож на перший план виходить рівень розвитку соціальної відповідальності фінансових посередників, а саме: чим більше вона розвинута, тим швидше створюється даний інвестиційний ресурс.

Домінування лише банківського сектору у структурі вітчизняної фінансової системи говорить про її нижчу ефективність, оскільки страхові компанії та недержавні пенсійні фонди мають здатність до накопичення додаткових обсягів довгострокових фінансових ресурсів для інвестування на внутрішньому ринку. Незначні розміри ринків страхування та недержавних пенсійних фондів – також одна з основних перешкод на шляху розвитку фінансової системи України, тому що в розвинутих економічних системах попит на цих інституціональних інвесторів є невід'ємною складовою ефективного функціонування та розвитку фондового ринку [4, с. 31].

Сучасна структура відносин у фінансовому секторі економіки забезпечує реалізацію природного прагнення до максимальної індивідуалізації вигод і розмивання та десуб'єктивації соціальної відповідальності. Кожен фінансовий суб'єкт формує свою систему отримання максимального прибутку і відходу від відповідальності, тому розвиток фінансового сектору безпосередньо залежить, визначається і підтримується фактором формування соціальної відповідальності фінансових посередників, з її чітко окресленими принципами, спрямованими на задоволення інтересів усіх суб'єктів фінансових відносин.

Сьогодні державі необхідно сконцентрувати свою увагу на головних напрямках удосконалення соціальної відповідальності фінансового сектору економіки - обґрунтування стратегічних цілей соціальної політики в фінансовій сфері та розробка гнучкого механізму реалізації соціального розвитку держави, який буде враховувати особливості національного фінансового ринку.

Література:

1. Пасхавер О. Й. Великий український капітал: взаємовідносини з владою і суспільством / О. Й. Пасхавер, Л. Т. Верховодова, К. М. Агеєва // Центр економічного розвитку. – К. : Дух і літера, 2007. – 130 с.
2. Смирнов Г.Л. Демократия, свобода и ответственность личности. М.: Знание, 1968. – 45 с.
3. Сіренко Н.М., Лункіна Т.І. Соціальне підприємництво в Україні: основні аспекти // Сталій розвиток економіки. – №1. – 2016. – С. 5-10
4. Лютий І.О. Суперечності процесів фінансіалізації та їх вплив на економічне зростання в Україні / І. О. Лютий, П. А. Мороз // Економіка України. – 2014. - № 4. – С. 29-39

Posternak I.M., PhD, Associate Professor, the Associate Professor
Department the Organization of Building and Labour Protection.
The Odessa state academy of building and architecture, Odessa, Ukraine.

Posternak S.A., PhD, the Associate Professor
Department architectural designs, restorations and reconstruction of buildings, constructions and their complexes, the technical expert.
Private company "Composite", Odessa, Ukraine.

CORPORATE FORM THE ORGANIZATION OF BUSINESS "CSTC T-PPR" AS STATE-PRIVATE PARTNERSHIP

The first samples of the joint-stock companies (and they were called as corporate) have appeared in days the Middle Ages. Cities were which had the right to self-management, universities and monastic order. Their feature was that, having actives, they existed irrespective the members. In XV century in the Great Britain, which known for existence of system the capable right, the English court has gen-

erated unique line this organizational form: the limited liability principle became lawful, and in 1886 this norm has been legally fixed in the USA.

Corporate forms modern type have appeared in 1850 in the railway industry, and in 1880 – in areas which develop consumer goods.

In XX century there are new forms the organisation of business, in particular holdings and financial and industrial groups.

The factor which provides formation new forms corporate business, increasing globalization economic. The globalization beginning as scale historical process it has appeared in occurrence and development the transnational corporations, which steels almost the most effective and the most viable the form of the organisation the general business and manufacture.

Formation of corporate sector in Ukraine was carried out mainly through privatization – transformation the operating enterprises on joint-stock companies. The structure such enterprises was far not optimum in this connection they required re-organization.

Such activity has got the "re-structuring" name; it represented many-sided work which concerned different aspects of activity the enterprises. Nevertheless in overwhelming majority cases under re-structuring understood processes downsizing the separate enterprises, formation on a place of complete legal bodies several subjects managing with certain functions.

Organizational structures which were formed on the basis the former state enterprises, various enough and depend on scales manufacture, the purpose of development corporation, other powerful factors. Within the limits corporation variety the separate enterprises can function, and there can be, on the contrary, a rigid control system by a principle linearly-staff where acceptance level of all more or less important decisions becomes isolated on the first person. It is necessary to notice, that basically reorganization actions went on crushing the enterprises by creation separate legal bodies.

Feature the Ukrainian integrated corporations is that they were generated on the basis of industrial complexes the Soviet period as to disintegration the USSR they had the highest level branch integration whereas in the developed countries all big business functioned by a principle of interbranch integration, merge bank and industrial capitals. As a result all Ukrainian corporate structures represent complete industrial chains, but have not complete structure the financial block. Activity the integrated corporate structures is describe by instability the property rights as it is frequent those rights which are formally fixed, is the insufficient basis for realization by their owner.

Today search new forms integration which would give the chance to strengthen and order relations the property and industrial-financial relations lasts. If to consider experience the developed countries, it is possible to come conclusion, that there is no structure which would solve all these disagreements. At the same time in the course of evolution forms integration in the Western Europe and the USA

began to prevail holdings and multidivisional structures. However in each of these structures constant search an optimum parity and functioning its part for the purpose increase efficiency activity all integrated corporation lasts.

The state (municipal) economic association - the association enterprises formed by the state (municipal) enterprises under the decision of the Cabinet Ministers the Ukraine or in cases defined by the law the decision the ministries (other bodies to which sphere management the enterprises which form association enter), or under the decision competent local governments.

Be formed economic associations corporations, consortia, concerns and other associations can as association.

The corporation is the contractual association created on the basis association industrial, scientific and commercial interests the enterprises which have united, having delegated separate powers and the centralized regulation activity each of participants to controls.

As one of perspective forms of integration various complexes act in town-planning structure. In the course of formation plans social and economic development large cities even more often there is a situation when for increase efficiency used financial, material and a manpower concentration efforts, but also new progressive forms the organisation building manufacture – corporate, scientific and technical power efficiency is necessary not simply. We offer to create corporate complexes which have various scales, the purposes, structure (in town-planning reconstruction - Corporate scientific and technical complexes town-planning power reconstruction "CSTC T-PPR") [1].

At legislative level in Odessa operate: the Program support of investment activity in territory a city of Odessa on 2016...2018 [2] which acceptance is caused by necessity creation conditions for activization the investment activity directed on improvement environment for conducting business and economic activities, improvement the general macroeconomic indicators, as consequence maintenance constant social and economic development a city of Odessa; and the Complex Program development building in the city of Odessa on 2013...2018 [3] which is directed on the decision such basic problem questions town-planning sphere a city of Odessa as housing construction development, and also updating a technical condition objects social appointment and an engineering-transport infrastructure.

Reconstruction historical building has the big social and economic value. Its primary goals consist not only in prolongation service life buildings, but also in liquidation physical and an obsolescence, improvement conditions residing, equipment residential buildings by the modern engineering equipment, increase operational characteristics and architectural expressiveness. In Odessa in a context of the international integration to standards power efficiency buildings city target programs operate: the City target program inclusion of the central historical part of building Odessa to the basic list of the World inheritance of UNESCO on 2013 ... 2018 [4] and the City Program power efficiency of Odessa on 2013...2018 [5].

As a result an unsatisfactory condition an available housing, an street-high system, engineering communications, deterioration of comfort residing, and as a whole losses integrity perception the historical environment in the central historical area a city, and also deterioration tourist and investment appeal a city the complex target program «Preservation of authentic building and development the historical centre of Odessa» is developed [6].

References:

1. Posternak I. M., Posternak S. A. (2016). *Corporate scientific and technical complex town-planning power reconstruction "CSTC T-PPR" Odessa. The development of international competitiveness: state, region, enterprise: materials of the International scientific conference. Lisbon, Portugal: Baltija publishing. Part II. V. 1. Business economics and corporate management: innovation problem. pp. 6–8.*

2. *Prohrama pidtrymky investytsiinoi diialnosti na terytorii mista Odesy na 2016-2018 [Programme support investment in the city of Odessa in 2016-2018] (Ukraine) 16 March 2016, No 438-VII. Retrieved from <http://omr.gov.ua/ru/acts/council/81386/> (in Ukrainian)*

3. *Kompleksna Prohrama rozvytku budivnytstva u misti Odesi na 2013-2018 [Integrated Development Programme building in Odessa in 2013-2018] (Ukraine) 17 December 2013, No 4196-VI. Retrieved from <http://omr.gov.ua/acts/council/56540/> (in Ukrainian)*

4. *Miska tsilova prohrama vkluchennia tsentralnoi istorychnoi chastyny zabudovy Odesy do osnovnogo spysku Vsesvitnoi spadshchyny YuNESKO na 2013-2018 roky [City target program include central historical part of Odessa area to the main UNESCO World Heritage Site in 2013-2018 years] (Ukraine) 16 April 2013, No 3313-VI. Retrieved from <http://omr.gov.ua/acts/council/49938/> (in Ukrainian).*

5. *Miska tsilova prohrama enerhoefektyvnosti m. Odesy na 2013-2018 roky [City target program of energy efficiency. Odessa in 2013-2018 years] (Ukraine) 21 December 2012, No 2454-VI. Retrieved from <http://omr.gov.ua/acts/council/47098/> (in Ukrainian).*

6. *Official Site of Odessa. (2016, November 1). Razrabotka koncepcii razvitija Central'nogo istoricheskogo areala Odesy [Development of the concept of the central historical area of Odessa]. Retrieved from <http://omr.gov.ua/ru/essential/89744/> (in Russian).*

Бурлай Т.В., канд. экон. наук, доц.

Институт экономики и прогнозирования НАН Украины

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ И ЗАДАЧИ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ КОНВЕРГЕНЦИИ СТРАН ЕВРОСОЮЗА

Цель обеспечения социально-экономической конвергенции стран-участниц ЕС, которая подразумевает сближение уровней их комплексного развития, отражена почти во всех фундаментальных документах этого объединения, что характеризует ее первостепенную важность. Так, Римским Договором (1957г.) было создано Европейское экономическое сообщество и определено, что оно имеет целью «содействовать ... конвергенции экономических показателей стран-членов». Маастрихтский договор (1992г.) определил принятие т.н. «Маастрихтских критериев» номинальной конвер-

генции, по которым оценивается степень готовности государств Евросоюза к введению евро. Пактом стабильности и роста (1997г.) была установлена процедура подготовки странами-участницами национальных программ стабилизации и конвергенции. Лиссабонский договор (2007г.) и дополняющий его Протокол о критериях конвергенции урегулировали базовые вопросы, связанные с этим процессом.

Как отмечают аналитики, в период до начала глобального кризиса 2008г. конвергенция в объединенной Европе характеризовалась хорошими темпами и результатами, хотя и были признаки ее замедления и даже угроз формирования противоположных дивергенционных тенденций в социальной сфере [1].

Проведенный нами анализ конвергенционных процессов в ЕС за последнее десятилетие (2006-2016гг., учитывая последние имеющиеся данные Евростата), дает основание выделить несколько ключевых тенденций.

Во-первых, за указанный период сформировалась четкая тенденция роста уровня производительности труда (характерного индикатора конвергенции, оцененного в реальных стоимостных единицах валовой добавленной стоимости в расчете на одного занятого) – как в ЕС-28 и странах интеграционного ядра (ЕС-15), так и в новоинтегрированных постсоциалистических государствах, за исключением Хорватии (табл.). Среди новоинтегрированных стран этот показатель, в расчете на одного занятого, особенно значимо увеличился в Болгарии (на 31,2%, с 8,0 до 10,5 тыс. евро), Польше (на 28,3%, с 18,4 до 23,6 тыс. евро), Литве (на 26,1%, с 18,0 до 22,7 тыс. евро), Словакии (на 24,9%, с 24,5 до 30,6 тыс. евро) и Латвии (на 23,3%, с 17,2 до 21,2 тыс. евро).

Характерным признаком конвергенционного сближения «старых» и «новых» стран-участниц ЕС являются опережающие темпы роста реального уровня производительности труда последних: за указанный десятилетний период соответствующие средние показатели для ЕС-15 составили лишь 4,4% (в тыс. евро на одного занятого) и 7,5% (в евро на один отработанный человеко-час), тогда как для новоинтегрированных стран они варьировались в диапазонах от 17,2% до 56,9% и от 16,5% до 53,3% соответственно [2, с. 10-11].

Табл. Динамика реального уровня производительности труда в ЕС-15, ЕС-28 и новоинтегрированных странах-участницах в 2006-2016гг., тыс. евро на одного занятого в экономике (в ценах 2010г.)

	ЕС-28	ЕС-15	Чехия	Венгрия	Польша	Словакия	Словения	Хорватия	Эстония	Латвия	Литва	Болгария	Румыния
2006г.	50,5	58,5	26,8	20,9	18,4	24,5	32,3	25,0	22,0	17,2	18,0	8,0	11,2
2011г.	51,8	59,7	28,7	21,4	21,6	28,5	33,5	23,5	23,8	19,8	21,3	9,6	12,5
2016г.	53,2	61,1	29,7	21,4	23,6	30,6	34,8	23,3	24,3	21,2	22,7	10,5	15,7
Соотношение с ЕС-15, 2016г., %	87,1	100,0	48,6	35,0	38,6	50,1	56,9	38,1	39,8	34,7	37,1	17,2	25,7

Источник: [2]; расчеты автора.

Во-вторых, сформировалась тенденция торможения межгрупповой конвергенции. Несмотря на высокие темпы роста производительности труда, продемонстрированные новоинтегрированными странами ЕС в 2006-2016 гг., ни одной из них до сих пор так и не удалось вплотную приблизиться даже к среднему аналогичному индикатору ЕС-15. По состоянию на начало 2017 г. лучший результат показала Словения, достигнув 56,9% удельного показателя ЕС-15 по производительности труда, а худший – Болгария, достигшая, соответственно, лишь 17,2%. Еще более масштабный разрыв в показателях производительности труда проявляется при сравнении «новых» стран-участниц с такими наиболее экономически развитыми государствами ЕС-15 как Германия, где по итогам 2016 г. реальная производительность труда работников составляла 58,5 тыс. евро, Франция (соответственно, 69,4 тыс. евро), Бельгия (74,7 тыс. евро), Швеция (75,9 тыс. евро), Дания (78,1 тыс. евро) [2, с. 11]. По сравнению с ними, уровень производительности труда в Словении (34,8 тыс. евро) был ниже в 1,7-2,2 раза, а в Болгарии (10,5 тыс. евро) – соответственно, в 5,6-7,4 раза. Очевидно, на преодоление такого значимого разрыва между развитыми и новоинтегрированными странами Евросоюза, даже при наиболее благоприятных условиях, потребуется не один десяток лет.

В-третьих, укрепляется тенденция, характеризующая высокую степень неоднородности показателей реальной производительности труда, как среди новоинтегрированных стран, так и среди стран ЕС-15, что отражает наличие слабой внутригрупповой конвергенции. По итогам 2016 г. максимальный разрыв между указанными показателями государств ЕС-15 достигал 3,1 раза (производительность труда в Люксембурге составила 104,0 тыс. евро, тогда как Португалии – всего 33,1 тыс. евро) а между показателями новоинтегрированных стран – соответственно, 3,3 раза (производительность труда в Словении равнялась 34,8 тыс. евро, а в Болгарии – лишь 10,5 тыс. евро) [2, с. 11].

Очень похожие на вышеописанные тенденции наблюдаются при оценке конвергенционного процесса в ЕС и по другим индикаторам, например, объему ВВП на душу населения. По данным Евростата, постсоциалистические страны, которые получили членство в ЕС в 2004, 2007 и 2013 годах, по данному критерию все еще значительно отстают от стран индустриальной Европы, хотя и заметно продвинулись в течение евроинтеграционного периода. Кроме того, в период мирового финансового кризиса, из-за слабой устойчивости и конкурентоспособности экономик новых членов Евросоюза по сравнению с его высокоразвитыми экономиками, процесс реальной конвергенции между ними сильно затормозился и возобновился лишь в последние годы. Уровень сближения между указанными странами очень варьируется и ни для одного из новоинтегрированных государств ЕС не является стопроцентным.

В докладе Всемирного банка «Растущее объединение: модернизация европейской машины конвергенции» [1] отмечается, что по состоянию на 2018 г. конвергенционный процесс в Центральной и Юго-Восточной Европе

постепенно восстанавливается, но «машина конвергенции» работает не для всех стран-участниц ЕС, поскольку по определенным показателям разрывы между ними увеличиваются. Причины такой ситуации Всемирный банк видит в том, что страны и регионы, не обеспечивающие высокого технологического уровня фирм и высокого профессионально-образовательного уровня населения, слабее конвергируются с более развитыми странами и регионами. Выходом должна стать модернизация европейской «машины конвергенции», которая должна: *во-первых*, предусматривать двумерное расширение возможностей – для людей (профессиональные навыки и образование) и для фирм (инновации); *во-вторых*, обеспечивать равные условия для расширения возможностей людей и фирм с помощью флексикьюризации (сочетания гибкости и защищенности) рынка труда и обеспечения благоприятной бизнес-среды [1, с. 134-135].

Очень важно, что в посткризисный период внимание к вопросу обеспечения социально-экономической конвергенции стран ЕС усилилось. Так, 25 марта 2017г., во время празднования 60-й годовщины Римских договоров, руководителями ЕС и 27-ми стран-членов была принята Римская Декларация, в которой зафиксировано их обязательство работать, в том числе, над созданием богатой и стабильной Европы – как Союза, где экономики конвергируются, а также социальной Европы – как Союза, который на базе устойчивого развития способствует экономическому и социальному прогрессу, сплоченности и конвергенции [3, с. 2]. По сообщению Европейской Комиссии, в текущем 2018 году политика ЕС ориентирована на восстановление стабильной экономической и социальной конвергенции, опираясь на инструментальный треугольник: «стимулирование инвестиций - проведение структурных реформ - обеспечение ответственных государственных финансов» [4]. Все это говорит о признании руководством ЕС ключевой роли механизма конвергенции в восстановлении устойчивого роста экономики, а также сохранении потенциала европейского интеграционного проекта и конкурентоспособности ЕС на мировой арене.

Учитывая это, разработка и реализация государственной стратегии обеспечения социально-экономической конвергенции с Европейским Союзом представляется приоритетной задачей для стратегического развития Украины.

Литература:

1. *Growing United: Upgrading Europe's Convergence Machine.* – World Bank, 2018. – 154 pp.
2. *National Accounts and GDP. Statistics Explained. November 2017.* – Eurostat, 2017. – 23 pp.
3. *The Rome Declaration. 25 March 2017.* – European Commission, March 2017. – 2 pp.
4. *European Semester 2018: The Autumn Package Explained [Электронный ресурс].* – Доступ к ресурсу: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-17-4682_en.htm

Стрижак О.О., канд.екон.наук, доц.

Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНА СТРУКТУРА ЯК ЗАСІБ МІНІМІЗАЦІЇ ТРАНСАКЦІЙНИХ ВИТРАТ

Ефективність ринкової діяльності суб'єктів господарювання багато в чому залежить від того, наскільки державою гарантується дотримання прав власності агентів економічної взаємодії. Неefективний розподіл прав власності та недостатня їх специфікація внаслідок недосконалості інституціонального регулювання прав власності обумовлює зростання трансакційних витрат та сприяє переведенню напрямків діяльності у ті сфери, де рівень трансакційних витрат значно нижче. З цього приводу Вінієцкі Дж. зазначає, що «де і коли закон й порядок відсутні через слабкість (на відміну від активних засобів) держави, або через відсутність традицій верховенства права, трансакційні витрати зростають великою мірою. Якщо власність легко може бути вкрадено, пограбовано, або пошкоджено злочинцями (в тому числі і в уряді!!) практично безкарно, то правила найкращим чином спроектованих прав власності не стимулюватимуть достатньо підприємництво (за винятком патологічних форм)» [1, р. 12]. Найчастіше засобом мінімізації трансакційних витрат є переведення бізнесу в тіньову сферу. Таким чином «слабкість» держави в області дотримання прав власності непрямим чином провокує формування тіньових форм діяльності. Тому в умовах зростання тіньового сектора економіки держава повинна створювати ефективну дієздатну сукупність інститутів, які дозволять мінімізувати трансакційні витрати підприємницької діяльності та повернути її в легальне русло.

Слід зазначити, що спочатку впровадження нових норм та правил супроводжується зростанням трансакційних витрат. Як відмічає Панєях Е., дійсно, виникнення нових правил тягне для зацікавлених сторін нові трансакційні витрати (на зміну поведінки, на захист правила і що важливо на придбання знання про це правило; те, що це знання не безкоштовне, доводять високі зарплати юристів і бухгалтерів) і перерозподіляє вигоди. Зовсім необов'язково, навіть якщо сумарний виграш виникає, щоб ніхто із зацікавлених осіб не виявився в збитку. В цьому випадку, в повній відповідності з теорією Норта, навколо цих правил складаються інститути, що дозволяють знизити трансакційні витрати, пов'язані з існуванням писаного правила. Шляхи зниження цих витрат різноманітні, але можна виділити три функції цих інститутів: зниження витрат слідування правилу, зниження витрат порушення правила і зниження витрат захисту правила [2, с. 60]. Тобто початкове різке зростання трансакційних витрат на впровадження нових інститутів в рамках діючої ін-

ституціональної структури згодом компенсується їх значним зниженням та призводить до сумарного виграшу учасників, які цих правил дотримуються.

Упорядкована та ієрархічно організована єдність інститутів становить собою інституціональну структуру, оснвні підходи до визначення сутності якої надано в табл. 1.

Таблиця 1

Теоретичні підходи до визначення поняття «інституціональна структура»

Автор, рік	Визначення
Кірдіна С. Г., 2004	сукупність взаємопов'язаних інститутів. Інститути розуміються нами як стійкі соціальні, правові, економічні та ін. відносини, що постійно відтворюються, які, власне, структурують суспільне життя [3, с. 20]
Вольчик В., 2009	переважно формальні інституційні обмеження, які визначають можливі організаційні форми і варіанти економічних взаємодій в тих або інших конкретних сферах і галузях економіки. Саме інституційна структура визначає конкретні правила і механізми здійснення економічних взаємодій, враховуючи галузеві та інші особливості ведення господарської діяльності” [4, с. 37].
Покатаєва О. В., 2009	сукупність конкретних інститутів – набір альтернатив дозволених дій, що упорядковують локальні економічні взаємодії в межах певного інституціонального середовища [5, с.42].
Вольчик В., 2010	певний впорядкований набір інститутів, що створюють матриці економічної поведінки, які визначають обмеження для господарюючих суб'єктів, котрі формуються в рамках тієї чи іншої системи координації господарської діяльності [6, с. 31].

Таким чином, інституціональна структура як ієрархічно структурована сукупність інститутів лежить в основі економічної діяльності та упорядковує правила взаємодії економічних суб'єктів. В рамках інституціональної структури здійснюється економічна взаємодія, і від якості інститутів та того, яким чином вони упорядковані, залежить ефективність діяльності економічних суб'єктів. Тому держава повинна створювати, підтримувати та слідкувати за дотриманням тих норм та правил, які дозволяють мінімізувати транзакційні витрати учасників ринкової діяльності та відповідно підвищити її ефективність.

Література:

1. Winięcki J. *Determinants of catching up or falling behind: interaction of formal and informal institutions* / J. Winięcki // *Successes and failures in real convergence. National Bank of Poland.* – 2003, 23-24 October [Electronic resource]. – URL: <http://www.nbp.pl/konferencje/radisson/Mowcy/Winięcki/winięcki.pdf>

2. Панеях Э. Л. Формальные правила и неформальные институты их применения в российской экономической практике / Э. Л. Панеях // *Экономическая социология*. – 2001. – Т. 2. – № 4. – С. 56–68.

3. Кирдина С. Г. Институциональная структура современной России: эволюционная модернизация / С. Г. Кирдина // *Вопросы экономики*. – 2004. – № 10. – С. 15-25.

4. Вольчик В. В. Комплементарность и иерархия институтов в рамках хозяйственного порядка / В. В. Вольчик // *Научные труды ДонНТУ. Серия: экономическая. Вып. 37–1*. – Донецк : ДонНТУ, 2009. – С. 35–41.

5. Покатаева О. В. Державне регулювання трансформації торговельно-економічних відносин: інституціональний підхід: Монографія / О.В. Покатаева. – Запоріжжя: Вид-во КПУ, 2009. - 408 с.

6. Вольчик В. В. Институты, информация и институциональная структура экономики / В. В. Вольчик, А. А. Оганесян // *JOURNAL OF ECONOMIC REGULATION (Вопросы регулирования экономики)*. – Т. 1. – № 2. – 2010. – С. 30-42.

Зайченко О.К., MSc маркетингового менеджменту
Національний музей історії України, ПП «ІКБЮ ІМПАКТ»

ПРОБЛЕМИ КОРПОРАТИВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ І МОЖЛИВИЙ ВНЕСОК ІНСТИТУЦІЙ КУЛЬТУРИ У ЇХ ВИРІШЕННЯ

Актуальність дослідження полягає у необхідності переусвідомлення механізмів формування громадянського суспільства, економіки сталого розвитку, соціально відповідального підприємництва для перенаправлення соціокультурного вектору розвитку на творення доброти. Практичний досвід роботи в неформальній освіті та в менеджменті культури сформував авторський погляд на проблеми розвитку корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) та можливості інституцій культури впливати на їх вирішення.

Усього вбачаємо шість мисленево-поведінкових хиб, що протидіють розвитку соціальної відповідальності як типової риси сучасного українського економіко-гуманітарного простору:

1. Порушення суб'єктності при взаємодії бізнесу, суспільства, держави на індивідуальному, груповому, міжгруповому, надгруповому рівнях. Маємо на увазі зведення котроїсь із сторін взаємодії до об'єкту, тобто сприйняття її суто інструментом досягнення мети, а не таким самим суб'єктом, з власною волею. Іншим проявом порушення суб'єктності є очікування від котроїсь із сторін більшої залученості та невластивих функцій (зокрема, коли мислимо державу чимось більшим, ніж гарантом безпеки, правопорядку та законності).

2. Брак чіткої уяви про потреби сторін взаємодії і способи їх задоволення, а також ресурси і цілі.

3. Відсутність перспективності мислення, зосередженість лише на поточному моменті, без врахування зародження майбутнього у сьогоденні.

4. Поверхнєве розуміння механізмів в соціумі. Зокрема, нерозуміння конвергенції (взаємопроникнення) в гуманітарній сфері, яка робить необхідним вирішення тих чи інших проблем рівня культури, наприклад, щоб поменшало потреб у соціальному захисті, бо зменшиться кількість осіб у складних життєвих обставинах, які не здатні самотійно їх подолати.

5. Стереотипне мислення, послуговування тими чи іншими кліше (зокрема, що бізнес мислить лише грошима), є ще одним проявом такого поверхнєвого розуміння.

6. Дилетанство: коли, зокрема, плутають КСВ, меценатство, благодійництво та соціальне підприємництво, і це спричинює хаос, підміну одного іншим та/або бездіяльність і скарги на недосконалість законодавства України.

З метою спростування кліше про суто меркантильну сутність бізнесу пропонуємо аналіз прикладів «шефства» музеїв над працівниками бізнес-організацій на керівників цих організацій. Наприклад, в українських музеях існують практики, коли працівники культурних інституцій або приїжджають до «підшефних» з лекціями в обідній час, або приймають їх на авторські екскурсії у себе на території. Що від цього отримує бізнес, чому виявляється зацікавленим у подібній співпраці з музеєм? І чому така співпраця є прикладом КСВ? Бізнес (в особі керівника тієї чи іншої ланки) у цих прикладах усвідомлює себе працедавцем і визнає важливим завданням підтримувати працездатність та лояльність працівників, нести відповідальність за те, щоб їхній соціальний статус лише покращувався. Тому таке піклування є прикладом соціально відповідальної поведінки. Оскільки працедавець (бізнес-організація) визнає позитивний вплив на ресурсний стан та майбуття працівників пізнання ними позаробочих питань (мистецтва, історії тощо), то вносить відповідні заходи у план робіт з нематеріальної мотивації персоналу. Таке ставлення до працівників відповідає визначенню КСВ, пропонуваному Державною регуляторною службою: «КСВ – це відповідальність тих, хто приймає бізнес-рішення, за тих, на кого безпосередньо чи опосередковано ці рішення впливають. Це довгострокове зобов'язання компаній поводитися етично та сприяти економічному розвитку, одночасно покращуючи якість життя працівників та їх родин, громади й суспільства загалом» [1].

При цьому такий працедавець жодним чином не виступає меценатом, бо не інвестує безпосередньо у мистецтво та митців [2, 474]; не виступає благодійником, бо не вирішує проблеми соціально вразливих груп населення – не фінансує, наприклад, переобладнання музею, щоб підвищити доступність для людей з особливими потребами, або не дарує музею путівки на оздоровлення його персоналу у рекреаційних закладах) [3]; не здійснює соціальне підприємництво, бо не здійснює підприємницьку діяльність з метою інвесту-

вати прибуток від неї у соціальну сферу або безпосередньо вирішувати соціальні проблеми [4].

Якщо конкретне підприємство розуміє свою містоутворюючу роль, то розглядатиме можливість впливати на підтримання та розвиток унікальної автентики міста та свідомої поведінки його громади. Тоді виникатимуть своєрідні клуби містян-громадян як напрямок КСВ містоутворюючих бізнесів. Якщо такого не відбувається, то виникає питання до інституцій культури, спорту, науки та освіти, чи ініціюють вони подібні проекти, і чи приходять з ними до містоутворюючих бізнесів.

Глобальніші зрушення – наприклад, зміна підходу до керування процесами особистісного розвитку (виховання) та соціалізації дітей, підлітків, молоді, у напрямку вирішення дисбалансу попиту ринку праці (нестачу/ надлишок представників тих чи інших професій) чи відставання програм освіти за потребами ринку праці – вимагають групової взаємодії з боку асоціацій/ федерацій бізнес-організацій, бо зусиллями одного підприємства є нездійсненими, і задовольняють подібні проекти групові інтереси, а тому мають бути солідарною відповідальністю. Також тут є місце для міжгрупової (міжінституційної) взаємодії, бо дослідження культурних практик та їх впливу на трудову поведінку є, наприклад, прерогативою Інституту соціології НАНУ, а розробка конкретних програм та заходів – методистів з кола освітян та працівників культури, а бізнес-середовище володіє коштами та проектними компетенціями.

Звичайно, що зацікавленість у подібних зрушеннях та КСВ-проектах можлива лише за умови перспективного мислення хоча б перспективою 20-30 років, бо результати – оновлена трудова поведінка та гармонізація структури ринку праці – досяжні саме у такій перспективі (одне-два покоління дітей виросте в оновленій системі виховання, соціалізації та професіоналізації). На активізацію перспективного мислення у суспільстві, бізнесі та державі потрібно планувати теж не один-два роки – і це також може обмежувати ініціативи з боку інституцій культури, хоча мало б навпаки надихати їх.

Тобто ключове кліше, яке чинить перепони розвитку КСВ-культури та соціально відповідальної економіки, стосується очікувань швидких результатів мінімумом зусиль та примітивування дійсності. Усім відомі побажання пропонувати «простіші» речі з настанням ефекту одразу чи, принаймі, роки за два-три. Поки не почнемо орієнтувати проекти хоча б на два покоління наперед, матимемо проблеми зі сталим розвитком.

Варто зазначити, що на перепоні до солідаризації зусиль та розвитку перспективного мислення стоїть, серед іншого, постколоніальний спадок, проявами якого є тотальна недовіра всіх до всіх як наслідок тривалої історії нищення прав людини і власності [5, 56].

Виходячи з усього викладеного та враховуючи досвід автора у практиці здійснення проектів перетворення управлінської культури бізнес-організацій,

а також практики ведення діалогів в стилі *versus* [6], [7], на наш погляд, перед інституціями культури стоять наступні нагальні виклики (завдання):

1) активно підтримувати прагнення працедавців запропонувати культурно-орієнтовані заходи для своїх працівників, щоб отримати їх працездатність та лояльність – пропонувати різноманітні «шефські» програми та якісно їх виконувати;

2) звернути увагу на роль громади та містоутворюючих підприємств у справі формування та підтримання шанобливого ставлення до спадщини – до її пізнання, збереження, активного застосування в цілях забезпечення високої якості життя усієї громади;

3) зосередитись на практичному боці застосування знань про механізми соціуму та гуманітарної сфери, результативності культурних проєктів/заходів;

4) шукати можливості співпраці з бізнес-структурами та громадськими організаціями задля вивільнення індивідуальної та групової свідомості співгромадян від кліше та розвитку перспективного мислення, громадянськості позиції, соціально відповідальної поведінки (примноження добробуту замість генерування грошового потоку, який часто супроводжується руйнуванням раніше напрацьованого добробуту);

5) сприяти відновленню атмосфери довіри, верховенства права та законослухняності як характеристик цивілізованого суспільства;

6) сприяти заміщенню ексклюзивності на інклюзивність економічних та політичних інститутів, освіти, культурного життя, щоб обернути процеси занепаду нації, внаслідок поточної ексклюзивності інститутів [8, 76], на процеси творення добробуту.

Література:

1. Офіційний сайт Державна регуляторна служба України. *Поняття соціальної корпоративної відповідальності* // [Електронний ресурс]. Назва з екрану. – Режим доступу: <http://www.dkrp.gov.ua/info/642> (дата звернення: 07.03.2018).

2. Сучасний тлумачний словник української мови: 65000 слів / За заг. ред. д-ра філол. наук, проф. В.В. Дубічинського. – Х.: ВД «Школа», 2006. – 1008 с.

3. Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» // [Електронний ресурс]. Назва з екрану. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5073-17> (дата звернення 07.03.2018).

4. Соціальне підприємництво в Україні. Про соціальне підприємництво // [Електронний ресурс]. Назва з екрану. – Режим доступу: <http://www.socialbusiness.in.ua/index.php/baza-znan/biblioteka-sotsialnoho-pidpriemtsia/81-pro-sotsialne-pidpriemnytstvo> (дата звернення 07.03.2018).

5. Аджемоглу, Дарон; Робінсон, Джеймс. Чому нації занепадають. Пер. з англ. Олександра Дем'янчука / Дарон Аджемоглу, Джеймс Робінсон. – К.: Наш Формат, 2016. – 440 с.

6. Висновки з практики здійснення проєктів перетворення управлінської культури бізнес-організацій та розробки і втілення систем оцінювання та винагороди. – Режим доступу: <http://eqiimpact.com.ua/testimonials/> (дата звернення 07.03.2018).

7. Висновки з практики ведення діалогів в стилі *versus*. – Режим доступу: <http://oversus.com.ua/blog/> (дата звернення 07.03.2018).

Аджемоглу, Дарон; Робінсон, Джеймс. – Вказана праця.

Гріднєв М.А.

Головне управління Державної Фіскальної Служби у Черкаській області

ЕКОНОМІЧНІ ІНТЕРЕСИ ТА РОЗВИТОК КЛАСТЕРОУТВОРЕННЯ В РЕГІОНІ

Розвиток економічних інтересів є стимулюючим чинником для економічних змін, розвитку ринків, виникнення нових виробництв, секторів економіки. Інтерес є основою для формування потреб населення, підприємств, держави та інших складових ринкових відносин. Завдяки інтересам розвиваються технології, впроваджуються інновації, стимулюється науково-технічний прогрес, змінюється структура і зв'язки на ринку. Інтерес стоїть в основі здійснення вибору та прийняття рішень.

Наукові дослідження економічних інтересів, їх поєднання, особливості формування та реалізації є предметом досліджень таких вітчизняних та зарубіжних вчених: Л. Абалкіна, Б. Гершкович, П. Єщенко, Я. Кронрод, В. Кулікова, Б. Ракитського, І. Саяпіна, М. Черковець [1]. Значимість економічних інтересів у житті суспільства досліджувалася у наукових працях всесвітньо відомих економістів: І. Бентама, Л. Вальраса, Дж. Кейнса, Ф. Ліста, К. Маркса, А. Маршалла, М. Портера, Д. Рікардо, Й. Шумпетера [2].

Кластери, які у висококонкурентній економіці можуть слугувати інструментом управління і розвитку, керуються власними інтересами, які мають підтверджуватися зарубіжним досвідом як у частині кінцевого результату, так і щодо складових механізму реалізації. Учасники мають чітко розуміти які цілі є пріоритетними, а які другорядними. Успішним буде тільки той проєкт, основна маса цілей учасників якого співпадує за своїми пріоритетами.

Важливою складовою інтересу як елементу управління є усвідомлення усіма зацікавленими у кластероутворенні дії і наслідків *закону*, який сформульований Амдалом [3] для складної системи інформаційних даних та з огляду на поведінку складових елементів у кластері, їх взаємозв'язку і взаємозалежності вважаємо за доцільне інтерпретувати таким чином: *продуктивність системи, що складається з взаємопов'язаних між собою елементів, в цілому визначається найменш непродуктивним її елементом*. Міждисциплінарні підходи, які нині з успіхом застосовуються науковцями до процесів і явищ, що мають місце у економічній системі [4] дають підстави для їх використання і для кластерних утворень, оскільки підтверджуються практикою та історичними економічними прикладами.

З цього закону важливим є такий наслідок: *продуктивність системи, що складається з взаємопов'язаних між собою елементів буде максимальною, якщо усі елементи мають однакові максимальні продуктивності.*

І вищезазначений закон, і його наслідок накладає ще одну умову, яка має виконуватися для успішної реалізації управлінських функцій щодо розвитку кластероутворення. Саме вона є найбільш складною, оскільки відповідальність за продуктивність окремої складової часто не залежить від інших учасників кластеру. Ця умова звучить так: усі складові кластеру повинні забезпечити своєчасне виконання поставлених завдань і максимальну продуктивність. Йдеться про те, що *успішність кластеру і результат (позитивний чи негативний) його діяльності визначається найбільш слабким його учасником.* Успішність кластеру означає успішність конкретних управлінських дій щодо гармонізації регіонального економічного простору. Отримуємо розгалуженість інтересів кластероутворення як управлінського інструменту для регіонального економічного розвитку (рис. 1).

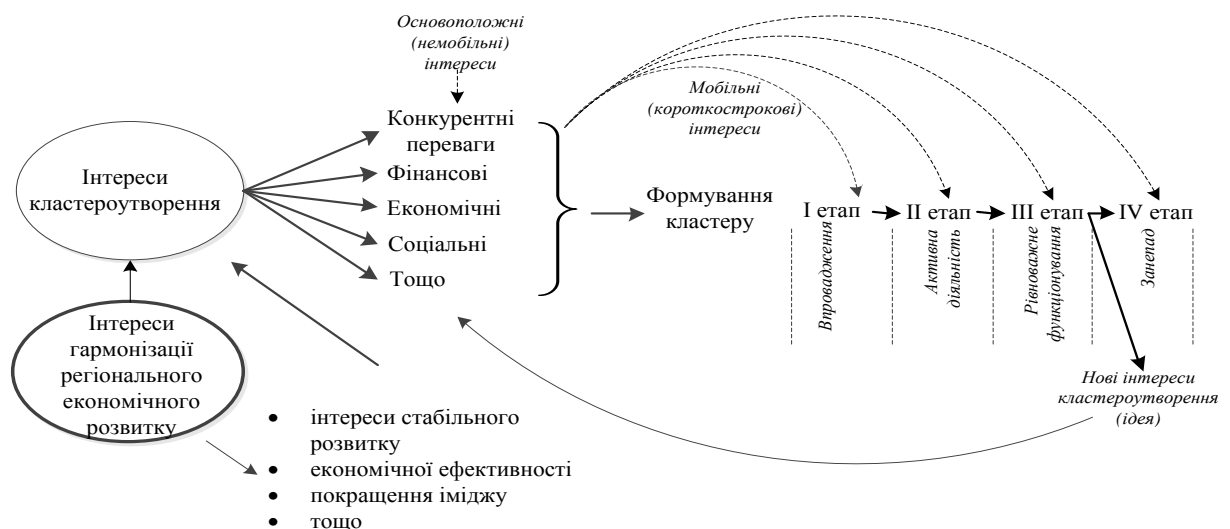

Рис. 1. Розгалуженість економічних інтересів як управлінського інструменту у процесі кластероутворення

* Розробив автор

Економічні інтереси у механізмі управління складаються з двох основних груп: основоположні (базові або немобільні) та короткострокові (мобільні або змінні) інтереси. Як інструмент управління важіль інтересів складається з основних мотивів та їх постійного підсилення через мобільні. Базові або немобільні інтереси є основною рушійною силою для прийняття першого рішення щодо кластероутворення, вони ж є спонукальною силою управлінського механізму. Ця група інтересів стабільна у часі, оскільки ґрунтується на очевидних, незмінних протягом тривалого часу потребах. Їх основу ми бачимо в теорії ієрархії потреб Маслоу [5]. В процесі функціонування кластеру активізується друга група економічних інтересів, призначенням яких є підтримка мотиваційної складової основної групи інтересів. Вона має бути акти-

вною на усіх етапах функціонування кластеру, але стимулююча сила короткострокових інтересів має зростати в міру наближення кластеру до умовно визначеної нами третьої і четвертої стадії його життєвого циклу. Ці стадії життєвого циклу кластеру відображають загальновідомі точки переломної активності будь-якого економічного суб'єкта, зокрема кластеру. У певний момент життєвого циклу, на етапі стабільного функціонування, активність кластеру почне знижуватись, як і кожного учасника економічних відносин, який не змінюється відповідно до зміни ринку та ринкового попиту. Для того, щоб кластер продовжував функціонувати стимулююча сила економічних інтересів має зростати поряд із розширенням їх кількості і різноманітності. Таке тривимірне розширення сформує групу нових (чи оновлених) інтересів мобільної групи, які на етапі занепаду кластеру дозволять скорегувати (чи змінити) напрямок його діяльності і ефективно використати наявні можливості і ресурси.

В сучасній економічній системі слід віддати перевагу поєднанню економічних інтересів як управлінського інструменту з індивідуальними, виділивши їх не лише в окремі групи, але й в окремі ієрархічні рівні. Ці рівні мають тісний взаємозв'язок і взаємозалежність, вони взаємовпливові. Базовою має бути управлінська складова економічного інтересу, яка здійснює і обґрунтовує гармонізацію економічного розвитку в регіоні, наслідком її – індивідуальні економічні інтереси кожного з учасників економічної системи.

Викладене вище є підставою для узагальнення наступних положень:

- для активної орієнтації регіональної економіки на кластероутворення необхідними є дослідження економічних інтересів, їх особливостей та характеристик у сучасній трансформаційній економічній системі;
- стратегічні цілі, такі як регіональний розвиток, мають бути обґрунтовані прозорими проектами та простими аргументами для того, щоб інтереси учасників були масовими і мали єдиний напрямок;
- як елемент управління, економічні інтереси є мінливою категорією, тому на всіх управлінських етапах необхідно формувати підкріплюючі та нові інтереси (мотиви) для стимулювання учасників до реалізації поставленої цілі;
- отримання максимального синергетичного ефекту у досягненні регіонального економічного розвитку можливе при оптимальному поєднанні економічних інтересів як інструменту управління та індивідуальних інтересів учасників економічної системи.

Література:

1. Абалкин Л.И. Новый тип экономического мышления / Л.И. Абалкин. - М. - "Экономика". - 1987. - 214 с.
2. Ещенко П. С. Куда движется глобальная экономика в XXI веке / П. С. Семенко, Г.К.Арсенко. - К. - Знання України. - 2012. - 479 с.
3. Шумпетер Й. Теория экономического развития / Й. Шумпетер. - М. - Прогресс. - 1982. - 455 с.

4. Amdahl, G. (April 1967) «The validity of the single processor approach to achieving large-scale computing capabilities». In *Proceedings of AFIPS Spring Joint Computer Conference, Atlantic City, N.J., AFIPS Press, pp. 483-85.*

5. Дербенцев В.Д. Синергетичні та економічні методи дослідження динамічних та структурних характеристик економічних систем. Монографія / В.Д. Дербенцев, О.А. Сердюк, В.М. Соловійов, О.Д. Шарапов. – Черкаси: Брама-Україна, 2010. – 287 с.

6. Електронний ресурс. Режим доступу: https://management-books.biz/teoriya-menedjmenta_693/irarhiya-potreb-maslou-20782.html

Лысевич С.Г., канд. экон. наук, доц.

Донецький національний університет економіки

і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

СОЦИАЛЬНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ КАК ВАЖНЕЙШАЯ СОСТАВНАЯ ЧАСТЬ ПОЛИТИКИ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ТЕРРИТОРИЙ

Согласно статистических данных на территории Украины за период 2003-2017 годы произошло уменьшение на 235 сельских населённых пунктов, а численности сельского населения – на 2572,9 тыс. чел. [1, 2]. Такая неблагоприятная тенденция вызвана следующими причинами:

- 1) сложности с поиском рабочих мест;
- 2) недостаточный уровень жилищно-бытовых условий;
- 3) низкий уровень социально-культурного развития сельских территорий;
- 4) неудовлетворительное транспортное сообщение населённых пунктов.

В этих условиях возникает объективная необходимость поиска путей для решения проблем жителей сельской местности. С нашей точки зрения, одним из вариантов в данном случае может быть использован опыт Европейского Союза, использующий программу под названием «Совместная аграрная политика» (САП). Эта программа действует с 1962 года и первоначально была направлена на развитие сельскохозяйственного производства путём поддержки фермеров. Однако со временем цели и содержание САП изменились. Учитывая то, что мировое развитие сегодня связано с обеспечением устойчивого развития общества, произошли изменения и в направленности «Совместной аграрной политики». Сейчас САП ориентируется не только на стимулирование сельскохозяйственного производства, но и на социальное развитие регионов, на защиту и сохранение экологии. Цели такой политики реализуются путём финансового стимулирования фермеров.

Денежные средства с бюджета ЕС выделяются на такие направления:

- 1) создание новых рабочих мест;
- 2) внедрение «зелёных» платежей за сохранность экологии;
- 3) стимулирование развития предпринимательства в сельской местности;

4) підтримка фермерів за роботу в регіонах з неблагоприятними умовами і др. [3, с. 63 – 67].

Така політика в Європейському Союзі по відношенню к фермерам дозволяє сформувати і використати їх соціальну відповідальність для комплексного розвитку сільськогосподарських регіонів, створенню сприятливих умов для життя і роботи сільському населенню.

Аналогічну програму необхідно прийняти і в Україні, ухвалюючи негативну динаміку по численності сільського населення і сільських населених пунктів.

Основними напрямками соціальної відповідальності виробників сільськогосподарської продукції в Україні можуть бути:

- 1) формування безпечних умов праці і стабільної зарплати працівників;
- 2) створення нових робочих місць;
- 3) підвищення кваліфікації і рівня освіти персоналу;
- 4) виробництво екологічної продукції;
- 5) фінансування соціально-важливих потреб: ремонт і будівництво доріг, об'єктів культури і др.;
- 6) створення переробляючих виробств;
- 7) встановлення тесних відносин з місцевими органами влади;
- 8) формування взаємовигідних відносин з персоналом і др.

Ухвалюючи те, що сьогодні в Україні дефіцит фінансових ресурсів, фінансування вище названих заходів може бути здійснено на принципах державно-приватного партнерства, коли окремі заходи фінансує і держава, і виробники сільськогосподарської продукції.

Такий підхід к залученню виробників сільськогосподарської продукції к соціальному розвитку регіонів, дозволить зменшити відтік людей з сільської місцевості і дасть можливість створити більш комфортні умови для життя сільського населення, що позитивно відобразиться і на життєдіяльності самих виробників.

Література:

1. Кількість адміністративно-територіальних одиниць за регіонами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Населення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Бородіна О.М. САП ЄС як динамічне сполучення галузевих потреб і суспільних інтересів / О.М. Бородіна // Економіка України. – 2016. – № 11. – С.58 – 70.

Деркачова В.В., канд. екон. наук, доц.

Гонцова І.М., асистент

Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МАРКЕТИНГОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В УМОВАХ РИНКОВОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Сучасний ринок виробників продовольчих товарів за кількістю діючих на ньому суб'єктів виглядає досить строкато: присутні виробники, які суміщають торговельну і виробничу діяльність; представники зарубіжних виробників. Для ухвалення рішення щодо ефективної регіональної промислової політики при жорсткій конкурентній боротьбі, необхідно мати у розпорядженні комерційну інформацію про стан ринків продукції, що випускається, і продукції що намічається до виробництва, яка була отримана за допомогою маркетингових досліджень [1].

Присутність на українському ринку некваліфікованих підприємств які займаються реалізацією маркетингових досліджень, сприяє зростанню негативного ставлення підприємств до маркетингових досліджень і маркетингу в цілому, що обумовлено тим, що мало хто знає, яке дослідження можна назвати маркетинговим і правила його проведення. Наступною проблемою, яка виникає в процесі організації і проведення маркетингових досліджень, є оформлення та публікація результатів маркетингових досліджень, їх оприлюднення має бути узгоджено з клієнтом [4;7].

Слід відзначити, що на сучасних підприємствах спостерігаються такі тенденції упровадження маркетингу: маркетинг на рівні розуміння його як концепції увійшов до повсякденного життя багатьох підприємств, проте через відсутність індивідуального плану маркетингу ефект від відповідних заходів часто виявляється нижче очікуваного; підприємства ретельно вивчають зарубіжну теорію і практику маркетингу, але приходять до висновку про неможливість його практичного застосування через брак ресурсів (фінансових, трудових, матеріальних і т.д.); підприємства формують маркетинговий відділ, але часто, сприйнявши маркетинг лише як дань моді, а не як стратегічну концепцію, що забезпечує успішне функціонування на ринку, нічого кардинально не міняють в своїй діяльності, в результаті ухвалення ідей маркетингу лише формально декларується, а фактично вони не упроваджуються в бізнес-процес.

Таким чином, проблема для України швидше полягає не в необхідності ознайомлення з положеннями теорії маркетингу, а у вивченні досвіду практичного застосування інструментів маркетингу з подальшим упровадженням у діяльність вітчизняних підприємств. У зв'язку з цим особливу увагу привертає методологія маркетингу та маркетингових досліджень. На наш погляд, в Україні існує тенденція щодо дослідження більш загальних положень маркетингу, а в практичному відношенні пріоритетом користується агропромисло-

вий маркетинг. Значні проблеми у сфері маркетингової діяльності, особливо на регіональних ринках, залишаються недостатньо розробленими.

За даними одного з провідних теоретиків маркетингу Ф. Котлера, в країнах з розвинутою ринковою економікою, таких як США, Японія, Швеція, Франція, на першому місці стоїть вивчення можливостей збуту.

Так, оцінку потенційних можливостей ринку проводять 93% фірм, 92% вивчають розподіл часток ринку між фірмами і основні характеристики ринків, 84% - вивчають реакцію покупців на новий товар, 85% - проводять вивчення товарів конкурентів, 67% - займаються аналізом ефективності рекламних оголошень, 49% - дослідженням рекламних текстів, 48% - вивченням споживацьких мотивацій [6].

Провідні зарубіжні фірми виділяють на вивчення ринків до 15% прибутку, добре розуміючи, який економічний ефект це дає, тоді як вітчизняні підприємства вважають, що якщо маркетингові дослідження не можуть замінити ні якості продукції, ні рівня виробничої діяльності, то і витрачатися на них не варто, а якщо й потрібно, то незначно. Це є наслідком заперечення протягом багатьох років ролі ринкових інститутів у розвитку суспільства, проте тенденція така: стрімко зростає кількість українських підприємств, які розуміють значення і значущість маркетингових досліджень. Вони проводять їх самостійно або залучають інші спеціалізовані фірми [2].

Наразі в Україні налічується до п'ятдесяти компаній, що займаються маркетинговими дослідженнями, але реально якісні маркетингові дослідження проводять близько десятка компаній, серед яких лідируючі позиції займають такі Київські фірми, як: „SOCIS – Gallup international”, „Українська Маркетингова Група – UMG”, „Українські опитування і дослідження ринку”, „Обрій маркетинг”, „ACNielsen Ukraine”, „Action Data Group LLC”, „Gfk - USM”, „KIIS”, „TNS”, „Medical Data Management”, „InMind”, „MASMI Ukraine”, „UMP2”, „Synovate”, „UPE - УкрПромЗовнішЕкспертиза”, „IPSOS”, „ARMI Marketing Ukraine” та інші [3].

Проблема проведення сучасних кваліфікаційних маркетингових досліджень полягає у чіткому визначенні споживчих переваг, які стосуються безпосередньо самого товару та його властивостей, місць покупок, частоти споживання, торгових марок і т.д. Під час дослідження необхідно визначити вікову структуру споживачів, структуру дозвілля споживачів, їхні лояльності до торгової марки.

Усім цим вимогам відповідає TGI – методологія, яка була розроблена міжнародною компанією BMRB [5].

U-TGI – адаптований до українських умов аналог британського маркетингового дослідження (Індекс цільових груп), що має більш ніж 30-літню історію моніторингу стилю життя і застосування.

U-TGI – орієнтований на інформаційні запити виробників товарів і послуг, а також фірм оптової і роздрібною торгівлі на різних етапах прийняття ними маркетингових рішень. Виробники одержують інформацію про стан

ринку, про знання, лояльність і рівень споживання марки, регіональні та соціально-демографічні розходження у споживанні.

U-TGI – орієнтований на інформаційні запити рекламних агенцій, служб медіа планування і розміщення реклами в засобах масової інформації. Рекламні агенції отримують можливість ефективно планувати рекламні кампанії, при цьому істотно знижуються витрати і досягається максимальне охоплення цільової групи.

U-TGI – орієнтований на інформаційні запити редакцій засобів масової інформації на різних етапах прийняття ними рішень на основі аналізу особливостей та інтересів своєї аудиторії й аудиторії конкуруючих ЗМІ. Користувачі U-TGI отримують можливість довести рекламодавцеві свою ефективність як рекламного носія.

Таким чином, доцільним є застосування U-TGI – методології, яка надає можливість аналізу ставлення споживачів до різних виробників товарів, споживчих переваг на регіональних товарних ринках, стилю життя споживачів, проведення ними дозвілля, їхніх захоплень, переваг, хобі та багато іншого.

У економічно розвинених країнах через ряд історичних, економічних і природних причин маркетинг отримав широкий розвиток і визнання. За кордоном у всіх галузях промисловості маркетинг вважається за одну з головних і необхідних умов успішної діяльності більшості підприємств. Проте українські реалії показують, що в нашій країні використовувати принципи маркетингу, що успішно зарекомендували себе в інших країнах, доводиться тільки з урахуванням особливостей вітчизняної економіки, шляхом їх попереднього тестування і адаптації в сучасних умовах.

Проблема проведення сучасних кваліфікаційних маркетингових досліджень полягає у чіткому визначенні споживчих переваг, які стосуються безпосередньо самого товару та його властивостей, місць покупок, частоти споживання, торгових марок. Усім цим вимогам відповідає TGI – методологія.

Література:

1. *Аграрний сектор економіки України : (стан і перспективи розвитку) / [Присяжнюк М.В., Зубець М. В., Саблук П. Т. та ін.] ; за ред. М. В. Присяжнюка, М. В. Зубця, П. Т. Саблука та ін. – К. : ННЦ ІАЕ, 2011. – 1008 с.*
2. *Балабанова Л. В. Маркетинг : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Л. В. Балабанова. Донецьк : ДонДУЕТ, 2002. – 562 с. – (Шк. маркетинг. менеджмента).*
3. *Войчак А. В. Маркетингові дослідження : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни / А. В. Войчак. – К. : КНЕУ, 2001. – 119 с.*
4. *Голубков Е. П. Маркетинговые исследования: теория, методология и практика / Е.П. Голубков – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Финпресс, 2000. – 461 с.*
5. *Заблодська І. В. Регіональна промислова політика: питання теорії та практики : монографія / І. В. Заблодська. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2007. – 344 с.*
6. *Котлер Ф. Маркетинг в третьем тысячелетии: как создать, завоевать и удержат рынок / Филипп Котлер. – М. : АСТ, 2001. – 271 с.*
7. *Ткаченко В. Г. Основы маркетинговой деятельности фирмы : учеб. пособие / В.Г. Ткаченко, Н.В. Брагинец, В.И. Богачев. – Луганск : Книжк. світ, 2000. – 236 с.*

Марчук Ю.Ю., магістр

Марценюк-Розарьонова О.В., канд.екон.наук, доцент

Вінницький національний аграрний університет

НЕОБХІДНІСТЬ РОЗВИТКУ РИНКУ СТРАХУВАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВЛАСНИКІВ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ

Зростання кількості автомобілів має одним із наслідків збільшення кількості дорожньо-транспортних пригод. Сьогодні Україна займає одне із передових негативних місць у світі за станом безпеки на автошляхах. За даними Державтоінспекції, за період з 01.01.2017 по 31.08.2017 в Україні офіційно зареєстровано 102826 дорожньо-транспортних пригод [7]. Як наслідок високої аварійності значними є й показники сум завданої в результаті ДТП шкоди майну фізичних та юридичних осіб, життю та здоров'ю громадян. Саме тому, основним завданням обов'язкового страхування відповідальності автовласників є вирішення проблеми забезпечення відшкодування шкоди, заподіяної життю, здоров'ю та майну потерпілих при експлуатації наземних транспортних засобів на території України [3].

Зважаючи на зростання автомобілізації, інтенсивності дорожнього руху, велику кількість аварій на автошляхах України, збільшення нещасних випадків і кількості потерпілих, підвищення матеріальної відповідальності громадян та юридичних осіб за наслідки своїх дій, нанесення втрат економіці, особливої ваги та актуальності набуває дослідження сучасних аспектів функціонування та подальшого розвитку обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів як важливого чинника забезпечення гарантованого страхового захисту від негативної дії ризиків [1].

Сьогодні для більшості автовласників страхування цивільної відповідальності стає найважливішим інструментом захисту від будь-яких ризиків, пов'язаних із використанням автотранспортного засобу. Саме тут і виникає необхідність впровадження правових механізмів, одним з яких є страхування цивільної відповідальності власників автотранспортних засобів [2].

Ринок обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності наземних транспортних засобів, основна ціль функціонування якого – гарантування фінансового відшкодування постраждалим учасникам ДТП. Даний вид страхування займає один з ключових сегментів страхового ринку у всіх розвинених країнах світу. Корисним є досвід європейських країн, в яких вказаний вид страхування існує з тридцятих – сорокових років минулого століття. Саме тому є необхідність аналізу базових показників ринку ОСЦПВВНТЗ для визначення ключових орієнтирів наближення обов'язкового

страхування цивільної відповідальності власників автотранспортних засобів до європейських стандартів.

Автомобільний транспорт – доступний, зручний та досі найбільш небезпечний вид транспорту: за даними ВООЗ у світі кожного року в автомобільних аваріях гине близько 1,3 мільйони чоловік – стале число з 2007 року [5]. В Україні показники аварійності за шість років знизились на 17 % (з 186225 ДТП в 2011 році до 102826 ДТП в 2017 році). Запровадження обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів (ОСЦПВВНТЗ) у першу чергу, пов'язане з необхідністю компенсації шкоди, заподіяної життю, здоров'ю та/або майну потерпілих внаслідок дорожньо-транспортної пригоди та захисту майнових інтересів страхувальників [6].

До основних цілей страхового захисту за ОСЦПВВНТЗ слід віднести:

- створення умов для участі у дорожньому русі добре інформованого та відповідального водія на технічно справному автомобілі;
- стимулювання водіїв – страхувальників до дотримання правил БДР та підвищення рівня страхової культури;
- при настанні ДТП своєчасне забезпечення постраждалим максимально можливу компенсацію шкоди, завданої їх здоров'ю та майну [4].

Відповідно до законодавства на ринку ОСЦПВВНТЗ укладаються два види договорів:

- внутрішні договори обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності;
- договори міжнародного обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності.

Внутрішні договори страхування діють виключно на території України. Договори міжнародного страхування діють на території країн-членів міжнародної системи автомобільного страхування «Зелена картка», зазначених у таких договорах, і посвідчуються відповідним уніфікованим сертифікатом «Зелена картка», що визнається і діє в цих країнах.

Основні показники діяльності страхових компаній, що надають послуги за ОСЦПВВНТЗ за внутрішніми договорами представлені в табл. 1.

Незважаючи на поступове зростання, український ринок ОСЦПВВНТЗ все ще перебуває на стадії розбудови і відстає від рівня розвитку європейського ринку. Кількість продажів таких договорів незначна, незважаючи на підвищення обізнаності про ризики серед клієнтів: кількість укладених договорів страхування в 2017 році зросла на 4,8 % в порівнянні з аналогічним періодом в 2016 році і склала 6 759 276 угод.

Загальна сума страхових премій за вказаним видом страхування в минулому році становила 3 106 312 418 грн., що на 8,7 % більше, ніж в минулому періоді. Виплачено страхове відшкодування на суму 1 720 423 691 грн [5].

Таблиця 1

Базові показники здійснення ОСЦПВВНТЗ за внутрішніми договорами страхування в січні-листопаді 2016 та 2017 років [5]

Показники	січень-листопад 2016 року	січень-листопад 2017 року	Приріст
Кількість договорів, що розпочали дію, шт.	6 451 130	6 759 276	4,8
Сума нарахованих страхових платежів, грн	3 106 312 418	3 377 632 850	8,7
Кількість врегульованих вимог, шт.	107 084	121 843	13,8
в т.ч. з використанням «європротоколу», шт.	18 811	27 943	48,5
Сума здійснених страхових відшкодувань, грн	1 258 883 538	1 720 423 691	36,7
в т.ч. з використанням «європротоколу», шт.	135 744 927	218 145 050	60,7

Аналіз базових показників міжнародного та внутрішнього сегментів ринку ОСЦПВВНТЗ:

– підтвердив актуальність подальшого розвитку обов'язкового страхування цивільної відповідальності власників автомобільного транспорту, пов'язану з необхідністю компенсації шкоди, заподіяної життю, здоров'ю та/або майну потерпілих внаслідок дорожньо-транспортної пригоди та захисту майнових інтересів учасників дорожнього руху;

– показав, що рівень розвитку українського ринку відстає від європейського страхового ринку за рівнем забезпечення транспортних засобів страховими полісами, за рівнем страхових виплат потерпілим в ДТП; за рівнем якості послуг.

Література:

1. Білик І. В. *Обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів: особливості розвитку та напрямки модернізації в Україні* / І. В. Білик // *Інноваційна економіка. Науково-виробничий журнал.* – 2013. – № 11. – С. 188–194.

2. Буга Г. С. *Загальні положення про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів* / Г. С. Буга // *Правничий часопис Донецького університету.* - 2015. - № 1-2. - С. 19-24.

3. Глядик Б. *Щодо цивільної відповідальності автовласників* / Б. Глядик // *Юридична газета.* – 2014. – № 46–47 (440–441).

4. Марценюк-Розарьонова О.В. *Страхування автоцивілок* // О.В. Марценюк-Розарьонова, В.В.Розгон // *Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Проблеми фінансових відносин в умовах глобалізації» 30.11.2016 року.* – Вінниця, ВНАУ, 2016. – С.91-94

5. *Моторне транспортне страхове бюро України [Електронний ресурс].* – Режим доступу: URL: <http://www.mtsbu.ua/ua/statistics/Statisticaldata>

6. *Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів [Електронний ресурс]: Закон України від 01.07.2004 № 1961-IV.* – Режим доступу: URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>

7. Статистика аварійності в Україні [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Управління безпеки дорожнього руху ДПД НП України. – Режим доступу : <http://www.sai.gov.ua>

Артеменко С.Б., канд.соц.наук, доцент

Швейбиш К.Ю., студ.

ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені В. Гетьмана»

ОСОБЛИВОСТІ ГЛОБАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІКОЮ НА ЗАСАДАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Наприкінці минулого століття розвиток людства досягає такого рівня, що зумовлює глобальні трансформації навколишнього середовища шляхом знищення природних ресурсів. Відбуваються незворотні зміни клімату, забруднення повітря, збільшення площі пустель. В цих умовах постає необхідність наукового вивчення ефективних засад управління й контролю сталого розвитку суспільства, зокрема, в контексті раціонального використання економічних ресурсів, встановлення плідного діалогу в суспільстві та соціальної відповідальності в умовах глобалізації.

В сучасному світі вчені розуміють сталий розвиток, як кероване функціонування будь-яких явищ та процесів. Основою його керованості виступає системний підхід та сучасні інформаційні технології, які дозволяють дуже швидко моделювати різні варіанти напрямків розвитку, з високою точністю прогнозувати їх результати та вибрати найбільш оптимальні [1].

Зауважимо, що в межах глобалізаційних тенденцій сучасності всі економічні системи прагнуть до об'єднання. Оскільки саме глобалізація є багатогранним та складним процесом, що пронизує всі сфери суспільного життя: економіку, культуру, політику, освіту, науку тощо. На сьогодні розвиток глобалізаційних процесів супроводжується загостренням екологічних проблем у планетарному масштабі. При цьому однією з головних причин погіршення стану природи виступає саме глобалізація світового господарства.

Що ж до концепції сталого розвитку, то її можна вважати однією з найбільш важливих парадигм кінця ХХ – початку ХХІ століття. В основі концепції сталого розвитку виступає управління процесами глобалізації, що видається можливим тільки за участі всіх країн світу.

При цьому особливого значення набуває інформатизація суспільства як визначний фактор переходу цивілізації до сталого розвитку, оскільки це передбачає здійснення виробничо-господарської та соціоприродної діяльності на основі певної інформації та інформаційних технологій, що забезпечують коеволюцію системи «людина-суспільство-природа» [3].

В рамках світової кризи та постійного вичерпування природних ресурсів проблема сталого розвитку стає особливо актуальною. В цих умовах не

менш важливим питанням виступає врахування національних інтересів кожної країни в умовах розробки ефективних механізмів управління сталим розвитком суспільства. Саме на засадах такого управління буде забезпечений збалансований процес глобалізації.

Крім того, на думку сучасних дослідників, забезпечення ефективних механізмів сталого розвитку передбачає утвердження ідеї соціальної відповідальності бізнесу, яка пов'язана з своєчасною оплатою праці, податків, створення нових робочих місць, повноцінний розвиток соціальної сфери, досягнення балансу інтересів між корпоративними, державними і громадськими інтересами [2, с. 188].

Також вагоме значення у процесі управління сталим розвитком має системний підхід, оскільки він дозволяє розглядати питання глобалізації, враховуючи різні аспекти (наприклад, соціальні, економічні, екологічні). Також одним з продуктивних підходів виступає ноосферно-екологічний. В його рамках поєднуються розуміння соціальних, техногенних, природних процесів, економічний розвиток та екологічна безпека, в основі якої полягає методологічна функція вчення про біосферу та ноосферу [1].

Найважливішим для реалізації концепції сталого розвитку виступає необхідність об'єднання зусиль усіх країн з метою подальшого покращення добробуту суспільства, як кожної окремої, так і системи усіх держав. Важливим є аспект взаємодопомоги та підтримки між державами. Не менш актуальним питанням у цьому процесі виступає досягнення економічних вимірів соціальної відповідальності та утвердження консенсусу між країнами. Звідси необхідним залишається подальше дослідження особливостей та чинників досягнення сталого розвитку різних країн (соціальних, економічних, екологічних, культурних тощо), вивчення їх досвіду для ефективного функціонування вітчизняного соціуму в умовах сталого розвитку.

Література:

1. Васюткіна Н. *Методологічні засади управління сталим розвитком підприємства: дис. д-ра екон. наук. НАУ, Київ, 2015. – 541 с.*
2. Головінов О. М. *Соціальна відповідальність бізнесу: українські реалії і проблеми / О. М. Головінов // Економічний вісник Донбасу. – 2014. – № 2. – С. 187-192.*
3. Демченко Н. *Концепція сталого розвитку в дзеркалі глобалізації / Н. Демченко // Економічний аналіз. – 2012. – Т. 11(1). – С. 14-16.*

Симакова О.А., канд. техн. наук, доц.

*Донецький національний університет економіки
і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг*

ПУТИ ОПТИМІЗАЦІИ ПИТАНИЯ

Профилактика заболеваний среди населения путем оптимизации питания в последнее десятилетие наблюдается в ряде развитых стран Европы.

Большое внимание этому вопросу уделяют и в нашей стране. Особый акцент при этом ставится на обогащении привычных продуктов питания комплексом физиологически активных веществ – витаминов, микроэлементов, аминокислот и т. д. Многие из этих веществ обладают адаптогенными и иммуностимулирующими свойствами, повышая резистентность организма в неблагоприятных условиях среды.

Но есть и другая, на первый взгляд малозаметная сторона качества питания. В составе многих пищевых продуктов есть вещества, которые долгое время считались бесполезными, балластными для организма и лишь в последнее время начинает выясняться их ценнейшая физиологическая роль [1].

В первую очередь это относится к так называемым пищевым волокнам, среди которых весомое место занимают некоторые углеводы, а именно, клетчатка, пектиновые вещества, крахмалистые полисахариды.

Ранее пектиновые вещества и клетчатка вообще не рассматривались как необходимые компоненты питания, а избыточное употребление углеводов типа крахмала считалось неблагоприятным для организма из-за их высокой энергетической ценности.

Однако эти углеводы относятся к природным многофункциональным биополимерам, в молекулах которых находится множество реакционноспособных группировок с подвижным атомом водорода, способным замещаться на металл – гидроксильных, карбоксильных, фосфатных [2].

Кроме того, в составе полисахаридных молекул имеются группировки, атомы которых несут избыточную электронную плотность – сложноэфирные, аминогруппы. Свободные электронные пары атомов азота и кислорода этих групп легко образуют координационные донорно-акцепторные связи с вакантными d-орбиталями металлов переменной валентности.

Другими словами, молекулы полисахаридов обладают определенной катионообменной емкостью, служа надежными ловушками для катионов тяжелых металлов, связывая их в прочные комплексы и выводя из организма с отходами жизнедеятельности [3].

Таким образом, пищевые волокна служат своеобразными адсорбентами токсичных тяжелых металлов в органах пищеварения человека, не давая им всасываться в кровь.

Литература:

1. Дроздова, Т.М. Физиология питания: Учебник / Т.М. Дроздова, П.Е. Влощинский, В.М. Позняковский. – М. : ДеЛи плюс, 2012. – 352 с.
2. Новые технологии коррекции недостаточности питания в практике врача-диетолога / Л. Н. Блинкова [и др.] // Вопросы курортологии, физиотерапии и лечебной физической культуры . – 2008. – № 4. – С. 37–39.
3. Anderson J.W., Tietyn-Clark J.T. Dietary fiber: hyperlipidemia, hypertension and coronary artery-disease // Am.J. Gastroenterol. – 2008. – № 88. – P. 907–919.

Копайгора О.К., асистент

Бадіца А.В., студ.

*Донецький національний університет економіки
і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг*

РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В СУЧАСНОМУ МЕНЕДЖМЕНТІ

Стратегічні зміни та пріоритетні напрями державної політики спрямовані на глобальну інформатизацію суспільства та створення нового суспільства за допомогою інформаційних комунікацій. Такий підхід обумовлений зміною ролі інформації у суспільстві, глобалізацією зайнятого населення у виробництві інформаційних послуг, створенням інформаційного простору з вільним доступом людини до потрібної інформації.

Очікування суспільства пов'язані з формуванням інформаційно грамотного населення, з високим рівнем інформаційно-комунікаційної культури. Міжнародні організації Information Society Forum, European survey of the Information Society та Окинавська Хартія Глобального інформаційного суспільства наголошують на необхідності розширення можливостей суспільства використовувати свій потенціал за допомогою інформаційних технологій для економічного зростання держави [2]. Зростання ролі економічної інформації й трансформація економіки в інформаційну потребує адаптації знань майбутніх фахівців з різних галузей для розв'язання задач предметної області.

В умовах переходу до електронного бізнесу, ринків, системи документообігу (накопичення інформації текстових і табличних документів, робота з базою даних, обробка даних у локальних і глобальних інформаційно-обчислювальних мережах тощо) орієнтованих на споживача необхідна зміна стратегії інформаційного управління підприємством, що реалізується в компетентнісній парадигмі.

Сучасний менеджер повинен: орієнтуватися в інформаційному полі, технологіях використання інформаційних систем; знати способи обробки інформації, програмне та апаратне забезпечення інформаційних систем, основи їх побудови, принципи організації, збереження інформації. Він повинен вміти використовувати комп'ютерні технології для підготовки текстових документів, обробки економічної інформації для прийняття й реалізації управлінських рішень, створення інформаційно-комунікаційного середовища, керівництва інформаційними ресурсами в процесі стратегічного планування, трансформування задач і функцій управління підприємством, інтегрування виробничих процесів (збирання, обробки, збереження інформації), ефективно організації виробничого ланцюжка постачальник-споживач.

Широкий вибір області використання знань (інформатика, математика, економіка) у менеджменті вимагає удосконалення процесів роботи з інформацією, урізноманітнення методів, прийомів і способів ефективної її реалізації для результативності виробничого процесу.

Отже, компетентнісна площина діяльності майбутнього інформаційного менеджера для удосконалення інформатизації економічної діяльності підприємства та визначення стратегічних цілей його розвитку наповнюється змістом за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій.

Проблема менеджменту знайшла своє відображення в працях українських і зарубіжних вчених В. Грабаурова, А. Грінберга, О. Дерябіна, І. Король, О. Лапіна, С. Ткачової.

Роль інформаційних технологій у розв'язанні задач менеджмента і навчання умінню керувати за допомогою інформаційних технологій представлені В. Грабауровим, О. Грицуновим, Р. Лепою, В. Петровим, Ю. Романовою тощо.

Доцільним для практичного використання є дослідження впливу інформаційних технологій на менеджмент і культуру управління підприємством В. Ларіна, основи розробки і використання інформаційних систем та технологій О. Грицунова.

Вчені визначають основи інформаційного менеджмента, окреслюють специфічні проблеми менеджера в глобальному інформаційному суспільстві, особливості використання інформаційних технологій для розв'язання практичних завдань.

У ході науково пошуку встановлено, що у більшості досліджень сутність понять «менеджмент» і «інформаційний менеджмент» різняться.

На думку А. Грінберга «менеджмент – це процес, спрямований на досягнення мети організації за допомогою впорядкування перетворень вихідних субстанцій та ресурсів (праці, матеріалів грошей, інформації тощо) у необхідні результати (вироби, послуги)». Ефективність праці визначається співвіднесенням результатів праці до використаних ресурсів [2, с. 33].

Проте, «інформаційний менеджмент – це сукупність методів і засобів управління інформацією та керівництво за допомогою інформації діяльністю підприємства» [2, с. 36].

На підставі даного визначення потребує уточнення зміст поняття «інформаційна технологія». Так, на думку І. Корнеєва «інформаційна технологія» – це сукупність методів і засобів цілеспрямованої зміни властивостей інформації» [4, с. 4].

Узагальнюючи вищесказане можна побачити, що зміст всіх понять представлений через діяльність, що включає прийоми використання ресурсів і способи організації виробництва. Проте, саме «інформаційний менеджмент» доцільно визначати як інноваційну інформаційну технологію, що

забезпечує взаємодію людини з інформаційним світом за допомогою мереж, бази даних тощо. Відтак, якщо раніше виробництво було орієнтоване на тип і вид ресурсу, то на сучасному етапі розвитку суспільства – на системність ресурсів і інформаційно-комунікаційні технології.

А. Грінберг, І. Король виділяють три види інформаційного менеджменту: управління підприємством (організація джерел інформації, засобів передачі, створення бази даних і технології їх обробки), внутрішньою документацією та публікаціями.

Як технологія управління інформаційний менеджмент забезпечує збір, розподіл та управління інформаційними потоками, організацію та контроль управління капіталом, інформаційними потоками, персоналом в сфері інформатизації, оцінку та розповсюдження інформації з метою прогнозування очікувань клієнта та інформаційного забезпечення функцій підприємства та комплексного захисту інформаційних ресурсів [5,6].

Отже, інформаційні технології – це комп'ютерні технології, які виготовляють, зберігають і передають інформацію.

Інформаційні технології виконують різні функції від пошуку та збирання інформації до розв'язання оптимізаційних задач.

На сучасному етапі інформаційні технології є ведучими в різних соціально-економічних процесах, оскільки за допомогою технічних і програмних засобів мінімізують затрати виробництва на отримання нової інформації, необхідної для прийняття управлінських рішень, автоматизують трудомісткі операції.

Головний результат – ефективна система управління підприємством, що заснована на комп'ютерних технологіях за рахунок оптимізації процесів і механізмів підтримки управлінських рішень.

На сучасному етапі виділяють різні групи технологій: ресурсні (використання ресурсів для виробництва продукту); інструментальні (використання знарядь праці); управлінські (використання способів організації виробничого процесу) [2].

Представлені технології забезпечують реалізацію операційних (операційний менеджмент) і стратегічних задач (стратегічний менеджмент) розвитку підприємства за допомогою телекомунікаційних підходів у процесі використання інформаційних ресурсів. Ми погоджуємось з думкою В. Ларіна, що зміна техніки та способу роботи передбачає не тільки автоматизований збір та обробку даних, а й реалізацію нових способів отримання конкурентної переваги.

Сучасні інформаційні технології допомагають організаціям автоматизувати управління, поєднуючи в продукті всі типи інформації (від тексту до графічного та звукового позначення тощо), забезпечують розподіл інформації в команді, інформування споживача та комунікацію між ними [1].

Отже, вплив інформаційних технологій на менеджмент безсумнівний, оскільки забезпечує доступ в інформаційно-економічний простір. Також

інформаційні технології є носіями сучасних методів менеджменту, таких як Total Quality Management, Business Process Reengineering, Decision Support System, що забезпечує їх взаємозв'язок. Зокрема, інформаційні технології інтегрують економіку з математикою за допомогою статистики, що сприяє співузгодженості економічних методів із загальносвітовими.

Вважаємо за доцільне доповнити перелік технологій за функцією забезпечення управлінської діяльності: технологія підготовки текстових документів на основі текстових процесорів, технологія підготовки ілюстрацій і презентацій на основі графічних процесорів; технологія підготовки табличних документів на основі використання табличних процесорів, технологія розробки програм на основі алгоритмічних, об'єктно-орієнтованих і логічних мов програмування; технологія систем управління базами даних (СУБД); технології підтримки управлінських рішень на основі систем штучного інтелекту; гіпертекстові технології та технології мультимедіа [3, 4].

Представлені технології дозволяють оцінити ринок, сформулювати план розвитку підприємства, забезпечити якість виробництва інформаційного ресурсу, що задовольняє потреби споживача. тощо.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо в дослідженні сучасних методів управління підприємством (створення бізнес планів на основі кеш-фло, реінжинірінг бізнес-процесів, моделювання бізнес-процесів).

Література:

1. Грабауров В.А. Информационные технологии для менеджеров / В. А. Грабауров. – М. : Финансы и статистика, 2001. – 368 с. : ил.
2. Гринберг А.С., Король И.А. Информационный менеджмент: учеб. пособ. для вузов / А.С. Гринберг, И. А. Король. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 415 с.
3. Грицунов О. В. Інформаційні системи та технології: навч. посіб. для студентів за напрямом підготовки «Транспортні технології» / О.В. Грицунов. – Харків : ХНАМГ, 2010. – 222 с.
4. Корнеев И.К., Машурцев В.А. Информационные технологии в управлении / И.К. Корнеев, В. А. Машурцев. – М. : ИНФРА-М, 2001. – 158 с.
5. Ларин В.А., Романова Ю.Д. Информационные технологии в менеджменте (управлении) : учебник и практикум / под общ. ред. Ю.Д. Романовой. – М. : Юрайт, 2014. – 478 с.
6. Петров В. Ю. Информационные технологии в менеджменте : учеб. пособие / В.Ю. Петров. – СПб: Университет ИТМО, 2015. – 76с.

Роєва О.С.

Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

ВПЛИВ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА СТАНОВЛЕННЯ ПОДАТКОВОГО АУДИТУ В УКРАЇНІ

Враховуючи важливість ефективного функціонування системи управління економічними суб'єктами, зростає потреба у розробленні заходів, що спрямовані

удосконалення системи внутрішнього контролю підприємств та організацій України. Для вирішення низки питань, стосовно покращення стану СВК підприємства, як правило, керівники (власники) підприємств звертаються до аудиторських організацій, які надають аудиторські послуги, дають консультації в сфері бухгалтерського обліку, аудиту, оподаткування, фінансів і права.

Поняття податкового аудиту використовується у практичній діяльності контролюючих органів та суб'єктів підприємницької діяльності, але в нормативно-правових актах України переважно застосовується поняття перевірки.

Під податковим аудитом прийнято розуміти процесуальні дії контролюючих органів щодо контролю за правильністю обчислення, своєчасністю і повнотою сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів, а також дотримання законності операцій, пов'язаних з одержанням доходів і здійсненням розрахунків [1].

Відповідно до Закону України «Про аудиторську діяльність» проведення аудиту є обов'язковим для підтвердження достовірності та повноти річної фінансової звітності та консолідованої фінансової звітності публічних акціонерних товариств, підприємств - емітентів облігацій, професійних учасників ринку цінних паперів, фінансових установ та інших суб'єктів господарювання, звітність яких відповідно до законодавства України підлягає офіційному оприлюдненню [1].

Аудиторські організації, як правило, застосовують у своїй діяльності самостійно розроблені регламенти та методики проведення аудиторських перевірок, що не суперечать чинному законодавству щодо аудиторської діяльності та розробленим стандартам організації аудиторів, що організовуються самостійно.

В даний час підприємства, що замовляють аудит бухгалтерської (фінансової) звітності, особливе значення приділяють саме перевірці ведення податкового обліку, що не відповідає цілям загального аудиту. У податковому законодавстві присутні вельми двозначні трактування правил ведення податкового обліку, і великі платники податків, як правило, не ризикують у суперечливих ситуаціях, а залучають податкових консультантів в особі аудиторських організацій. Неправильне та несвоєчасне обчислення та сплата податків і зборів призводить до нарахування податковими органами пені та штрафних санкцій. Проведення податкового аудиту має важливе значення не тільки для економічних суб'єктів, але і є одним з інструментів, що забезпечує контроль за правильністю обчислення і своєчасністю сплати податків і зборів. Отже, податковий аудит має і загальнодержавне значення.

Однак, на сьогодні згідно з Положенням про Міністерство доходів і зборів [3], функції здійснення контролю за додержанням податкового і митного законодавства покладено на відповідні підрозділи Міністерства доходів і зборів (далі – податкові органи). В умовах європейської інтеграції України така норма є неприпустимою і суперечить законодавству Європейського Союзу, зокрема положенням Директиви 2006/43/ЄС «Про обов'язковий аудит

річної звітності та консолідованої звітності» та Регламенту 537/2014 «Щодо особливих вимог до обов'язкового аудиту суб'єктів суспільного інтересу», що передбачають суспільний контроль якості надання аудиторських послуг та їх поширення на основі міжнародних стандартів аудиту.

Періодично професійними організаціями висувається пропозиція щодо заснування інституту податкових аудиторів, який матиме відповідні дозволи (сертифікати) на здійснення даного виду діяльності та зі встановленою періодичністю підтверджуватиме свою кваліфікацію. Правові основи податкового аудиту і майбутня методика його провадження закладені в Генеральній угоді про співробітництво та взаємодію між Аудиторською палатою України та Державною податковою службою України [2].

У відповідності до Генеральної угоди податковий аудит включає наступні види послуг, що наведені у таблиці 1.

Таблиця 1

Перелік послуг та процедур податкового аудиту

Податковий аудит	Назва послуг та процедур
	Аудит податкової звітності – виконання завдання з надання впевненості щодо достовірності, повноти та відповідності чинному законодавству цієї звітності
	Інші аудиторські послуги з питань оподаткування
	Надання допомоги при підготовці звернень платників податків до податкових органів
	Надання консалтингових послуг з питань оподаткування
	Надання допомоги платникам податків – учасникам експерименту із впровадження «горизонтального моніторингу».

Найбільш ефективним інструментом, що лежить в основі необхідності закріплення аналітичних процедур, є перевірка взаємозв'язку показників бухгалтерської та податкової звітностей. Використання в аудиті взаємозв'язків між показниками податкових декларацій і бухгалтерської (фінансової) звітності, між показниками податкової звітності з конкретного податку, не тільки виправдано, але і необхідно, так як ці контрольні співвідношення є джерелом інформації для дослідження причин недотримання рівності в таких співвідношеннях, зокрема, при аналізі взаємозв'язку податку на прибуток, відповідності даних бухгалтерського обліку і податкових декларацій.

Аналізуючи спектр та характер послуг, що надають аудитори (аудиторські фірми) своїм клієнтам, можна припустити, що потенційно практично всі аудиторські фірми мають достатню кількість кваліфікованих фахівців, які могли б отримати відповідний дозвіл і заповнити даний сегмент.

Література:

1. Закон України «Про аудиторську діяльність». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3125-12?nreg=3125-12&find=1&text=%E0%E3%E4%E8%E2+%E7%E2%B3%E2%ED%EE%E1%E2%B3&x=0&y=0>

2. Генеральна угода про співробітництво та взаємодію між Аудиторською палатою України та Державною податковою службою України. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.apu.com.ua/files/temp/1482009298.pdf>

3. Положення про Міністерство доходів і зборів. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/141/2013>

Парфентьєва О.Г., асистент

Національний транспортний університет

ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ АВТОТРАНСПОРТНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Стратегія в загальному вигляді – це пошук найбільш результативних варіантів вводу в дію ресурсів (капіталу, робочої сили) в відповідності з головними цілями підприємства і з врахуванням ситуації на ринку, як в даний момент, так і очікуваної в майбутньому. Стратегія передбачає розробку обґрунтованих дій і правил (програм, проектів) досягнення наміченої мети, в яких повинні бути враховані науково – технічний потенціал підприємства і його ринково – збутові можливості [1].

Розробка стратегій на підприємстві входить в прерогативу вищих ешелонів управління і оснований на вирішенні наступного комплексу завдань: розробка стратегічної мети; оцінка можливостей і ресурсів підприємства для її реалізації; аналіз тенденцій в маркетинговій діяльності і в науково – технічній сфері; визначення стратегій з вибором альтернатив; підготовка детальних оперативних планів, програм, проектів і бюджетів; оцінка діяльності підприємства (окремої стратегічної ланки) на основі певних критеріїв з врахуванням встановленої мети і планів [3].

Розвиток підприємства здійснюється на засадах відповідної стратегії, що ґрунтується на потенціалі розвитку. Отже, розгляд поняття та сутності стратегій розвитку є обов'язковим при дослідженні потенціалу розвитку.

Однією із найважливіших стратегій щодо підвищення конкурентоздатності фірми на ринках, є стратегія розвитку. Однією з обов'язкових умов формування стратегії розвитку є потенціал розвитку фірми.

Стратегія розвитку реалізується в рамках стратегічного планування. З вибором стратегії пов'язана розробка планів, проведення досліджень, здійснення інших форм діяльності. Основа розробки стратегії розвитку особливо залежить від того, яким є потенціал розвитку фірми.

Узагальнивши знання про стратегії розвитку підприємства [1, 3, 5-10], можна констатувати той факт, що існує тісний зв'язок між рівнем потенціалу розвитку та його стратегією розвитку.

Слід пам'ятати, що ефективне формування стратегії розвитку починається з визначення місії та цілей. Місія підприємства завжди дуже індивідуальна. Вона відокремлює одне підприємство від іншого і наділяє його власними відмінностями, напрямом діяльності та шляхом розвитку. Реалізація місії потребує потенціалу розвитку, величину якого можна передбачити [4].

Управління процесами розвитку в організації не обмежується лише вибором стратегії розвитку. Зусилля вищого керівництва необхідно спрямовувати на те, щоб забезпечити реалізацію вибраної стратегії. Це великою мірою залежить від потенціалу розвитку організації, який визначається станом її внутрішнього середовища.

Більшість економістів розглядають поняття високого і низького потенціалу і при цьому пропонують дуже складну систему наповнення цих понять конкретними показниками [2].

Складна система ускладнює завдання менеджменту щодо прийняття рішень відносно набору складових потенціалу розвитку щоб сприяти синергетичній їх дії.

Крім того, треба зважити ще на одну обставину. По-перше, потенціал розвитку має складну структуру (матеріальні, нематеріальні, фінансові ресурси). По-друге, структурні елементи потенціалу розвитку можуть бути взаємозамінними, тобто конвертуватися (перетворюватися один в одній).

Отже, потенціалу розвитку підприємства необхідно обирати з виокремленням трьох його груп, які будуть надавати інформацію про низький, середній або високий потенціал розвитку. Головна мета такої класифікації – розмежування підприємств за фактором впливу потенціалу розвитку на рівень розвитку підприємств.

Література:

1. Ансофф И. Стратегическое управление / И. Ансофф / Сокр. пер. с англ.; Науч. ред. и авт. предисл. Л. И. Евенко. — С.ПБ.: Питер Ком, 1999. — 416 с.
2. Бачевський Б.Є. Потенціал і розвиток підприємства : навч. посібник / Б.Є. Бачевський, І.В. Заблудська, О.О. Решетняк. — К. : Центр учбової літератури, 2009. — 400 с.
3. Василенко В.О., Ткаченко Т.І. Стратегічне управління підприємством: Навч. посібник. — Вид. 2-ге, виправл. і доп. За ред. Василенка В.О. — К.: ЦНЛ, 2004. — 400 с.
4. Гречан А.П. Методика оцінки інноваційного потенціалу промислового підприємства / А.П.Гречан // Вісник КНУТД. — 2005. — №4 (24). — С. 94-97.
5. Гречан А.П. Модель вибору стратегічних зон інноваційного розвитку підприємств легкої промисловості з використанням автоматизованої системи оцінки їх внутрішніх і зовнішніх компетенцій / А.П. Гречан // Вісник КНУТД. — 2005. — №2(22). — С.175-183.
6. Менеджмент організацій: Підручник / За заг. ред. Л.І. Федулової. — К.: Либідь, 2003. — 448 с.
7. Наливайко А.П. Теорія стратегії підприємства. Сучасний стан та напрямки розвитку: Монографія / А.П. Наливайко. — К.: КНЕУ, 2001.- 227 с.

8. Портер М. Стратегія конкуренції / М. Портер, Е. Майкл / Пер. з англ. А. Олійник, Р. Скільський. - К.: Основи, 1998. - 390 с.
9. Томпсон А. А. Стратегический менеджмент: искусство разработки и реализации / А.А. Томпсон, А.Дж.Стрикленд / Пер. с англ. под ред. Л.Г. Зайцева, М.И. Соколовой. — М: Банки и биржи, 1998. —576 с.
10. Шериньова З.Є. Стратегічне управління: Підручник. – Вид. 2-ге, перероб. і доп / З.Є. Шериньова. – К.: КНЕУ, 2004. – 699 с.

Польовик І.О., аспірант

Державний університет інфраструктури та технологій

ПРИЧИНИ ТА ФАКТОРИ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА

Будь-якому підприємству для покращення своєї діяльності потрібні зміни, і цими змінами може бути реструктуризація.

Реструктуризація підприємства – це структурна перебудова з метою забезпечення ефективного розподілення і використання всіх ресурсів підприємства (матеріальних, трудових, фінансових, земельних, технологій), яка ґрунтується на створенні комплексу бізнес-одиниць шляхом розділення, з'єднання, ліквідації (передачі) діючих і організації нових структурних підрозділів, приєднання до підприємства других підприємств, набуття певної долі в статутному капіталі та акцій сторонніх організацій [1].

Головні причини для підприємства в проведенні реструктуризації:

- дуже висока концентрація повноважень і відповідальності вищого керівництва, що проводить до демотивації менеджерів середньої ланки;
- непрозора система обліку, яка не дозволяє визначити успішно працюючі і відверто неефективні структурні бізнес - одиниці і служби;
- занадто громіздка організаційна структура, що не забезпечує динаміку в розвитку бізнесу;
- надмірність структури майбутнього комплексу, найчастіше за рахунок спадщини після соціалістичного минулого.

Другі причини реструктуризації:

- зменшення масштабів виробництва;
- збільшення ефективності функціонування (процесів виробництва і управління);
- змінення бізнес-цілей (збільшення рівнів доходів);
- перепрофілювання видів діяльності;
- застосування нових технологій у виробничій сфері та сфері управління[2].

Фактори, що визначають необхідність реструктуризації, можна розділити

на внутрішні і зовнішні [3].

Внутрішні фактори зв'язані зі зменшенням об'ємів продаж, зниженням ефективності виробничих процесів, постійною нестачею фінансових та інших ресурсів, рейдерських атак та пильної уваги з боку державних органів, відсутністю єдиних стратегій розвитку бізнесу.

Зовнішні фактори для проведення реструктуризації:

- фактори, пов'язані з трансформацією економічної системи держави, перетворенням відносин власності та інших;
- фактори, що впливають із закономірностей сучасного розвитку світової економіки в цілому;
- фактори, пов'язані зі зміною ринкових умов функціонування підприємства.

Однією з можливостей виходу підприємства з кризового стану, на який вплинули внутрішні та зовнішні фактори є реструктуризація, яка має забезпечувати в кінцевому випадку платоспроможність підприємства, що обумовлюється зменшенням витрат, підвищенням продуктивності праці, запровадженням нової технології, модернізацією обладнання.

Література:

1. Гонфенкель В.Я., *Економіка підприємства* / В.Я. Гонфенкель // Москва: Юнити, 2000. – 742с.
2. Бойчук І.М., *Економіка підприємства. Навчальний посібник, [Текст]* // К.: Атака, 2004. – 480с.
3. Небава М.І., *Економіка та організація виробничої діяльності підприємства. Ч.2. Організація виробництва : навчальний посібник.* / М.І. Небава, О.О. Адлер, О.Й. Лесько // Вінниця: ВНТУ, 2011. – С. 108-115.

Жуков А.П., студ.

Гомельський Государственный Университет им. Ф. Скорины

ВНЕДРЕНИЯ СОВРЕМЕННЫХ МЕТОДОВ КОНТРОЛЯ КАЧЕСТВА ПРОИЗВОДСТВА ИНТЕГРАЛЬНЫХ МИКРОСХЕМ, КАК ОСНОВА ЭФФЕКТИВНОГО МЕНЕДЖМЕНТА ПРОИЗВОДСТВА

В настоящее время, в технологическом процессе изготовления интегральных микросхем необходимы эффективные методы оценки надежности, позволяющие оптимизировать процессы и обеспечить высокий уровень надежности корпусированных микросхем. Контроль надежности наиболее важен с экономической точки зрения, так как, чем выше надежность продукта, тем выше спрос на него. Решение проблемы контроля надежности особенно важно для современных микросхем, базирующихся на сложной элементной базе и содержащих на кристалле большое количество элементов. На производство подобных вещей необходимы значительные ресурсы. В связи с по-

стоянным уменьшением геометрических размеров элементов, переходные области тонкопленочных структур становятся сравнимыми с размерами элементов и влияние различного рода дефектов на надежность микросхем возрастает. Учитывая данный факт, обеспечение надежности производства интегральных микросхем – важная экономическая и производственная задача.

Основным методом решение вопроса является использование тестовых структур, располагаемых непосредственно на пластинах технологических партий и изготавливаемых в одном технологическом цикле с кристаллами микросхем. Тестовые структуры становятся основным инструментом исследования и прогнозирования надежности полупроводниковых приборов в процессе производства. Для их эффективного использования требуются методы оперативного контроля надежности интегральных микросхем, включающие принципы выбора тестовых структур, методики измерений и статистической обработки необходимых электрофизических параметров, соответствующие математические модели, связывающие эти характеристики с показателями надежности.

Важной проблемой надежности современных интегральных микросхем является ухудшение параметров транзисторов, вызванное «горячими» носителями. Носители высокой энергии создаются в транзисторах большими электрическими полями канала в области стока. Эти «горячие» носители разрушают связи на границе раздела Si/SiO₂. Носители так же инжектируются в SiO₂ и могут быть там захвачены. Захват или разрушение соединения создают дополнительный заряд в оксиде и ловушки на границе раздела Si/SiO₂, что влияет на подвижность носителей в канале и работу транзистора во всех режимах.

В настоящее время идет оптимизация процессов, обеспечивающих контроль надежности на этапе их изготовления.

В технологическом процессе изготовления микросхем необходимы эффективные методы оценки надежности интегральных микросхем, позволяющие оптимизировать процессы и обеспечить высокий уровень надежности корпусированных микросхем. Это позволит сократить процент бракованных изделий, повысить экономическую эффективность производства.

В данный момент существует три основные, теоретически обоснованные, методики контроля деградации параметров транзисторов, которые позволяют оценить ухудшение параметров, вызванное «горячими» носителями. Основной задачей данных методик является определение времени работы транзистора при нормальных условиях работы.

На производстве очень важной задачей является применение наиболее эффективной и удобной методики контроля деградации параметров транзисторов.

На данный момент, активно используются методики на основе проведения серии ускоренных испытаний. Надежность транзистора может быть

определена, как вероятность работы в конкретных условиях без сбоев, в течение заданного промежутка времени. Ускоренные испытания позволяют достоверно определять время работы транзистора при номинальных условиях нагрузки, в течение которого под воздействием «горячих» носителей произойдет деградация какого-либо параметра на определенную величину, а следовательно, определить его надежность. Ускоренный тест на деградацию параметров транзисторов в результате воздействия «горячих» носителей основан на применении в процессе тестирования такого режима работы транзистора, при котором происходит генерация максимального количества «горячих» носителей (максимальный ток подложки или затвора, режим смыкания канала) без ущерба целостности структуры транзистора.

Среди всех известных методов ускоренных испытаний наиболее показательным считается метод на основе увеличения тока в подложку для n-канальных транзисторов. Для p-канальных транзисторов – метод на основе увеличения тока затвора. Чем больше величина тока в подложку/затвор, тем больше количество «горячих» электронов в канале транзистора и ускоренные испытания будут более эффективны. Методы являются удобными и наиболее эффективными для оценки качества выпускаемой продукции на стадии производства. Эти методы позволяют заметно сократить процент бракованных деталей на финальной стадии производства. Таким образом будут значительно сокращены расходы на производство готового изделия, повышена экономическая эффективность процесса производства.

По сравнению с другими методами контроля деградации параметров, внедрение данных является приоритетным, так как они не требуют специального дорогостоящего оборудования, тестирование не занимает много времени, а результаты являются наиболее показательными.

Методики основаны на проведения серии ускоренных испытаний и позволяет прогнозировать время работы транзисторов в условиях эксплуатации, в течение которого под воздействием «горячих» носителей произойдет деградация параметра транзистора на определенную величину.

Так же известна процедура определения величины коэффициента ускорения деградации параметров $K_{уск}$, равного отношению времени наработки на отказ при режимах эксплуатации ко времени наработки на отказ при ускоренных режимах испытаний. Процедура позволяет оценить эффективность режима ускоренных испытаний, при необходимости провести сравнительную оценку режимов и выбрать наиболее подходящий режим. Известные расчеты для микросхемы, с проектными нормами 0.35 мкм, показывают, что за счет увеличения тока подложки с 1 до 10 мкА достигается ускорение в 1000 раз, а за счет снижения температуры с плюс 50 до минус 40° С достигается ускорение в 8 раз. А это положительно скажется на экономическом эффекте производства.

Определение требований к тестовым структурам так же является очень важным фактором надежности для всех рабочей схемы. Методика контроля деградации параметров n- и р-канальных транзисторов позволяет устанавливать факт ухудшения показателей надежности микросхемы. А так же своевременно выяснить предполагаемую причину отказа схемы. Внедрение на производстве данных методик контроля надежности, по сравнению с другими, может значительно повысить экономическую эффективность производства за счет сокращения затрат на бракованную продукцию с начальных стадий производства интегральных микросхем

Блюдо Г.О., студ.

*Донецький національний університет економіки
і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг*

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ МЕЖІ БІДНОСТІ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ ЄС

Бідність це явище суспільного життя, на яке впливають економічні, соціальні, політичні та філософські фактори. Вона пов'язана з низьким рівнем життя, освіти, тощо. Бідність - одна з найбільших проблем, з якою зараз намагаються боротися усі країни світу.

Метою дослідження є аналіз межі бідності в Україні та країнах ЄС впродовж 2010-2015 рр.

На момент проголошення незалежності, Україна посідала в рейтингу рівня життя людини серед Європейських країн 8 місце, в 2015 році вона ледве входила у двадцятку. Це свідчить про зниження економічного рівня розвитку країни, що автоматично позначалося на рівні життя людей. Проте сьогодні бідність настільки масове явище, що можна стверджувати про другорядність економічних чинників, як засобу її подолання. Бідність стала суспільною проблемою, яка потребує практичних дій в політичній, культурній та інших сферах, розробці ефективних програм комплексної дії. Дані питання, через їх широту, є об'єктом окремих досліджень, у поданій розробці спробуємо поглянути на причини бідності в Україні та її суть з економічного боку. Головною проблемою бідності в Україні є низький рівень доходів. Світова практика має два шляхи для її зменшення. Один з них це підвищення доходів працюючих – активний. Другий спосіб це підвищення соціальної допомоги – пасивний.

Серед головних причин виникнення та поширення бідності в Україні можна відзначити:

- 1) зменшення рівня зайнятості населення;
- 2) зростання рівня безробіття;

- 3) знецінення гривні;
- 4) заборгованість із заробітної плати і соціальних виплат;
- 5) відсутність розвинутої системи страхування життєвих ризиків та адресної соціальної допомоги;
- 6) невідповідність попиту та пропозицій на ринку праці;
- 7) низький рівень соціальних стандартів.

В Україні рівень заробітної плати не відповідає реальній вартості робочої сили на ринку праці. Тобто, заробітна плата настільки мала, що люди не мають змоги задовільнити свої власні потреби.

У свою чергу це зумовило збільшення самозабезпечення за допомогою підсобного господарства, пошуку додаткової роботи. Водночас зменшення доходів негативно вплинуло на споживання й заощадження. Більша частина споживчих витрат серед українців (понад 50%) була пов'язана з оплатою продуктів харчування та комунальних послуг. Дана ситуація має тенденцію до постійного зростання. Через зменшення оплати праці та зростання цін водночас можна констатувати збільшення витрат на одяг і взуття, ліки, транспорт, зв'язок тощо.

Як видно з таблиці 1 у зв'язку із зниженням купівельної спроможності національної валюти та коливанням курсу валюти, заробітна плата порівняно з 2010 роком, зменшилася приблизно на 35% [1].

Таблиця 1.
Динаміка середньорічної заробітної плати в Україні

Рік	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Грн.	2239	2633	3026	3265	3480	3788
Дол.США	289,1	330,5	232,7	217,5	158,2	135,3

Проаналізувавши дані таблиці 2 можна зробити висновок що у країнах Європи, а саме у Німеччині витрачають на продукти 14% своїх доходів, а середня зарплата у країні становить 2 824 € на місяць. Найменш заможні німці витрачають на харчування від 300 €. Водночас українська середня зарплата дорівнює 135 € на місяць, з яких на продукти харчування в середньому витрачають половину – 60 €, тобто в чотири рази менше, ніж незаможні громадяни Німеччини. Згідно зі статистикою, в Україні витрачають 16% прибутку на комунальні послуги, тоді як у Німеччині – 35% з урахуванням найму житла. На відпочинок і культуру українці витрачають 1,4% прибутку, у той час як німці – 35% [2].

За стандартами ООН, якщо людина витрачає на проживання менше 5 дол. на день, тобто 150 дол. на місяць, то вважається, що вона живе за межею бідності. Станом на 12 лютого 2016 р. за курсом НБУ це становило приблизно 3 912 грн. у місяць. У різних країнах межа бідності визначається по-різному: у США вона складає не менше 40 дол./день, у країнах Східної Євро-

пи у складі Єврозони – 5 дол./день, в Україні – нижче прожиткового мінімуму, який станом на 1 січня 2016 р. для працездатних осіб становить 1 378 грн. Зважаючи на це на навесні 2015 р. ООН констатувала, що в Україні понад 80% населення живе за межею бідності. Найменша місячна заробітна плата в Україні становила 135 дол. в той час як у Молдові вона становить 215 дол. Це призводить до того, що значна частка населення України змушена подавати документи на отримання соціальної допомоги. У 2015 р. 15 млн. домогосподарств одержували субсидії для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг [3].

Таблиця 2.

Середня місячна заробітна плата у країнах Європи станом на 2015 рік

Країна	Рівень прибутку (дол. США)
Австрія	2 796
Бельгія	2 627
Німеччина	2 824
Білорусь	521
Болгарія	461
Греція	964
Румунія	328
Україна	135

Отже, згідно офіційної статистики в Україні за межею бідності перебуває 78% населення, в той час як у Європі даний показник становить лише 17% населення. Можливими варіантами подолання бідності в Україні можуть бути: розвиток ринку праці; збільшення рівня оплати трудової діяльності; удосконалення системи соціального законодавства; ефективне використання бюджетних коштів; реалізація програми залучення міжнародних інвестицій та грантів на соціальні перспективи та заходи; здійснення моніторингу реалізації стратегічних напрямів подолання бідності. Соціальна політика в Україні залишається пасивною і потребує реформ. Політика розподілу доходів населення повинна бути спрямована, насамперед, на відновлення ролі оплати праці, як основного джерела грошових доходів населення та важливого стимулу трудової активності громадян. Доходи і купівельна спроможність населення мають не тільки соціальне значення – як складові рівня життя, але і як чинники, що визначають тривалість самого життя.

Література:

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
2. Рейтинг Purchasing Power Europe, 2014–2015 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/purchasing-power-parities>.
3. Офіційний сайт ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.un.org/.

Куда Юлія, студ.

Чернівецький торговельно-економічний інститут КНТЕУ, Чернівці

ЗНАЧЕННЯ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

Згідно даних Державної служби статистики, валовий внутрішній продукт України у III кварталі 2017 року збільшився на 2,1%. За підсумками 2017 року прогнозовано, що в 2018 році ВВП становитиме 2,2%. Проте в той же час світова економіка зростає в цьому році більш ніж на 3%, а це в півтори рази більше, ніж темпи розвитку економіки України [1]. Крім того, передбачається сповільнення економічного зростання в 2017 році через менший урожай, порівняно з минулорічним. Завдяки наведеним даним можна стверджувати, що темпи зростання економіки України повільні, порівняно з світовим показником, а отже, питання розвитку економіки країни є актуальним.

Україна має великий потенціал для створення потужної економіки. Її географічне положення – це перетин транспортних шляхів між Європою та Азією. Усі сучасні види транспорту в Україні розвинені, що забезпечує сполучення цього транспортного коридору. Складовими елементами економічної системи України є: промисловість, енергетичний комплекс, агропромисловий комплекс, транспорт та дорожнє господарство, зв'язок, житлове господарство, фінансова сфера тощо [2, с. 210]. Якщо говорити про таку важливу сферу як промисловість, то в Україні є задатки для таких галузей економіки як важке машинобудування, чорна та кольорова металургія, обладнання для електростанцій, нафтогазової та хімічної промисловості, суднобудування, виробництво транспортних засобів, а також військової техніки, сільськогосподарської техніки, турбін, авіаційних двигунів та літаків і не менш популярним є виробництво ракетноносіїв, супутників і т.д.. Проте на шляху розвитку економіки України є чимало перешкод, які не дозволяють в країні створювати необхідні умови для сучасного виробництва. Однією з цих перепон є слабка система антикризового управління підприємств та економіки країни в цілому.

Антикризове управління — це тип управління, що являє собою систему методів і принципів розроблення й реалізації специфічних управлінських дій щодо прогнозування кризових ситуацій та явищ і усунення їх. [3] Метою антикризового управління є забезпечення нормального функціонування та життєдіяльності підприємства, його відновлення у випадку кризової ситуації та уникнення в подальшому неприємних ситуацій. Процес антикризового управління починається з аналізу роботи підприємства, грошових потоків й факторів впливу зовнішнього та внутрішнього середовищ. Далі визначається мета антикризового управління в даній ситуації. Наступним етапом є визначення суб'єкта, який візьме на себе відповідальність за створення та реаліза-

цію антикризового управління. Потім оцінюється ресурсний потенціал підприємства та часові обмеження. І вже після цього розробляється антикризова програма, яка є основою антикризового управління і передбачає детальний план заходів, які повинні бути вжиті в певній послідовності та за певний час. Далі ця програма може бути впроваджена та повинна обов'язково контролюватися. Останнім етапом в здійсненні антикризового управління є розробка та реалізація профілактичних заходів, які мають на меті забезпечення уникнення можливих кризових ситуацій на підприємстві [4]. В цьому і полягає діяльність антикризового управління.

Так як сьогодні Україна потерпає від кризи, це свідчить про те, що апарат управління підприємствами не був готовим до кризових ситуацій та зазнав негативних наслідків, які посприяли виникненню та загостренню ряду проблем. Не всі підприємства змогли забезпечити собі життєдіяльність після кризи та проблем в Україні. Наслідком цього став значний вплив на економічну ситуацію в Україні, оскільки підприємства відіграють дуже важливу роль в економіці. Оскільки підприємство - це важлива складова не тільки економіки певного регіону, але й усієї держави, то кризові ситуації мають глобальний характер. Таким чином, керівництво підприємств може забезпечувати ефективну діяльність підприємства шляхом створення антикризових програм на підприємстві для передбачення, уникнення та подолання відповідних явищ, що посприяє не тільки власним позитивним результатам роботи підприємства, але й вплине на розвиток економіки країни в цілому.

Для того, щоб вирішити проблему значимості антикризового управління на підприємствах їхніми керівниками може бути зроблене наступне:

1. Введення керівниками необхідними елементами функціонування відповідних підприємств антикризову програму та профілактичні заходи щодо забезпечення уникнення кризових ситуацій.
2. Впровадження на підприємстві відповідних посад за контролем діяльності та відповідності сучасності антикризового управління.
3. Інформування людей щодо кризового стану у випадку його виникнення та забезпечення їх довіри до підприємств.

Отже, антикризове управління є актуальним для України сьогодні. Планування та розробка антикризових заходів полегшить життєдіяльність підприємств та держави, що суттєво впливає на економіку України. Антикризове управління має бути правильно оціненим та введеним як обов'язковим елементом для діяльності підприємства згідно з законодавством, оскільки значення антикризового управління для держави є дуже великим.

Література:

1. *Макроекономічний огляд [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: https://alfabank.ua/about/makroogliad17112017?utm_source=feedgee&utm_medium=email&utm_campaign=Scho_b%D1%94_po_kursu_grivn%D1%96__U_poshukah_t%D1%96%D1%94%*

D1%97_samo%D1%97__10_znizhka_v%D1%96d_brendu_The_Wings&utm_content=info@e-marketing.alfabank.com.ua

2. Бурбика М.М. Адміністративне право / М. Бурбик. – Суми: Мрія, 2015. – 358 с.

3. Антикризове управління [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/7085/antikrizove-upravlinnya>

4. Завдання антикризового управління. Суть та причини кризи підприємства. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://osvita.ua/vnz/reports/management/14517/>

Барборинене А.П., студ.

Lithuanian Maritime Academy/Литовская морская академия, Литва, Клайпеда

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПОСЛЕДСТВИЯ СТАРЕНИЯ НАСЕЛЕНИЯ

Демографическая ситуация во многом определяет состояние экономики и социальный уровень общества. Поскольку человек является не только производителем, но и потребителем общественных благ, емкость внутреннего рынка и экономический потенциал зависят именно от численности населения, его возрастной характеристики. На сегодня Европа столкнулась с проблемой старения населения, что негативно сказывается на уровне развития экономики, но и выступает угрозой безопасности. Довольно часто этот процесс воспринимается как угроза социальному развитию, процветанию, благополучию, нормальной связи между поколениями, инновационного и технологического развития.

Быстрое старение населения на фоне низкой рождаемости и депопуляции является одним из тех феноменов, который будет иметь долговременное влияние на все стороны жизни общества: сокращение численности и доли трудоспособного населения (а значит - формирование со временем определенного дефицита рабочей силы); увеличение демоэкономической (и, соответственно, налогового) нагрузки на трудоспособное население; сокращение финансовых возможностей для социального обеспечения в условиях общего роста спроса на социальные услуги со стороны лиц пожилого возраста, одиноких, малообеспеченных. Однако исходя из социально-экономических позиций, наиболее существенным следствием старения населения является то, что эти демографические тенденции предопределять дальнейшее сокращение базы воспроизводства трудового потенциала.

Учитывая темпы роста числа пожилых людей и уменьшение граждан трудоспособного возраста это приведет к усилению социальной и финансовой нагрузки на последних. Рост нагрузки на трудоспособное население может иметь различные проявления: финансовые (увеличение налогов); физические (увеличение рабочего возраста или дня); моральные

(переутомления и невозможность налаживания собственного отдыха из-за постоянной работы). Во многом данные ограничения уже существуют: пенсионный возраст увеличен, продолжительность рабочего дня обычно ненормированная, налоги растут. Последствия данной нагрузки быстрая выработка рабочего потенциала человека и ухудшение здоровья, потеря трудоспособности [1].

Одновременно демографическое старение нарушает структуру взаимодействия между поколениями. Порождаемые старением населения вызовы требуют кардинальной перестройки всей социально-экономической системы, приспособления общества и экономики к особенностям «постаревшего» населения, в котором количество потребителей превышает численность экономически активного населения. В связи с этим, в настоящее время основной акцент в социальной политике развитых стран делается именно на минимизации нынешних и будущих социально-экономических последствий старения населения. Именно на Мадридской Всемирной Ассамблее по проблемам старения представители правительств всех стран мира согласились с необходимостью учитывать проблемы и социально-экономические последствия старения в государственных социально-экономических стратегиях, а также в практической деятельности правительств [2].

Такая потребность обусловлена тем, что усиливается несоответствие «стареющей» возрастной структуры имеющейся социально-экономической системе, которая сформировалась в условиях «более молодого» населения. Пожилые люди имеют свои потребности, приоритеты в покупке вещей, повышенную потребность в лекарствах. В то же время экономика ориентирована на повышенный выпуск продукции других видов: машиностроение; металлургии, продуктов повседневного потребления. Вполне понятно, что значительная часть продукции ориентирована на внутреннего потребителя. Поэтому в условиях низких социальных выплат, увеличение численности людей пенсионного возраста, ухудшение состояния их здоровья можно прогнозировать лишь сокращение внутреннего рынка, как следствие рост безработицы и усиление социальной напряженности. Пенсионер не купит себе автомобиль, не будет строить новый дом, покупать бытовую технику, мебель. Как следствие и объемы производства в стране упадут. В свою очередь возникнет повышенный спрос на лекарства, услуги медицинских учреждений. Конечно государство не будет готово к удовлетворению такого спроса на лекарства и ввозить их из-за границы. Как следствие сохранения отрицательного внешнеторгового сальдо и отток капитала из страны. В связи с этим необходимость реформирования требуют медицинские учреждения, социальные службы [3].

Негативним економічним следствием старения населения может стать упадок рынка услуг. Уменьшение мобильности будет негативно сказываться на рентабельности транспортной сферы, сферы услуг, гостинично-ресторанного бизнеса. Как видим, подобные разбалансировки могут набрать значительных форм и вылиться в реальную экономическую угрозу. Уже сегодня общество сталкивается с подобными проблемами в виде сокращения рабочих мест, уменьшения покупательной способности, рост налоговой нагрузки, сокращение сбережений и т.д. [2].

Проблема старения нации и ее депопуляции несет угрозы и с точки зрения национальной безопасности. Высвобождение территорий для проживания со временем может стать привлекательным местом для мигрантов. В данном случае государство столкнется с проблемами их принятия, размещения, обучение, адаптации, что ляжет тяжелой ношей на бюджет страны [4].

Итак, старение вызывает особенно заметные трудности в области социальной защиты лиц пожилого возраста и в перспективе весьма остро чувствовать такие социально-экономические последствия этого процесса, как усиление дэмоэкономической (соответственно, и налогового) нагрузки на трудоспособный контингент, дефицит рабочей силы (прежде всего, квалифицированной), общее старение рабочей силы, сокращение возможностей трудоресурсного обеспечения длительного ухода лиц пожилого возраста, рост спроса на медицинские услуги и тому подобное. Это вызывает необходимость обновления социально-экономической системы в соответствии с потребностями стареющего населения, реформирования системы социальной защиты, пенсионного фонда, здравоохранения. Негативными проявлениями этих процессов может стать отток капиталов из страны, наплыв мигрантов, упадок традиционных отраслей промышленности, усиление зависимости от импортных товаров, гибель таких направлений бизнеса как туризм, отельно-ресторанное дело

Література:

1. Альперович В.Д. Геронтология. Старость. Социокультурный портрет / В.Д. Альперович. – М.: Приор: эксперт. Бюро, 1998. – 270 с.
2. Курило И.А. Старение населения в Украине в зеркале социально-демографической политики / И.А. Курило // Демография и социальная экономика. – 2012. – №2 (18). – С.23-32.
3. Либанова Е.М. Гармонизация социально-экономического развития с процессами старения / Е.М. Либанова // Демография и социальная экономика. – 2012. – №2 (18). – С.5-23.
4. Макарова О.В. Государственные социальные программы: теоретические аспекты, методика разработки и оценки / А.В. Макарова. – М.: Лира-К, 2004. – 328 с.

Тимошенко К.І., студ.

*Донецький національний університет економіки
і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг*

СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ ТА МІЖНАРОДНОГО ВАЛЮТНОГО ФОНДУ

Міжнародний валютний фонд – фінансова установа при Організації Об'єднаних Націй основною функцією якої є видача державам кредитів для компенсації дефіциту платіжного балансу. Видача кредитів, як правило, пов'язується з комплексом рекомендованих МВФ заходів по оздоровленню економіки.

Міжнародний валютний фонд був заснований в липні 1944 року, проте лише в березні 1947 року він почав свою роботу. Україна стала членом МВФ у 1992 р. відповідно до Закону України «Про вступ України до Міжнародного валютного фонду». У даний час квота України у Фонді складає 1 млрд. 372 млн СПЗ. На листопад 2017 р. курс одиниці СПЗ (SDR) МВФ складав 37.3 UAH і 1.4 USD. З 1994 р. співпрацю України з МВФ було активізовано за такими програмами, як: STF (система трансформаційної позики), Stand-by та «Механізм розширеного фінансування (EFF)», кошти за ними в основному направляються на фінансування дефіцитів платіжного та торговельного балансів країни. Важливим напрямом використання кредитів МВФ є також формування валютних резервів. Зокрема, за рахунок кредитів МВФ Україні вдалось успішно провести грошову реформу та ввести конвертованість гривні за поточними операціями.

У співробітництві України з МВФ виділяють кілька етапів. На першому етапі їх співпраці, у 1994-1995 рр., Україні було надано фінансову допомогу у вигляді системної трансформаційної позики (STF) на суму 498,7 млн СПЗ або 763,1 млн дол. США для підтримки платіжного балансу України. Проте через невиконання Україною ряду умов програму було завершено достроково.

На другому етапі, протягом 1995-1998 рр., Україна співпрацювала з МВФ за трьома річними програмами "stand-by" з метою підтримки курсу національної валюти і фінансування дефіциту платіжного балансу та отримала кредити на загальну суму 1 318,2 млн СПЗ або близько 1 935 млн дол. США

Третій етап, 1998-2002 рр. - співробітництво у рамках програми розширеного фінансування (EFF - Extended Fund Facility), яка передбачала надання Україні кредиту на загальну суму 2,6 млрд. дол. США.

На четвертому етапі, 2004-2005 рр., після завершення співробітництва за Програмою EFF, уряд України серед прийнятних форм подальшого співробітництва України з Міжнародним валютним фондом на безкредитній основі обрав попереджувальну програму "стенд-бай", зокрема програму "попереджувальний стенд-бай", що була розрахована на 12 місяців. Дана програма

передбачала можливість України отримати кредит на суму 411,6 млн СПЗ за умови погіршення платіжного балансу або стану валютних резервів. В рамках Програми передбачалася поступова трансформація відносин між Україною та МВФ до безкредитних. Наступним етапом у відносинах з МВФ стали безкредитні стосунки між Україною та МВФ.

Протягом 2005-2006 рр. технічні місії МВФ кілька разів відвідували Україну з метою надання урядові допомоги у різноманітних сферах. У 2006-2007 рр. експерт МВФ на постійній основі був залучений до діяльності Міністерства фінансів України щодо фінансового аналізу, стратегії планування бюджету й контролю за фінансовою стабільністю. Співробітництво України з МВФ було пожвавлено у 2008 р. за несприятливої ситуації на світових фінансових ринках. Результатом їх перемовин стало затвердження МВФ 5 листопада 2008 р. програми для України за дворічною угодою "стенд-бай" з обсягом фінансування 16,43 млрд. дол. США.

Протягом дії програми "стенд-бай" Україна отримала три транши загальним обсягом 10,6 млрд. дол. США, з яких 4,5 млрд. було спрямовано безпосередньо до Державного бюджету на фінансування фіскального дефіциту, у тому числі на погашення зовнішніх боргових зобов'язань уряду України. Зокрема, перший транш кредиту на суму 3 млрд. СПЗ Україна отримала 7 листопада 2008 р. Всі кошти надійшли до Національного банку України і були зараховані до золотовалютного резерву з метою використання їх для покращення стану платіжного балансу, підтримки обмінного курсу національної валюти та ліквідності банківського сектора. Другий транш на загальну суму 1,875 млрд. СПЗ Україна отримала 12 травня 2009 р. Кошти було розподілено наступним чином: 1 млрд. СПЗ отримало Міністерство фінансів для фінансування фіскального дефіциту, у тому числі на погашення зовнішніх боргових зобов'язань уряду, 875 млн СПЗ отримав Національний банк України для поповнення міжнародних резервів з метою регулювання платіжного балансу. Третій транш за програмою було в повному обсязі зараховано на рахунок Державного казначейства України для вирішення питань підтримки бюджетного сектора.

У липні 2010 року Україна і МВФ домовилися про нову програму на загальну суму близько 15,15 млрд. дол. терміном на 2,5 року. Основними завданнями залишалися консолідація державних фінансів, відновлення стійкості банківської системи і розробка більш міцної основи грошово-кредитної політики.

За новою програмою уряд отримав два транші: 1,89 млрд. дол. і 1,5 млрд. дол. Більша частина була перерахована безпосередньо на підтримку держбюджету. Подальше перерахування грошей було зупинено, так як уряд не виконував умови програми співпраці: не вирішило проблему з дефіцитом бюджету, не підвищувало ціни на енергоносії, не займалося проблемними банками.

30 квітня 2014 року, після Революції гідності і приходу до влади в Україні нового уряду, МВФ затвердив програму допомоги, розраховану на два роки, загальною сумою 17,01 млрд. дол. Фонд повідомляв про згоду України на всі ті ж вимоги, що і раніше: оздоровлення банківської системи, реформи в газовій сфері, скорочення бюджетних витрат. До них додалися настійні рекомендації по боротьбі з корупцією і поліпшення ділового клімату та прозорості ведення бізнесу.

7 травня 2014 року року Фонд перерахував Україні перший транш – 3 млрд. дол., другий в розмірі 1,3 дол. - 4 вересня. Влітку 2014 року стало ясно, що в країні розгортається масштабна економічна криза на тлі анексії Криму і російської агресії на сході країни. Після виділення двох траншів програма була переглянута і решту суми Україна не отримала. Перераховані 4,3 млрд. дали можливість частково покрити дефіцит держбюджету.

Український уряд попросив переглянути програму фінансування, і 11 березня 2015 року МВФ затвердив угоду про нову чотирирічну програму розширеного фінансування на 17,516 млрд. дол. Перші 5 млрд. були виділені в цьому ж місяці. Ухвалення рішення про виділення другого траншу в розмірі 1,7 млрд. було заплановано на кінець червня, але кошти в Україну надійшли тільки 4 серпня. З тих пір МВФ взяв паузу, яка тривала більше року. У вересні 2016 року надійшов третій транш на 1 млрд. дол. У квітні 2017 р. - четвертий на таку ж суму. Україна взяла на себе зобов'язання завершити виведення з ринку неплатоспроможних банків, приватизувала найбільший комерційний "ПриватБанк", висловила намір легалізувати видобуток бурштину і азартні ігри, обіцяла провести пенсійну реформу, "розширивши" коридор віку виходу на пенсію, розділити тарифи на газ і його доставку, продовжити боротьбу з корупцією.

Всього на сьогоднішній день за цією програмою Україна отримала 8,7 млрд. дол., ще 8,8 млрд. можуть надійти від МВФ в період до березня 2019 року.

За час співпраці з МВФ Україна отримала 35,2 млрд. доларів, а повернула трохи більше 18 млрд. При цьому тільки відсотків наша країна заплатила 2 млрд. 758 млн доларів. Сьогодні серед найбільших позичальників Фонду - Португалія (майже 37 млрд. доларів) і Греція (близько 36 млрд. доларів). Бронзу тримає Україна.

Література:

1. С начала независимости Украина получила от МВФ \$31,3 млрд. История отношений. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gordonua.com/publications/s-nachala-nezavisimosti-ukraina-poluchila-ot-myf-313-mlrd-istoriya-otnosheniy-181984.html>

2. Співробітництво України з Міжнародним валютним фондом – Міжнародні фінанси. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/1726062144267/finansi/spivrobotnitstvo_ukrayini_mizhnarodnim_valyutnim_fondom

3. Що таке МВФ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://biznesua.com.ua/shho-take-mvf-mizhnarodniy-valyutniy-fond/>

4. Скільки Україна заборгувала за 23 роки: що доведеться повернути МВФ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukranews.com/ua/news/508319-skilky-ukraina-zaborguvala-za-23-roky-shho-dovedetsya-povernuty-mvf>

Попозогло Т.С., студ.

Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

ОСОБЛИВОСТІ ТИПІВ НАЦІОНАЛЬНИХ СТИЛІВ ВЕДЕННЯ ПЕРЕГОВОРІВ НА ПРИКЛАДІ АМЕРИКАНСЬКОГО, АРАБСЬКОГО ТА ЯПОНСЬКОГО СТИЛІВ

Переговори є головним атрибутом сучасного ділового життя. Вони є передумовою прийняття важливих рішень, можуть мати різний характер та торкатися широкого спектру тем від побутових до дипломатичних та ділових питань. В кожному виді переговорів присутні ряд чинників, які впливають на послідовність дій, що у підсумку приносить бажаний результат. Важливим при цьому є вивчення характерних особливостей партнерів з якими запланована зустріч, особливо міжнародного формату. Сучасні глобалізаційні процеси лише посилюють необхідність налагодження зв'язків, а перемовини стають тим ефективним інструментом за допомогою якого можна досягти спільної згоди та налагодити співробітництво.

Дослідженням цього питання займалися такі вчені як М. Лебедева, О. Ущаровський, О. Шнурова, С. Шеретов, Е. Вергелес та інші. Вони зробили вагомий внесок у вивчення характерних особливостей стилів ведення переговорів різних національностей.

Метою дослідження є аналіз національних стилів ведення переговорів та виявлення найбільш оптимальних шляхів досягнення компромісів між національностями у вигляді точок дотику.

На міжнародному рівні все більшого значення для підприємств, які здійснюють зовнішньоекономічну діяльність, набуває оволодіння мистецтвом ведення переговорів. До того ж успішність переговорів визначатиметься обізнаністю національних особливостей партнерів. Взаємодія з іноземними партнерами – це завжди зіткнення різних національних культур. Знання певних національних і психологічних особливостей, які притаманні різним країнам, допоможе бізнесменам поводитись у кожній країні відповідно до чинних правил та успішно реалізовувати свої плани, уникнувши водночас непорозумінь, а іноді й конфліктів [1].

Так, ще у 1936 році Дейл Карнегі писав: «Успіхи тієї чи іншої людини у її фінансових справах на 15% залежать від її професійних знань і на 85% – від її вміння спілкуватися з людьми»

Переглянувши та проаналізувавши характеристику національних стилів ведення переговорів, було проведено порівняння національних стилів ведення переговорів з метою виокремлення точок дотику, що можуть стати методичними вказівками щодо подальшого проведення перемовин (табл. 1).

Таблиця 1. Характеристика національних стилів ведення переговорів [на осн. дж. 2]

Стилі ведення переговорів	Характеристика
Американський	Індивідуальність, самостійність, незалежність, прямота, відвертість, чесність, не витрачають часу на формальності, сильний дух змагальності, прості у спілкуванні, допитливість, активність, енергійність, пунктуальність, прагматичність, сильна позиція, люблять і вміють торгуватися, демократизм, професіоналізм, егоцентризм.
Арабський	Довіра, звернення до минулого, деталі, ісламські традиції, національна гордість, необхідність сильного правління, жорсткі правила поведінки, торги, гостинність, дружба, привітність, доброзичливість, люб'язність, уникнення чітких відповідей, підтримання подальших контактів з партнером, м'яка відмова у завуальованому вигляді.
Японський	Працьовитість, відданість традиціям, дисциплінованість, ощадливість, самовладання, відданість авторитету, ввічливість, акуратність, патріотизм, прихильність до нації, загадкова усмішка, уклін, японська мова, педантичність, пунктуальність, точність, обов'язковість, точність дотримання домовленостей і зобов'язань, повільність, деталі, терпіння, уникнення прямих відмов, компроміс – чесність, домовленість дійсна – збережені умови, подальший контакт з партнером, вітання партнерів зі святами, уважність.

Згідно з вище наведеною характеристикою, доцільно визначити точки дотику, які змогли б вплинути на хід переговорів та досягнення певного компромісу.

Точки дотику:

1. Чесність – американський, японський;
2. Пунктуальність – американський, японський;
3. Прагматичність – американський, японський;
4. Торги – американський, арабський;
5. Деталі – американський, арабський, японський;

6. Традиції – арабський, японський;
7. Нація – арабський, японський;
8. Привітність – арабський, японський;
9. Уникнення чітких відповідей - арабський, японський;
10. Підтримання подальших контактів з партнером – арабський, японський;
11. Дисциплінованість – арабський, японський;
12. Авторитет – арабський, японський;
13. Ввічливість – арабський, японський;
14. Педантичність – американський, японський;
15. Уникнення прямих відмов – арабський, японський.

Проаналізувавши точки дотику, можемо скласти матрицю, яка кількісно відобразить, яким національностям можна легше досягти спільної згоди у тому, чи іншому питанні (табл. 2).

Таблиця 2. Матриця точок дотику між національними стилями ведення переговорів

	Американський	Арабський	Японський
Американський	-	2	5
Арабський	2	-	10
Японський	5	10	-

Згідно матриці, можна побачити, що спільну мову швидше можуть знайти між собою такі національності, як японська та арабська. Середній зв'язок буде між американцями та японцями, і зовсім низький між арабами та американцями. Це спричинено багатьма факторами, що впливають на подальший розвиток подій, а саме: традиції, звичаї, стереотипи, політико-правове становище та інше.

Отже, проаналізувавши характерні риси трьох типів національних стилів ведення переговорів: американський, арабський, японський, автором виявлено точки дотику між ними. Характерно, що дані аналізу засвідчують міцний зв'язок між японцями та арабами – 10, середній між американцями та японцями – 5, низький між арабами та американцями – 2. Причинами цьому слугує географічна та культурна віддаленість народів, особливості релігії, філософії життя, ментальності та ін. Проте необхідно підкреслити, глобалізація світових процесів поступово стирає національні відмінності, уніфікуючи переговорний процес до єдиних норм та стандартів.

Література:

1. Пишк-Ковальська О.О. Національні особливості ділового спілкування та їх значення в міжнародній діяльності корпорацій / О.О. Пишк-Ковальська, Н.І. Кара // Національний університет "Львівська політехніка". – 2012. – С. 249 – 254

2. Думанська І.Ю. Філософія ведення бізнесу з іноземними контрагентами в контексті їх ментальності: поради для фахівців ЗЕД / І.Ю. Думанська // Науковий вісник

Херсонського державного університету. Серія Економічні науки. – Випуск 6. Частина 1. – 2014. – С. 64 – 68

3. Національні стилі ведення переговорів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrbukva.net/109711-Nacional-nye-stili-vedeniya-peregovorov-Opisanie-angliyskogo-rossiyskogo-amerikanskogo-i-drugih-stileiy.html>

Бадіца А.В., студ.

Донецький національний університет економіки
і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

ФОРМУВАННЯ РИТОРИЧНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ У МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ У КОНТЕКСТІ ДІАЛОГОВОГО КОНЦЕПТУ

В умовах глобалізованого світу необхідність модернізації змісту вищої освіти зумовлена європейськими стандартами підготовки майбутніх менеджерів до професійної діяльності. Стратегія модернізації освіти полягає в розширенні україномовного освітнього простору, сприянні національній самоідентифікації, збереженні культурних та естетичних цінностей через систему риторичних професійних компетенцій. Зокрема, сучасні європейські стандарти спрямовані на формування професіонала-творця, реалізацію потреб особистості та суспільства в контексті гармонізації особистісного, професійного й суспільного діалогу.

У системі вищої освіти питання якісної підготовки майбутніх менеджерів набувають значущості у зв'язку з реалізацією Національної доктрини розвитку освіти, закону України «Про вищу освіту», концепції Болонського процесу. Оновлений зміст державної моделі освіти вимагає зміни методології процесу, що допоможе цілеспрямовано формувати конкурентоспроможну особистість світового рівня.

Нова модель менеджера як суб'єкта професійної діяльності характеризується мовним, риторичним, комунікативним потенціалом; готовністю до якісного виконання професійних функцій. Відтак, у контексті сучасної компетентнісної парадигми актуалізується проблема риторичної освіти майбутніх менеджерів, а саме формування риторичних компетенцій у майбутніх менеджерів в контексті діалогового концепту.

Проблема особливостей інформаційного суспільства як нової парадигми комунікацій знайшла своє відображення в працях українських і зарубіжних вчених. Так, комунікативність зарубіжні учені Д. Карнегі, Е. Берн, А. Маслоу, К. Роджерс розглядають як чинник зростання ефективності професійної діяльності. Коло наукових інтересів українських учених охоплює теоретичні та практичні аспекти комунікації (В. Вандишев, Я. Ліханський, О. Переломова), проблеми функціонування комунікації й формування комунікативності (Д. Балдинюк, Ф. Гоноболіна, В. Кан-Каліка, Н. Кузьміної). Те-

оретичні, методичні та методологічні аспекти підготовки майбутніх фахівців-менеджерів в умовах професійної соціокультурної комунікації, технології формування комунікативної компетенції розкрито В. Романовою, В. Нагаєвим. Науковці стверджують, що в умовах активної інформатизації суспільства зростає роль і популярність професій з посиленою комунікативною відповідальністю [3]. Цікавим для практичного використання є дослідження А. Кочубея щодо формування риторичних компетенцій майбутніх інженерів як мотивації до кар'єрного зростання. Науковець стверджує, що риторичні компетенції обумовлюють кар'єрні цінності, можливості та зацікавленість майбутніх фахівців у майбутній професійній діяльності. Тоді як саме творчо-активний викладач може організувати професійне становлення майбутнього менеджера в процесі оригінальної практично-риторичної діяльності [2]. З огляду на те, що професійна діяльність менеджера різноманітна та багатофункціональна, саме повноцінна сформованість риторичних компетенцій стає визначальною умовою професійного успіху, іміджем кваліфікованого та компетентного фахівця.

Отже, аналіз інформаційних джерел доводить різноманітність наукових інтересів, але залишається поза увагою науковців проблема формування риторичних компетенцій майбутніх менеджерів в контексті діалогового концепту.

Існує протиріччя між соціальним замовленням у риторичній освіті майбутніх менеджерів і практикою його реалізації; необхідністю формування риторичних компетенцій у майбутніх менеджерів і відсутністю технологій.

Важливим для розуміння процесу формування риторичних компетенцій є конкретизація змісту понять «компетенція» та «компетентність». Чітке розмежування в цьому контексті подає «Енциклопедія освіти», у якій зазначається: компетенція – це «відчужена від суб'єкта, наперед задана соціальна норма (вимога) до освітньої діяльності, необхідна для продуктивно якісної діяльності в певній сфері, тобто соціально закріплений результат» [1, с. 409]. Англomовні словники зміст поняття «компетентність» розкривають як «здатність до дії», певні стратегії для реалізації творчого потенціалу особистості, відповідність високого рівня складності вимогам із системою вчинків. Але людина, яка не володіє компетенціями, не зможе їх реалізувати.

Відповідно до запропонованої позиції науковців риторична компетенція як сукупність взаємопов'язаних якостей особистості визначає здатність особистості до ефективного спілкування. Проте, «риторичну компетентність» науковці представляють як галузь знань, загальну здібність, що базується на знаннях, досвіді, цінностях, нахилах, сукупність особистісних якостей, сферу діяльності, у якій людина професійно обізнана. Отже, «риторична компетентність» – це інтегральна якість професіоналізму, яка співвідноситься з риторичною компетенцією. Бути компетентним – це не тільки мати достатні знання в межах професійної сфери, але вміти мобілізувати знання, уміння та

досвід у певній ситуації; бути готовим до виконання професійних функцій менеджера.

Відповідно до європейських і національних рамок кваліфікацій специфіка професійної діяльності менеджера передбачає *знання і розуміння*: правил використання різних мовних засобів; способів переконання, прийомів висловлення думки; потреб слухача, форм методів мовленнєвого впливу на аудиторію, риторичної аргументації; механізмів ефективного досягнення комунікативної мети; *застосування знань і умінь*: налагоджувати ефективні комунікації; розпізнавати словесні маніпуляції та обирати прийоми протидії їм; оцінювати доречність і ефективність прийомів словесної суперечки; визначати концепцію публічного виступу; планувати задум промови; обирати стратегію, тактику і диспозицію промови; забезпечити план-конспект промови та стилістичну довершеність публічного виступу за допомогою методів і прийомів ораторського впливу на аудиторію, словесний контакт мовця і слухача в процесі активної взаємодії тощо.

Підготовка такого фахівця є складним процесом і вимагає керованості, що дозволяє охарактеризувати поетапну структуровану організацію процесу формування риторичних компетенцій у майбутніх менеджерів. Проте, теоретичний аспект визначеного процесу спрямований на засвоєння законів риторики, структури розгортання публічного мовлення, мовних засобів переконання, комунікативних законів; стратегії спілкування; способів впливу на співрозмовника тощо. Практичний аспект спрямований на формування умінь аналізувати риторичні виступи промовців, давати їм обґрунтовану оцінку, контролювати та оцінювати рівень сформованості риторичних компетенцій; коригувати структуру публічного виступу, риторичної стратегії, обраних мовно-виражальних засобів. В процесі реалізації представлених аспектів використовуються різні форми роботи, а саме: колоквіум, дискусія, диспут, ділова гра, ігровий діалог, діалогічна бесіда, тренінг (табл. 1).

Представлена структурно-організаційна модель формування риторичних компетенцій у майбутніх менеджерів (табл. 1) дозволяє якісно підготувати студентів до виконання професійних справ. Відповідно до запропонованої моделі етапи формування риторичних компетенцій у майбутніх менеджерів мають ієрархічну послідовність: від способу орієнтування в явищі до оволодіння риторичними поняттями та здатністю використовувати їх під час комунікативних дій.

Таблиця 1 Структурно – організаційна модель формування риторичних компетенцій у майбутніх менеджерів

Аспект	Етапи організ. проц	Завдання	Зміст роботи	Очікуваний результат
теоретичний	1. Діагностичний (констатуючий)	Визначити творчий потенціал; рівень знань, умінь; професійну спрямованість особистості.	Анкетування, тестування, опитування, спостереження за діяльністю, аналіз практичних робіт студентів.	Пізнавально-творча взаємодія між учасниками навчально-виховного процесу. Створення банку даних про творчу особистість.
	2. Мотиваційно-інформаційний (підготовчий)	Сформуванню мотивацію навчання; забезпечити набуття ціннісних орієнтацій студентами, системи знань з означеної проблеми.	Вивчення запиту зацікавленої сторони; інформаційна насиченість; комплексність, варіативність педагогічного процесу (синтез форм, видів діяльності та ін.)	Виникнення інтересу, нового рівня пізнавальних потреб та обізнаності студента (поглиблення знань). Первинне осмислення теоретичного матеріалу; визначення мети, завдань, основних напрямків роботи.
практичний	3. Організаційно-моделюючий (репродуктивно-конструктивний)	Створити універсальне середовище, розробити план підготовки студента до професійної д-сті.	План-проспект діяльності.	Розробка плану дій щодо формування риторичних компетенцій.
	4. Системоутворюючий (узагальнюючий)	Удосконалити творчий процес на основі продуктивної технології.	Трансформація набутих компетенцій в нових умовах	Самоменеджмент.
	5. Корируючий (проективно-творчий)	Відстежити результати діяльності та їх динаміку. Відкорегувати процес формування риторичних компетенцій.	Моніторинг освітнього професійного рівня студента; корекційна індивідуальна робота із студентською молоддю.	Якість процесу та результату діяльності. (сформованість професіонала, готового до виконання професійних функцій).
	6. Рефлексивно-прогностичний (рефлексивно-оцінювальний)	Проаналізувати позитивні та негативні тенденції; узагальнити перспективи професійного розвитку студента.	Творчі звіти, самопрезентація, самоконтроль, самооцінка.	Прийняття рішень щодо удосконалення процесу професійної підготовки майбутнього менеджера

Отже, риторична компетенція – найважливіша професійна компетенція майбутнього менеджера, що сприяє успішній реалізації комунікативних цілей в процесі суспільно-мовної взаємодії.

Література:

1. *Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; голов. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.*
2. *Кочубей А. В. Формування риторичних компетенцій майбутніх інженерів як мотивація до кар'єрного зростання / А. В. Кочубей // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи: збірник наук. праць. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. – Випуск 52'2015. – С. 121-126.*
3. *Нагаєв В. М. Формування досвіду соціокультурної професійної комунікації менеджерів у процесі їх фахової підготовки [Електронний ресурс] / В. М. Нагаєв // Актуальні проблеми інноваційної економіки. – 2017. – №2. – С. 42-47. – Режим доступу до журн.: dspace.khntusg.com.ua/bitstream/123456789/358/1/8.pdf . – Дата звернення : 15.04.18*

Філімонцева І.О., студ.

Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

ТРАДИЦІЇ ГОСТИННОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ В СУЧАСНОМУ ГОТЕЛЬНОМУ БІЗНЕСІ

Аспект традиційної гостинності знаходить відображення в сучасній сфері обслуговування, в першу чергу, саме у готельній справі. Саме тому ця тема актуальна зараз, коли одночасно розвивається готельна справа в Україні і поширюється зацікавленість самих українців нашою історією, традиціями та звичаями.

Дослідження на тему гостинності знаходимо в роботах С. Кульчицького, П. Чубинського, Н. Маркевича, А. Потебні, Н. Войтович та А. Гримак вивчали значення гостинності українців для розвитку сучасного туризму, а М. Матвеев досліджував гостинність у зв'язку з ресторанним бізнесом.

Мета доповіді – показати історію української гостинності, її розвиток, звичаї та традиції, а також становлення готельної справи в Україні на основі поєднання національних традицій і сучасності.

Українці завжди славилися своєю гостинністю. Це обов'язковий компонент життя, частина світосприйняття і навіть вірувань. І традиція ця сягає своєї давності, але була дещо скоригована православ'ям. За уявленням наших предків, Бог, або його посланець – гість, ходив по землі в людській подобі. Міфологічна основа гостинності згодом стала майже ритуальною і збереглася в багатьох звичаях, обрядах і піснях. Так, у відповідальні моменти життя українці кликали на допомогу якусь магічну силу, наприклад Бога, і припрошували їх сісти у червоний кут, тобто приймали як дорогих гостей.

Припрошування в гості стосується навіть хвороб і смерті. Така хвороба, як гостець, ототожнювалася з маленькою демонічною істотою, що приходила до людини і приносила їй біду. Народна медицина пропонувала задобрити такого гостя, наприклад, розтопивши для нього лазню. Щодо смерті, то «зібратися у гості» означало померти, бо вважалося, що це лише перехід до іншого світу. Звідси й запрошення померлих родичів на вечері, й ходіння до них у гості на кладовище.

Спілкування людей починається з вітання. Загальнопоширеним способом було рукостискання у чоловіків, деколи цілунки у жінок та слова «Добрий день», але ця форма змінювалася залежно від регіону. В уявленнях українців будь-який фізичний контакт мав здатність передавати негатив чи позитив і лише діти вважалися «чистими», від них не могло йти лихо. Люди регламентували сам фізичний контакт та відстань, на якій він міг здійснюватися. Не рекомендувалося взагалі вітатися з людьми з поганою репутацією. Обмежувалися вітання з жінками, бо кожна могла бути відьмою. Традиційно віталися спочатку зі старшими і не обов'язково за віком, а й за соціальним статусом. Пізніше до почесного рангу почали відносити й жінок: при зустрічі з подружжям спочатку віталися із жінкою. У хаті ситуація змінювалась: гість спочатку вітався з головою родини, підкреслюючи цим його престиж, а вже потім з дружиною.

Вважається, що гість увечері – добра звістка на ранок, тому йому ніхто не відмовляє, аби не прогнати звістку. Ще з давнини було заведено, що той, хто відвідав оселю, ще довго вважається «своїм», бо він вже знайомий з духами цього дому, приймав пригощання і обігрівся біля вогнища. Звичайно, господарі робили все, щоб почастивати, тобто віддати честь гостеві, і це переросло в звичай обов'язкового пригощання гостя. Зокрема, на столі завжди мали бути хліб і сіль, як дар духам і богам. А ще вважалося, що той, хто з'їв хліб-сіль, ніколи не образить того, хто частує. Поширеним правилом прийому гостя було запрошення присісти «хоч на хвилинку», бо інакше говорили, що старостам не сидіти в цій хаті. Головним у звичаї приймання гостей було правило «Нагодуй, а тоді розпитуй», причому було непристойним питати мету приходу гостя. У більш давні часи перш за все був звичай мити гостеві ноги. Цей звичай протримувався серед українців приблизно до 19 ст.

Були й обмеження умов гостювання. Не було прийнято ходити в гості під час польових робіт, засуджувалося й гостювання в будні дні, бо тоді відвідини могли бути лише у господарських справах, а тому ритуал прийому гостя дуже спрощувався. Але він значно ускладнювався, коли в гості йшли навмисно. Відповідно до етикету, гості приходили за запрошенням, яке лунало наприкінці кожного гостювання (що є й досі). До прийому гостей готувалися: пекли хліб, готували частування, іноді й подарунки дітям, яких прийнято було лишати вдома. Гості приходили з простими подарунками, такими, як

хліб та горілка. Господарі віддарювали гостей хлібом та пирогами після закінчення застілля.

Те, без чого не могло бути святкової гостини-трапеза. Гостей садовили на найзручніші місця, а найбільш почесних-на покуття. Господарі не сиділи за столом, а прислуговували і припрошували їсти, бо за звичаєм гості без цього не починали їсти нову страву. Сигналом до закінчення трапези слугувало внесення хліба й солі.

Але українці приймали гостей не лише вдома. Перші заклади гостинності на українських землях виникають у 12-13 століттях. Ставлення з повагою до гостей заповідає Володимир Мономах у своєму «Повчанні дітям», оскільки ці люди можуть рознести по світу добру чи лиху славу. Серед перших закладів гостинності були постоялі та гостинні двори. Останні характеризуються вищим рівнем комфорту, невеликою чисельністю, значними розмірами та ізольованістю. На чумацьких та торгових шляхах функції прийому гостей виконували корчми, в яких подорожувальники могли випити, поїсти та заночувати. Особлива увага приділялася паломникам, вони користувалися великою шаную, їх було за честь прийняти в своїй хаті на ночівлю та нагодувати. Притулок можна було знайти й біля великих центрів паломництва, при яких були церковні гостьові двори.

Розвиток власне готельної справи розпочався після відкриття залізниць, які дали людям змогу більше подорожувати. Київські заклади розміщення у ХХ ст. можна поділити на 4 групи за рівнем ціни і комфорту: фешенебельні, готелі середнього класу, готелі поруч із вокзалом та мебльовані кімнати.

Фешенебельні готелі розташовувалися в центрі міста і надавали послуги світового рівня, мали своїх представників на вокзалі та власний транспорт. Обслуговування забезпечував підготовлений персонал, у підборі якого зверталася увага на культуру мовлення і володіння кількома мовами.

Особливістю готелів середнього класу була досить висока якість обслуговування клієнтів. Гостя відвідував сам власник, дякував за вибір його закладу і цікавився про зауваження або побажання щодо роботи готелю. Персонал же ретельно і швидко виконував бажання клієнтів. Типовими були послуги комісіонерів, які виконували дрібні доручення за невелику платню. У більшості готелів надавалися послуги лазні та ванни, а при великих готелях були ще й магазини.

Мебльовані кімнати були найпоширенішим типом розміщення, які за помірну ціну надавали послуги, що за рівнем якості не поступалися готелям високого рівня і були найоптимальнішим варіантом співвідношення ціни та якості.

Більшість готелів Східної Галичини мала низький рівень комфорту, бо була розрахована на досить бідну клієнтуру. Там був скромний інтер'єр, не було водопостачання та каналізації. На цьому фоні особливо виділялися по-

динокі фешенебельні готелі, які мали багате оздоблення, усі зручності та вишколений персонал. Вони надавали послуги ресторану, кафе, лазні та душу.

Гостинність – це обов’язкова частина атмосфери і сучасного готельного закладу. Вона ґрунтується на одвічних уявленнях про те, як задовольнити гостя і виявити повагу до нього, але в сучасних умовах поняття гостинності розширюється за рахунок професійно визначеного підходу. На її рівень впливає не лише обслуговування персоналу, а й обладнання, інтер’єр та чистота. Якщо все це буде на високому рівні, рівень гостинності автоматично стане вищим.

Сучасний готель не лише надає послуги проживання, він має бути домом вдалечині від власного житла. Гостинність важко виміряти, але гостинності можна навчити. Належне навчання дає необхідні навички щодо цього. Це навчання включає в себе повну інформованість як щодо самого закладу, так і щодо інфраструктури, яка знаходиться поруч. Також важливо знати особливості самого гостя – гостинність і турбота будуть більшими, якщо службовець знає, що гості знаходяться довгий час у дорозі і якщо дати їм можливість відпочити, а потім зайнятися деталями оформлення, вони будуть вдячні. Зробити висновок щодо гостинності можна при спілкуванні працівника готелю із іноземцями – якщо працівник знає основи різних культур, йому буде легше створити комфортні умови для гостя з будь-якої точки планети. Гостинність у готелі також виражається через можливість виконати розумні забаганки клієнта і мати можливість щось змінити для цього.

Посмішка – важлива умова того, щоб гість відчував себе комфортно. Але фальш і лицемірство неприпустимі для закладів високого рівня, бо це вже не щира гостинність, а просто заробляння грошей. У готелі буває багато стресових ситуацій, але їм не можна піддаватися, бо настрій службовця впливає на настрій гостя і на атмосферу гостинності закладу загалом.

Багато традицій українського народу втрачено у готельному бізнесі, бо зараз він є стандартизованим, особливо в міжнародних мережах готелів. Але норми моралі, повага до гостя, хороший настрій – це риси української гостинності, які не втрачені і не мають бути втраченими. Також хочеться додати, що в умовах стандартизованого світу готелі, що мають свій неповторний національний колорит, який виявлятиметься, зокрема, в упровадженні в практику традиційних національних ритуалів зустрічі і приймання гостей, неодмінно викличуть зацікавленість і попит багатьох відвідувачів цих закладів. Дослідження в цьому напрямі мають сприяти популяризації українських народних традицій та їх відродженню в нових бізнес-реаліях.

Література:

1. Кульчицький С. Про забобони, традиції, переконання та особливості села Ставчан Хотинського району // Кишинів, Спарх. висловлювання 1873 р. № 17
2. Чубинський П.П. Роботи етнографічно-статистичної експедиції до Західно-російського регіону. Санкт-Петербург, 1872. – Т. 1.

3. Їжа та напої селян-малоросів з деякими звичаями, віруваннями та поданнями // *Етногр. огляд 1899.* – № 1/2.

4. *Історія розвитку готельної сфери в Україні [Електронний ресурс].* – Режим доступу:

http://pidruchniki.com/15941024/turizm/istoriya_rozvitku_gotelnoyi_sferi_ukrayini – Назва з екрана.

5. *Маркевич Н. Звичаї, повір'я, кухня та напої малоросіян.* – Київ, 1860.

6. *Потебня А. А. Про міфічне значення деяких обрядів і повір'їв.* – М., 1865.

7. *Міфологізація гостя [Електронний ресурс].* – Режим доступу: https://studopedia.ru/16_51810_mifologizatsiya-gostya.html – Назва з екрана.

8. *Мальська М. П. Готельний бізнес: теорія та практика. Підручник / М.П. Мальська, І. Г. Пандяк – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 472 с. [Електронний ресурс].* – Режим доступу: <http://westudents.com.ua/glavy/90768-12-storya-rozvitku-gotelno-sferi-v-ukran.html>

Мартинова Н.О., студ.

Донецький національний університет економіки

і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНА КРИЗА 2008-2009 РОКІВ У БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Фінансова сфера Україна 2008-2009 років перебувала у скрутному становищі. Причиною цього стала економічна криза, що розпочалася через коливання на ринку іпотечних кредитів США. У свою чергу через глобальність фінансової системи США це позначилось на ліквідності комерційних банків і через рік (навесні 2008 року) зачепило банківську сферу та економіку України.

Економічний підйом початку ХХІ століття в Україні змінився різким зменшенням обсягів виробництва та притоку іноземних капіталів. Маючи від'ємне сальдо торговельного балансу та зростаючий валовий зовнішній борг (у 2004 році він сягав \$23 811 млн., а у 2008 році \$105 429 млн. відповідно) в Україні активізуються зовнішні та внутрішні чинники формування кризових явищ. До зовнішніх чинників слід віднести: інфляція, знецінення долара у США, уповільнення росту ВВП, зменшення попиту на залізо та сталь, тощо. Багато економістів вважають, що основною причиною кризи стала м'яка монетарна політика в поєднанні з м'якою бюджетною політикою. До внутрішніх: інформація про зниження надійності вкладів у Промінвестбанку, зменшення активів банку, припинення кредитування іпотеки.

Взаємозв'язок фінансової та виробничої сфери у свою чергу призвели до уповільнення темпів приросту ВВП, через скорочення кредитування підприємств, а це в свою чергу – скорочення експорту, іноземних інвестицій, росту комерційної та державної заборгованості, підвищення попиту на долар, ціни на енергоносії, товари і послуги. Скорочення кредитування іпотеки від-

бувалося через ймовірність повторення іпотечної американської кризи в Україні. Згідно статистиці, навесні 2008 року, відбулося падіння виробництва на 5%, що призвело до різкого падіння ВВП на 10% та рівень інфляції, який перевищив 20%. Реагуючи на високий рівень інфляції населення почало масово виводити свої заощадження з банків та конвертувати їх в іноземну валюту, чекаючи на зниження курсу гривні. Проте саме такі дії з боку громадян призвели ще до більшого її знецінення та посилення кризи.

Намагаючись стабілізувати ситуацію, Національний банк України залучив 16.5 млрд. дол. США кредиту від Міжнародного валютного фонду. В листопаді урядом було залучено кредит в розмірі 3 млрд. гривень для покриття бюджетного дефіциту. Проте кредити, ще більше дестабілізували гривню через необхідність сплати відсоткових ставок по ним.

Опинившись в умовах відсутності підтримки ряд банків України починають процедуру банкрутства: «Укргазбанк», «Родовід Банк» та «Київ». Їх було націоналізовано. На 2008 рік дані банки були банками-лідерами (з 200 банків, вони займали 13-15 місце). Вони мали значні уставні фонди та капітали. Мінфін надрукував облігації внутрішньої державної позики, якими уряд сплатив борги за них. Найбільшу суму за державні облігації отримав банк «Київ» (Див табл. 1). Наслідки фінансової кризи відчутні у по цей час в Україні. Криза банків призвела до появи заборгованості по заробітній платні, пенсій, інших соціальних виплат.

Таблиця 1.

Обсяг державної підтримки кризових банків

«Укргазбанк»	«Родовід Банк»	«Київ»
84.21% акцій	99.97% акцій	99.93% акцій
3.2 млрд. грн.	2.8 млрд. грн.	3.5 млрд. грн.

Отже, фінансово-економічна криза 2008-2009 років негативно позначилась на банківській сфері України. Вона призвела до відтоку капіталу з країни, асигнуванню Національним банком України значної кількості банків, компенсування втрати заощадження громадянами України, заборгованості по заробітній платні. Дані заходи сприяли поступовій стабілізації ситуації у сфері, ротатії банків-лідерів в банківській сфері. Проте це сильно підривало роботу підприємств – клієнтів кризових банків «Укргазбанк», «Родовід Банк» та «Київ» та рівня росту ВВП держави.

Література:

1. Швайко М. Світова фінансова криза: причини виникнення та шляхи подолання / М. Швайко // Журнал європейської економіки. – 2008. – № 4. Т. 7. – с. 424 – 437.
2. Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави: національна доповідь / За заг. ред. В. М. Гейця [та ін.]. – К. : НВЦ НБУВ. – 2009. – С. 293.
3. Економічна криза в Україні: виміри, ризики, перспективи / Під заг. ред. Я.А. Жаліла. – К.: НІСД, 2009. – 142 с.

Сокурєнко С.Ю., студ.

*Донецький національний університет економіки
і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг*

ЗАРОДЖЕННЯ ТА ПЕРШІ ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ

Важливим елементом функціонування фінансової сфери та економіки держави є банківська система. Її утворює сукупність банківських установ що діють в країні. В Україні основою банківської системи є Національний Банк. НБУ виконує функції незалежної, центральної банківської установи України, що відповідає за забезпечення фінансової стабільності країни.

Становлення банківської системи на території України варто прослідкувати з часів Київської Русі. Активізація товарно-грошових відносин сприяла поширенню на її території іноземних грошей: дихреми, динари, векші. Проте ведення власної грошової одиниці – златників та срібників, сповільнило обіг іноземних валют. Подальший розвиток банківської системи України відбувається у складі Російської імперії. В Києві на кінець XVIII ст. діяла Громадська комісія з кредитування. У 1810 році в Україні почали відкриватися перші банки. У 30-х роках XIX ст. виникають перші кредитно-приватні установи. 24 травня 1839 року імператор Микола I видає наказ, за яким було створено місцеву контору комерційного банку в Києві. У 60-70-х рр. XIX ст. в Україні відкривається низка великих банків, вагому роль, серед яких відігравав Земельний банк. Метою його діяльності було надання позики за рахунок застави нерухомої власності у Подільській, Чернігівській, Київській та Волинській губерніях. З 1880 по 1917 р. комерційні банки займали головні позиції на території України. У 1882 році діяльність Земельного банку було доповнено Селянським поземельним банком, який формував клас дрібних землевласників. У 80-90-і рр. XIX ст. відбувається оптимізація роботи банківської системи і на початок XX ст. Київ стає одним з центрів банківської системи Російської імперії. Революційні події початку XX ст. багато в чому трансформували принципи роботи банківської системи, особливо в питаннях контролю операцій та монополії. У 1922-1923 рр. було запроваджено державну монополію на купівлю золота, платини та іноземних валют, введено нову грошову одиницю – «золотий червінець» [1].

Розвиток банківської системи незалежної України розпочався з прийняття закону «Про банки та банківську діяльність» 1991 року, що діяв до 2000 року.

Банківська система України є дворівневою: I рівень- Національний банк України, II рівень- комерційні банки. Функціями Національного банку є : забезпечення стабільності грошової одиниці України, сприяння стабільності банківської системи, проведення кредитно-грошової політики, здійснення

емісії гривні, організація грошового обігу . Функціями комерційного банку є робота з клієнтами , кредитування , обслуговування юридичних та фізичних осіб [3].

Створення та розвиток національної банківської системи України поділяють на кілька етапів: I (1991 – I півріччя 1992 року), II (II півріччя 1992 року – 1996 року) , III (1997 – 1998 рр.) , IV (1999 – 2008) і V (2009 – 2017).

На першому етапі відбувається формування законодавчої бази функціонування банківської системи. Найголовнішим досягненням стало прийняття Закону України «Про банки і банківську діяльність», що поклала початок переєстрації українських комерційних банків, формуванню дворівневої банківської системи, відкриття банківських установ;

На другому етапі відбувається розвиток банківської системи за допомогою монетарних методів. Утворюються нові комерційні банки, з 1994 року уповільнюються інфляційні процеси, активізуються регулятивні інструменти НБУ. Причиною цього слід вважати зниження рівня банківського менеджменту, банкрутство банків, скорочення розміру активів банків;

Наступний етап характеризується розвитком банківської системи в умовах поглиблення фінансово-економічної кризи, пов'язаної із знеціненням національної валюти по відношенню до інших валют, відтоком інвестицій. Особливостями даного етапу є: функціонування банків в умовах спаду виробництва, збитки;

IV етап характеризується реструктуризацією економіки, падінням прибутковості банківських операцій та збільшенням капіталу банків, запровадженням новітніх методів регулювання банківської діяльності, адаптації банківського законодавства до стандартів і вимог ЄС;

V етап – протягом 2009-2013 рр. банківська система поступово виходить з економічної кризи і функціонує в умовах стабільної ліквідності. Проте у 2014 р. відбувається значний відтік клієнтських коштів, кількість неплатоспроможних банків істотно зростає через політичну та військову нестабільність. Факторами кризи виступають: значне падіння ВВП, девальвація гривні, споживча інфляція та втрата третини депозитів у банках. На кінець 2015 року стан банківської системи покращується і на початку 2016 року ліквідність всієї системи досягає найвищого показника у 100 млрд. грн. Кінець 2016 року відзначається націоналізацією більшості банків України, а у березні 2017 року заборонаю банкам з російським капіталом виводити кошти за межі України [3].

Отже, банківська система України - один з найважливіших елементів державності. За період свого існування система піддавалася впливу низки негативних факторів, які позначилися на ефективності її функціонування. Це пов'язано з нестабільністю економіки України, неправильно обраною стратегією розвитку банків та втратою довіри населення до банківського сектору. Сучасний стан функціонування банківської системи України характеризується низкою негативних факторів: військово-політична нестабільність, загаль-

ноекономічна дестабілізація та зниження довіри споживачів. Вирішення даних негативних факторів потребує реалізації ряду заходів, спрямованих на загальноекономічну стабілізацію та підвищення ефективності діяльності НБУ у сфері контролю та регулювання банківської системи. Реалізація даних заходів у короткостроковій перспективі дозволить створити умови для прискореного розвитку банківської системи України в майбутньому.

Література:

1. *Енциклопедія банківської справи України* : ред. В. С. Стельмах ; НБУ, Ін-т незалежних експертів. – К. : Молодь : Ін Юре, 2001. – 680 с.
2. *Сайт Мінфін України [Електронний ресурс]*. – Режим доступу: <https://index.minfin.com.ua/bank/stat/count.php>
3. *Мишкін, Ф. С. Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків / Ф.С. Мишкін ; пер. з англ. С. Панчишина. – К. : Основи, 1998. – 963 с.*
4. *Бутиниця Ф.Ф. Банківська система України /Ф.Ф. Бутиниця. – 2004. – 461 с.*

Наукове видання

**Актуальні проблеми сучасного
економіко-гуманітарного дискурсу в Україні**
Збірник матеріалів II міжнародної науково-практичної інтернет-конференції
(м. Кривий Ріг, 27 квітня 2018 р.)

Відповідальні за випуск Романуха О.М., Шапран Д.П.,
Ревуцька С.К., Чевердак П.О.
Комп'ютерне верстання *Романуха О.М.*

**Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського м. Кривий Ріг
50005, Дніпропетровська обл., м. Кривий Ріг, вул. Островського, 16.**

*Формат 60x84/16. Ум. др. арк. 15
Тираж 100 прим.*

Видавництво «Діонат» (ФО-П Чернявський Д.О.)
пр. 200 річчя Кривому Рогу, 17, (зуп. «Спаська»),
тел.: (056) 440-21-63; 404-05-92; (067) 46-46-102
Свідоцтво ДК 3449 від 02.04.2009 р.
www.dionat.com

Друк: ФОП Маринченко С. В.
вул. Героїв АТО, 81-А, оф. 109, м. Кривий Ріг
Дніпропетровська обл., 50086
Свідоцтво про державну реєстрацію
№030567 від 19.01.2007 р.
Тел. (067) 539-66-81